

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

VIEŠOJO SAUGUMO FAKULTETAS

**VISUOMENĖS SAUGUMAS IR
VIEŠOJI TVARKA (15)**

Mokslinių straipsnių rinkinys

PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER (15)

Scientific articles

Kaunas 2015

Redaktorių kolegija:

Prof. dr. Rūta Adamonienė - redaktorių kolegijos pirmininkė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Algirdas Muliarčikas - atsakingas sekretorius (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Prof. dr. Vaiva Zuzevičiūtė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Prof. dr. Petras Ancelis (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Prof. dr. Birutė Pranevičienė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Prof. dr. Peteris Vucenlzdans (Rezeknės aukštoji švietimo mokykla, Latvija)
Prof. dr. Ligita Šimanskienė (Klaipėdos universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Martina Blaškova (Žilinos universitetas, Slovakija)
Doc. dr. Saulius Greičius (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Laima Ruibytė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Darius Urbonas (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Loreta Bukšnytė-Marmienė (Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Gintaras Žilinskas (Kauno technologijos universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Aurelija Pūraitė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Andrej Sotlar (Mariboro universitetas, Slovėnija)
Doc. dr. Iluta Arbidane (Rezeknės aukštoji švietimo mokykla, Latvija)
Doc. dr. Jekaterina Kartašova (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Dr. Rasa Dobrzinskienė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Dr. Piotr Bogdalski (Ščytno aukštoji policijos mokykla, Lenkija)
Dr. Andrzej Wawrzusiszyn (Sienos apsaugos mokymo centras, Lenkija)
Dr. Paulo Fernando Violante de Oliveira (Humanitarinių mokslų ir technologijų Lusofonos universitetas, Portugalija)
Lekt. Chiok Phaik Fern (Jalan universitetas, Malaizija)
Lekt. Uno Traat (Estijos saugumo mokslų akademija, Estija)
Konze Andre (Policijos akademija, Vokietija)

Redaktorių kolegija patvirtinta Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Tarybos posėdyje 2015-05-21.

Mokslinių straipsnių rinkinys leidžiamas Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultete nuo 2008 m. Kiekvieną straipsnį recenzavo 2 atitinkamos srities mokslininkai.

Autorių straipsnių kalba netaisyta.

Mokslu straipsnių rinkinio VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA

Redaktorių kolegijos 2015 m. gruodžio 3 d. posėdžio nutarimu leidinys rekomenduotas spausdinti.

Visos leidinio leidybos teisės saugomos. Šis leidinys arba kuri nors jo dalis negali būti dauginami, taisyti ar kitu būdu platinami be leidėjo sutikimo.

Žurnalas referuojamas EBSCO Publishing, Index Copernicus tarptautinėse duomenų bazėse

Adresas:
Mykolo Romerio universiteto
Viešojo saugumo fakultetas
V. Putvinskio g. 70, LT- 44211 Kaunas
El.paštas vsf@mruni.eu

Address:
Mykolas Romeris University
Faculty of Public Security
V. Putvinskio g. 70, LT- 44211 Kaunas
E-mail vsf@mruni.eu

Public Security and Public Order (15) *Scientific articles*

Editorial Board

Prof. Dr. Rūta Adamonienė - Editor in Chief (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Algirdas Muliarčikas - Executive Secretary (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Prof. Dr. Vaiva Zuzevičiūtė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Prof. Dr. Petras Ancelis (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Prof. Dr. Birutė Pranevičienė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Prof. Dr. Peteris Vucenlzdans (Rezekne Higher Education Institution, Latvia)
Prof. Dr. Ligita Šimanskienė (Klaipėda University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Martina Blaškova (Žilina University, Slovakia)
Assoc. Prof. Dr. Saulius Greičius (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Laima Ruibytė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Darius Urbonas (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Loreta Bukšnytė –Marmienė (Vytautas Magnus University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Gintaras Žilinskas (Kaunas University of Technology, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Aurelija Pūraitė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Andrej Sotlar (University of Maribor, Slovenia)
Assoc. Prof. dr. Iluta Arbidane (Rezekne Higher Education Institution, Latvia)
Assoc. Prof. dr. Jekaterina Kartašova (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Dr. Rasa Dobrzinskienė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Dr. Piotr Bogdalski (Police Academy in Szczytno, Poland)
Dr. Andrzej Wawrzusiszyn (Border Guard Training Center, Poland)
Dr. Paulo Fernando Violante de Oliveira (Lusophone University of Humanities and Technology, Portugal)
Lect. Chiok Phaik Fern (Jalan University, Malaysia)
Lect. Uno Traat (Police and Border Guard College. Estonia)
Konze Andre (Police Academy of Germany, Germany)

Each article is reviewed by 2 scientists. Scientific articles have been published since 2008.

The journal is listed in the EBSCO Publishing and Index Copernicus International Databases

© Mykolo Romerio universiteto
Viešojo saugumo fakultetas, 2015

TURINYS

	Psl.
Petras Ancelis	3
PRAKTIŅŲ ĮGŪDŽIŲ FORMAVIMO YPATUMAI RENGIANT IKITEISMINIO TYRIMO SPECIALISTUS	
THE FEATURES OF PRACTICAL SKILLS FORMULATION IN THE EDUCATION OF PRE-TRIAL INVESTIGATION PROFESSIONALS	
Birutė Balsevičienė, Laima Ruibytė	13
KRIMINALINIO PROFILIAVIMO PRITAIKYMO GALIMYBĖS NUSIKALTIMŲ ĮVYKDYTŲ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE TYRIMUI	
CRIMINAL PROFILING METHODOLOGY ADAPTATION FOR THE INVESTIGATION OF CYBERCRIMES	
Gediminas Bučiūnas	27
KAI KURIE VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ BENDRAVIMO YPATUMAI SU ISLAMĄ IŠPAŽĮSTANČIAIS ASMENIMIS	
COMMUNICATION PECULIARITIES BETWEEN BELIEVERS OF ISLAM AND PUBLIC SERVANTS	
Toma Butavičiūtė, Laima Ruibytė	38
PILIEČIŲ PASITIKĖJIMO POLICIJA VEIKSNIAI IR JŲ ANALIZĖ	
PUBLIC TRUST IN THE POLICE AND IT'S DETERMINANTES	
Viačeslav Čigrin	50
ISLAMAS ŠIUOLAIKINIAME PASAULYJE	
ISLAM IN THE MODERN WORLD	
Jonas Jonušas	59
INTERTEKSTINĖS A. ANTONOVIČIAUS MONOGRAFIJOS „BALTARUSIŠKI TEKSTAI, UŽRAŠYTI ARABIŠKAIS RAŠMENIMIS, IR JŲ GRAFINĖ-ORTOGRAFINĖ SISTEMA“ PERSKAITYMO GALIMYBĖS: PAPROTINĖS TEISĖS ASPEKTAS	
INTERTEXTUAL POSSIBILITIES OF READING A. ANTONOWITZ MONOGRAPH „BYELORUSSIAN WRITINGS IN THE ARABIC SCRIPT AND THEIR GRAPHIC-ORTHOGRAPHIC SYSTEM“: THE ASPECT OF CUSTOMARY LAW	
Branko Lobnikar, Robert Šumi	71
POLICE AND ROMA COMMUNITIES IN SLOVENIA: AN EVALUATION OF THE COMMUNITY POLICING APPROACH	
POLICIJA IR ROMŲ BENDRUOMENĖ SLOVĖNIJOJE: BENDRUOMENĖS SAUGUMO TYRIMO ANALIZĖ	
Nelė Lukianskaitė, Jekaterina Kartašova	87
INVESTICIJŲ Į ĮVAIZDŽIO FORMAVIMĄ ANALIZĖ	
ANALYSIS OF INVESTMENT IN THE IMAGE FORMATION	

Žaneta Navickienė, Edvardas Šileris	97
OVERVIEW OF THE PRESENT CRIMINAL POLICE REFORM IN LITHUANIA: FROM STRUCTURAL CHANGES TOWARDS EFFICIENCY OF ACTIVITIES DABARTINĖS KRIMINALINĖS POLICIJOS REFORMOS LIETUVOJE APŽVALGA: NUO STRUKTŪRINIŲ POKYČIŲ VEIKLOS EFEKTYVINIMO LINK	
Giedrė Paurienė	115
KOMPETENZENTWICKLUNG DER ZUKÜNFTIGEN POLIZEIBEAMTEN FÜR ERFOLGREICHES KOMMUNIZIEREN ZWISCHEN DEN KULTUREN BŪSIMŲ POLICIJOS PAREIGŪNŲ KOMPETENCIJOS PLĖTOTĖ SIEKIANČI SĖKMINGO TARPKULTŪRINIO BENDRAVIMO	
Žaneta Simanavičienė, Andrius Stankevičius	126
ECONOMIC SECURITY AND NATIONAL COMPETITIVENESS EKONOMINIS SAUGUMAS IR ŠALIES KONKURENCINGUMAS	
Aušra Stepanovienė	144
ASPECTS OF LANGUAGE POLICY IN THE EUROPEAN UNION KALBŲ POLITIKOS EUROPOS SĄJUNGOJE ASPEKTAI	
Marta Vorobjova, Jekaterina KARTAŠOVA	156
LIETUVOS FINANSŲ SISTEMOS YPATUMAI PECULARITIES OF LITHUANIA'S FINANCIAL SYSTEM	
	Psl.

PRAKTINIŲ ĮGŪDŽIŲ FORMAVIMO YPATUMAI RENGiant IKITEISMINIO TYRIMO SPECIALISTUS

Petras Ancelis*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
V. Putvinskio g. 70, LT- 4411 Kaunas
Tel. (8 37) 30 36 73
El. paštas: petras.ancelis@gmail.com*

Anotacija. Ikitaisminiam procesui autorius pašventė beveik dvidešimt praktinės veiklos metų dirbant tardytoju ir tokio pobūdžio veiklos vadovu. Beveik tiek pat laiko praėjo dėstant baudžiamojo proceso teisę, ikiteisminio tyrimo, įrodymų ir įrodinėjimo probleminius aspektus universitetinėse teisės studijose ir apibendrinant tai disertaciniuose ir vėlesniuose tos pačios krypties moksliniuose tyrimuose. Autorius eilę metų bandė inicijuoti studijų programos parengimą būtent ikiteisminiam procesui studijuoti, tačiau tik įsteigus Mykolo Romerio universitete Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedrą, šis užmojis buvo realizuotas. Mykolo Romerio universiteto Senato 2012-04-18 nutarimu Nr. ISN-38 buvo patvirtinta Teisės ir ikiteisminio proceso pagrindinių studijų programa, kurią vėliau teigiamai įvertino ir tarptautiniai auditoriai. Daug metų eidamas visų Viešojo saugumo fakultete realizuojamų studijų programų komiteto pirmininko pareigas o taip pat ir būdamas nurodytos studijų programos studentų Praktikos vadovu, autorius sukaupe teoriniame, teisiniame ir praktiniame lygmenyse solidžių patirtį studentų praktinių įgūdžių formavimo klausimai, tad šame darbe ir bando atkreipti dėmesį į kai kurias esamas spragas ir jų pašalinimo galimybes.

Pagrindinės sąvokos: baudžiamasis procesas; ikiteisminio tyrimo specialistų rengimas; praktinių įgūdžių formavimas.

IVADAS

Nusikalstamos veikos tyrimas yra sudėtingas procesas, reikalaujantis ypatingų žinių ir įgūdžių. Norint greitai ir sėkmingai išaiškinti (atskleisti) nusikalstamą veiką, valstybės įgaliotiems subjektams svarbu įgyti ne tik, baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės, kriminalistikos ir kitų mokslų žinių, sukuriančių prielaidas atlikti tam tikrus veiksmus, bet ir žymiai gilesnę bei kryptingesnę teisinę mąstymą ir brandesnius įgūdžius, leidžiančius užtikrintai veikti ypač dinamiškoje nusikalstamų veikų atskleidimo ir tyrimo situacijoje ir nemažos psichologinės įtampos ir riboto laiko sąlygomis.

Teisės ir ikiteisminio proceso pagrindinės studijos yra orientuotos tiek į praktinę nusikalstamų veikų tyrėjo profesinę veiklą, tiek ir į šio pobūdžio mokslinę tiriamąją veiklą. Įvertinant Europines ir pasaulines globalizacijos tendencijas, ikiteisminio tyrimo funkcija ir šalies, ir tarptautiniu mastu įgyja vis didesnę reikšmę, o šiai funkcijai įgyvendinti rengiami darbuotojai privalo turėti platų akiratį, aukštą bendrą išprusimą ir specialius gebėjimus, reikalingus kokybiškam ikiteisminio tyrimo atlikimui. Ikitaisminio tyrimo specialistas–

tyrėjas turi būti parengtas taip, kad betarpiškai vykdytų konkrečias funkcijas: atskleistų nusikalstamas veikas, atliktų išsamų ir greitą tyrimą¹. Šios funkcijos įgyvendinimui nėra tarpinių subjektų, kaip pvz., prokuratūroje ar teisme padėjėjų institutai. Dar prieš dešimtmetį Lietuvos teisės institute atlikus platų ir išsamų tyrimą apie baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybes ir būdus buvo konstatuota, kad „ikiteisminio tyrimo efektyvumui daugiausia įtakos gali turėti tinkama ikiteisminį tyrimą atliekančių pareigūnų kvalifikacija“². Kita vertus, ikiteisminio tyrimo etape atliekami nepaprastai atsakingi veiksmai ir priimami sprendimai siejami su tolimesniu baudžiamuoju procesu, kuriame dalyvauja mažiausiai trys aukščiausios kvalifikacijos teisininkai: prokuroras, teisėjas, advokatas. Todėl tyrėjas privalo būti ne žemesnės kvalifikacijos, etiškas ir moralus savo srities specialistas. Kadangi tradiciškai universitete buvo rengiami teisės ir policijos veiklos specialistai, diskusijose neretai pasitaikydavo nuomonių, kad nepraėję sveikatos testavimo ir kitokių patikrinimų (atrankos) ir ateityje neturėsiantis tam tikrų dar išliekančių pareigūnų garantijų, pretendentams studijuoti ikiteisminį procesą studijos nebus patrauklios, tačiau tolesnėje perspektyvoje šie nuogaštavimai nepasitvirtino.

Programos patrauklumą parodo kad ir tokie universiteto priėmimo komisijos teikiami duomenys: 2012 metais studijuoti nuolatinėse ir iššėstinėse studijose pareiškė norą 906 ir 334 pretendentai (studijuoti priimti atitinkamai 73 ir 30), 2013 metais pageidavo studijuoti 1054 ir 416 asmenys (priimti 107 ir 62). Panašios tendencijos stebimos ir pastaraisiais metais. Beje analizuojamos studijų programos patrauklumą akivaizdžiausiai demonstruoja tai, kad pastarųjų dvejų metų studentų pasirinkimas studijuoti teisę ir ikiteisminį procesą atsiduria pirmajame dešimtuose iš visų šalyje realizuojamų universitetinių studijų programų³.

Šio straipsnio **tikslas** – išnagrinti, kokios yra teorinės teisinės prielaidos kokybiškai parengti specialistus ikiteisminio tyrimo veiklai ir ypatingai, koks yra (ar turėtų būti) studentų praktikos turinys. **Tyrimo aktualumas** pažymėtinas tuo, kad teoriniame lygmenyje konkrečiau šia tema pastaraisiais metais platesnių darbų neaptikta nors 2000 metų pradžioje apie teisininkų profesinį rengimo ir kompetencijų bendruosius bruožus yra rašę kai kurie

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 172 str.2 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Vilnius, 2013.

² Jurka R., Jovaišas K., Kanapeckaitė J. Ir kiti. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai. 2005. Vilnius: Petro ofsetas. P. 85.

³ <http://www.delfi.lt/news/daily/education/tiesiog-akibrokstas-paskaiciavo-kas-sulindo-i-aukstasias.d?id=68761220> ir <http://www.delfi.lt/news/daily/education/specialybes-del-kuriu-uzvire-arsiausia-kova.d?id=65356698>

autoriai (R.Tidikis, M.Jotautienė, R.Adamonienė, R.Laužackas, R.Kalesnykas ir kt.). Kiek vėliau apie teisininkų rengimo atitikimą Bolonijos procesui rašė Edita Gruodyte, Julija Kirsienė⁴, tačiau būsimų ikiteisminio tyrimo specialistų praktinių įgūdžių formavimo klausimais Lietuvos universitetiniuose leidiniuose publikacijų neaptikta. Suprantama, kad tokio pobūdžio darbų ir negali būti, nes ikiteisminis tyrimas ir dalyvaujančių jame subjektų kompetencija Lietuvoje įtvirtinta tik nuo 2003 m. gegužės 1 d. Autoriaus nuomone dabar mūsų šalyje veikianti nusikalstamų veikų atskleidimo ir ištyrimo procesinė forma, tiesioginių analogų europinėse (o ir pasaulinėse) teisinėse sistemose atrodo neturi, tad šis kuklus straipsnis tai tėra bandymas pakviesti ir kitus specialistus diskutuoti apie ikiteisminio proceso subjektų kompetencijas, jų racionalią sąveiką ir pan.

Tyrimo **objektas** yra besiklostantys baudžiamieji procesiniai santykiai nurodytoje sferoje, o tyrimo **dalykas** – teisės aktai, reglamentuojantys studijų struktūrą ir turinį rengiant ikiteisminio tyrimo specialistus bei mokslins įdirbis šiais klausimais.

Nagrinėjant nurodytą problematiką naudojami sisteminės analizės, dokumentų analizės, ir apibendrinimo **metodai**. Sisteminės analizės metodas įgalino atlikti tyrimą proceso, kuris užtruko daugiau nei trys metai, o dokumentų analizės bei duomenų apibendrinimo metodais, labiau ir konkrečiau padėjo išryškinti padarytų studijų turinio ir praktinių įgūdžių formavimo pokyčių įtaką perspektyvos kontekste.

TEISĖS IR IKITEISMINIO PROCESO STUDIJŲ PROGRAMOS TEORINĖS TEISINĖS PRIELAIGOS FORMUOJANT PASIRENGIMĄ DIRBTI KONKRETŲ TEISINĮ DARBĄ

Teisės ir ikiteisminio proceso studijų programos bendra studijų trukmė – 3,5 metų. Bendra kreditų suma –210 ECTS. Studijos organizuojamos nuolatine ir iššėstine formomis. Šios studijos yra orientuotos tiek į praktinę nusikalstamų veikų tyrėjo profesinę veiklą, tiek ir į šio pobūdžio mokslinę tiriamąją veiklą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad panašaus pobūdžio pagrindinių studijų, realizuojamų Mykolo Romerio, Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetuose bei Vilniaus, Kauno ir Utenos kolegijų teisės studijų programose, nėra akcentuojami tyrėjo kompetencijai būdingi dalykai. Mykolo Romerio universiteto Teisės ir policijos veiklos, Teisės ir valstybės sienos apsaugos studijų programos yra skirtos statutiniams pareigūnams rengti. Į šias programas gali būti

⁴ Edita Gruodyte, Julija Kirsienė. Teisininkų rengimo tobulinimas Lietuvoje atsižvelgiant į Bolonijos procesus. Inžinerine Ekonomika-Engineering Economics, 2011, 22(4), p. 356-366.

priimti tik asmenys, gavę statutinių institucijų siuntimus ir įveikę medicininį ištyrimą, kuris siejamas su aukštais medicininiais reikalavimais. nors pastarieji procesinei ikiteisminio tyrimo veiklai nėra būtini ir iš esmės yra pertekliniai. Mūsų duomenimis, dėl nurodytų papildomų reikalavimų daugiau nei pusė ketinančiųjų studijuoti kriminalistinės pakraipos programose kasmet negali stoti į šias studijų programas ir yra priversti pasirinkti kitokią veiklos sferą. Taigi be apčiuopiamo pagrindo nėra užtikrinami jų teisėti lūkesčiai, studijuoti jiems patraukliose programose. Beje, Estijos Respublikoje, Čekijoje ir eilėje kitų valstybių studijų įstaigose pradžioje yra įgyjama atitinkama profesinė kvalifikacija, o jau po to sprendžiami klausimai, susiję su pareigūno statuso įgijimu. Ypatingas dėmesys teisės ir ikiteisminio proceso studijų programoje yra skiriamas ikiteisminio proceso reglamentavimo ypatumams, tyrimo veiksmų planavimui, organizavimui ir kokybiškam jų atlikimui, bendradarbiavimui tarp pareigūnų ir institucijų studijuoti. Daugiau laiko skiriama įrodymams ir įrodinėjimui, ikiteisminiame etape rengiamų procesinių dokumentų teisėtumui, pagrįstumui ir išsamumui, kriminalistikos mokslo teikiamoms rekomendacijoms, taktiniams būdams bei priemonėms, atskirų kategorijų nusikalstamų veikų atskleidimo ir tyrimo ypatumams, teisei psichologijai, veikų kvalifikavimui, teisminei praktikai. Suprantama, kad dalis nurodytų klausimų yra paliečiami studijuojant studijų pagrindą užtikrinančiuose dalykuose: baudžiamojoje teisėje, baudžiamojo proceso teisėje ar kriminalistikoje, tačiau, Teisės ir ikiteisminio proceso programos studijose vyksta gilesnis, išsamesnis ir konkretesnis žinių ir tam tikrų specialių įgūdžių įgijimas, todėl nepaprastai daug įgūdžių suformuoti atsiranda galimybė studijuojant platesnės apimties studijų dalykus, tokius kaip duomenų rinkimo taktika, atskirų nusikalstamų veikų atskleidimas ir tyrimas, specialios žinios ikiteisminiame tyrime, ikiteisminio tyrimo veiklos organizavimas ir kt. Šie ikiteisminio tyrimo veiklos praktinius įgūdžius formuojantys dalykai studijuojami tokia apimtimi, kurie būtų aktualūs šiandienos ikiteisminio tyrimo institucijų sprendžiamiems uždaviniams įgyvendinti. Bakalauro studijose neapsiribojama nacionalinės teisės normų ir jų įgyvendinimo mechanizmo studijavimu, ypatingas dėmesys yra skiriamas tarptautiniam bei regioniniam (visų pirma- ES) teisiniam bendradarbiavimui.

Studijose taikomi: probleminio mokymo(si), kritinio mąstymo ugdymo metodai; individualus ir grupinis savarankiškas darbas, diskusijos, debatai, atvejo analizė, delphi metodas, sprendimų medžio sudarymas, modeliavimas (prielaidų, lyginamasis, grafinis etc.), projekto metodas, individualios konsultacijos, informacijos ir teisės šaltinių paieška,

sisteminimas, kokybinio ir kiekybinio tyrimo, baigiamojo darbo rengimas ir kiti metodai. Studijų pasiekimų vertinimas vykdomas orientuojantis į kaupiamojo vertinimo tipą o taip pat vertinami pagal informaciją pateikiamą žodžiu, raštu, testų, apklausos, kolokviumo, esė, laboratoriniai darbai, referatų, dokumentų aplankų sudarymo, egzaminų, kursinio ir baigiamojo darbo gynimo išdavoje.

Teisės ir ikiteisminio proceso studijų programos pirmame – trečiajame semestruose akcentuotai studijuojami bendrojo lavinimo dalykai, kai kurie iš jų yra labiau adaptuoti programos specifikai, taip pat studijuojami platesnės apimties - viešosios teisės studijų dalykai, lavinantys teisinį mąstymą. Ketvirtame - penktame semestruose laipsniškai įvedamas didesnis skaičius specialaus lavinimo programos dalykų. Studentams sudaroma galimybė praktikoje patikrinti ir realizuoti įgytų žinių taikymo mokėjimus, o per alternatyvias disciplinas, atsižvelgiant į poreikius, kryptingai gilinti žinias plačiau refleksuojant ikiteisminio proceso aspektus. Šeštame ir septintame semestruose yra sukoncentruoti specifiniai dalykai, kurių studijose ypač akcentuojama įgytų specialių žinių ir veiklos kokybę apsprendžiančių kryptingų, integratyvių, esminių nusikalstamų veikų tyrimo proceso aspektų (organizavimo, vykdymo ir realizavimo) sąsaja. Universiteto Viešojo saugumo fakultete turimi materialūs ištekliai yra pakankami, programoje dirbantis personalas yra tinkamas sėkmingam programos vykdymui. Didelę reikšmę studijų kokybės užtikrinimui turi socialinių dalininkų įtraukimas į programos vertinimo ir tobulinimo procesus ir jų įtaką programos tobulinimui, grįžtamasis ryšys: dėstytojų, studentų, absolventų, darbdavių nuomonės apie programos vykdymą. Itin vertintina tai, kad šioje studijų programoje daugumą studijų dalykų dėsto turintis didelę praktinės veiklos patirtį labai kvalifikuoti prokurorai, teisėjai, advokatai, policijos pareigūnai⁵. Pastebėtina ir tai, kad ir naujasis Teisės studijų krypties aprašas nustato: „Ne mažiau kaip pusę pirmosios studijų pakopos universitetinių teisės studijų krypties studijų programos dalykų turi dėstyti aukštosios mokyklos profesoriai, docentai ir (arba) dėstytojai, turintys teisės studijų krypties mokslo daktaro laipsnį. Rekomenduojama, kad ne mažiau kaip pusę teisės studijų krypties dalykų studijų programoje dėstyti asmenys, turintys teisėjo ar prokuroro praktinio darbo patirties, taip pat asmenys, turintys advokato, notaro, antstolio ar kitos profesinės teisinės praktikos patirties toje srityje, kurios studijų dalyką jie dėsto“(44

⁵ Autoriaus rengtas Teisės ir ikiteisminio proceso studijų programos aprašas.
https://apps.mruni.eu/apex/f?p=110:850:3670296621172651::NO::P850_PROGRAMA_LT:0

str.)⁶. ApmAUDU, kad nuo 2003 m. gegužės 1 d. ikiteisminio tyrimo specialisto (kaip dabar BPK įtvirtinta-pareigūno) praktinės patirtis apraše visiškai nepaminėta, nors šio subjekto veiklos išdavoje, kaip tik darbo baras atsiranda ir prokurorui ir advokatui ir teisėjui bei kitiems teisininkams. Žinoma, tokią teisinio reguliavimo spragą būtina ištaisyti.

Nepaisant pastarojo pastebėjimo, nurodytos teorinės teisinės prielaidos studijuojant Teisės ir ikiteisminio proceso pagrindinių studijų programą, visumoje pagrindžia reikiamą pasirengimą atlikti ikiteisminio tyrimo funkciją baudžiamojoje procesinėje veikloje.

STUDENTO PRAKTIKA SVARBIAUSIAS METODAS ĮTVIRTINANT STUDIJŲ PROCESE ĮGYTAS ŽINIAS IR ĮGŪDŽIUS

Teisės ir ikiteisminio proceso nuolatinių studijų studentams 18 ECTS praktika organizuojama 6, o iššėstinėse studijose 8 semestruose. Kol kas pagrindiniais praktikos organizatoriais yra atitinkamos prokuratūros institucijos į kurias pagal studento pasirinktą regioną (paprastai gimtinę) Viešojo saugumo fakulteto dekanu teikimu savo įsakymu nukreipia Lietuvos generalinis prokuroras.

Remiantis Teisės ir ikiteisminio proceso studijų programos Praktikos ikiteisminio tyrimo institucijose dalyko aprašu, praktikos įgyvendinimo forma yra savarankiškas darbas vadovaujant kuratoriui siekiant ugdyti studentų gebėjimą atlikti tyrėjo funkcijas ikiteisminio tyrimo įstaigose. Ypač yra pabrėžiami šie rezultatai: studentai susipažindami su ikiteisminio tyrimo (paprastai policijos) veikla, tyrėjų atliekamomis funkcijomis gebės analizuoti įvairius duomenis apie baudžiamuosius teisinius konfliktus ir mokės įvertinti jų teisinį pobūdį; suvoks savikontrolės įgūdžių reikšmę ir gebės tobulėti. gebės apibrėžti ikiteisminio tyrimo problemas, bei analizuoti renkamus duomenis; panaudojant įvairius metodus, gebės vertinti gautus duomenis, pateikti tyrimo rezultatus bei formuluoti išvadas; dalyvaus tyrėjams atliekant ikiteisminio tyrimo ir kitus procesinius veiksmus; kuratorių nurodymu atliks atitinkamų pareigūnų pavidimus, gilinsis į tyrėjų, kriminalinės žvalgybos bei prokuratūros darbuotojų bendradarbiavimo aspektus; tobulins praktinius mokėjimus ir įgūdžius, siekiant pritaikyti įstatymus, atlikti ikiteisminio tyrimo funkcijas; įgys įgūdžių organizuojant tyrimo grupės darbą; gebės dirbti savarankiškai ir komandoje; gebės atlikti procesinius veiksmus fiksuoti jų eigą ir tvarkyti bylas.

⁶ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. liepos 23 d. įsakymas Nr. V-831, dėl Teisės studijų krypties aprašo patvirtinimo. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c7d77990312011e5b1be8e104a145478>

Norint įgyti paminėtas pagrindines kompetencijas, studentų praktikos turinys orientuojamas tokiomis pagrindinėmis kryptimis (temomis): dalyvauti priimant iš asmenų skundus, pareiškimus ar pranešimus apie nusikalstamas veikas ir įsisavinti jų registravimo, apskaitos ir patikrinimo tvarką; kartu su ikiteisminio tyrimo pareigūnu, dalyvauti atliekant apžiūras ar objektų tyrimą, parodymų patikrinimą vietoje, eksperimentą, parodymą atpažinti; dalyvauti sulaikant asmenį įtariamuoju, pareiškiant įtarimus; kartu su kuratoriumi pagal patvirtintus grafikus išvažiuoti į įvykio vietas bei atlikti kitus pavedimus; dalyvauti apklausiant liudytojus, nukentėjusiuosius, ir įtariamuosius tiek pas tyrėją, tiek ir juos apklausiant ikiteisminio tyrimo teisėjui; padėti surašyti atliekamų procesinių veiksmų protokolus ir kitus dokumentus; dalyvauti atliekant kratas, poėmius, surašyti atitinkamų nutarimų projektus; susipažinti su taikomomis kriminalistinėmis ir organizacinėmis priemonėmis; įsisavinti pasinaudojimo duomenų bankais ir kitokiais registrais tvarka.

Atsiskaitydami už praktiką studentai privalėjo pateikti atitinkamai parengtos baudžiamosios bylos maketą ir ataskaitą apie praktikos eigą ir rezultatus. Šiais metais praktika buvo vertinama įskaita.

2015 metų vasarą išanalizavus 51 studento praktikos eigą ir rezultatus pirmiausia konstatuotina tai, kad visi studentai teigiamai įvertino savo pasirinkimą studijuoti Teisės ir ikiteisminio proceso programą ir tai džiugina, nes nepasitvirtino jau minėtų kai kurių naujos studijų programos skeptikų teiginiai, kad jau po praktikos studentai bandys pereiti į kitas studijų programas. Studentai labai gerai atsiliepė apie praktikos kuratorius, kurie kryptingai organizavo praktiką, kad pagrindinėmis temomis studentai įgytų tam tikrų žinojimų ir įgūdžių, tačiau apie 40 % studentų neturėjo galimybių kartu su ikiteisminio tyrimo pareigūnu, dalyvauti atliekant apžiūras ar objektų tyrimą, parodymų patikrinimą vietoje, eksperimentą, parodymą atpažinti; dalyvauti sulaikant asmenį įtariamuoju, pareiškiant įtarimus. Taip atsitiko dėl to, kad šitokius procesinius veiksmus daugiausia atlieka ikiteisminio tyrimo įstaigų (policijos) pareigūnai, o prokuratūros kuratoriai ne visi galėjo susitarti dėl praktikantų dalyvavimo atliekant nurodytus procesinius veiksmus. Be to, apie 20 % studentų betarpiškai kuravo prokurorų padėjėjai, kurie neturi galimybių duoti nurodymus ikiteisminio įstaigų pareigūnams. 70% studentų siūlė praktiką skaidyti į du etapus o 20 % į tris etapus. Pirmieji siūlė pirmą vieno mėnesio pažintinę praktiką antrame studijų kurse organizuoti betarpiškai policijos įstaigose o antrąjį pagrindinį trijų mėnesių praktikos etapą atlikti prokuratūroje. Praktikos trijų etapų iniciatoriai siūlė pažintinį dviejų savaičių praktikos etapą pasibaigus

antram semestriui ir sekantį 2 mėnesių po antro kurso atlikti policijoje o trečio kurso pabaigoje vieną mėnesį praktikuotis prokuratūroje.

Tokie pakeitimai studentų nuomone įtakotų prasmingesnes ir reiklesnes teorines studijas, nes dabar studentai neturi galimybių iš arčiau įvertinti praktinės veiklos turinį, ikiteisminio tyrimo pareigūno surašomų gausių procesinių dokumentų įforminimo subtilybių ir reikšmingumo ir kt., tad per teorines paskaitas ir seminarus vienareikšmiai priimama visa kas dėstoma ir paprastai platesnių diskusijų nevyksta.

Mūsų nuomone su tokiais dalies studentų pareikštomis pastabomis ir pateiktais siūlymais būtų galima sutikti, nes ir autoriaus jau paminėta asmeninė patirtis ikiteisminio proceso teisinio reguliavimo ir veiklos organizavimo bei specialistų rengimo klausimais iš esmės sutampa su studentų pastebėjimais. Kita vertus, analizuojamos studijų programos dar rengimo etape studentų praktinių įgūdžių formavimo didesnis pagrindimas taip pat buvo akcentuojamas ir plačiai diskutuojamas, tačiau dėl bendrųjų reikalavimų, keliamų studijų programų struktūrai ir turiniui, tuomet pakankamai nebuvo sumodeliuotas. Beje ir dabartiniu laikotarpiu griežtas studijų programų reglamentavimas deja išlieka, todėl tam tikras korekcijas galime padaryti tik esamo reglamentavimo ribose. Tuo tikslu reikėtų pakoreguoti Teisės ir ikiteisminio proceso programos studijų planą, išskaidant praktiką į kelis etapus. Taip pat reikėtų esminiai papildyti praktikos temų ir siekiamų rezultatų turinį. Be to, būtina inicijuoti ir sudaryti reikiamas sutartis su policijos ir su kitų ikiteisminio tyrimo įstaigų institucijomis. Taip pat tikslinga dėl šios studijų programos studentų praktikos sudaryti sutartis su Lietuvos advokatūra, antstolių ir notariatų įstaigomis. Jau minėtame naujojo Teisės krypties aprašo 52 straipsnyje yra nurodoma: „Rekomenduojama, jog aukštosios mokyklos arba jų padaliniai, vykdydami teisės studijų krypties studijų programas, dėl galimybės atlikti praktiką sudarytų bendradarbiavimo sutartis su teisinėmis institucijomis (pavyzdžiui, Nacionaline teismų administracija, teismais, prokuratūromis, Notarų rūmais, Antstolių rūmais ir panašiai). Dirbantis teisinio pobūdžio darbą studentas praktiką gali atlikti savo darbo vietoje pagal individualią praktikos programą“⁷.

⁷ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. liepos 23 d. įsakymas Nr. V-831, dėl Teisės studijų krypties aprašo patvirtinimo. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c7d77990312011e5b1be8e104a145478>

IŠVADOS

Teisės ir ikiteisminio proceso pagrindinių studijų programoje suformuotas studijų turinys visumoje sukuria pakankamas teorines teises prielaidas parengti tinkamos kvalifikacijos ikiteisminio tyrimo specialistus, tačiau praktinių įgūdžių tinkamesniam suformavimui reikėtų tobulinti programos studijų plano struktūrą ir turinį.

Praktikos ikiteisminio tyrimo institucijose procesą tikslinga skaidyti į du etapus: pirmą vieno mėnesio etapą antro kurso pavasario semestro pabaigoje studentus nukreipti praktikuotis ikiteisminio tyrimo institucijose o trečio kurso pabaigoje du mėnesius atlikti praktiką prokuratūroje, gal būt ir kitose teisinės sistemos grandyse.

Nurodytų pakeitimų realizavimui Teisės ir ikiteisminio proceso studijų programos komitetas turėtų atitinkamai pakoreguoti šios studijų programos aprašą ir inicijuoti bendradarbiavimo sutartis su Lietuvos policija ir kitomis teisinės sistemos institucijomis.

Inicijuoti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. liepos 23 d. įsakymu Nr. V-831, dėl Teisės studijų krypties aprašo patvirtinimo ir kitų teisės aktų papildymus ir pakeitimus, pabrėžiant ikiteisminio proceso tyrėjo (pareigūno) profesijos prestižą ir kompetenciją.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Vilnius, 2013.
2. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. liepos 23 d. įsakymas Nr. V-831, dėl Teisės studijų krypties aprašo patvirtinimo. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c7d77990312011e5b1be8e104a145478>
3. Gruodyte E., Kirsienė J. Teisininkų rengimo tobulinimas Lietuvoje atsižvelgiant į Bolonijos procesus. *Inžinerinė Ekonomika-Engineering Economics*, 2011, 22(4), 356-366
4. Jurka R., Jovaišas K., Kanapeckaitė J. Ir kiti. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai. 2005. Vilnius: Petro ofsetas. 108 p.
5. Teisės ir ikiteisminio proceso studijų programos aprašas. https://apps.mruni.eu/apex/f?p=110:850:3670296621172651::NO::P850_PROGRAMA_LT:0

THE FEATURES OF PRACTICAL SKILLS FORMULATION IN THE EDUCATION OF PRE-TRIAL INVESTIGATION PROFESSIONALS

Petras Ancelis*

Mykolas Romeris University

Summary

Author has spent over twenty years of practice in the field of pre-trial process as Investigator and the Head of the Investigation. Nearly the same time have been spent giving lectures on Criminal Proceeding Law, Pre-trial Investigation, Problematical Aspects of Evidences and Arraign at the University, where conclusions were summarized in the dissertations and various scientific researches.

Only after foundation of Criminology and Criminal Proceeding Department at the Mykolas Romeris University, the idea to create study program on Pre-trial Investigation Process has been accomplished.

The study program on Law and Pre-trial Investigation Process was approved by resolution No. 1SN-38 of Mykolas Romeris University Senate on 18 of April 2012, the program was positively approved by international auditors.

Author has gathered theoretical, professional and juristic practice to develop student's practical skills during many years of being Committee Head of all study programs in the Faculty of Public Security and the Head of the students practice, therefore the aim of this article is to focus attention on existing weaknesses and possible solutions to eliminate them.

Keywords: criminal procedure; education of pre-trial investigation professionals, formulation of practical skills.

Petras Ancelis*, daktaras Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: Baudžiamojo proceso teisė, Ikiteisminio tyrimo teorija ir praktika, įrodymų teorija, įrodymai ir įrodinėjimas aplinkosauginėje veikloje, nukentėjusiojo interesų apsauga.

Petras Ancelis*, PhD, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law, professor. Research interests: Criminal Procedure; Theory of Evidence; Procedural Forms of Pre-trial Investigation; Victim Rights Defence.

KRIMINALINIO PROFILIAVIMO PRITAIKYMO GALIMYBĖS NUSIKALTIMŲ ĮVYKDYTŲ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE TYRIMUI

Birutė Balsevičienė*, Laima Ruibytė**

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8-37) 30 36 65*

El. paštas: laimaruibyte@mrui.eu; birutebalse@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje analizuojamos kriminalinio profiliavimo panaudojimo galimybės tiriant nusikaltimus elektroninėje erdvėje, kadangi šių nusikaltimų skaičius kasmet¹ didėja. Kriminalinis profiliavimas tai - technika, kuria nustatomos, apibūdinamos pagrindinės nusikaltėlio asmenybės ir elgesio charakteristikos, remiantis nusikaltimo, kurį jis padarė, analize². Kriminalinis profiliavimas turi remtis įrodymais grįstais metodais, o taip pat mokslinių tyrimų rezultatais. Nusikaltimai elektroninėje erdvėje tiriami naudojant panašias tyrimo technikas kaip ir tiriant kitokio pobūdžio nusikaltimus. Ir viena jų – kriminalinis profiliavimas. Pastaruoju metu dažniausiai naudojamos indukcinės ir dedukcinės kriminalinio profiliavimo technikos bei technikos, kurios įtraukia abu šiuos metodus. Kol kas nėra aiškių siūlymų, kaip naudoti šias dvi technikas kartu ir kaip jas taikyti nusikaltimų elektroninėje erdvėje tyrimui. Šiame straipsnyje teikiamas algoritmas gali būti naudingas tiek ankstyvose, tiek ir vėlesnėse tyrimo stadijose.

Pagrindinės sąvokos: Nusikaltėlio profilis, nusikaltimas elektroninėje erdvėje

ĮVADAS

Sparčiai augantis nusikaltimų internete skaičius skatina vis daugiau dėmesio skirti šiai problemai, ieškoti naujų būdų ir priemonių jos sprendimams. Vien tik per 2012 metus Jungtinių Amerikos valstijų Internetinių nusikaltimų centras (the Internet Crime Complaint Center (IC3)) pateikia duomenis apie tai, kad nusikaltimų elektroninėje erdvėje per pastaruosius vienerius metus išaugo 8,3 procentais.³ Lietuvoje nusikaltimų įvykdytų elektroninėje erdvėje statistika nėra pateikiama. Kaip teigia Kalpokas (2012)⁴, augantis interneto vartotojų skaičius per pastaruosius metus kai kurios šalyse padidėjo 1000 procentų. Vartotojų skaičiaus augimas lemia ir vis dažnėjančius nusikaltimus elektroninėje erdvėje. Internetiniai nusikaltimai kenkia ne tik pavieniams asmenims pažeidžiant jų teises ar orumą,

¹ Kalpokas, V., & Marcinauskaitė, R. Tapatybės vagystė elektroninėje erdvėje: technologiniai aspektai ir baudžiamasis teisinis vertinimas. *Teisės problemos*. 2012, 77(2), p. 30-52.

² Douglas J. E., Ressler R.K., Burgess a. W., Hartman C.R. Criminal profiling from scene analysis. *Behavioral Sciences and the Law*. 1986, 4, p. 401-421.

³ Annual Report. (2012). Internet Crime Report. Internet Crime Complaint Center (IC3), p. 4.

⁴ Kalpokas, V., Marcinauskaitė, R. *supra* note 2, p. 30-52.

tačiau tai sukelia ir milžiniškus nuostolius. Pavyzdžiui, JAV šie nuostoliai siekia apie 525 milijonus dolerių per metus⁵.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nusikaltimas elektroninėje erdvėje kol kas neturi aiškaus apibrėžimo. Šio pobūdžio nusikaltimai yra dalis nusikaltimų, kurie priskiriami kompiuteriniams nusikaltimams⁶. Jungtinės Tautos apibrėžia nusikaltimą elektroninėje erdvėje kaip bet kokį nelegalų veiksmą, kuris yra įvykdomas kompiuterinėje sistemoje ar tinkle, įtraukiant ir tokius nusikaltimus kaip informacijos nutekimas ir pan.^{7,8}. Taip pat nusikaltimams elektroninėje erdvėje gali būti priskiriami bet kokie nusikalstami veiksmai, kurie atliekami panaudojant kompiuterį ar kitas informacines technologijas. Šiuo atveju technologijos gali būti tiek priemonė, tiek nusikaltimo objektas⁹. Mokslininkai ir praktikai nesutaria ne tik dėl paties nusikaltimo apibrėžimo, bet ir dėl jo priskyrimo kokiai nors kategorijai – vieni laikosi nuomonės, kad tai visiškai nauja nusikaltimų rūšis¹⁰, tačiau kiti teigia, kad pakito tik nusikaltimų erdvė ir priemonės, o nusikaltimų pobūdis ir motyvacija išliko tokie patys (sukčiavimas, prievarta ir pan.)¹¹. Teigiantys, kad tai kitokio pobūdžio nusikaltimai, kaip esminį šių nusikaltimų išskirtinį bruožą, laiko erdvės ir laiko apribojimų nebuvimą^{12,13}.

Nepaisant konkretaus apibrėžimo nebuvimo ir skirtingų bandymų aiškinti šių nusikaltimų pobūdį, nusikaltimai elektroninėje erdvėje turi motyvus, kaip ir bet kuris kitas nusikaltimas, todėl čia galima taikyti kriminalinio profiliavimo metodus. Jungtinių Tautų atlikto tyrimo duomenimis daugiau nei 80 proc. nusikaltimų atliekamų elektroninėje erdvėje yra susiję su gana organizuotomis veikomis, kuomet pirmiausiai užkrečiamas konkretus kompiuteris kenkėjiškomis programomis, kurių pagalba pavagiami asmeniniai ir finansiniai

⁵ *Ibid.*, p.30-52

⁶ Shinder, D., and Tittel, E. Scene of the cybercrime – computer forensics handbook, 1st edition. Syngress Publishing, 2002.

⁷ *Ibid.*, p.156.

⁸ Warikoo, A. (2014). Proposed Methodology for Cyber Criminal Profiling. Information Security Journal: A Global Perspective. 2014, 23(4-6), p.172-178.

⁹ *Ibid.*, p.172-178.

¹⁰ Capeller W. Not Such a Neat Net: Some Comments on Virtual Criminality. Social & Legal Studies. 2001, Nr. 10 (2), p. 229–242.

¹¹ Grabosky P. N. Virtual Criminality: Old Wine in New Bottles? Social & Legal Studies. 2001, 10 (2), p. 243–249

¹² *Ibid.*, p.243-249.

¹³ Kalpokas, V., & Marcinauskaitė, R. Tapatybės vagystė elektroninėje erdvėje: technologiniai aspektai ir baudžiamasis teisinis vertinimas. *Teisės problemos*. 2012, 77(2), 30-52.

duomenys, ir vėliau išgryninami pinigai¹⁴. Kaip jau minėta, nusikaltimai elektroninėje erdvėje pasižymi erdvės ir laiko nebuvimu, yra latentiški, todėl iškyla asmenų darančių tokius nusikaltimus identifikavimo problemos.

Elektroninėje erdvėje padaromų nusikaltimų profiliavimas - dar labai nauja mokslo ir praktikos šaka, todėl naudojantis juo galimi įvairūs netikslumai, klaidingos išvados ir interpretacijos, jeigu duomenims apdoroti, surinkti ir pateikti nėra naudojama tinkama mokslinė metodologija¹⁵. Iš to kyla standartizuotos metodologijos poreikis, kuri būtų naudojama kriminaliniam profiliavimui elektroninėje erdvėje. Standartizuota metodika gali tapti naudinga įrankių tiek moksliniams tyrimams, tiek ir praktikams.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti asmenų, vykdančių nusikaltimus elektroninėje erdvėje, profiliavimo ypatumus, susisteminant esamus profiliavimo metodus, bei pateikti rekomendacijas, kurios galėtų būti naudingos specialistams dirbantiems su tokio pobūdžio nusikaltimais. **Straipsnio objektas** – profiliavimo metodų pritaikymas asmenų, vykdančių nusikaltimus elektroninėje erdvėje, profilio sudarymui. Iškeltam tikslui pasiekti naudojamas **mokslinės literatūros analizės metodas**. Straipsnyje aptariama: profiliavimo metodas, pagrindiniai jo tipai, metodo, skirto nusikaltėlių elektroninėje erdvėje profiliavimui, sudarymo principai bei rekomendacijos psichologams, kriminalistams, teisininkams ir kitų sričių specialistams dirbantiems elektroninių nusikaltimų tyrimų srityje.

Profilavimas. Pagrindinis šio metodo naudojimo tiriant nusikaltimus tikslas yra susiaurinti potencialių įtariamųjų ratą ir įvertinti tikimybę, kad konkretus įtariamasis galėjo įvykdyti konkretų nusikaltimą. Kriminalinis profilavimas yra mokslinė technika skirta įvertinti ir analizuoti nusikaltimo vietą (*angl. scene of crime*) ir dedukciniu būdu apibūdinti nusikaltėlio, kuris atliko šį nusikaltimą elgesio ypatumus^{16,17}. Sudarytas nusikaltėlio profilis dažniausiai apibrėžia įvairias nusikaltėlio charakteristikas, kuriomis dažniausiai pasižymi tokio pobūdžio nusikaltimus atliekantys asmenys^{18,19}. Profiliavimo metodai dažniausiai remiasi dvejomis prielaidomis:

- nusikaltėlis elgsis panašiai atlikdamas visus savo nusikaltimus,

¹⁴Malby, S., Mace, R., Holterhof, A., Brown, C., Kascherus, S., and Ignatuschtschenko, E. Comprehensive study on cybercrime. United Nations Office on Drugs and Crime. 2013, p. 38–39.

¹⁵Broucek, V., and Turner, P. Winning the battles, losing the war? Rethinking methodology for forensic computing research. *Journal in Computer Virology*. 2006, p. 3–12.

¹⁶Kirwan, G., and Power, A. The psychology of cybercrime, 1st edition. IGI Global, 2011.

¹⁷Bloom, R. Foundations of Psychological Profiling: Terrorism, Espionage, and Deception. Crc Press, 2013.

¹⁸Shinder, D. & Tittel, E., *supra* note 4.

¹⁹Bloom, R., *supra* note 14.

- panašūs nusikaltimai yra įvykdomi panašiomis charakteristikomis pasižyminčių asmenų.

Taigi, šiuolaikinėje kriminalistikoje yra taikomi du pagrindiniai kriminalinio profiliavimo metodai– *dedukcinis ir indukcinis*. Indukcinis metodas dažniausiai taikomas naudojantis duomenų bazėmis, kuriose jau yra surinkti duomenys apie nusikaltėlius įvykdžiusius tokio tipo nusikaltimus. Profiliuotojas analizuoja duomenis, ieško panašumų ir iš to daro išvadas apie galimas nusikaltėlio charakteristikas²⁰. Dedukcinis profiliavimas skiriasi tuo, kad pirmiausiai analizuojami konkretaus nusikaltimo įkalčiai ir auka tam, kad nustatyti galimus nusikaltimo motyvus ir iš to daryti išvadas apie numanomus nusikaltėlio bruožus²¹. Nors kai kurie autoriai kritikuoja abu šiuos metodus, teigdami, kad jų efektyvumas nėra pakankamai įrodytas moksliniais tyrimais²², tačiau dauguma praktikų ir mokslininkų pripažįsta, kad tai yra vienas iš būdų galinčių padėti tiriant nusikaltimus^{23,24}.

Svarbi abiejų metodų naudojamos informacijos dalis yra viktimologija. Kalbant apie nusikaltimus elektroninėje erdvėje, nusikaltimai pagal tai, kas buvo auka ir koks motyvas, gali būti skirstomi į penkias pagrindines grupes²⁵: a) nusikaltimai, kurie įvykdyti dėl to, kad nustatyti/išgauti tam tikrus duomenis (dažniausiai tam, kad perduoti rastą informaciją trečiosioms šalims); b) nusikaltimai, kurie įvykdyti dėl emocijų priežasčių (persekiojimas aukos elektroninėje erdvėje); c) nusikaltimai, kurių pagrindinis motyvas kyla iš seksualinių impulsų (pedofilija ir pan.); d) politiniai motyvai; e) nusikaltimai, kurie nėra itin pavojingi kitiems (pvz.: filmų vagystės nepaisant autorinių teisių pažeidimo ir pan.).

Kriminalinis nusikaltimų elektroninėje erdvėje profiliavimas. Viena iš svarbiausių šio metodo užduočių išskirti konkretų nusikaltimą padariusį asmenį iš daugelio asmenų ir tokiu būdu susiaurinti galimų įtariamųjų ratą²⁶. Pastaruoju metu kylanti diskusija dėl

²⁰ Bloom, R., *supra* note 14.

²¹ Tennakoon, H (2011). The need for a comprehensive methodology for profiling cyber-criminals. New Security Learning. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-09-25]. <www.newsecuritylearning.com>.

²² Snook, B., Cullen, R., Bennell, C., Taylor, P. J., & Gendreau, P. The criminal profiling illusion: What's behind the smoke and mirrors? *Criminal Justice and Behavior*. 2008, 35, p. 1257–1276.

²³ Scott, D., Lambie, I., Henwood, D., & Lamb, R. Profiling stranger rapists: Linking offence behaviour to previous criminal histories using a regression model. *Journal of sexual aggression*. 2006, 12(3), p. 265-275.

²⁴ Bloom, R. *supra* note 14.

²⁵ Shinder, D. (2010) Profiling and categorizing cybercriminals. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-09-25]. <<http://www.techrepublic.com/blog/security/profiling-and-categorizing-cybercriminals/4069>>.

²⁶ Jahankhani, H., and Al-Nemrat, A. Examination of cybercriminal behavior. *International Journal of Information Science and Management*. 2010, p. 41–48.

kriminalinio profiliavimo patikimumo^{27,28}, skatina naudojantis šiuo metodu laikytis gana griežtų numatytų taisyklių ir standartizuotų metodų. Kriminalinis nusikaltimų elektroninėje erdvėje profiliavimas turi remtis panašiais principais kaip ir kitų nusikaltimų profiliavimas, tačiau nusikaltimų atliktų elektroninėje erdvėje tyrimas vis dėl to kelia ir kitokius iššūkius tyrėjams. Vienas iš jų – tas, kad nusikaltimą įvykdęs asmuo gali gyventi visiškai kitame žemyne nei tyrėjas. Tiriant tokio pobūdžio nusikaltimus reikalingos ne tik kriminologijos, psichologijos žinios, bet taip pat ir žinios susijusios su techniniais elektroninės erdvės ypatumais.

Psichologai, dalyvaujantys tiriant įvairius nusikaltimus, dažnai naudoja nusikaltėlio profilio sudarymo metodiką, kuri pritaikoma ir tiriant nusikaltimus elektroninėje erdvėje. Viena iš dažniausiai naudojamų Federalinio Tyrimo biuro profiliavimo technikų yra induktyvus (*angl. inductive*) profiliavimas²⁹. Šis metodas naudoja duomenų surinkimo technikas, kurios padeda aptikti tam tikrą nusikaltėlio braižą, o taip pat naudoja duomenis, kurie jau surinkti apie tam tikrą asmenybės tipą ar elgesio profilius, kurie būdingi būtent tokio tipo nusikaltimams³⁰.

Užsienio šalyse mokslininkai kuria ir duomenų bazes, kuriose renkami duomenys apie dažniausiai pasitaikančius, labiausiai būdingus asmenų vykdančių nusikaltimus elektroninėje erdvėje broožus ir daromus nusikaltimus. Dažniausiai į šias duomenų bazėse yra įtraukiami tokie duomenys, kaip demografiniai rodikliai, socioekonominis statusas, socialiniai santykiai ir psichologiniai broožai³¹. Kirwan ir Power (2011) kelia klausimą, ar asmenys, kurie rašo virusines programas gali būti, kad pasižymi tais pačiais ar panašiais asmenybės broožais. Vis dėl to iš jau turimų duomenų galima kelti prielaidą, kad ir asmenys, kurie įvykdo nusikaltimus elektroninėje erdvėje, pasižymi tam tikromis charakteristikomis, kurias galima grupuoti ir analizuoti³². Tarkime, autoriai skiria, programišius (*angl. hacker*) ir virusinių programų programuotojus. Nes atlikti įsilaužimą reikia įvairių sisteminių ir panašių žinių, kurios tuo pačiu atskleidžia ir to asmens išsilavinimo, gebėjimų lygmenį, kai tuo tarpu tik

²⁷ Kocsis, R. N. Applied criminal psychology: An introduction to forensic behavioral sciences. Springfield, IL: CC Thomas, 2009.

²⁸ Kocsis, R. N., Middledorp, J., Karpin, A. Taking stock of accuracy in criminal profiling: The theoretical quandary for investigative psychology. *Journal of Forensic Psychology Practice*. 2008, 8(3), p. 244–261.

²⁹ Jahankhani, H. & Al-Nemrat, A., *supra* note 23, p. 41–48.

³⁰ Wheelbarger, S (2009). CyberForensics. Criminal justice collaboratory. Colby Community College. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-09-25]. <www.colbycriminaljustice.wikidot.com/cyberforensics>.

³¹ Kirwan, G. & Power, A., *supra* note 13.

³² Nykodym, N., Taylor, R. and Vilela, J. Criminal profiling and insider cybercrime, *Computer Law & Security Report*. 2005, 21 (5), p. 408-414.

programavimas laikomas kur kas mažiau norinčios atkreipti į save dėmesį asmenybės veikla. Tačiau šių autorių sudaromos duomenų bazės labiau remiasi savižinos klausimynais, nei pačių hakerių ar nusikaltėlių atliekamais veiksmais. Donato (2009)³³ siūlo, kaip pagerinti nusikaltimų atliekamų elektroninėje erdvėje ištyrimą. Šioje metodikoje esminis principas yra nustatyti asmens, kuris atakuoja elektroninę erdvę, įgūdžių lygį, pobūdį, ir tuo remiantis daryti išvadas apie jo psichologines charakteristikas. Šioje metodikoje nesiremiam demografiniais duomenimis ar ankstesniais sudarytais nusikaltėlių profiliais. Viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl tai gali būti tinkamesnė technika tiriant nusikaltimus elektroninėje erdvėje, yra spartūs informacinių technologijų pokyčiai. Tačiau, kaip teigia Warikoo³⁴, remiantis tik indukcinio metodu, atmetama didelė informacijos dalis, ir tyrėjams, kurie skiriasi įgūdžių, gebėjimų ir žinių lygiu tenka naudotis tik mažai apčiuopiamais spėjimais, todėl reikėtų abu šiuos metodus integruoti.

Metodas. Atsižvelgiant į anksčiau išsakytus teorinius ir praktinius abiejų dabar naudojamų profiliavimo metodų ypatumus, Warikoo³⁵ siūlo integruoti šių abiejų metodų principus nusikaltėlių, kurie įvykdo nusikaltimus elektroninėje erdvėje profiliavimui. Pirminis šio metodo etapas yra dedukcinis, o statistinė analizė yra atliekama vėliau tam, kad būtų identifikuoti bendri modeliai ir charakteristikos. Skaitmeniniai nusikaltimo duomenys patys savaime pateikia tam tikras užuominas apie užpuolėją. Pagal skaitmeninius duomenis galima daryti prielaidas apie užpuolėjo išsilavinimą, motyvaciją, naudojamus įrankius bei jo pažeidžiamas vietas³⁶. Nusikaltėliai, kurie vykdo nusikaltimus elektroninėje erdvėje, taip pat, kaip ir tradicinių nusikaltimų atveju, turi savo veikimo modelius, kurie kartojasi kiekvieno nusikaltimo metu³⁷.

Warikoo³⁸ siūloma metodika turi šešis profilio identifikavimo požymius (Profile Identification Metrics):

1. **Atakos parašas** – analizuojami įrankiai, kurie buvo panaudoti atakos metu. Patariama analizuoti skaitmeninius įkalčius, kurie padėtų surinkti informaciją apie atakos pobūdį. Tarkime analizuojamos, taip vadinamos, nulinės dienos atakos (*angl. zero days*

³³Donato, L. An introduction to how criminal profiling could be used as a support for computer hacking investigations. *Journal of Digital Forensic Practice*. 2009, 2, p. 183–195.

³⁴Warikoo, A. *supra* note 6, p. 172-178.

³⁵Warikoo, A. *supra* note 6, p. 172-178.

³⁶Kwan, L., Ray, P., and Stephens, G. Towards a methodology for profiling cyber criminals. *IEEE Computer Society. Proceedings of the 41st Hawaii International Conference on System Sciences*. 2008, p. 3–5.

³⁷Shinder, D. & Tittel, E. ., *supra* note 4.

³⁸Warikoo, A., *supra* note 6, p. 172-178.

attack) - kai sistemos (pvz.: Windows) saugumo spragos dar nespėjo pastebėti kūrėjai, o nusikaltėliai pastebėję ją, pasinaudoja tuo nusikaltimui įvykdyti. Jei įkalčiai leidžia daryti prielaidą apie nulinės dienos ataką, tai galima toliau daryti prielaidą apie tai, kad skaitmeninis kodas buvo sukurtas būtent tai atakai.

2. **Atakos metodas** - koks metodas buvo naudojamas atakos metu. Socialinės inžinerijos, kenkėjiškos programos, kompiuterinės atakos, kai interneto serveris atakuojamas daugybe užklausų iš skirtingų vietų ir dėl staigaus apkrovimo padidėjimo serveris išsina iš rikiuotės, nebegali atsakyti į tikras užklausas (*angl. DDoS*), brukalų siuntimas ir bandymai išvilioti asmeninius duomenis yra dažniausi metodai naudojami nusikaltėlių, kurie vykdo nusikaltimus elektroninėje erdvėje.

3. **Motyvacijos lygis** – pagrindinis būdas nustatyti nusikaltėlio elgesio ypatumus. Remiamasi atakos kompleksiskumo nustatymu. Ataka, kuri yra kompleksiška rodo, kad pats užpuolėjas turi gebėti pastebėti įvairius pažeidžiamumus sistemose ir dažniausiai tai leidžia daryti prielaidą apie aukštą nusikaltėlio motyvaciją. Dažniausiai šie nusikaltėliai yra mėgstantys rizikuoti ir yra gana atkaklūs. Dažniausiai nusikaltėlis, kuris turi vidutinio lygio motyvaciją, atlieka vieną, dvi atakas, tačiau nėra toks atkaklus.

4. **Gebėjimų faktorius** – pagal tai, kokius įrankius ir metodikas užpuolėjas naudoja, galima spręsti apie jo gebėjimus bei resursus. Tarkime, mažai pažengę užpuolėjai naudoja laisvai prieinamus kodus ir įrankius. pažengęs užpuolėjas dažniausiai naudoja jo paties sukurtus ir pakeistus kodus, bei nulinės dienos ataką (*angl. zero days exploits*).

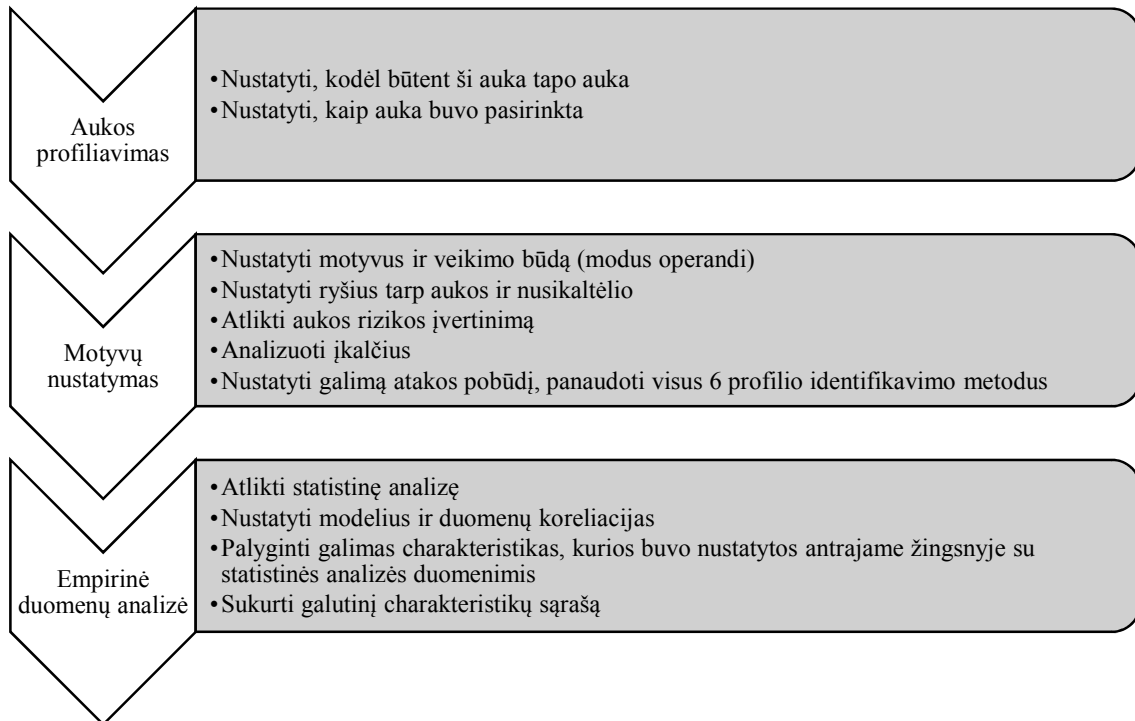
5. **Atakos dydis/apimtis/poveikis** – kokio lygmens nuostoliai, kuriuos sukėlė ataka. Klasifikuojama dažniausiai pagal tokius principus: maža (nėra apčiuopiamos žalos įmonei/nukentėjusiajam), vidutinė (vidutinio dydžio žala), didelė (turi didelės žalos veiklai) ir kritinė (įmonė subankrutuoja patyrusi ataką).

6. **Demografiniai duomenys.** Geografinė padėtis yra viena iš svarbiausių aspektų profilio sudaryme. Dažnai egzistuojantys ir dažniausiai naudojami kitokios rūšies nusikaltimų profiliavimo metodai nedaug remiasi geografiniu profiliavimu³⁹. Tačiau duomenys rodo, kad dažniausiai tam tikro tipo nusikaltimai netgi elektroninėje erdvėje yra atliekami iš tam tikrų šalių. Tarkime, dažniausiai nusikaltimai susiję su šnipinėjimu elektroninėje erdvėje yra atliekami iš Kinijos.

³⁹ Tompsett, B. C., Marshall, A. M., and Semmens, N. C. Cyberprofiling: Offender profiling and geographic profiling of crime on the Internet. Computer Network Forensics Research Workshop, 2005, p. 1.

Siūloma metodologija susideda iš 4 etapų (1 pav.):

1. **Aukos profiliavimas.** Nustatyti įvairias aukos – asmens ar įstaigos – charakteristikas.
2. **Motyvų nustatymas.** Motyvas yra gana glaudžiai susijęs su auka. Tarkime, jei auka yra valstybinė įstaiga gali būti, kad tai labiau susiję su politiniais motyvais nei su finansine nauda. Šiame etape taip pat yra analizuojami skaitmeniniai nusikaltimo įkalčiai.
3. **Empirinė duomenų analizė.** Atliekant statistinę analizę ieškoma tendencijų, kurios padėtų nustatyti nusikaltėlio elgesį ir savybes.
4. **Galutinis profilio sudarymas.** Remiantis ankstesnėse stadijose gautais duomenimis sudaromas nusikaltėlio portretas.

1 pav. Nusikaltėlio profilio sudarymo metodikos etapai (pagl. A. Warikoo, 2014)

Nusikaltėliai, kurie vykdo nusikaltimus elektroninėje erdvėje yra klasifikuojami į 6 pagrindinius tipus (1 lentelė):

1. **Politiškai aktyvūs programišiai** yra politiškai motyvuoti ir jų taikiny yra valstybinės įstaigos. Jų įsilaužimų elektroninėje erdvėje pagrindiniai motyvai yra pranešti kažkokią žinią susijusią su politika. Dauguma jų nėra organizuoti, naudojami laisvai

prieinamais įrankiais⁴⁰. Jų gebėjimų ir įgūdžių lygis dažniausiai svyruoja nuo bazinio lygmens iki vidutinio.

2. **Kibernetinės erdvės nusikaltėliai** (*angl. cyber criminals*) – dažniausiai esminis veikimo tikslas yra finansinė nauda. Dažnai yra gana organizuoti ir gebėjimai svyruoja nuo bazinio lygmens vartotojo iki vidutinio.

3. **Kibernetinės erdvės sindikatai** – gerai organizuotos, turinčios ir gana didelių finansinių išteklių, kurias valdo dažniausiai kriminalinės organizacijos. Dažniausiai jie pavagia itin dideles pinigų sumas iš verslo organizacijų ir vartotojų, perka ir parduoda privačią informaciją ir intelektinę nuosavybę, vysto įvairius įrankius skirtus atakoms, nulinės dienos atakos kodus (*angl. zero day exploit code*), kenkėjiškų programų kodus ir pan.⁴¹.

4. **Šnipai elektroninėje erdvėje**. Dažniausiai remiami valstybės ir turi didelius išteklius. Jų pagrindinė motyvacija yra šnipinėjimas ir IP (*angl. Internet Protocol*)* vagystės. Dažniausi jų taikiniai yra valstybinės įstaigos ir įstaigos, kurios naudojami jautria informacija. Dažniausiai tai itin aukštus gebėjimus turintys asmenys, kurie kuria naujus kodus, įtraukiančius ankstesnių programų pažeidžiamas vietas. Naudoja įvairias aukšto lygio technikas tam, kad nebūtų susekti.

5. **Naujokai**. Turi tik bazinius įgūdžius ir naudojami tik laisvai prieinamais įrankiais. Dažniausiai nusikaltimus elektroninėje erdvėje vykdo dėl to, kad tai smagu ar dėl pramogos.

6. **Kibernetiniai teroristai**. Turi gerus išteklius. organizuota, įsitraukusi į pirmojo tipo nusikaltimus ir kriminalines veikas⁴².

Nors nusikaltimų ir elektroninėje erdvėje daugėja ir Lietuvoje, tačiau kol kas žengiami tik pirmieji žingsniai šių veikų kriminalizavimui⁴³. Taip pat skirtingose šalyse yra skirtingos bausmės už atitinkamas veikas, kas leidžia dažniau vykdyti nusikaltimus tose šalyse, kuriose šios bausmės yra mažesnės⁴⁴.

⁴⁰ Nachreiner, C. (2013). Profiling modern hacktivists, criminals and cyber spies. Watchguard Security Center. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-09-25]. <www.watchguardsecuritycenter.com>

*IP adresas yra – kompiuterio identifikatorius IP tinkluose. Tai tam tikrame tinkle unikalus skaičius, naudojamas vienareikšmei duomenų paketo siuntėjo ir gavėjo identifikacijai ir skiriamas žmogaus ar organizacijos, administruojančios duotąjį IP tinklą.

⁴¹ Nachreiner, C., *supra* note 40.

⁴² Bednarz, A. (2004). Profiling cybercriminals: A promising but immature science. Networkworld. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-09-25]. <<http://www.networkworld.com>>.

⁴³ Štitalis, D., Pakutinskas, P., Dauparaitė, I., & Laurinaitis, M. (2011). Tapatybės vagystės elektroninėje erdvėje kriminalizavimas: lyginamieji aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, (3), 1, p. 153-171.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 153-171.

1 lentelė. Nusikaltėlių elektroninėje erdvėje profiliai ir jų ypatumai (pgl. A. Warikoo, 2014)

Nusikaltėlio elektroninėje erdvėje profilis	Motyvas	Organizuotumo lygmuo	Motyvacijos lygmuo	Gebėjimų lygis	Atakos apimtis	Atakos metodas
Politiškai motyvuoti programišiai	Politiniai motyvai	Neorganizuoti	Aukštas	Bazinis-vidutinis	Maža - vidutinė	Tapatybės vagystės (angl. phishing); brukalų siuntimas, DdoS*
Kibernetinės erdvės nusikaltėliai	Finansinė nauda	Neorganizuoti, bet pasitaiko tam tikro lygmens bendradarbiavimo	Vidutinis	Vidutinis	Vidutinė - didelė	Brūkaly siuntimas, kenkėjiškos programos
Kibernetinės erdvės sindikatai	Finansinė nauda	Organizuoti, gerai finansuojami	Aukštas	Vidutinis – pažengęs vartotojas	Didelė	Kenkėjiškos programos prieinamos juodojoje rinkoje
Šnipai elektroninėje erdvėje	Šnipinėjimas; IP vagystė	Remiami valstybės, itin organizuoti	Aukštas	Aukštas, pažengęs vartotojas	Kritinė	Modifikuoti kodai, nulinės dienos atakos
Naujokai	Smagumas	Neorganizuoti	Žemas	Bazinis	Maža - vidutinė	Laisvai prieinami įrankiai
Kibernetiniai teroristai	Žlugdymas, terorizmas	Gerai finansuojami; dirba mažuose pogrupiuose	Vidutinis	Bazinis - aukštas	Retai - vidutiniškai	DdoS*

* DdoS (angl. *distributed denial of service*) – kompiuterinio nusikaltimo rūšis, kuomet sukurtos kenkėjiškos programos atakuoja serverį daugybe užklausų iš skirtingų vietų ir dėl staigaus apkrovimo padidėjimo serveris išeina iš rikiuotės, nebegali atsakyti į tikras užklausas.

Lietuvoje kol kas sunku tikėtis, kaip teigia Juškevičiūtė⁴⁵, kad būtų įkurta atskira tarnyba, kurioje dirbtų keletas psichologų, turinčių pasirengimą profesionaliai sudaryti nusikaltėlio profilius, tačiau straipsnyje pateikiamos gairės ir siūloma metodika gali būti naudinga tiek teisininkams ar kriminalistams, tiek ir psichologams, kurie dirba komandoje kartu su policijos pareigūnais. Nusikaltėlio profilio sudarymas nėra metodas, kuris skirtas nustatyti konkretų nusikaltėlį. Dažniausiai nusikaltėlio profilis gali ir veikia labiau kaip gairės, mokliškai pagrįstas būdas susiaurinti nusikaltimu įtarimų asmenų skaičių. Nusikaltimai elektroninėje erdvėje turi tik jiems būdingus ypatumus ir aspektus, tačiau dažnai

⁴⁵ Juškevičiūtė J. Nusikaltėlio profilio sudarymas – naujas netradicinis nusikaltimų tyrimo metodas. *Jurisprudencija*. 2003, 43 (35), p. 17-25.

yra skatinami panašių motyvų, kurie būdingi ir nusikaltimams realioje erdvėje. Tiriantiems nusikaltimus elektroninėje erdvėje ir sudarinėjant nusikaltėlio profilį reikia ne tik psichologijos žinių, bet ir išmanymo apie informacinių technologijų veikimo principus bei komandas, kurioje dirbtų visi šie specialistai.

IŠVADOS

Apžvelgus mokslinės literatūros šaltinius galima teigti, kad nusikaltimas elektroninėje erdvėje kol kas neturi aiškaus apibrėžimo. Nusikaltimas elektroninėje erdvėje suprantamas, kaip bet koks nelegalus veiksmas, kuris yra įvykdomas kompiuterinėje sistemoje ar tinkle, įtraukiant ir tokius nusikaltimus, kaip informacijos nutekimas ir pan. Taip pat nusikaltimams elektroninėje erdvėje gali būti priskiriami bet kokie nusikalstami veiksmai, kurie atliekami panaudojant kompiuterį ar kitas informacines technologijas.

Nepaisant konkretaus apibrėžimo nebuvimo ir skirtingų bandymų aiškinti šių nusikaltimų pobūdį, nusikaltimai elektroninėje erdvėje turi motyvus, veikimo būdus, kaip ir bet kuris kitas nusikaltimas, todėl aiškinant juos galima taikyti kriminalinio profiliavimo metodus.

Nusikaltimai elektroninėje erdvėje pasižymi erdvės ir laiko nebuvimu, yra latentiški, todėl iškyla asmenų darančių tokius nusikaltimus identifikavimo problemos. Iš to seka standartizuotos metodologijos poreikis, kuri būtų naudojama kriminaliniam profiliavimui elektroninėje erdvėje.

Kriminalinis nusikaltimų elektroninėje erdvėje profiliavimas turi remtis panašiais principais kaip ir kitų nusikaltimų profiliavimas, tačiau nusikaltimų atliktų elektroninėje erdvėje tyrimas vis dėl to kelia ir kitokius iššūkius tyrėjams. Tiriant tokio pobūdžio nusikaltimus reikalingos ne tik kriminologijos, psichologijos žinios, bet taip pat ir žinios susijusios su techniniais elektroninės erdvės ypatumais.

Asmenys, kurie įvykdo nusikaltimus elektroninėje erdvėje, pasižymi tam tikromis charakteristikomis, kurias galima grupuoti ir analizuoti. A. Warikoo (2014) siūlo integruoti indukcinio ir dedukcinio profiliavimo metodų principus nusikaltėlių, kurie įvykdo nusikaltimus elektroninėje erdvėje, profiliavimui. Pirminis šio metodo etapas yra dedukcinis, o statistinė analizė yra atliekama vėliau tam, kad būtų identifikuoti bendri modeliai ir charakteristikos. Warikoo siūloma metodologija susideda iš 4 etapų: aukos profiliavimas; motyvų nustatymas; empirinė duomenų analizė; galutinis profilio sudarymas. Taip pat jis

siūlo šešis profilio identifikavimo požymius: atakos parašas, atakos metodas, motyvacijos lygis, gebėjimų faktorius, atakos dydis/apimtis/poveikis, demografiniai duomenys.

Nors nusikaltimų ir elektroninėje erdvėje daugėja ir Lietuvoje, tačiau kol kas žengiami tik pirmieji žingsniai šių veikų kriminalizavimui. Nusikaltėlio profilio sudarymas nėra metodas, kuris skirtas nustatyti konkretų nusikaltėlį. Dažniausiai nusikaltėlio profilis gali ir veikia labiau kaip gairės, moksliskai pagrįstas būdas susiaurinti nusikaltimu įtarimų asmenų skaičių.

Tiriantiems nusikaltimus elektroninėje erdvėje ir sudarinėjant nusikaltėlio profilį reikia ne tik psichologijos žinių, bet ir išmanymo apie informacinių technologijų veikimo principus bei komandos, kurioje dirbtų visi šie specialistai.

LITERATŪRA

1. Annual Report. (2012). Internet Crime Report. Internet Crime Complaint Center (IC3), p. 4.
2. Bednarz, A. (2004). Profiling cybercriminals: A promising but immature science. Networkworld. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-09-25]. <<http://www.networkworld.com>>.
3. Bloom, R. Foundations of Psychological Profiling: Terrorism, Espionage, and Deception. Crc Press, 2013.
4. Broucek, V., and Turner, P. (2006). Winning the battles, losing the war? Rethinking methodology for forensic computing research. *Journal in Computer Virology*, 3–12.
5. Capeller W. Not Such a Neat Net: Some Comments on Virtual Criminality. *Social & Legal Studies*. 2001, Nr. 10 (2), p. 229–242.
6. Donato, L. An introduction to how criminal profiling could be used as a support for computer hacking investigations. *Journal of Digital Forensic Practice*. 2009, 2, p. 183–195.
7. Douglas J. E., Ressler R.K., Burgess a. W., Hartman C.R. Criminal profiling from scene analysis. *Behavioral Sciences and the Law*. 1986, 4, p. 401-421.
8. Grabosky P. N. Virtual Criminality: Old Wine in New Botles?. *Social & Legal Studies*. 2001, 10 (2), p. 243–249.
9. Jahankhani, H., and Al-Nemrat, A. Examination of cybercriminal behavior. *International Journal of Information Science and Management*. 2001, p. 41–48.
10. Juškevičiūtė J. Nusikaltėlio profilio sudarymas – naujas netradicinis nusikaltimų tyrimo metodas. *Jurisprudencija*. 2003, 43 (35), p. 17-25.
11. Kalpokas, V. Nusikaltimai elektroninėje erdvėje: kriminologinės sampratos dilemos. *Teisės problemos*. 2009, 63(1), p. 75-87.
12. Kalpokas, V., & Marcinauskaitė, R. Tapatybės vagystė elektroninėje erdvėje: technologiniai aspektai ir baudžiamasis teisinis vertinimas. *Teisės problemos*. 2012, 77(2), p. 30-52.
13. Kirwan, G., and Power, A. The psychology of cybercrime, 1st edition. IGI Global, 2011.
14. Kocsis, R. N. Applied criminal psychology: An introduction to forensic behavioral sciences. Springfield, IL: CC Thomas, 2009.
15. Kocsis, R. N., Middledorp, J., & Karpin, A. Taking stock of accuracy in criminal profiling: The theoretical quandary for investigative psychology. *Journal of Forensic Psychology Practice*. 2008, 8(3), p. 244–261.

16. Kwan, L., Ray, P., and Stephens, G. Towards a methodology for profiling cyber criminals. *IEEE Computer Society. Proceedings of the 41st Hawaii International Conference on System Sciences*. 2008, p. 3–5.
17. Malby, S., Mace, R., Holterhof, A., Brown, C., Kascherus, S., and Ignatuschtschenko, E. Comprehensive study on cybercrime. United Nations Office on Drugs and Crime. 2013, p.38-39.
18. Nachreiner, C. (2013). Profiling modern hacktivists, criminals and cyber spies. Watchguard Security Center. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-09-25].<www.watchguardsecuritycenter.com>.
19. Nykodym, N., Taylor, R. and Vilela, J. Criminal profiling and insider cybercrime, *Computer Law & Security Report*. 2005, 21 (5), p. 408-414
20. Scott, D., Lambie, I., Henwood, D., & Lamb, R. Profiling stranger rapists: Linking offence behaviour to previous criminal histories using a regression model. *Journal of sexual aggression*. 2006, 12(3), p.265-275.
21. Shinder, D. (2010) Profiling and categorizing cybercriminals. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-09-25]. <<http://www.techrepublic.com/blog/security/profiling-and-categorizing-cybercriminals/4069>>.
22. Shinder, D., and Tittel, E. Scene of the cybercrime – computer forensics handbook, 1st edition. Syngress Publishing, 2002.
23. Snook, B., Cullen, R., Bennell, C., Taylor, P. J., & Gendreau, P. The criminal profiling illusion: What’s behind the smoke and mirrors? *Criminal Justice and Behavior*. 2008, 35, p. 1257–1276.
24. Štītīlis, D., Pakutinskas, P., Dauparaitė, I., & Laurinaitis, M. (2011). Tapatybės vagystės elektroninėje erdvėje kriminalizavimas: lyginamieji aspektai. Socialinių mokslų studijos. 2011, (3), 1, p. 153-171.
25. Tennakoon, H (2011). The need for a comprehensive methodology for profiling cyber-criminals. New Security Learning. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-09-25].<www.newsecuritylearning.com>.
26. Tompsett, B. C., Marshall, A. M., and Semmens, N. C. Cyberprofiling: Offender profiling and geographic profiling of crime on the Internet. Computer Network Forensics Research Workshop, 2005, p. 1.
27. Warikoo, A. Proposed Methodology for Cyber Criminal Profiling. *Information Security Journal: A Global Perspective*. 2014, 23(4-6), p.172-178.
28. Wheelbarger, S (2009). CyberForensics. Criminal justice collaboratory. Colby Community College. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-09-25].<www.colbycriminaljustice.wikidot.com/cyberforensics>.

CRIMINAL PROFILING METHODOLOGY ADAPTATION FOR THE INVESTIGATION OF CYBERCRIMES

Birutė Balsevičienė*, Laima Ruibytė**

Mykolas Romeris University

Summary

The growing number of cyber-crimes draws more attention to this problem and encourages seeking new ways and means of solving it. Despite the lack of clear definition of cybercrimes and different approaches to character of these crimes, cybercrimes have motives, modus operandi very similar to other crimes, so it is possible to use criminal profiling techniques to investigate it. Cybercrimes can be characterized by a lack of concrete space and time. Because of these features arises offenses identification problems. Taking into account the specific of cybercrimes, there is a need of standardized methodology for investigation of these crimes. The proposed methodology is based on a profiling model wherein the initial processes are deductive in nature and inductive statistical analysis is performed to identify common patterns and characteristics. Warikoo proposed methodology is

consisted of four stages: victim profiling, identifying motives, empirical analysis on data, building cyber-criminal profiles. Also it is proposed six Profile Identification Metrics to determine the offender's modus operandi, psychology, and behavior characteristics: attack signature, attack method, motivational level, capability factor, attack severity, demographics. Although cybercrime is increasing in Lithuania, but so far is just at the first steps of criminalization of it. Offender profiling is not a method, which is designed to identify the concrete offender. The most common offender profile can act more as guidelines, scientifically proven way to narrow down the number of allegations of a crime.

Keywords: cybercrimes, criminal profiling.

Birutė Balsevičienė*, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: krizių psichologija, aplinkos ir vaiko psichikos sveikatos sąveika.

Birutė Balsevičienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Humanities lecturer. Research interest: crisis psychology, the associations between environment and child mental health.

Laima Ruibyte**, daktarė, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros vedėja, docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: Lyčių skirtumų stereotipai; nuostatos ir stereotipai, stresas organizacijose.

Laima Ruibyte**, PhD, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, head of Department of Humanities Assoc.prof. Research interests: Genders Stereotypes; Attitudes; Organisational Stress; Organisational Values.

KAI KURIE VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ BENDRAVIMO YPATUMAI SU ISLAMĄ IŠPAŽĮSTANČIAIS ASMENIMIS

Gediminas Bučiūnas*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
V. Putvinskio g. 70, LT-44211, Kaunas, Lietuva
Telefonas (+370 37) 303 673
El. paštas gediminas1967@gmail.com*

Anotacija. Šio tyrimo autorius, remdamasis asmenine patirtimi, mokslinės literatūros apie Islamo religiją ir musulmonų papročius analize, interviu su Afganistano Islamo Respublikos piliečiais dirbusiais Europos Sąjungos policijos misijoje, Jungtinių Tautų Organizacijos padalinyje Afganistane, JAV ambasadoje, NATO Tarptautinių saugumo paramos pajėgų (angl. ISAF) misijoje Afganistane ir 2012 – 2014 m. laikotarpiu imigravusiais į Europą, nagrinėja bendravimo su imigrantais ypatumus, sprendžiant su imigracija susijusius klausimus, atliekant ikiteisminį tyrimą ir bylos teisinį nagrinėjimą. Ši tema visai nenagrinėta Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje. Bendravimo specifika su Islamą išpažįstančiais asmenimis ypač aktuali tapo 2015 m., padidėjus imigracijos srautams iš Azijos, Afrikos į Europą. Atvykstantys asmenys atsiveža savo papročius, kurių nežinojimas arba nepaisymas, atliekant viešojo administravimo funkcijas ar procesinius tyrimo veiksmus baudžiamajame procese, pvz., atliekant moteriškos lyties asmens (musulmonės) apklausą ar panaudojant tarnybinį šunį kratos, apžiūros (patalpos) metu, gali išprovokuoti imigrantų bendruomenės tarpe neigiamą reakciją valstybės tarnautojų atžvilgiu, o atskirais atvejais netgi skatinti radikalizmo plitimą. Autoriaus pateikti patarimai dėl atskirų viešojo administravimo ir ikiteisminio tyrimo procedūrų atlikimo ypatumų su Islamą išpažįstančiais asmenimis padės sumažinti trintį tarp valstybės tarnautojų, atliekančių viešosios tvarkos užtikrinimo, viešojo administravimo funkcijas, ir imigrantų iš Afrikos bei Azijos žemynų.

Pagrindinės sąvokos: Islamą išpažįstantys asmenys, imigracija, valstybės tarnautojai, papročiai.

IVADAS

Visuomenėje vyrauja klaidinga nuomonė, kad radikalizmas būdingas tik Islamo religijos išpažinėjams. Šiai religijai buvo priklijuota kaip vienos iš agresyviausių pasaulio religijų etiketė, nors priešasčių sieti šią religiją su agresyvumu ir radikalizmu nėra. Pačios religinės idėjos dažniausiai nėra agresyvios, tačiau tokiais jas gali paversti interpretavimas ar absoliutizavimas, kai idėjos vertinamos kaip vienintelė „teisinga tiesa“. Radikalizmo apraiškų apstu tarp įvairių socialinių grupių, skirtingų religijų išpažinėjų. Vienas jų – Norvegijos dešinysis ekstremistas Andersas Breivikas, kuris buvo pripažintas kaltu dėl dešimčių žmonių tyčinio nužudymo¹. Šiame skaitmeninių technologijų amžiuje skleisti idėjas

¹ A. B. Breivikas pripažintas pakaltinamu ir nuteistas 21 metus kalėti. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-09-10]. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-08-24-a-b-breivikas-pripazintas-pakaltinamu-ir-nuteistas-21-metus-kaleti-atnaujinta/87028>

sudaryta ideali terpė, pvz., socialiniai tinklai ir jų vaidmuo per „Arabų pavasarį“ Sirijoje 2011 m.² Tuo sėkmingai naudojasi įvairios ekstremistinės, teroristinės organizacijos įskaitant Islamo Kalifatą, verbuojanti į savo gretas jaunos žmones, kovoti už tam tikrus idealus. „Arabų pavasaris“, sujodinęs Šiaurės Afrikos ir Artimųjų Rytų šalis – Tunisą, Libiją, Egiptą, Siriją, Jemeną, Bahreiną ir kt. musulmoniškas valstybes, paskatino nedemokratiškus režimų pakeitimus tiek taikiu būdu, tiek ir netaikiu būdu, t. y. sukėlė ginkluotus susirėmimus tarp senojo režimo šalininkų ir jėgų, remiančių demokratiškus pokyčius šalies valdyme. Padidėjus ginkluotų susirėmimų skaičiui, padidėjo ir asmenų skaičius, siekiančių nelegaliai patekti iš Šiaurės Afrikos (Libijos, Tuniso Egipto), Artimųjų Rytų (Sirijos, Irako, Afganistano, Pakistano) į Vakarų Europą. Remiantis Europos Komisijos Vidaus reikalų generalinio direktorato pateiktais duomenimis, vien 2014 m. 276 113 imigrantai pateko į Europos Sąjungos valstybes - nares, daugiausiai į Italiją. Tai 138 procentais daugiau nei 2013 m.³ Didžioji dauguma imigrantų keliavo jūra, sausuma, dažniausiai plaukdami valtimis, laiveliais, plaustais iš Šiaurės Afrikos ir Turkijos teritorijos pakrančių į Italijai ir Graikijai priklausančias salas Viduržemio jūroje, o iš minėtų šalių per Balkanų šalis nelegaliai patekę asmenys siekia patekti į Austriją, Vokietijos Federacinę Respubliką, Jungtinę Karalystę, Švediją.

Autorius apžvelgs bendravimo su imigrantais ypatumus, nes asmenys atvykę iš karo draskomų šalių gali būti lengvai pažeidžiami valstybės tarnautojams atliekant viešojo administravimo ar visuomenės saugumo užtikrinimo funkcijas, pvz., prieglobsčio suteikimo procedūra, procesinių tyrimų veiksmų atlikimas. Daugumą imigrantų iš Azijos ir Afrikos apjungia ne tik religinis bendrumas – išpažinimas tos pačios religijos (Islamo), bet ir stiprūs bendruomeniniai-gentiniai ryšiai, kurie ir toliau išlieka, vienijančiu pradū naujai atvykusius asmenis iš karo ir socialinių neramumų krečiamų šalių į Europos Sąjungos valstybes-nares. Antra, imigrantų kilmės šalyse nemažai visuomeninių santykių, skirtingai nuo Europos šalių, yra reguliuojami labai stipriai įsišaknijusių religinių ir paprotinių normų. Tai aiškiai matyti, kai kalbama apie bendravimo ypatumus, atliekant viešojo administravimo, teismines procedūras su musulmonais. Tai, kas įprasta mums, europiečiams, pvz., asmens apklausos/interviu metu palaikyti akių kontaktą tarp abiejų pokalbio šalių, nebus tinkama taktika bendraujant su moterimi musulmone.

² Christopher Philips Syria's bloody Arab spring. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-09-10]. http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR011/FINAL_LSE_IDEAS_SyriasBloodyArabSpring_Phillips.pdf

³ Irregular immigration. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-08-25]. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/immigration/irregular-immigration/index_en.htm.

Greta imigrantų iš Afrikos ir Azijos šalių į Europos kontinentą patenka ir asmenys, įtariamai kriminalinių nusikaltimų padarymu jų kilmės šalyje, įskaitant genocido vykdymą, pvz., kurdų jezidų masiniu žudymu arba ketinantys vykdyti Europoje teroro aktus.⁴ Tarptautinės sutartys, nacionaliniai įstatymai įpareigoja Europos Sąjungos valstybes-nares imtis priemonių vykdant tokių asmenų baudžiamąjį persekiojimą. Siekiant atskleisti nusikalstamą veiką ir ją padariusius asmenis, yra atliekami procesiniai tyrimo veiksmai remiantis valstybės baudžiamųjų bylų tyrimo ir nagrinėjimo tvarką reglamentuojančiais teisės aktais. Kiekvienas procesinis tyrimo veiksmas yra atliekamas laikantis baudžiamojo proceso įstatymo nustatytos tvarkos ir kriminalistikos mokslo suformuluotų taisyklių, padedančių kuo efektyviau atlikti konkretų procesinį tyrimo veiksmą. Reikia turėti omenyje, kad asmenys, įtariamai nusikalstamų veikų padarymu ir atvykę į Europos Sąjungos valstybes-nares paprašyti prieglobsčio, yra pasirengę įvairiems netikėtumams, turi ne vieną kruopščiai apgalvotą ir parengtą planą, kaip elgtis esant vienai ar kitai situacijai. Pvz., planas „B“, jei toks asmuo bus sulaikytas. Šioje situacijoje asmuo pasinaudos galimybe skleisti savo idėjas, įsitikinimus pasinaudodamas Europos Sąjungos valstybių-narių valstybės tarnautojų nežinojimu kaip tinkamai bendrauti su atvykstančiais imigrantais, pvz., sprendžiant prieglobsčio suteikimo klausimą ar atliekant ikiteisminį tyrimą. Taigi imigrantų papročių, religinių nuostatų žinojimas gali būti viena iš valstybės tarnautojo tinkamo pareigų atlikimo sąlygų, padėsiančių išvengti konfliktinių situacijų ateityje. Sirijos Arabų Respublikoje, Afganistano Islamo Respublikoje ir kitose šalyse, iš kurių 2014-2015 m. į Europą atvyksta imigrantai, atliekant įstatymo reglamentuotas viešojo administravimo procedūras, procesinius tyrimo veiksmus daug dėmesio turi būti kreipiamą į „nerašytus įstatymus“ – papročius, pvz., bendravimo ypatumai su moterimi musulmone, kratos, apžiūros atlikimas musulmonių moterų gyvenamosiose patalpose. Visa tai ir apibrėžė šio straipsnio objektą – valstybės tarnautojų bendravimo ypatumai su Islamą išpažįstančiais asmenimis, o būtent autorius išskirs apklausos/interviu atlikimo specifika dėl prieglobsčio suteikimo; apklausos, kratos, apžiūros (patalpų) atlikimo ypatumus. Šio tyrimo suformuluotos išvados bus naudingos atliekant mokymus valstybės tarnautojams, atliekantiems ar ateityje atliksiantiems pavestas funkcijas, padės išvengti konfliktinių situacijų atliekant viešojo administravimo procedūras bei

⁴ Just wait...Islamic State reveals it has smuggled thousands of extremists to Europe. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-09-10]. <http://www.express.co.uk/news/world/555434/Islamic-State-ISIS-Smuggler-THOUSANDS-Extremists-into-Europe-Refugees>

procesinius tyrimo veiksmus, užkirs kelią įvairių interpretacijų visuomenės informavimo priemonėse ir socialiniuose tinkluose sklidimui.

Šio **straipsnio tikslas** – išanalizuoti apklausos/interviu atlikimo dėl prieglobsčio suteikimo, atskirų procesinių tyrimo veiksmų: apklausos, kratos, apžiūros (patalpos) atlikimo ypatumus su Islamą išpažįstančiais asmenimis religinių ir paprotinių normų kontekste.

Tyrimo objektas – valstybės tarnautojų bendravimo ypatumai su Islamą išpažįstančiais asmenimis.

Tyrime sprendžiami uždaviniai:

Išanalizuoti musulmonų religines ir paprotines normas, tiesiogiai įtakojančias apklausos/interviu atlikimo ypatumus dėl prieglobsčio suteikimo, apklausos atlikimo specifiką, kratos, apžiūros (patalpų) atlikimo, panaudojant tarnybinius šunis ypatumus kriminalistiniu aspektu.

Pateikti patarimus valstybės tarnautojams dėl Islamą išpažįstančių asmenų apklausos/interviu atlikimo dėl prieglobsčio suteikimo; procesinių tyrimo veiksmų atlikimo, o būtent: musulmonų apklausos atlikimo specifika, kratos, apžiūros (patalpų) atlikimo, panaudojant tarnybinį šunį ypatumai.

Tyrimo metodai: interviu, dokumentų analizės, autobiografinis (autorius asmeninė patirtis), lyginamasis, loginis, istorinis. **Persistengti – nereiškia pasiekti tikslą⁵.**

INTERVIU/APKLAUSOS DĖL PRIEGLBSČIO SUTEIKIMO IR APKLAUSOS ATLIEKANT IKITEISMINĮ TYRIMĄ YPATUMAI

Kiekvienu tyrimu, ar tai būtų socialiniuose, ar humanitariniuose moksluose, yra kažko siekiama. Pvz., tiriant socialinį įvykį-nusikalstamą veiką, siekiama atskleisti nusikalstamą veiką, nustatyti jį padariusius asmenis ir surinkti pakankamai duomenų, leidžiančių teismui priimti procesinį sprendimą dėl patraukto baudžiamojon atsakomybėn asmens kaltumo ar nekaltumo. Tiriant gamtinius reiškinius, pvz., veiksnius, sąlygojančius klimato kaitą atskirose pasaulio vietose, užsibrėžto tyrimo tikslo yra siekiama pasitelkus efektyviausius tyrimo instrumentus. Vieni tyrimo instrumentai yra tinkami tiriant gamtinius reiškinius, kiti – socialinius reiškinius, pvz., imigraciją, nusikalstamumą. Tyrimo instrumento - apklausos/interviu procedūra dėl prieglobsčio suteikimo yra panaši tiek Lenkijoje, tiek

⁵ Citatos, protingos mintys, sentencijos. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-09-01]. <http://kabutes.kasvyksta.lt/kategorija/tikslas/23>.

Ispanijoje arba tyčinis nužudymas yra įstatymu draudžiama ir baustina veika Lietuvoje, Prancūzijoje, Čade, Sirijoje. Prieglobsčio suteikimo procedūra reglamentuoja tarptautiniai teisės aktai, nacionaliniai įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai. Kiekviena Europos Sąjungos (toliau ES) valstybė-narė turi atskirus reikalavimus prieglobsčio prašytojui, bet bendra yra tai, kad apklausos/interviu atlikimas su prieglobstį prašančiu asmeniu yra privalomas veiksmas visose ES valstybėse-narėse. Nusikalstamų veikų tyrimo tvarką reglamentuoja procesiniai įstatymai, kurie gali būti kaip atskiri teisės normų aktai arba kaip teisės aktų rinkiniai-kodeksai, reglamentuojantys leistinių įstatymų tyrimo veiksmų (apklausos, kratos) atlikimo tvarką. Pats procesinis įstatymas negali sutalpinti visų apklausos metu išskylančių niuansų, o tik nubrėžia bendrąsias gaires procesinio tyrimo veiksmo atlikimui: sąlygas, pagrindus ir pan. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, o kas dar gali skirtis atliekant apklausą/interviu prieglobsčio suteikimo byloje ar asmens apklausą ikiteisminiame tyrime Lietuvos Respublikoje ir Sirijos Arabų Respublikoje. Minėtų veiksmų atlikimo tvarka turi bendrų bruožų, bet tuo pačiu labai skiriasi dėl paprotinių, religinių normų įtakos. Nepaisymas paprotinių ir religinių normų gali turėti nepageidautinų padarinių imigranto buvimo vietos šalies valstybinių institucijų įvaizdžiui, pradedant imigranto nusivylimu prieglobsčio suteikimą nagrinėjančios valstybės tarnautojais ir baigiant smurto protrūkiais, radikalizmo plitimu. Prieglobsčio suteikimas Lietuvos Respublikoje reglamentuotas Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. Šiame įstatyme numatyta, kad užsienietis turi teisę pateikti prašymą suteikti prieglobstį Valstybės sienos apsaugos tarnybai valstybės sienos perėjimo punkte ar būdamas teritorijoje, kurioje galioja pasienio teisinis režimas, o būnant Lietuvos Respublikos teritorijoje – teritorinei policijos įstaigai arba Užsieniečių registracijos centrui. Šių valstybės institucijų tarnautojai privalo nedelsiant apklausti prieglobsčio prašytoją. Apklausos (interviu) atlikimo procedūra nėra įstatymu detaliai reglamentuota, o apsiribojama tik įvardijant procedūrinį veiksma – prieglobsčio prašytojo apklausą. Panašus savo esme į minimą veiksma yra ir baudžiamojo proceso įstatyme. Esant įstatymo numatytoms sąlygoms ir pagrindui, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, atlikdamas ikiteisminį tyrimą dėl padarytos nusikalstamos veikos, pasirenka efektyviausią procesinį tyrimo veiksma, atsižvelgdamas į tyrimo taktiką bei kitus veiksnius, pvz. liudytojo apklausa. Žinoma, ne kiekvienas asmuo gali būti liudytoju, o tik tas, apie kurį yra duomenų, kad jis gali žinoti kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių. Tai skelbia 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785 priimto

Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (toliau BPK) 78 str. nuostata.⁶ Panaši nuostata įtvirtinta 2014 m. priimtame Afganistano Islamo Respublikos BPK, Egipto Arabų Respublikos BPK 58, 64 str.⁷ Lietuvos Respublikos BPK V skyriaus pirmasis skirsnis 78 - 83 str. reglamentuoja, kas gali būti liudytoju; apibūdina asmenis, kurie negali būti liudytojais, nurodomos aplinkybės, dėl kurių asmenys negali būti apklausiami kaip liudytojai; asmens liudijimo ypatumai, liudytojo teisės ir pareigos. To paties procesinio įstatymo 183 str. reglamentuoja liudytojo apklausos tvarka, o 185 str. – nukentėjusiojo apklausa. Gana panaši procedūra numatyta Egipto Arabų Respublikos BPK 58-64 str., Afganistano Islamo Respublikos BPK. Atkreiptinas dėmesys paminėtuose baudžiamuosiuose procesiniuose įstatymuose yra apsiribojama tik bendro pobūdžio taisyklių įtvirtinimu, privalomų proceso dalyviams apklausoje.

Taigi tyrimo instrumentas – apklausa, naudojama tiriant nusikalstamas veikas Lietuvoje, Afganistane, Egipte, o šio tyrimo veiksmo taikymo sąlygos ir pagrindai aukščiau paminėtose šalyse panašūs. Kyla klausimas, o kas dar gali skirtis? Ieškant atsakymo į užduotą klausimą, šio tyrimo autorius pradės nuo kriminalistikos mokslo suformuluotos rekomendacijos apie apklausos atlikimą, skelbiančio, kad apklausos/interviu metu tarp apklausą atliekančio ir apklausiamojo asmens turi būti palaikomas tiesioginis akių kontaktas. Ar tai jau tinkamas atsakymas į iškeltą klausimą? Šio straipsnio autoriaus nuomone, tai tik bendro pobūdžio rekomendacija. Iš to išplaukia, kad akelai pasikliauti kriminalistikos mokslo suformuluotomis taisyklėmis apie apklausos atlikimo taktiką negalima. Nežinant imigranto kilmės šalies vystymosi istorinių, kultūrinių ypatumų, vyraujančios moralinių-etinių vertybių sistemos, religijos, papročių, galima sulaukti neigiamų padarinių atliekant viešojo administravimo ar viešosios tvarkos užtikrinimo funkcijas. Blogiausias įmanomas scenarijus, kuris tik gali būti įsivaizduojamas, kai nepaisoma paprotinių ir religinių normų reikalavimų, tai smurto protrūkiai visuomenėje, jaunimo jungimasis prie smurtą propaguojančių judėjimų Afrikoje, Azijoje. Taigi efektyvesnis tyrimo instrumentų, tokių kaip apklausos/interviu dėl prieglobsčio suteikimo, apklausos, apžiūros, kratos atlikimas ikiteisminio tyrimo metu apima ne tik žinios apie Konstitucijos, nacionalinio baudžiamojo proceso įstatymo, teisminės praktikos, supranacionalinių teismų, pvz., Europos Žmogaus teisių teismo jurisprudencijos taikymo ypatumus, bet ir žinios apie Islamo religijos šventosios knygos – Korano nuostatas, išsamiai

⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Žin. 2002, Nr. 37-1341.

⁷ Criminal procedure code of 1971. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-09-11].
<http://www1.umn.edu/humanrts/research/Egypt/Criminal%20Procedures.pdf>

reguliuojančias musulmonų gyvenimą ne tik religinėje plotmėje – kiek kartų ir koku paros metu melstis, bet ir kitais klausimais, pvz., santuokos, skyrybų klausimais žinojimą. Taip pat papročių, reguliuojančių musulmonų santykius šeimoje, moters musulmonės bendravimą su nepažįstamais vyriškos lyties atstovais ir pan., žinojimas. Kai kuriose šalyse religinių normų prioritetas įtvirtintas pagrindiniame šalies įstatyme – Konstitucijoje. Pvz., 2004 m. Afganistano Islamo Respublikos Konstitucijos 3 str. skelbia, kad Afganistano Islamo Respublikoje galiojantys įstatymai negali prieštarauti Islamo religijos nuostatomis.⁸ Thomas Barfield iš Bostono universiteto, kurio tyrimo objektas – paprotinė teisė, taikliai pastebėjo, kad papročiai egzistuoja kaip neformaliosios teisės šaltinis ir gan dažnai taikomi reguliuojant visuomeninius santykius, kurių neapima pozityvioji teisė, religinės teisės normos. Tai ypač svarbu žinoti atliekant viešojo administravimo funkcijas, ar atskirus procesinius tyrimo veiksmus Islamą išpažįstančių asmenų atžvilgiu baudžiamosiose bylose, nepaisant jų procesinio statuso.

Tautinių mažumų apsaugos pagrindu konvencijos preambulėje (toliau Konvencija) skelbiama, kad tikrai demokratiška visuomenė turėtų ne tik gerbti visų tautinėms mažumoms priklausančių asmenų etninį, kultūrinį, kalbinį ir religinį savitumą, bet ir sudaryti tinkamas sąlygas tam savitumui reikštis, jį saugoti ir plėtoti. Lietuvos Respublika šią Konvenciją pasirašė, ratifikavo įstatymo nustatyta tvarka ir ji tapo sudėtine Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi bei tiesioginio taikymo aktu, ginanti tautinių mažumų religinį, etninį savitumą. Tai leidžia teigti, kad ši įpareigojanti, bendro pobūdžio teisės norma, įtvirtinta Konvencijos preambulėje, įtakoja kriminalistinę metodiką atliekant proceso veiksmus reglamentuojamus BPK su asmenimis priskiriamais prie tautinių mažumų. Išsamiau atitinkamą procesinį statusą turinčio asmens apklausos ypatumai palikti kriminalistikos mokslo sričiai. Rengiant ar tobulinant jau parengtas metodikas dėl atskirų tyrimo veiksmų atlikimo su skirtingų konfesijų, tautybių asmenimis būtina atsižvelgti į jau minėtoje Konvencijoje įtvirtintas nuostatas, kurios teisiškai suponuoja teisės taikytojui savo praktinėje veikloje atsižvelgti į paprotines normas, reglamentuojančias atskirus visuomeninius santykius. Rytų Europos mokslininkų parengtuose kriminalistikos vadovėliuose akcentuojamas tiesioginio akių kontakto užmezgimas nuo pat apklausos pradžios su apklausiamuoju asmeniu ir šio kontakto išlaikymas visos apklausos metu, siekiant kontroliuoti apklausiamojo asmens

⁸ The Constitution of Afghanistan. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-09-01].
<http://www.afghanembassy.com.pl/afg/images/pliki/TheConstitution.pdf>

minčių eigą, „nuskaityti“ nebylią informaciją iš kūno kalbos. Dar XX a. mokslininkų-kriminalistų, praktikų suformuluotas tiesioginio akių kontakto palaikymo modelis, atliekant asmenų, galinčių būti potencialiais informacijos šaltiniais, apklausas ikiteisminiame tyrime ir teisme, kriminalinės žvalgybos tyrime yra plačiai taikomas Lietuvos Respublikoje. Pateiktas tiesioginio akių kontakto palaikymo modelis koreguotinas ryšium su legalios ir nelegalios imigracijos procesais ES valstybėse-narėse. Naujai atvykstantys asmenys atsineša religines nuostatas, savo papročius, kurie kartais kardinaliai skiriasi nuo ES valstybės narės vietos gyventojų. musulmonų šalyse susiklostę papročiai netoleruoja to fakto, kai vyriškos lyties asmuo (nesvarbu koks yra jo socialinis statusas – valstybės tarnautojas, privatus prekeivis) bando užmegzti tiesioginį akių kontaktą su moteriškos lyties individu (musulmone) ir jį palaikyti. Islamą išpažįstančių asmenų tarpe tai laikoma kaip nepagarbus, nepadorus elgesys su moterimi, ir netgi savotišku pasikėsiniu į šimtmečiais formuotas Islamo religijos vertybes. Šio tyrimo autorius atliko 2012-2014 m. emigravusių iš Afganistano Islamo Respubliką į Vokietijos Federacinę Respubliką asmenų apklausą dėl šio straipsnio objekto, naudodamasis elektroninio ryšio priemonėmis. Respondentai į klausimą apie musulmonės interviu/apklauskos atlikimo ypatumus atsakė, kad bendravimo su musulmonėmis ypatumų žinojimas padeda keisti imigrantus priimančios valstybės tarnautojų įvaizdį į geresnę pusę naujųjų imigrantų tarpe. Be to, kiekvienos šalies valstybės tarnybą reglamentuojantys įstatymai, profesinės etikos kodeksai kelia reikalavimus valstybės tarnyboje dirbantiems valstybės tarnautojams. Pvz., Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos 3 str. 2 d. 8 p. skelbia, kad „Valstybės tarnautojas privalo deramai atlikti savo pareigas, nuolat tobulėti, būti neprikaištingos reputacijos, tolerantiškas, pagarbus ir tvarkingas.“⁹

Iš to išplaukia, kad atliekant Islamą išpažįstančio asmens (moteriškos lyties) apklausą dėl prieglobsčio suteikimo, ikiteisminiame tyrime ar teisminiame bylos nagrinėjime, nerekomenduojama valstybės tarnautojui užmegzti tiesioginį akių kontaktą su musulmone.

APŽIŪROS, KRATOS ATLIKIMO SPECIFIKA

Kitas tyrimo veiksmas gan dažnai taikomas ikiteisminio tyrimo metu yra apžiūra, kuri reglamentuota Lietuvos Respublikos BPK 207 str. Kriminalistikos mokslas pagal tiriamąjį objektą apžiūrą skirsto į: vietovės, gyvenamųjų ir negyvenamųjų patalpų, atskiro objekto, turinčio reikšmės nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti apžiūra. Analogiškas tyrimo

⁹ Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymas. Žin., 1999, Nr. 66-2130.

veiksmas – apžiūra yra reglamentuotas Afganistano Islamo Respublikos BPK. Pats šio tyrimo veiksmo atlikimas Afganistano Islamo Respublikoje turi savo ypatumų. Daugumoje musulmoniškų šalių moteriškos lyties asmenys turi atskiras patalpas, į kurias gali patekti tik tie vyriškos lyties asmenys, kurie yra susiję su moteriškos lyties asmenimis kraujo ar teisiniais ryšiais, pvz., vyras, brolis, sūnus. Šio nerašyto draudimo, kuris amžių amžiais perduodamas iš kartos į kartą, nepaisymas, gali būti interpretuojamas kaip kėsینimasis į moters garbę, kurią, remiantis vietos papročiais privalu apginti, o jų apgynimui taikomų priemonių spektras gan platus. Į tai reikia atsižvelgti atliekant ir kitus tyrimo veiksmus, pvz., kratą.

Iš to išplaukia, kad atlikti apžiūrą (patalpų), kratą, kur gyvena musulmonės gali tik moteriškos lyties valstybės tarnautojos.

Atliekant apžiūrą (patalpų), kratą pas Islamą išpažįstančius asmenis, labai jautrus klausimas yra tarnybinio šuns panaudojimas, siekiant surasti tyrimui reikšmingus objektus. Tai tampa itin didelė problema, kai tyrimo veiksmas atliekamas Islamo religiją išpažįstančių asmenų gyvenamosiose patalpose, kulto pastatuose – mečetėse, religinėse mokyklose. Musulmonai šunį laiko nešvariu gyvūnu ir jo buvimas patalpos viduje nėra toleruotinas dalykas.¹⁰ Britanijos policijos vadovų asociacija rekomenduoja uždėti ant šuns letenų pėdų batelius-pėdutes, norint panaudoti tarnybinį šunį musulmonų namų ar jų maldos namų/patalpų apžiūrai, kratai.¹¹ Kitas svarbus dalykas atliekant kratą, apžiūrą, yra reikalavimas pagarbiai elgtis su Islamo religijos pagrindine knyga - Koranu. Ši knyga, jos kopijos, ar jos atskiros dalys negali būti numetamos, padedamos ant grindų, plėšomos, deginamos ar kitokiais būdais gadinamos. Paminėti veiksmai yra laikomi didžiausia nepagarba tiek pačiai Islamo religijai, tiek ją išpažįstantiems asmenims. Kaip pavyzdys, kokios pasekmės gali kilti nesilaikant šio patarimo, autorius pateikia 2012 m. per pasaulį nuvilnijusį pasipiktinimą musulmonų bendruomenėse, kai kur su smurto protrūkiais įvairiuose pasaulio dalyse, dėl JAV Floridos valstijos pastoriaus *Terry Jones* ketinimo sudeginti Koraną.¹²

Apibendrinant galima teigti, kad atliekant apžiūrą (patalpų), kratą musulmonų šventoji knyga – Koranas ar jos atskiros dalys negali būti numetamos, padedamos ant grindų, plėšomos ar kitokiais būdais naikinamos ar gadinamos. Atsižvelgiant į Islamą išpažįstančių

¹⁰ Unclean animal. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-09-03]. http://en.wikipedia.org/wiki/Unclean_animal

¹¹ Police sniffer dogs to wear booties during house searches to avoid offending Muslims. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-09-03]. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1032449/Police-sniffer-dogs-wear-booties-house-searches-avoid-offending-Muslims.html>.

¹² Pastor weighing plans to burn Qurans amid U.S warnings. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-09-13]. <http://www.cnn.com/2010/US/09/07/florida.quran.burning/>

asmenų religines nuostatas, jų papročius, tinkamos taktikos pasirinkimas atliekant viešojo administravimo funkcijos ar procesinį tyrimo veiksmą garantuos, kad nebus įžeistos Islamą išpažįstančių asmenų propaguojamos vertybės.

IŠVADOS

Tinkamas interviu/apklauso, apžiūros (patalpų), kratos atlikimas Islamą išpažįstančių asmenų atžvilgiu apima ne tik Konstitucijos, baudžiamojo proceso įstatymo, teisminės praktikos ir supranacionalinės jurisprudencijos, bet ir Korano nuostatų, imigranto kilmės šalies papročių gerbimą ir taikymą praktinėje veikloje.

Vyriškos lyties valstybės tarnautojui, atliekančiam apklausą dėl prieglobsčio suteikimo, ar apklausą ikiteisminiame tyrime ir teisme, nerekomenduojama bandyti užmegzti tiesioginio akių kontakto su moteriškos lyties asmeniu išpažįstančiu Islamą.

Atliekant apžiūrą (patalpų), kratą musulmonų namuose, mečetėse, kai panaudojamas tarnybinis šuo, rekomenduojama ant tarnybinio šuns letenų pėdų uždėti batelius.

Atliekant apžiūrą (patalpų), kratą musulmonų šventoji knyga – Koranas ar jos atskiros dalys negali būti numetamos, padedamos ant grindų, plėšomos ar kitokiais būdais gadinamos ar naikinamos.

Esamiems ar būsimiems valstybės institucijų tarnautojams savalaikiai suteiktos žinios apie bendravimo ypatumus su Islamą išpažįstančiais asmenimis per įvairias mokymo formas leis išvengti konfliktinių situacijų ateityje bendraujant su imigrantais ir padės greičiau bei efektyviau pasiekti tyrimo tikslų, laikantis aukščiausių žmogaus teisių apsaugos standartų.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992. Nr. 33-1014.
2. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. Valstybės žinios, 2000-03-08, Nr. 20-497.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios: 2002-04-09 Nr. 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. Žin., 2004, Nr. 73-2539.
5. Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymas. Žin., 1999, Nr. 66-2130.
6. The Constitution of Afghanistan. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01]. <http://www.afghanembassy.com.pl/afg/images/pliki/TheConstitution.pdf>
7. Criminal procedure code of the Islamic Republic of Afghanistan. EUPOL-AFGHANISTAN, 2014.
8. Dogs in the Islamic tradition and nature. Encyclopedia of Religion and Nature. New York: Continuum International, 2004.
9. Thomas Barfield. Afghan customary law and its relationship to formal judicial institutions. United States institute for peace. Washington D. C. 2003.

10. The customary laws of Afghanistan. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01]. http://www.usip.org/sites/default/files/file/ilf_customary_law_afghanistan.pdf
11. Burda, R., Kuklianskis, S., Apklausa ikiteisminio tyrimo metu. Mykolo Romerio universitetas: 2007.
12. Burda, R. Krikščiūnas, R. Latauskienė, E. Kriminalistikos taktika ir metodika. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
13. Bučiūnas G. Atskirų proceso veiksmų atlikimo ypatumai Afganistano Islamo Respublikoje ir ne tik... Mokslo darbų rinkinys. XI Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika, Vilnius, 2015, p. 172-182.
14. Jupp, J. Legal transplants as tools for post-conflict law reform: justification and evaluation. Cambridge Journal of International and Comparative Law (3)1 p. 381–406, 2014.
15. Kurapka, E., Malevskij, H, Palskys, E. Kriminalistikos technikos pagrindai. Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas, 1998.
16. Best practices for building investigative capacity in developing or post-conflict countries. Research memorandum. International network for promote the rule of law. July 2012. USA.
17. Koranas (literatūrinis prasmų vertimas). Vertė Jakubauskas, R., Geda, S. Vilnius: Kronta.
18. Аверьянова, Т. В., et al. Криминалистика. Москва, 1999.
19. Балашов Д. Н., Балашов Н. М., Маликов С. В. Криминалистика. Москва: Инфра-М, 2010.
20. Белкин, Р. С. Курс советской криминалистики. Т. 1: Общая теория советской криминалистики. Москва: Академия МВД СССР, 1977.

COMMUNICATION PECULIARITIES BETWEEN BELIEVERS OF ISLAM AND PUBLIC SERVANTS

Gediminas Bučiūnas*
Mykolas Romeris University

Summary

In order to minimize the potential tension between law enforcement officers involved in maintaining public order, and the arriving immigrants from the continent of Africa and Asia, the author will examine the peculiarities of communicating with immigrants when dealing with immigration-related matters in the context of public order investigations and public security. The author of this study will make recommendations which might be useful to authorities when dealing with immigrants for asylum and when making procedural investigation actions in criminal cases. These suggestions are based on the author's personal experience, scientific literature analysis and interviews with immigrants that are now legally resident in Western Europe. Moreover immigrants bring their own customs. Not knowing these customs or disregarding them when conducting procedural investigative actions, particularly when questioning a female or using a police dog in a search, can provoke a negative reaction among immigrant communities and might even encourage hostility towards the Western world and values or even radicalization. Thus knowing migrant customs and religion will help avoid conflict situations between migrants and state institutions.

Keywords: Muslims, migration, office employee/white collar worker, customary law.

Gediminas Bučiūnas*, daktaras, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorius. Kauno apygardos prokuratūros prokuroras. Mokslinių tyrimų kryptys: ikiteisminis tyrimas, diplomatinė teisė, nusikaltimų tyrimo metodologija, terorizmas, organizuotas nusikalstamumas.

Gediminas Buciuonas*, PhD, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law, lecturer. Kaunas regional prosecution office, prosecutor. Research interests: pretrial investigation stage, diplomatic law, methodology investigation crimes, terrorism, organized crimes.

PILIEČIŲ PASITIKĖJIMO POLICIJA VEIKSNIAI IR JŲ ANALIZĖ

Toma Butavičiūtė*, Laima Ruibytė**

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8~37) 30 36 65*

*Kauno AVPK Kelių policijos valdybos Administracinės veiklos skyrius
El.paštas: laimaruibyte@mrui.eu; tomabutaviciute@gmail.com*

Anotacija. Piliečių pasitikėjimas policija labai svarbi ir aktuali tema ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Spauldoje nuolat publikuojami straipsniai apie policijos pareigūnų elgesį su piliečiais, pareigūnai stebimi ir komentuojamas kiekvienas jų netinkamai atliktas veiksmas. Piliečių pasitikėjimo policija Lietuvoje tyrimai atliekami dažnai, tačiau juose nepakankamai dėmesio skiriama pagrindiniams veiksniams, lemiantiems piliečių pasitikėjimą policija bei pareigūnų galimybėms įgyvendinti jiems visuomenės keliamus uždavinius. Šiame straipsnyje siekiama atskleisti Lietuvos piliečių pasitikėjimo policija ypatumus, išskirti ji lemiančius veiksnius ir pateikti pasiūlymus, kaip būtų galima padidinti pasitikėjimą pareigūnais. Tuo tikslu buvo atliktas piliečių pasitikėjimo policija tyrimas ir apibrėžti veiksniai, lemiantys piliečių pasitikėjimą policijos organizacija. Tyrimo rezultatai parodė, kad 79 procentai apklaustųjų yra linkę pasitikėti Lietuvos policija, o pagrindiniai veiksniai lemiantys jų pasitikėjimą yra policijos pareigūnų sąžiningumas, pagarbus elgesys ir kompetentingumas. Piliečių nuomone, siekiant padidinti pasitikėjimą didžiausią dėmesį reikėtų skirti pareigūnų korupcijos klausimui spręsti. Taip pat akcentuojama, kad nepakankamas pareigūnų uždardis gali būti vienas iš veiksnių skatinančių korupcinius nusikaltimus.

Pagrindinės sąvokos: pasitikėjimas, policijos organizacija, piliečių pasitikėjimas

ĮVADAS

Nuo 2007 metų Lietuvos Respublikos policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, kartu su „Baltijos tyrimai“ (The Gallup Organization) kasmet atlieka išsamius tyrimus apie Lietuvos piliečių požiūrį į policijos pareigūnus ir policijos organizaciją. Šių tyrimų duomenys rodo, kad pasitikėjimas policija kasmet kinta, todėl svarbu išsiaiškinti, kas sukelia tuos pokyčius^{1,2,3}. Kasdien Lietuvos spaudoje ir televizijoje pateikiamas policijos pareigūnų elgesio vertinimas. Akivaizdu, jog šiandien Lietuvos policija yra atidžiai stebima visuomenės, todėl norint pasiekti aukščiausio pareigūnų vertinimo ir piliečių pasitikėjimo, svarbu įvertinti visuomenės nuomonę ir atkreipti dėmesį į jų pastabas. Todėl šiame straipsnyje

¹ Baltijos tyrimai: Lietuvos gyventojai apie policiją (2005 balandis -2009 balandis- gegužė).

² Baltijos tyrimai: Lietuvos gyventojai apie policiją (2008 m. balandis – gegužė).

³ Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimai Vilmorus 2015m. balandis.

siekama atskleisti Lietuvos piliečių pasitikėjimą policija lygį, išskirti jį lemiančius veiksnius bei pateikti pasitikėjimo policija didinimo gaires.

Siekiant įgyvendinti iškeltą tikslą kėlėme tokius **uždavinius**: (1) atskleisti pasitikėjimo organizacija sampratą; (2) išanalizuoti piliečių pasitikėjimo Lietuvos policija dinamiką ir priežastis; (3) atlikti empirinį piliečių pasitikėjimo policija tyrimą bei (4) apibrėžti veiksnius, lemiančius Lietuvos piliečių pasitikėjimą policijos organizacija. Darbe taikomi šie **tyrimo metodai** – mokslinės literatūros analizės metodas, anketinė apklausa, įprastiniai statistinės duomenų analizės metodai.

TEORINIAI PASITIKĖJIMO ORGANIZACIJA APEKTAI

Pasitikėjimas dažniausiai pateikiamas kaip vadybos, psichologijos ar sociologijos mokslų konceptas. Analizuojant pasitikėjimo apibrėžimus galima pastebėti, jog pasitikėjimo sąvokoje svarbi emocinė būseną⁴, socialinė aplinka ir asmenys, suteikiantys ar gaunantys pasitikėjimą⁵.

Kalbant apie pasitikėjimą teisine prasme, pasitikėjimas grindžiamas spontaniškos tvarkos implikuotu moralės ir teisės organišku ryšiu. Spontaniškos socialinės tvarkos raida įtvirtina tokią bendruomeninio gyvenimo erdvę, kurioje siekiama mažinti ir valdyti grėsmes individo egzistencijai. Grėsmių individo saugumui mažėjimas tiesiogiai didina pasitikėjimą egzistuojančia socialine tvarka. Pasitikėjimą keliančią socialinę tvarką visuomenėje įtvirtina institucijos. Socializacijos procese šią tvarką perima naujoji karta. Taip garantuojamas pasitikėjimą keliančios socialinės tvarkos tęstinumas.⁶ Instituciniam pasitikėjimui labai svarbus veiksnys yra tęstinumas, todėl, norint išsaugoti ir didinti piliečių institucinį pasitikėjimą, būtina, kad teisės normos būtų kuriamos taip, jog išsaugotų pasitikėjimo tęstinumą ir užtikrintų ryšį tarp piliečių ir visuomeninių institucijų (organizacijų).

Pasitikėjimo objektai (tarp jų ir visuomeninės organizacijos) gali būti įvairūs: pasitikėjimas vadovu, pasitikėjimas Prezidentu, pasitikėjimas universiteto rektoriumi, spauda, politikais, televizija, individualiomis įmonėmis, institucijomis, tokiais kaip priešgaisrinėmis

⁴ Chanthury, A.S., (2008) “Servant Leadership in a Large South African Business Organization” Graduate School of Business Leadership University of South Africa. / University of South Africa. Prieiga per internetą: <http://uir.unisa.ac.za/bitstream/10500/3142/1/2008%20MBL%203%20Research%20Report%20AS%20Chathury.pdf> [žiūrėta 2014-09-25].

⁵ Mollering, G., Bachmann, R., Hee Lee, S., (2004) *Understanding Organizational Trust – Foundations, Constellations, and Issues of Operationalisation*. Journal Emerald 556-570.

⁶ Šlapkauskas, V. Pasitikėjimas – teisės socialinio veiksmingumo veiksnys. / Jurisprudencija, 2002, t. 24(16); 184-195.

tarnybomis, kariuomene, policija, pelno nesiekiančiomis organizacijomis ir t.t. Pasitikėjimas policija įeina į institucijų sąrašą, kuris prisideda prie visuomenės bendro pasitikėjimo valstybe lygio.

2015 m. balandžio 10 – 19 dienomis visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimai Vilmorus apklausė 1030 respondentų užduodami klausimą „Ar Jūs pasitikite, ar nepasitikite šiomis Lietuvos institucijomis?“, tarp kurių paminėta ir Lietuvos policija. Lietuvoje pasitikėjimo aspektu vienareikšmiškai pirmauja ugniagesiai gelbėtojai, kurie pasiekė net 91,2 procentų pasitikėjimo laipsnį. Lietuvos policija yra sekanti po ugniagesių gelbėtojų ir užima antrąją vietą siekdama 45,3 procentų pasitikėjimo ribą.⁷

Vis dėlto 11,6 procento apklaustų respondentų nepasitikti Lietuvos policija, todėl vienas iš šio darbo uždavinių ir yra išsiaiškinti bei atskleisti veiksniai, lemiančius pasitikėjimą policijos institucijomis ir jų darbuotojais.

Pasitikėjimas institucijomis dažniausiai atsiranda tik tada, kai tos institucijos pasižymi kokybinėmis charakteristikomis, t.y. reprezentuoja pasitikėjimą skatinančias vertybes. Offe⁸ išskiria keturias vertybes, kurios skatina pasitikėjimą: įsipareigojimą tiesos sakymo dorybei ir gebėjimą atskleisti melą; institucijos gebėjimą tęsėti pažadą, priimtų įsipareigojimų vykdymą; **sąžiningumą**, solidarumą. Sztompka⁹ prie visų šių vertybių priskiria dar dvi: 1) koherentiškumas (įstatymai turi būti aiškūs, skaidrūs ir netrumpalaikiai) ir 2) institucijos turi kurti saugumo ir tvarkos pojūtį.

A. Kiškis¹⁰ identifiko bendruosius pasitikėjimo teisingumu veiksniai - teisingumo sistemos autoritetą, institucinį teisėtumą (paklusimas teisėtiems reikalavimams net jei ir nepritariama, teisingumas, vertybių atitikimas, bendras pasitikėjimas teisingumu) bei kompetenciją, sąžiningumą ir efektyvumą. Kadangi policija – teisingumo sistemos dalis, galima teigti, jog šie veiksniai lemia ir pasitikėjimą policija. C.A. Cooke, J.E. Puddifoot bei J. Brown¹¹ teigimu, teikiamų paslaugų kokybė (kontaktuojant su visuomene) yra svarbus pasitikėjimą policija lemiantis veiksnys. Šio veiksnio svarbą patvirtina ir J. Ruževičius bei R.

⁷ Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimai Vilmorus 2015m. balandis.

⁸ Žiliukaitė R. Pasitikėjimas: nuo teorinių įžvalgų empirinės analizės link. / Kultūra globalizacijos sąlygomis. Kultūros, filosofijos ir meno institutas. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04-2006-1367164814985/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

⁹ Sztompka, P. Trust – a sociological theory. UK: Cambridge University Press, 1999.

¹⁰ Kiškis A. Gyventojų pasitikėjimas teisingumu: nauda ir jį lemiantys veiksniai // http://www.nplc.lt/centrov/reng/ren014/Gyventoju_pasitikėjimas_teisingumu_Alfredo, [žiūrėta 2015-03-20].

¹¹ Cooke C.A., Puddifoot J. E., Brown J. Underlying dimensions in young people's attitudes towards police weaponry in England: some experiential influences from criminal victimization and police contact // Legal and criminological psychology. 2011, No. 6. P. 151.

Kasperavičius¹², teigdami, jog ISO sertifikatas pagerina policijos organizacijos įvaizdį, padidina aptarnaujamo regiono bendruomenės ir visos visuomenės pasitikėjimą policija, išplečia tarptautinio bendradarbiavimo viešojo saugumo užtikrinimo srityje galimybes ir padidina jo veiksmingumą. Taigi, kokybės vadybos sistema – vienas iš pasitikėjimą policija lemiančių veiksnių.

Apibendrinant galima teigti, jog instituciniam pasitikėjimui, vieni svarbiausių veiksnių yra ilgalaikiškumas, pastovumas, stabilumas, kokybė. Institucijos, gebančios išlaikyti savo poziciją, sulaukia didesnio pasitikėjimo iš vartotojų bei klientų.

PILIEČIŲ PASITIKĖJIMO POLICIJA POKYČIAI IR JUOS LEMIANTYS VEIKSNIAI

Analizuojant piliečių pasitikėjimo Lietuvos policija dinamiką svarbu prisiminti, kad nuo pat nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo Lietuvos policijos organizacijoje pokyčiai truko ne vieną dešimtmetį. 1990 metų gruodžio 11 dieną priimtas Lietuvos Respublikos policijos įstatymas, sukurta ir Vilniaus Arkikatedroje Bazilikoje pašventinta policijos vėliava, kurioje įrašyti prasmingi žodžiai – „Įstatymas ir teisėtumas“ – buvo du pagrindiniai vertybiniai orientyrai atsikuriančioje Lietuvos policijos organizacijoje ir visuomenėje. 2008 metais paskelbtas naujas policijos šūkis – „Ginti. Saugoti. Padėti.“ – atskleidžia naują vertybinę policijos organizacijos prioritetą, siekiant pateisinti pakitusius visuomenės lūkesčius¹³. Šiandieninės Lietuvos policijos išskiriamos trys pagrindinės vertybės – Žmogus. Šeima. Visuomenė.¹⁴ – rodo, jog svarbiausiais tampa žmogus, jo artimiausia aplinka ir, kaip jis jaučiasi visuomenėje.

Policijos pasitikėjimo didinimo problema aktuali daugelyje valstybių, ypač ji svarbi neseniai nepriklausomybę atkūrusiose valstybėse. Vienoms valstybėms šią problemą spręsti sekasi greičiau, kitoms lėčiau. Iš turimų statistinių duomenų matyti, kad daugelyje postsovietinių valstybių pasitikėjimas policija yra daugmaž panašus kaip ir Lietuvoje¹⁵. Pavyzdžiui, Armėnijoje policija pasitiki 43 proc. gyventojų, Moldovoje – 28 proc., kaimyninėje Latvijoje – apie 50 proc. gyventojų. Kitose postsovietinėse valstybėse gyventojų

¹² Ruževičius J., Kasperavičius R. Lietuvos policijos veiklos kokybės tobulinimo galimybės // Verslo ir teisės aktualijos. Mokslo darbai. 2008, Nr. 2. P. 127.

¹³ Vizija, misija, vertybės [interaktyvus]. Vilnius: [žiūrėta 2014-10-02], <<http://www.policija.lt/index.php?id=28262>>.

¹⁴ Lietuvos policijos vertybės [interaktyvus]. Vilnius. [žiūrėta 2014-10-15]

<<http://vilnius.policija.lt/index.php/lt/trakai/9-lietuviukalba/3510-lietuvos-policijos-vertybes>>.

¹⁵ Baltijos tyrimai: Lietuvos gyventojai apie policiją (2008 m. balandis – gegužė).

pasitikėjimas policija panašus – ja pasitiki kas antras šalies gyventojas. Iš postsovietinių valstybių galima būtų išskirti tik Gruziją, kurioje pasitikėjimas policija siekia 77 proc. ir Estiją - joje policija pasitiki 78 proc. gyventojų. 2008 metais atlikti visuomenės nuomonės tyrimai rodo, kad bendras pasitikėjimas Lietuvos policija siekia 53 proc. Apskirtyse jis dar didesnis: kai kuriose iš jų policija pasitiki 73 proc. gyventojų.¹⁶ Lyginant ankstesniais metais atliktų tyrimų duomenis, pasitikėjimo policija dinamika išlieka panaši, o nepasitikėjimo procentas mažėjo.

Išanalizavus Policijos departamento pateiktus oficialius tyrimų duomenis, galima pastebėti, jog nuo 2008 metų, kuomet įvyko Lietuvos policijoje pertvarka ir keitėsi požiūris į visuomenę, piliečių policijos darbo vertinimas iš lėto, tačiau tik augo, o 2014 metais pasiekė jau 68 procentus. Pasitikėjimas Lietuvos policija per tuos metus išaugo nuo 53 procentų iki 70 procentų. Tokie policijos vertinimo kriterijai, kaip piliečių saugumo jausmas, maža rizika tapti nusikaltimų auka, gera kriminogeninė situacija, geras bendravusių su piliečiais pareigūnų vertinimas 2014 metais viršija 50 procentų, o kai kurie siekia net 93 procentus (pareigūnų, bendravusių su piliečiu vertinimas)¹⁷. Tuo tarpu 2008 metais tik vienas iš kriterijų (pasitikėjimas policija) siekė per 53 procentus, visi kiti buvo žemesni už 50 procentų (pvz. gera kriminogeninė situacija buvo įvertinta tik 30 procentų). Kylantį piliečių pasitikėjimą pareigūnais parodo ir kreipimosi į policiją skaičiai. Nuo 2008 metų iki 2013 metų 6 procentiniais punktais padidėjo piliečių kreipimasis į policiją. Tai įrodo, jog policijos pertvarkos ir pastangos visuomenės labui nenuėjo veltui ir vyko teisinga kryptimi.¹⁸ Vis tik analizuojant tyrimo duomenis paaiškėjo, jog 2014 metais tarp pagrindinių nepasitikėjimo policija priežasčių išlieka manymas, kad policininkai yra korumpuoti.

2015 metų kovo mėnesį buvo paskelbti naujaisi policijos departamento atlikto tyrimo duomenys. Apklausoje dalyvavo 3007 Lietuvos piliečiai, kurie įvertino dabartinę policijos situaciją šalyje. Tyrime 70 proc. apklaustųjų nurodė policija pasitikintys, 2013 metais pasitikinčiųjų buvo 69 proc. Policijos geras darbo vertinimas per metus pakilo 4 procentais - 2013 metais jis siekė 64 procentus, o 2014 metais – 68 procentus. Tačiau pažymima, kad, palyginti su 2013 metais, sumažėjo gyventojų, manančių, jog policijos pareigūnai yra labai korumpuoti. Korumpuočiausiais, kaip ir 2013 metais, pernykščiame tyrime įvardyti kelių

¹⁶ Baltijos tyrimai: Lietuvos gyventojai apie policiją (2008 m. balandis – gegužė).

¹⁷ Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimai Vilmorus 2015m. balandis.

¹⁸ Baltijos tyrimai, Vileikienė, E., Lietuvos gyventojų požiūris į teisėsaugos institucijas ir viešojo saugumo būklės vertinimas Policijos departamentas prie VRM 2012.12.19.

policininkai.¹⁹ Apie tai, jog policijos pareigūnai provokuoja duoti kyši, 2014 metais pasisakė 41 procentas apklaustųjų.

Respondentai nurodė, jog bendraujant su pareigūnais, svarbiausi išlieka mandagumas ir kultūringumas, tvarkingumas. Taip pat pareigūnas privalo būti pasitempęs, paslaugus, dėmesingas, atidus, rūpestingas. Problema paskutiniaisiais metais, piliečių nuomone, išliko ta, jog pareigūnai dažnai patys pažeidžia įstatymus, tačiau didžiausias trūkumas, su kuriuo reikia kovoti ir kuris daro didžiausią įtaką neigiamo visuomenės požiūrio formavimuisi – kyšių ėmimas.

Siekiant kiek įmanoma labiau sumažinti vyraujančias problemas, Lietuvos policija kiekvienais metais, atsižvelgdama į esamą situaciją, kuria strateginius planus dviems metams į priekį ir užsibrėžia prioritetinius tikslus. Naujausiame policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2015-2017 metų strateginiame veiklos plane vienas iš prioritetų - padidinti reagavimo į gyventojų pranešimus operatyvumą ir policijos paslaugų pasiekiamumą. Užsibrėžus šiuos prioritetus, Lietuvos policija 2015 metais siekia pakelti visuomenės pasitikėjimą policija iki 65 procentų.

Lyginant Lietuvos piliečių pasitikėjimo policija apklausų duomenis su tokiomis šalimis kaip Suomija, Danija, Airija, kuriose pasitikėjimas policija siekia net 86-88 procentus, kitų Europos valstybių apie 80 procentų – akivaizdu, jog mūsų šalies rodikliai yra gerokai kuklesni.²⁰ Suomia labiau pasitiki savo policija nei daugelis kitų Europos šalių piliečių. Be to, akcentuotina, kad Suomija yra ne vienintelis šio fenomeno pavyzdys: visuomenės pasitikėjimas policija yra didelis visose Skandinavijos šalyse²¹.

E. Misiūnas (2010) daktaro disertacijoje „Policijos pareigūnų teisinis statusas“ išnagrino Suomijos, Airijos ir Lietuvos policijos padėtį visuomenėje. Šiuo tyrimu buvo nustatyta, kad policijos veiksmingumui didelę įtaką daro politiniai sprendimai, tokie kaip biudžeto paskirstymas. Lietuvos policijos sistemos išlaikymui valstybės biudžeto lėšų, palyginti su Airijos ir Suomijos valstybių biudžetais, išleidžiama daugiausia, o pareigūnų darbo užmokesčiui mokėti iš Lietuvos policijos bendro biudžeto skiriama mažiausia dalis²².

¹⁹ <<http://ekonomika.tv3.lt/naujiena/isaugo-pasitikejimas-policija-47097.html#ixzz3V7YzoHEP>> [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-20].

²⁰ Misiūnas, E., Mykolas Romeris universitetas. Daktaro disertacija „Policijos pareigūnų teisinis statusas“ Vilnius: 2010.

²¹ Kääriäinen, Juha, Sirén, Reino. Do the police trust in citizens? European comparisons. *European Journal of Criminology*, 2012, 9(3) 276–289. P. 457.

²² Misiūnas, E., supra note 36, p. 92.

Kuo sudėtingesnes, pavojingesnes funkcijas pareigūnas vykdo, tuo jo kvalifikacija turi būti aukštesnė, tai ir darbo užmokestis bei kitos socialinės garantijos turi būti didesnės. Tyrimas atskleidė, jog tinkamai pareigūnus motyvuoja geras darbo užmokestis ir socialinės garantijos. Tinkamai motyvuoti pareigūnai geriau atlieka savo funkcijas, maloniau bendrauja su piliečiais, o tai daro įtaką visuomenės nuomonės formavimui apie policijos pareigūnų atliekamą darbą.

Šiuo metu pirmosios grandies pradedančiųjų pareigūnų atlyginimas Lietuvoje vidutiniškai siekia vos 365 eurus. Nustatyta, jog šios grandies pareigūnai norėtų uždirbti apie 1000-1200 eurų²³. Lietuvoje pareigūnų atlyginimų problema sprendžiama jau metų metus, tačiau rezultatas išlieka tas pats – atlyginimai nesikeičia. Kasdien savo sveikata ir gyvybe rizikuojantis pareigūnas įvertintas bene minimaliu Lietuvos atlyginimu.

Estijos politikai įrodė, jog visuomenės saugumas yra svarbiausias prioritetas valstybėje ir sugebėjo nuo 2015 metų pradžios įgyvendinti programą „1000“, kuri pradedančiam pareigūnui garantuoja 1000 eurų pradinį atlyginimą.²⁴

PILIEČIŲ PASITIKĖJIMAS LIETUVOS POLICIJA IR JŲ LEMIAMANTYS VEIKSNIAI

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kokie veiksniai lemia piliečių pasitikėjimą policija.

Tyrimo metodu pasirinkta internetinė apklausa. 24 klausimų anketa buvo patalpintas internetinėje svetainėje www.manoapklausa.lt. Tyrimo atlikimo laikotarpis - nuo 2015 metų kovo 1 dienos iki 2015 metų balandžio 1 dienos.

Tyrimo imtis. Iš viso apklausti 407 respondentai - 253 moterys ir 154 vyrai.

Tyrimo rezultatai. Bendro piliečių pasitikėjimo policija rezultatai parodė, jog pasitikėjimas policija vis dėlto nėra toks jau žemas - 24 proc. respondentų nurodė, jog pasitiki Lietuvos policija, 55 proc. pažymėjo, jog daugiau pasitiki nei nepasitiki policijos pareigūnais, 15 proc. pareiškė daugiau nepasitikintys nei pasitikintys ir tik 3 proc. (13 respondentų) pasisakė nepasitikintys policijos pareigūnais.

Vertinant policijos pareigūnų profesinės veiklos kokybę paaiškėjo, kad 12,3 proc. apklaustųjų visiškai sutinka su teiginiu, kad policijos pareigūnai yra mandagūs ir dėmesingi, 60,7 proc. greičiausiai su tuo sutinka ir tik 9,3 proc. apklaustųjų su šiuo teiginiu visiškai

²³ Vileikienė, E., Vidaus reikalų ministerijos Viešojo saugumo politikos departamento vyriausioji specialistė Policijos departamentas prie VRM “Gyventojų ir policijos pareigūnų nuomonė apie situaciją AVPK” tyrimas. 2015m kovo 18d.

²⁴ Laats, J.M., „Center Party looks for public backing for its 1,000-euro minimum wage idea“, 2015-01-19, [interaktyvus] [žiūrėta 2015-12-02] <<http://news.err.ee/v/politics/f64d82e5-014a-4e50-bf2d-7aad31e1d162>>

nesutinka. Kad pareigūnų išvaizda yra tvarkinga nurodė 96,6 proc. apklaustųjų. Teiginiui, jog policijos pareigūnai stengiasi padėti nuo nusikaltėlių nukentėjusiems asmenims, pritaria 26,8 proc. apklaustųjų, 57,7 proc. greičiausiai sutinka su šiuo teiginiu, o vertinant policijos pareigūnų kompetentingumą net 58 proc. greičiausiai sutiko ir 11,5 proc. visiškai sutiko, jog pareigūnai Lietuvoje yra kompetetingi.

Įvertinus dešimt veiksnių, kurie, piliečių nuomone, lemia pasitikėjimą policija, svarbiausiu respondentų nuomone yra sąžiningumas (22 proc). Antroje vietoje tarp svarbiausių pasitikėjimą policija skatinančių veiksnių - pagarbus elgesys su piliečiais (18 proc.), o trečioje - pareigūnų kompetentingumas (15,7 proc.). Apklausos rezultatai pateikti aukščiau rodo, kad antrąją ir trečiąją vietą pagal svarbą užimantys veiksniai tų pačių respondentų yra įvertinti pakankamai teigiamai, todėl pagrindinis veiksnys, į kurį reikėtų atkreipti dėmesį ir imtis tam tikrų veiksmų norint pakelti piliečių pasitikėjimą policija, yra pareigūnų sąžiningumas, korupcijos problema.

Galima išskirti ir kitą problemą, kurią nurodo respondentai – reagavimo į pranešimus greitį. Atsakant į teiginį „Policijos pareigūnai reaguoja greitai“, 57,2 proc. pažymėjo, jog yra linkę sutikti su šiuo teiginiu, tačiau 34,6 proc. linkę nesutikti su tuo.

Iš apklausos rezultatų matyti, jog pareigūnų reagavimas į iškvietus nėra vertinamas visiškai kritiškai, tačiau norint įgauti didesnę pasitikėjimą Lietuvos policija, reagavimo į iškvietus laiko klausimą būtina išspręsti. Kalbant apie tai, reiktų nepamiršti, kad greitas reagavimas į pranešimus ne visuomet priklauso nuo pareigūnų noro tai padaryti, dažnai tam gali pritrūkti ir pačių pareigūnų, ypač mažesniuose miesteliuose ar miestų rajonuose. Ši situacija atsispindi ir teiginio „Policijos pareigūnų skaičius yra pakankamas užtikrinti visuomenės saugumui“ vertinime. 31 proc. apklaustųjų visiškai nesutinka ir 27,8 proc. nesutinka, jog pareigūnų skaičius yra pakankamas, norint užtikrinti visuomenės saugumą, 9,8 proc. respondentų šiuo klausimu nuomonės neturi. Taigi, didesnė dalis piliečių linkę manyti, kad pareigūnų skaičius užtikrinti visuomenės saugumui nėra pakankamas.

Kaip matyti iš Policijos departamento 2015-2017 metų veiklos strateginio plano ši problema suvokiama ir bandoma spręsti. Antrasis strateginio plano prioritetasis skirtas padidinti reagavimo į gyventojų pranešimus operatyvumą ir policijos paslaugų pasiekiamumą, kuriuo bus siekiama užtikrinti mažiausiai dviejų reagavimo ekipažų darbu kiekvieno policijos

komisariato prižiūrime teritorijoje visą parą.²⁵ Tačiau, norint pasiekti užsibrėžtų tikslų, reiktų atkreipti dėmesį ir į laisvas pareigūnų vietas. Šiuo metu neužpildytų policijos pareigūnų vietų skaičius yra 1600 (optimizuojant valdymo sistemą planuojama atsisakyti 1000 etatų), todėl dirbantiems pareigūnams tenka labai dideli darbo krūviai, todėl užduotis atlikti greitai ir kokybiškai dažnai nepavyksta.

Tyrimo duomenys parodė, kad daugumos Lietuvos gyventojų manymu, pareigūnų atlyginimai yra nepakankami. Net 52,5 proc. respondentų mano, jog pareigūnų atlyginimas turėtų būti iki 870 eurų, 20,8 proc. apklaustųjų teigia, kad sunkus pareigūnų darbas turėtų būti įvertintas daugiau nei 1158 eurais. Ir tik 4,4 proc. apklaustųjų mano, jog dabartinis pareigūnų atlyginimas yra pakankamas. Tai atitinka ir pačių pareigūnų lūkesčius. 2015 metų kovo mėnesio Policijos departamento prie VRM atliktame tyrime „Gyventojų ir policijos pareigūnų nuomonė apie situaciją AVPK“ - policijos pareigūnų nepasitenkinimas atlyginimu yra labai didelis. 48 procentai darbuotojų yra patenkinti savo darbu policijoje ir 49 procentai patenkinti savo užimomis pareigomis, tačiau gaunamas atlyginimas pareigūnų visiškai netenkina²⁶. Vileikienės E, tyrime išryškėjo, jog, policijos pareigūnų nuomone, darbo krūviai yra tikrai dideli, socialinės garantijos minimalios, kaip ir užmokestis už darbą, o materialinių paskatinimų Lietuvos policijos pareigūnai faktiškai negauna. Akivaizdu, kad esant tokiai situacijai, kai sunkus pareigūno darbas įvertinamas prastu atlyginimu, beveik neįmanoma padidinti pareigūno motyvacijos dirbti dar sunkiau nieko už tai papildomai negaunant.

IŠVADOS

Pagrindiniai pasitikėjimo policijos institucija, kaip ir bendro pasitikėjimo teisingumu, veiksniai – teisingumo sistemos autoritetas, institucinis teisėtumas bei kompetencija, sąžiningumas, efektyvumas ir teikiamų paslaugų kokybė.

Nuo pat nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo Lietuvos policijos organizacijoje vyko pokyčiai siekiant atliepti visuomenės poreikiams. Priklausomai nuo laikmečio reikalavimų keitėsi ir vertybiniai prioritetai: 1990 m. – „Įstatymas ir teisėtumas“, 2008 m. – „Ginti. Saugoti. Padėti.“, šiuo metu – „Žmogus. Šeima. Visuomenė“. Lietuvos policijai

²⁵Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos VRM 2015-2017 metų Strateginis veiklos planas Patvirtinta: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro.

²⁶ Vileikienė, E., Vidaus reikalų ministerijos Viešojo saugumo politikos departamento vyriausioji specialistė Policijos departamentas prie VRM “Gyventojų ir policijos pareigūnų nuomonė apie situaciją AVPK” tyrimas. 2015m kovo 18d.

pradėjus didesnę dėmesį skirti piliečiui ir jo lūkesčiams, pasitikėjimas nuo 2008 m. ėmė palaipsniui augti, tačiau kai kurios problemos liko neišspręstos.

Autorių atlikto tyrimo rezultatai parodė, jog 79 procentai apklaustųjų yra linkę pasitikėti Lietuvos policija. Pakankamai aukštai Lietuvos piliečiai vertina ir pareigūnų elgesį, kompetenciją bei pastangas suteikti reikiamą pagalbą.

Tyrimo rezultatai atskleidė veiksnius, piliečių nuomone turinčius didžiausią įtaką piliečių pasitikėjimui policija. Pirmoje vietoje buvo nurodytas pareigūnų sąžiningumas. Tai pagrindinė problema Lietuvos policijoje, kuri turi didelę įtaką vertinant pasitikėjimą pareigūnais. Atlikto tyrimo duomenimis, 47 procentai apklaustųjų yra linkę manyti, jog policijos pareigūnai yra korumpuoti ir nesąžiningai atlieka savo pareigas, tačiau net 61 procentas apklaustųjų nurodė, jog patiems su šiuo reiškiniu niekada nėra tekę susidurti. Akivaizdu, jog yra susiformavusi nuostata visuomenėje, kurią tiek realiu elgesiu, tiek policijos veiklos skaidrumu ir objektyvios teigiamos informacijos sklaidos pagalba svarbu keisti.

Išskirtos pagrindinės piliečių nuomone, spręstinos Lietuvos policijos problemos: korupcija, per ilgas reagavimo laikas į iškviatumus ir skurdus pareigūnų atlyginimas už sunkų ir pavojingą jų darbą. Taip pat didesnę dalis piliečių linkę manyti, kad pareigūnų skaičius užtikrinti visuomenės saugumui nėra pakankamas.

Tiek pareigūnų, tiek piliečių požiūris į policijos pareigūnų atlyginimus sutampa – daugumos Lietuvos gyventojų manymu, pareigūnų atlyginimai yra nepakankami. Tai turėtų būti pakankamas pagrindas tautos atstovams Seime priimti teisingus ir pagrįstus sprendimus šiuo klausimu.

LITERATŪRA

1. Baltijos tyrimai, Vileikienė, E., Lietuvos gyventojų požiūris į teisėsaugos institucijas ir viešojo saugumo būklės vertinimas Policijos departamentas prie VRM 2012.12.19.
2. Baltijos tyrimai: Lietuvos gyventojai apie policiją (2005 balandis -2009 balandis- gegužė).
3. Baltijos tyrimai: Lietuvos gyventojai apie policiją (2008 m. balandis – gegužė).
4. Chanthury, A.S., “Servant Leadership in a Large South African Business Organization” Graduate School of Business Leadership University of South Africa. // University of South Africa. 2008. Prieiga per internetą: <http://uir.unisa.ac.za/bitstream/10500/3142/1/2008%20MBL%203%20Research%20Report%20AS%20Chathury.pdf> [žiūrėta 2014-09-25].
5. Cooke C.A., Puddifoot J. E., Brown J. Underlying dimensions in young people’s attitudes towards police weaponry in England: some experiential influences from criminal victimization and police contact // Legal and criminological psychology. 2011, No. 6. P. 151.

6. Kääriäinen, Juha, Sirén, Reino. Do the police trust in citizens? European comparisons. *European Journal of Criminology*, 2012, 9(3) 276–289. P. 457.
7. Kiškis A. Gyventojų pasitikėjimas teisingumu: nauda ir jį lemiantys veiksniai // http://www.nplc.lt/centrov/reng/ren014/Gyventoju_pasitikejimas_teisingumu_Alfredo, [žiūrėta 2015-03-20].
8. Laats, J.M., „Center Party looks for public backing for its 1,000-euro minimum wage idea“, 2015-01-19, [interaktyvus] [žiūrėta 2015-12-02] <<http://news.err.ee/v/politics/f64d82e5-014a-4e50-bf2d-7aad31e1d162>>
9. Lietuvos policijos vertybės [interaktyvus]. Vilnius. [žiūrėta 2014-10-15] <<http://vilnius.policija.lt/index.php/lt/trakai/9-lietuviukalba/3510-lietuvos-policijos-vertybes>>.
10. Lietuvos policijos vertybės [interaktyvus]. Vilnius. [žiūrėta 2014-10-15] <<http://vilnius.policija.lt/index.php/lt/trakai/9-lietuviukalba/3510-lietuvos-policijos-vertybes>>.
11. Misiūnas, E., Mykolo Romerio universitetas. Daktaro disertacija „Policijos pareigūnų teisinis statusas“ Vilnius: 2010.
12. Mollering, G., Bachmann, R., Hee Lee, S., Understanding Organizational Trust – Foundations, Constellations, and Issues of Operationalisation. *Journal Emerald* 556-570. 2004.
13. Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos VRM 2015-2017 metų Strateginis veiklos planas Patvirtinta: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro.
14. Ruževičius J., Kasperavičius R. Lietuvos policijos veiklos kokybės tobulinimo galimybės // Verslo ir teisės aktualijos. Mokslo darbai. 2008, Nr. 2. P. 127.
15. Sztompka, P. Trust – a sociological theory. UK: Cambridge University Press, 1999.
16. Šlapkauskas, V. Pasitikėjimas – teisės socialinio veiksmingumo veiksnys./ *Jurisprudencija*, 2002, t. 24(16); 184–195.
17. Tyler T. R. Trust within organisations // *Personnel review*. 2003. Vol. 32, No. 5. P. 559.
18. Vileikienė, E., Vidaus reikalų ministerijos Viešojo saugumo politikos departamento vyriausioji specialistė Policijos departamentas prie VRM “Gyventojų ir policijos pareigūnų nuomonė apie situaciją AVPK” tyrimas. 2015m kovo 18d.
19. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimai Vilnius 2015m. balandis.
20. Vizija, misija, vertybės [interaktyvus]. Vilnius: [žiūrėta 2014-10-02], <<http://www.policija.lt/index.php?id=28262>>.
21. Žiliukaitė R. Pasitikėjimas: nuo teorinių išvalgų empirinės analizės link./ *Kultūra globalizacijos sąlygomis. Kultūros, filosofijos ir meno institutas*. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367164814985/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
22. <http://ekonomika.tv3.lt/naujiena/isaugo-pasitikejimas-policija-47097.html#ixzz3V7YzoHEP> [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-20].

PUBLIC TRUST IN THE POLICE AND IT'S DETERMINANTES

Toma Butavičiūtė*, Laima Ruibytė**
Mykolas Romeris University

Summary

Citizens' trust in the police is very important and topical issue not only in Lithuania, but also in the world. The press regularly publishes articles about police treatment of citizens, police officers constantly monitored and commented on each action performed. An increased focus on police leads to

think about how police officers should behave in public that they would become the most trusted individuals in society.

Studies about public confidence in the police are very frequent in Lithuania, but they do not sufficiently focus on key factors determining citizen's trust in the police. It is essential to consider the police possibilities to implement these factors in order to maximize trust in society.

The aim of this article – to analyze the concept of trust and its relationship with the organization; to examine the dynamics of Lithuania's people confidence in the police; to conduct the research on confidence in the police, to identify the main elements which determine it and provide the suggestions how to increase the trust in the police.

Since the restoration of the independent state of Lithuania police organization went through huge changes in order to respond to the needs of society. After the Lithuanian police began to focus on the citizens and their expectations the public trust in police since 2008 was gradually growing, however, some problems remained unsolved.

Results of the empirical research show that 79 percent of respondents tend to trust the Lithuanian police. The evaluation of the officer's behavior, expertise and efforts to provide necessary assistance for citizens is high enough. Results of the study revealed the main factors that citizens consider having the greatest impact on confidence in the police. In the first place was the honesty of officers. 47 percent of respondents are inclined to believe that police officers are corrupt, but even 61 percent of the respondents indicated that the same phenomenon had never ever come across. The problems of the Lithuanian police were indicated: corruption, excessive response time to calls and poor remuneration of officials for their hard and dangerous work. As well as the greater part of the citizens tend to believe that the number of police officers assign to ensure public safety is not sufficient.

Both the officers and the citizen's attitude towards the police officers' salaries overlap - the majority of Lithuanian residents think the salaries of policemen are insufficient. This should be a sufficient basis for the authorities to make the right and informed decisions on this issue.

Keywords: trust, police organization, public trust-

Toma Butavičiūtė*, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto bakalaurė, Kauno AVPK Kelių policijos valdybos Administracinės veiklos skyriaus specialistė.

Toma Butavičiūtė*, bachelor of Mykolas Romeris University, Kaunas Distric Police Cmomissariat specialist.

Laima Ruibyte**, daktarė, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: Lyčių skirtumų stereotipai; nuostatos ir stereotipai, stresas organizacijose.

Laima Ruibyte**, PhD, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Humanities, Assoc.prof. Research interests: Genders Stereotypes; Attitudes; Organisational Stress; Organisational Values.

ISLAMAS ŠIUOLAIKINIAME PASAULYJE

Viačeslav Čigrin*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas-ACP
Telefonas(8-37) 303442,
Elektroninis paštas: cigrin@mruni.eu*

Anotacija. Šios temos aktualumą šiandien liudija islamistų išpuolių sukeliama rimta grėsmė. Globalinio džihado doktrina kardinaliai pasikeitė per paskutinius metus, šiandien ji deklaruoja alternatyvų pasaulio pertvarkymo projektą, o tai yra ne vien tik musulmonų problema, kuri gali būti išspręsta teologinių debatų metu arba musulmonų pasaulio pertvarkymu. Islamistų terorizmas per kelis dešimtmečius peržengė musulmonų pasaulio ribas ir tapo grėsme pasauliniam saugumui. Islamo terorizmas yra globalinis reiškinys, tačiau jis visada turi savo lokalinę specifiką. Tai reiškia, kad kiekvienas atvejis reikalauja atskiro tyrimo. Šiandien Europa, būdama pagrindinė tarptautinių santykių dalyve yra ne tik islamistų terorizmo taikiny, bet ir džihadistų, kurių išpuolių šiandien baiminamasi kaip Londone, taip ir Islamabade, „tiekėja“. Be to, islamistų terorizmo apraiškos Vakarų šalyse sukelia didesnes pasekmes pasaulio geopolitikai, negu tradicinėms musulmonų šalims. Todėl reikėtų skirti didesnę dėmesį islamo pasauliui, bandyti perprasti jo principus ir numatyti galimus raidos etapus.

Pagrindinės sąvokos: islamas, globalizacija, modernumas, džihadas, visuomenė.

ĮVADAS

Islamo reiškinys - tai religinių tradicijų, gyvenamos ir kultūros, šariato atgimimas, didelis gyventojų skaičiaus augimas musulmonų šalyse, arabų šalių įtakos suintensyvėjimas tarptautiniuose santykiuose, savo tikslų pasiekimas naudojant smurtą ir ekstremizmą. XXI amžiaus pradžioje viešųjų ir politinių sluoksnių dėmesį patraukė tokie reiškiniai kaip "islamo renesansas" ir „islamo suaktyvėjimas“. Vakarų mokslininkai, kurie analizuoja naujai susiklosčiusią situaciją tarptautiniuose santykiuose ir pasaulio politikoje, savo darbuose įžvelgia ir tokią grėsmę, kaip terorizmas. Tokie autoriai kaip J. Rosenau (James N. Rosenau), J. Esposito (John Louis Esposito), B. Tibi (Bassam Tibi) savo darbuose gvildena terorizmo grėsmę, kaip vieną iš sudėtingų šiuolaikinio pasaulio iššūkių¹, atsiradusių po Vestfalijos sistemos erozijos, ir parodo jos iš esmės naujas kokybines charakteristikas (šiuolaikinės Europos valstybių sistemos kontūrai išryškėjo po Trisdešimties metų karo (1618-1648). Vestfalijos sutartyje (1648 m.) suformuluoti pagrindiniai tarptautinės sistemos bruožai ir

¹ Rosenau J. The Study of World Politics: Volume 1: Theoretical and Methodological Challenges. New York. 2006, 180-187.

Esposito J. Unholy War. Terror in the Name of Islam. New York: Oxford University Press. 2002, 146 - 162.

Tibi B. Political Islam, World Politics and Europe. Democratic Peace and Euro-Islam versus Global Jihad. Oxon: Routledge, UK. 2008. 122-146.

normos, išlikusios iki mūsų laikų. Todėl 1648 m. laikomi šiuolaikinės tarptautinės sistemos pradžia². Nuo to laiko pradėjo ryškėti kontinentinė jėgų pusiausvyros sistema, teritorinės valstybės suverenumo principas nepriklausomai nuo aukštesnio lygio religinės, dinastinės ar imperinės valdžios. Nauji iššūkiai ir grėsmės ne tik sudarė naują darbotvarkę pasaulio politikoje, bet ir turėjo didelę įtaką tarptautinių santykių formavimui, ką teisingai savo darbuose nurodė amerikiečių psichiatras ir rašytojas M. Sadžemanas (Marc Sageman)³. Siekiant ištirti islamo fenomeną Europoje, tyrime naudojami darbai tokiu užsienio autorių kaip P. Nesser (Petter Nesser), Dž. Colemano (John Coleman), E. Bakerio (Edwin Bakker). Kalbame apie islamo pasireiškimo ypatumus šiuolaikinio pasaulio sociopolitiniame gyvenime. „Islamiškojo fenomeno“ realijos išryškino religinio ekstremizmo ir fundamentalizmo problemos prevencijos poreikį. Nagrinėjant religinio terorizmo apraiškas, daugiausia dėmesio reikėtų skirti vadinamajam islamiškajam terorizmui, nes jis yra aktualiausias ir šiuo metu kelia didžiausia grėsmę. Jei Europoje "pranašai" agresyviai revizuoja oficialų stačiatikių ir katalikų tikėjimą, tai islame atsirado kraštutinė radikali pakraipa - vahabizmas. Vahabitai – musulmonų sunitų sekta, atsiradusi XVIII a. I pusėje Nedždo regione (dabartinėje Saudo Arabijoje). Vahabizmas, kaip „Islamo fenomeno“ išraiška savo ekstremizmu tampa rimta grėsme stabilumui, saugumui, religinių konfliktų priežastimi⁴. Globalinis džihadas, kurio doktrina laikui bėgant smarkiai pasikeitė, šiandien įgyja alternatyvaus pasaulio rekonstrukcijos projekto kontūrus, ir jau nėra grynai musulmoniška problema, kuri gali būti išspręsta teologinių debatų metu ar musulmonų pasaulio pertvarkymu⁵. Atsiradęs po konflikto Afganistane, islamistų terorizmas per kelis dešimtmečius peržengė musulmonų pasaulio ribas ir tapo globalinio saugumo grėsme. Nors islamo terorizmas yra pasaulinis reiškinys, nepaisant to, jis visada turi lokalinę (vietinę) specifiką. Tai reiškia, kad kiekvienas regioninis terorizmo apraiškos atvejis reikalauja atskiro tyrimo. Europa, būdama viena iš pagrindinių tarptautinių santykių dalyvių - dabar yra ne tik džihado teroristų taikiny, bet ir teroristų, kurių išpuolių šiandien baiminamasi ir Londone, ir Islamabade, „tiekėja“. Islamo terorizmo apraiškos Vakarų šalyse turi didesnes pasekmes

² Daugėla V. Valstybės suvereniteto samprata Europos Sąjungoje MRU Vilnius. 2004. 8-9.

³ Sageman M. Understanding Terror Networks. - Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press. 2004. 78-90.

⁴ Bakker E. Jihad Terrorists in Europe. Their Characteristics and the Circumstances in Which They Joined the Jihad: an Exploratory Study [Electronic resource] / Netherlands Institute of International Relations Clingendael. - December 2006. - [interaktyvus]. Peržiūrėta adresu:

http://www.clingendael.nl/publications/2006/20061200_cscp_csp_bakker.pdf.

⁵ Садур В. Тюрки, Татары, Мусульмане. Марджани. Москва. 2012 60-81.

pasaulio geopolitikai, palyginus su jų pasireiškimu musulmonų pasaulyje, ir dėl to jos nusipelno atskiro ir išsamaus nagrinėjimo.

Straipsnio tikslas yra išanalizuoti pagrindinius islamo bruožus šiuolaikiniame pasaulyje. Šiame darbe buvo taikyti lyginamasis - istorinis, istorinis ir aprašomasis metodai. Taip pat buvo naudojamas tarpdalykinis metodas, derinant politinės teorijos, istorijos, sociologijos, psichologijos teorinius elementus. Straipsnyje remiamasi ir tarptautinių santykių konstruktyvistinės mokyklos gairėmis, paremtos A. Vendto (Alexander Wendt) idėjomis⁶. Nagrinėjant pagrindinius pasaulio islamo terorizmo komponentus, buvo naudojamas sisteminis tyrimo metodas, kuris leidžia nagrinėti šią grėsmę platesniame tarptautiniame kontekste. Empirinis tyrimo pagrindas susideda iš duomenų, gautų iš atvirų šaltinių, po atliktos papildomos analizės (įskaitant, bet neapsiribojant oficialiais teisės aktais, publikacijomis žiniasklaidoje, politikų, visuomenės veikėjų ir pareigūnų publikacijomis iš jų pasisakymų, sociologinių tyrimų rezultatais, mokslinėmis publikacijomis, teismų sprendimais).

ISLAMAS ŠIANDIEN

Islamą, jo tradicijas ir ypatybes tyrinėjo Abul Ala Maududī (Ala al Mawdudī), R. Armou (Rollin Armour), G. von Grunebaum (Gustav Edmund von Grünebaum), G. Dzhemalas (Geydar Dzhemal), A. Masse (Henri Massé), V. Sadur (Valiahmed Sadur), F. Schuon (Frithjof Schuon) ir kiti. Šie autoriai nagrinėja islamo tikėjimą, jo veikimo ypatumus įvairiais laikotarpiais žmonijos raidoje, pagrindines tikėjimo, šventųjų tekstų savybes. Kai kurie musulmonai jaučia nepasitenkinimą ir priešišumą Vakarams, kas įgauna kraštutines nacionalinio arba tarptautinio terorizmo formas. Didžioji dalis neapykantos yra susijusi su pastarojo meto įvykiais - Afganistano bombardavimu, Izraelio smurtiniais veiksmais prieš Palestinos intifadą, Amerikos paramos Izraeliui, amerikiečių karių buvimu Saudo Arabijoje, karu prieš Iraką, Libiją.

Bet gilesnės priešiško šaknis kyla iš islamo visuomenės modernizavimo ir pasaulietinių vyriausybių, kurios remiasi Vakarų Europos modeliu, krizės. Dažnai pasaulietinio karinio elito režimo teisėtumu abejoja daugelis pamaldžių musulmonų ir tokios vyriausybės dažnai patiria islamo kovotojų išpuolius. Arabų šalių tautos atgavo

⁶ Wendt A. Anarchy is What States Make of It: the Social Construction of Power Politics International Organization. - 46, 2. - Spring, 1992. 391-425.

nepriklausomybę nuo imperinės valdžios po Antrojo pasaulinio karo. Paskutinis iš jų 1962 metais buvo Alžyras. Kolonijinis laikotarpis labai paveikė visą islamo pasaulį ir netgi tos šalys (Turkija, Iranas, Saudo Arabija ir Jemenas), kurios nebuvo protektoratais ar kolonijomis. Šiandien musulmonų pasaulis susideda iš nepriklausomų tautinių valstybių, daugelyje egzistuoja pasaulietinė valdžia, pagrįsta Europos modelio teisine sistema. Šiandien, kai užmezgami nauji socialiniai, ekonominiai ir kultūriniai ryšiai visame pasaulyje, Centrinė Azija, kaip didžiulė rinka ir kapitalo investicijų objektas, traukia Rusijos, Kinijos, Indijos ir Vakarų šalių dėmesį iš vienos puses, Turkijos, Pakistano, Irano ir Saudo Arabijos iš kitos. Sukurtos Vakarų koncesijų pagrindu, šios šalys dabar turi savo išteklius. Saudo Arabija, Kuveitas ir Jungtiniai Arabų Emyratai modernizavo savo politinę struktūrą pagal nacionalinę tradicinę sistemą, o Irake Sadamas Huseinas sukūrė karinį socialistinį pasaulietinį režimą su Stalino tipo lyderio kultu⁷. Baisus 1980-1988 metų karas tarp Irako ir Irano iškilo dėl ankstesnių buvusių regioninių, etninių ir teritorinių nesutarimų. Irakas 1990 metais okupavo Kuveitą, tuo tarpu JAV, Didžiosios Britanijos, Saudo Arabijos ir kitų arabų šalių koalicija įsiterpė ir išlaisvino Kuveitą. Karas prieš Iraką, Libiją ir JAV karių buvimas Saudo Arabijos teritorijoje skatina Rytų priešišumą Vakarams. Naftos turtingame Irane 1979 metais buvo nuversta Pahlavi (Pahlawi) dinastijos monarchija, įkurta 1925 metais. Nuvertus tuometinį valdovą šachą Reza Pahlavi, Iranas atvertė visiškai naują istorijos puslapį – po beveik penkių šimtų metų monarchinio valdymo šalis tapo islamiška respublika. Šis perversmas turėjo didelę įtaką visam musulmonų pasauliui. Ši revoliucija leido režimui sėkmingai valdyti šalį per islamo organizacijas pagal islamo įstatymus. Islamo revoliucija įkvėpė islamistų judėjimą visame musulmonų pasaulyje⁸. Viduramžių Europos civilizacijos vystėsi galingų islamo imperijų šešėlyje, bet šiuolaikinis islamiškas pasaulis įžengė į XXI amžių jau modernios Europos plėtros šešėlyje. Pasaulio religijų etinės sistemos turi stebėtinai daug bendro ir šiuo bendru pagrindu turėtų būti paremtas ateities pasaulis. Islamo kultūra turi didžiulį svorį šiuolaikiniame geopolitiniame pasaulio žemėlapyje⁹. Tradiciškai daugiausia pasklidusi Afrikoje ir Eurazijoje, islamo įtaka tęsiasi nuo Atlanto iki Ramiojo vandenyno, apima kartu turtingus ir neturtingus, pačias derlingiausias ir nuniokotas pasaulio šalis. Tradicinio šariato nuostatuose, kurie vystėsi pergalingos islamo ekspansijos metu, nebuvo numatyta nuolatinio

⁷ Nesser P. Jihad in Europe – A Survey of the motivations for Sunni Islamist terrorism in post-millennium Europe. FFI/RAPPORT-01146. Norwegian Defence Research Establishment. 2004. 102.

⁸ Schuon F. Understanding Islam World Wisdom Books, USA. 1998. 76-92.

⁹ Massé H. Islam [Kessinger Publishing](#). USA. 2011. 134-160.

musulmonų bendruomenės egzistavimo ne islamo teritorijoje. Dabar šios bendruomenės susiduria su sudėtingomis problemomis. Kaip musulmonui vykdyti civilinės teisės reikalavimus, kurie prieštarauja šariatui? Ar gali musulmonai dalyvauti politiniame judėjime? Ar visada laikytis islamo prioriteto lojalumo valstybei atžvilgiu? Ar musulmonai turėtų asimiliuotis tarp vietos gyventojų (palaipsniui perimti dominuojančios kultūros papročius ir elgesį), ar išlikti kaip atskira bendruomenė? Kur slypi tolerancijos ribos kitos bendruomenės atžvilgiu? Daugelis šių klausimų pirmą kartą kilo kuriant pasaulietinius režimus musulmonų bendruomenėse, tačiau po 2001 metų rugsėjo 11 dienos JAV įvykių ir jų pasekmių, Europos ir Amerikos musulmonai pajuto šių klausimų ypatingą aktualumą¹⁰. Nėra jokių abejonų, kad viso pasaulio musulmonai ir toliau formuos savo atsakymus į globalizacijos iššūkius. Šiandien pasaulio gyventojų yra virš 7 mlrd. Musulmonai sudaro beveik ketvirtadalį (apie 23%), t.y. virš 1,7 mlrd. Pasaulyje yra 53 valstybės, kuriose dauguma gyventojų yra musulmonai. Šios valstybės apima teritorijas nuo Atlanto vandenyno Afrikos pakrantės iki Viduržemio jūros kranto, įskaitant Artimuosius Rytus iki Irano, Afganistano ir Pakistano sienos su Indija, toliau į šiaurę iki Kazachstano. Šalia Indijos, kur musulmonų mažuma sudaro 151 milijoną žmonių, yra Bangladešas su 132 milijonų musulmonų. Toliau į pietus, kur Indijos vandenynas ribojasi su Ramiuoju vandenynu, yra Indonezija su 207 milijonais musulmonų. Reikšminga musulmonų mažuma gyvena Filipinuose. Šiandien islamas plinta Afrikoje į pietus nuo Sacharos, šis procesas prasidėjo dar viduramžiais. Virš 19 milijonų musulmonų yra Kinijoje. Europoje gyvena 5-6 milijonai ir 7-8 milijonai musulmonų yra Amerikoje. Britų musulmonai su Indijos - Pakistano šaknimis įdėjo didelį indėlį į socialinę ir ekonominę plėtrą pokario Britanijoje. Turkijos darbininkai daug prisidėjo prie Vokietijos atgimimo po Antrojo pasaulinio karo, kai kurie iš jų čia apsigyveno visam laikui ir palaiko ryšius su savo tėvyne. Daugelis musulmonų darbininkų Prancūzijoje yra kilę iš Šiaurės Afrikos valstybių. Padaugėjo kitų konfesijų atstovų „perėjimo“ į islamą atvejų. Pavyzdžiui, Vokietijoje yra nuo 3,5 iki 4,3 milijonų musulmonų bendruomenės narių, tuo tarpu islamą priėmė 100 tūkstančių vokiečių. Prancūzijoje gyvena nuo 5 iki 6 milijonų pranašo Mahometo pasekėjų. Po Antrojo pasaulinio karo Europa ir Amerika tapo daugiakultūrems bendruomenėmis. Daugelyje Europos ir Amerikos valstybių atsiranda budistų, induistų, sikhų ir musulmonų bendruomenės. Pradedama klestėti Rytų kultūra, atsiranda šimtai naujų mokslinių publikacijų apie Rytų kalbų ir kultūrų problemas. Pirmasis klasikinio akademinio darbo

¹⁰ Von Grünebaum G. Classical Islam: a history, 600 A.D. to 1258 A.D. Aldine Transaction. 2005. 244.

leidinys „The Encyclopaedia of Islam“ buvo išleistas 1926 metais ir turėjo keturias solidžias pagal apimtį knygas, antrasis leidinys jau turėjo dešimt knygų. Beveik kiekviename dideliame Europos universitete darbuojasi skirtingos kilmės mokslininkai musulmonai, kurie dėstytojauja ir atlieka mokslinius tyrimus visose mokslo srityse. Abiejų lyčių studentus iš musulmoniškojo pasaulio šalių galima rasti bet kuriame pagrindiniame Europos ir Amerikos universitetuose. Musulmonų pasaulyje taip pat yra puikių universitetų ir visur švietimas laikomas aukščiausiu nacionaliniu prioritetu.

Arabų šalių atsiradimas pasaulio politinėje scenoje lėmė ypatingą geopolitinę padėtį. Reikia pažymėti, kad islamas yra jauniausia pasaulio religija. Islamas tai griežta monoteistinė religija, kuri nepripažįsta krikščionių doktrinos apie Šv. Trejybę¹¹. Musulmonų šventoji knyga - Koranas (Quran iš arabų k. „skaityti“) tai pagrindinė islamo dogmatinių, mitologinių, etinių ir teisinių tekstų rinkinys. Netrukus po islamo atsiradimo, ši religija suskilo į šiitus ir sunitus. Šiitai (daugiau ortodoksai, jų yra mažuma) pripažįsta imamais kalifais tik Alidų (kalifo Ali ir jo žmonos Fatimos - Mahometo dukros) palikuonis. Sunitai, kartu su Koranu, pripažįsta Suna (suna [arabų k. sunna — paprotys, tradicija] sen. arabų bendruomenės elgesio taisyklių ir papročių rinkinys; vėliau — musulmonų (sunitų) šventosios knygos, kuriose yra pasakojimai apie Mahometą (chadisai), Korano papildymai ir paaiškinimai). Kita vertus, sunitai ne mažiau ortodoksaliūs ir, priešingai nei šiitai, neigia žmogaus laisvos valios egzistavimą. Karas tarp Irano ir Irako, daugiausia buvo karas tarp šiitų (Iranas) ir sunitų¹².

Teoriškai visus musulmonų gyvenimo aspektus, tiek viešuosius, tiek asmeninius, valdo dieviškasis įstatymas. Šariatas yra dieviškosios teisės sistema, kuri sprendžia religinius klausimus, taip pat teisinės problemas (komercinių sutarčių sudarymas, šeimyniniai santykiai, skyrybų ir paveldėjimo atvejai). Šariato laikymąsi prižiūri kadi (qadi) - teisėjas. Kadi skiria valdovas ir jis privalo studijuoti šariatą pripažintuose institucijose¹³. Džihadas (jihad arabų k. - „uolumas“, „stropumas“) visa tai, ką žmogus daro Alachui. Yra du džihado tipai: didysis arba vidinis ir mažasis arba išorinis (fizinis). Didysis pirmiausia susijęs su dvasine ir religine plotme – tai tikinčiojo vidinė kova siekiant išganymo, tuo tarpu mažasis reiškia fizinę kovą, kuri gali būti ne tik gynybinis karas, kai islamui iškyla grėsmė, bet ir puolamasis. Tačiau verta pabrėžti, kad visais atvejais džihadas yra apribotas griežtomis karo taisyklėmis. Religinė valdžia islamo visuomenėje remiasi Koranu ir Suna, tačiau nėra hierarchinės organizacijos

¹¹ Armour R. Islam, Christianity, and the West: A Troubled History Orbis book 2002. 60-87.

¹² Mawdudi A. Towards Understanding Islam Lulu Enterprises, Inc USA. 2012. 112-126.

¹³ Джемаль Е. Освобождение ислама. Умма. Москва. 2004. 231-240.

kaip Bažnyčioje ir nieko panašaus į dvasininkiją, kadangi nėra sakramento. Šeimyninius santykius reglamentuoja sutartis (kontraktas). Islamo terorizmas, kaip grėsmė pasaulio saugumui, turi konkrečius kriterijus. Pagrindinis islamistų terorizmo elementas yra džihado doktrina, kurios pradinė klasikinė reikšmė buvo iš esmės pakeista¹⁴. Kitas svarbus elementas yra tai, kad pateikti džihadistų reikalavimai turi egzistencinį charakterį, kas labai apsunkina racionalių derybų vykdymą. Globalinių islamistų teroristinių organizacijų įtaka pasaulio politikai pasireiškia teroro aktais, o taip pat „alternatyvios pasaulio tvarkos projekto“ propagavimu. Radikali puolamoji džihado doktrina atliko svarbų vaidmenį transformuojant tradicinį islamą į pasaulio saugumo grėsmę. Šios doktrinos sėkmės pagrindas buvo sukurtas XX amžiaus antroje pusėje dėl vidinių politinių procesų Artimuosiuose Rytuose ir Persijos įlankoje bei tarptautinių procesų, darančių įtaką musulmonų pasauliui. Egzistuojančios džihado doktrinos versijos (antivyriausybiniis džihadas, „klasikinis“ džihadas ir globalinis džihadas) paaiškina, kodėl šiuolaikinėje džihado stovykloje nėra vienybės. Grėsmę pasaulio saugumui visų pirma kelia organizacijos, kurios vadovaujasi Osamos bin Ladenio idėjomis apie pasaulinio karo su JAV ir jos sąjungininkais būtinybę. Al Qaeda jau nėra teroristinių operacijų koordinavimo centras, pagrindinę destruktinę veiklą vykdo savarankiški „skyriai“ visame pasaulyje. Islamo terorizmo reiškinių atsiradimas Europoje yra glaudžiai susijęs su migracijos ir integracijos procesais XX amžiaus antroje pusėje, kurie sukūrė prielaidas Europos džihadistų atsiradimui. Europoje sukurta aplinka, kurioje gyventojų grupės, kurie išpažįsta islamą, jaučia sunkumus, neteisybės jausmą bei neapykantą likusiai dominuojančiai visuomenės daliai. Šio struktūrinio faktoriaus ir tam tikrų asmeninių aplinkybių derinys gali prisidėti prie radikalizmo plitimo. Toks scenarijus yra išskirtinis regioninio radikalaus džihado bruožas Europoje. Migracijos srautų kontrolė Europos Sąjungos valstybėse, ypač Šengeno zonoje, yra sunki užduotis. Daugiakultūriškumo ir kitų integracijos modelių krizė Europoje parodė, kad reikia ieškoti naujus sprendimus. Būtina išnagrinėti integracijos modelio, skirto musulmonų diasporai, sukūrimą, be kita ko, turi būti atsižvelgiama į religinius, socialinius, politinius ir kitus šios grupės ypatumus. Siekiant užpildyti esamą vakuumą ir apriboti Salafi ideologijos (be gailesčio misogynistinė (t.y., moteris niekinanti), paliko savo žymę globaliajam islamui tuo, kad per didelį skaičių musulmonų įtikino, jog būtent salafizmas yra tyriausia ir aukščiausia mūsų tikėjimo forma“) prieinamumą, svarbu yra inicijuoti Europoje teologinius, kitomis aktualiomis musulmonų bendruomenei temomis,

¹⁴ Coleman J. Nuclear Power: Anathema to the New World Order. Millennium copyright 2008. 86.

debatus. Matomas tiesioginis ryšys tarp džihado doktrinos raidos ir islamistų pogrindžio vykdomos veiklos Europoje. Pagal džihado doktrinos pokyčius, Europa iš prieglobsčio, bazės ir verbavimo centro tapo teroristinių išpuolių taikiniu. Dabartinėje Europoje yra visų pagrindinių džihado koncepcijų atstovų; yra atvejų, kai jie sujungdavo savo pastangas, tačiau įprastai jie veikia savarankiškai. Tolesnis ideologinės ir strateginės džihado doktrinos plėtros stebėjimas tampa prioritetu kovoje su terorizmu.

IŠVADOS

Islamo pasaulis, Amerikos ir Europos spaudoje, beveik visada yra neigiamas, susijęs su smurtu. Tai, kad dauguma musulmonų gyvena normalų šeimos gyvenimą ir išpažįsta visiškai protingą tikėjimą, sutelkiant dėmesį į gerumą, brolybės, meilės, socialinio teisingumo ir taikos jausmus, pastaraisiais metais dėl politinių įvykių buvo niveliuota Vakarų civilizacijoje. Panašiai iškreiptas vaizdas pateikiamas musulmonams apie Vakarus. Krikščionių pasaulis vaizduojamas kaip išnaudojimo, islamo prieš šalininkų ir vargšų engėjų pasaulis. Apskritai, musulmonai visame pasaulyje jaučia nepasitenkinimą ir priešišumą Vakarams, kas įgauna kraštutinę nacionalinio ir tarptautinio terorizmo formą. Islamas, kaip taikos ir supratimo kultūra, neturėtų tapti sunaikinimo priemone pasaulyje. Todėl tikrieji musulmonai (kaip priešprieša tiems, kuriems religija yra pagrindinis ginklas kovai su kitatikiais) turėtų būti budrūs, kad būtų išvengta tragedijos.

LITERATŪRA

1. Armour R. Islam, Christianity, and the West: A Troubled History Orbis book 2002. p. 60-87.
2. Bakker E. Jihad Terrorists in Europe. Their Characteristics and the Circumstances in Which They Joined the Jihad: an Exploratory Study [Electronic resource] / Netherlands Institute of International Relations Clingendael. - December 2006. - [interaktyvus]. Peržiūrėta adresu: http://www.clingendael.nl/publications/2006/20061200_cscp_csp_bakker.pdf.
3. Coleman J. Nuclear Power: Anathema to the New World Order. Millennium copyright 2008. 86.
4. Daugėla V. Valstybės suvereniteto samprata Europos Sąjungoje MRU Vilnius. 2004. p. 8-9.
5. Esposito J. Unholy War. Terror in the Name of Islam. New York: Oxford University Press. 2002, 146 - 162.
6. Massé H. Islam Kessinger Publishing. USA. 2011. 134-160.
7. Mawdudi A. Towards Understanding Islam Lulu Enterprises, Inc USA. 2012. 112-126.
8. Nesser P. Chronology of Jihadism on Western Europe 1994-2007: Planned, Prepared and Executed Terrorist Attacks Studies in Conflict and Terrorism. Nr. 31. 2008. 924-946.
9. Nesser P. Jihad in Europe – A Survey of the motivations for Sunni Islamist terrorism in post-millennium Europe. FFI/RAPPORT-01146. Norwegian Defence Research Establishment. 2004. 102.
10. Rosenau J. The Study of World Politics: Volume 1: Theoretical and Methodological Challenges. New York. 2006, p.180-187.

11. Sageman M. Understanding Terror Networks. - Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press. 2004. 78-90.
12. Schuon F. Understanding Islam World Wisdom Books, USA. 1998. p.76-92.
13. Tibi B. Political Islam, World Politics and Europe. Democratic Peace and Euro-Islam versus Global Jihad. Oxon: Routledge, UK. 2008. 122-146.
14. Von Grünebaum G. Classical Islam: a history, 600 A.D.to 1258 A.D. Aldine Transaction. 2005. 244.
15. Wendt A. Anarchy is What States Make of It: the Social Construction of Power Politics International Organization. - 46, 2. - Spring, 1992. 391-425.
16. Джемаль Г. Освобождение ислама. Умма. Москва. 2004. 231-240.
17. Садур В. Тюрки, Татары, Мусульмане. Марджани. Москва. 2012 60-81.

ISLAM IN THE MODERN WORLD

Viačeslav Čigrin*
Mykolas Romeris University

Summary

The relevance of this topic is indicated by a serious threat today which is posed by Islamic terrorism. Global jihad doctrine has changed dramatically in recent years, today it declares an alternative world redevelopment project, which is not only a Muslim problem that can be solved by theological debates in the Muslim world or conversion. Due to the emergence of the Afghan conflict, Islamist terrorism within a few decades gone beyond the limits of the Muslim world and is becoming a threat to the global security. Islamic terrorism is a global phenomenon, but always has its locative specifics. This means that each case requires a separate study. Today, Europe as a major player in international relations is not only an Islamist terrorist target in London, as well as in Islamabad, but also jihadists "provider" of the today attacks. In addition, Islamist terrorism in Western countries has greater consequences to the world politics than in the Muslim world. Therefore, more attention should be paid to the Islamic world trying to understand its principles and possible further aspects of development.

Keywords: Islam, globalization, modernity, jihad, society.

Viačeslav Čigrin*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: Visuomenės saugumas.

Viačeslav Čigrin*, Mykolas Romeris university Faculty of Public Security lecturer Department of State Border Protection Research interests: Public security.

INTERTEKSTINĖS A. ANTONOVIČIAUS MONOGRAFIJOS „BALTARUSIŠKI TEKSTAI, UŽRAŠYTI ARABIŠKAIS RAŠMENIMIS, IR JŲ GRAFINĖ-ORTOGRAFINĖ SISTEMA“ PERSKAITYMO GALIMYBĖS: PAPROTINĖS TEISĖS ASPEKTAS

Jonas Jonušas*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas(8-37) 303664,
El.paštas: jonas.jonusas@ktu.lt*

Anotacija. Analizuojant iš tarpkultūrinės komunikacijos prielaidų išplaukiančius tam tikrus paprotinės teisės niuansus, remiamasi pagrindiniu šaltiniu A. Antonovičiaus monografija *Baltarusiški tekstai, užrašyti arabiškais rašmenimis, ir jų grafinė-ortografinė sistema*, pasitelkiant kalbininkų, sociologų, kultūros istorikų nuomonę ir įvairių reiškinių interpretaciją. Kadangi į aptariamąjį lauką patenka net kelių panašių istorinę patirtį turinčių kalbų – baltarusių ir lenkų – komunikavimo aspektai, juos galima vertinti nevienodai: viena vertus, jie neabejotinai pozityvūs, amžių sandūroje praplėte Lietuvos kultūrinį horizontą, praturtinę kalbiniu požiūriu ir net literatūrinių įvaizdžių prasme tautinę tapatybę; kita vertus, dėl nepalankių politinių ar istorinių aplinkybių, nepakankamai ištirti ar išvis nežinomi, netapę istorikų analizės objektu.

Pagrindinės sąvokos: intertekstualumas, daugiakalbystė, transliteracija, kalbinė savimonė, paprotinė teisė, interferencija, rankraštinė knyga.

ĮVADAS

Daugiakalbystė – įvairiapusis reiškinys, reikalaujantis kompleksiško suvokimo. Globalizacijos sąlygomis daugiakalbystės tyrimas turi mokslinę vertę, kuri apima daugiau nei struktūrinę sąveiką ar funkcinį kalbų atskyrimą. Daugiakalbystė suvokiama kaip kelių kalbų mokėjimas, leidžiantis esant reikalui vienos kultūros dėmenis taikyti kitoje. A. Antonovičiaus monografijos leksinę ir sintaksinę interferenciją galima sieti su kultūrine naudojamų įvaizdžių prasme, kai totorių rankraštinių paminklų naratyvas atliepia pirminės kalbos modelį, tačiau nepažeidžiamos ir antrinės kalbos normos. Į klausimą, kuri kalba (arabų, lenkų ar baltarusių) turėjo didžiausios įtakos minėtų rankraščių autorių kalbinės savimonės susiformavimui, atsakyti sunku. Šiuo atveju svarbus geografinis veiksnys, istorinės-politinės permainos (unijinės valstybės suskilimas, buvusios LDK inkorporavimas į Rusijos imperijos sudėtį ir pan.). Šiame kontekste A. Antonovičiaus monografija *Baltarusiški tekstai, užrašyti arabiškais rašmenimis, ir jų grafinė-ortografinė sistema*, nors ir išleista prieš beveik penkiasdešimt metų, yra aktualus ir retas empirinis šiuolaikinių teorinių daugiakalbystės tyrinėjimų pagrindimas, turintis neabejotiną mokslinę ir praktinę reikšmę.

Daugiakalbystė – reiškiny, traukiantis įvairių sričių specialistų dėmesį: kalbininkų, filosofų, sociologų, psichologų, kultūrologų ir kt. Plačiau ištirta kolektyvinė dvikalbystė/daugiakalbystė (antros kalbos įsisavinimas ir jos vartojimas apibrėžtame kolektyve), o unikaliami ir gana retai individualios dvikalbystės ir daugiakalbystės problemai, ypač jos istoriniam aspektui, skirta palyginti nedaug dėmesio. Šiuolaikinėmis globalizacijos sąlygomis daugiakalbystės mokslinė reikšmė suvokta. Daugiakalbystę imta traktuoti kaip kompleksinį reiškinių, kuriam analizuoti neužtenka struktūrinės kalbų sąveikos ar funkcinio kalbų atskyrimo kriterijaus, todėl pasitelkiamas intertekstualumo kriterijus, padedantis nustatyti, kaip kalbos tam tikrais atvejais persidengia, t.y. vienos fragmentų atsiranda kitoje. Daugiakalbystės samprata, kaip minėta, sudėtinga, ypač kai tenka analizuoti verstus tekstus, kuriuose skirtingas kalbines kultūras atstovauja ne vien įprasti kalbos lygmenys (leksika, morfologija, sintaksė), bet ir grafinis užrašymo būdas. Daugiakalbystės fenomeno ištyrimas, pasitelkus intertekstualumo teikiamas galimybes, padeda išsiaiškinti, kaip atskiri paprotinės teisės elementai gali būti adaptuojami ar modifikuojami kultūroje. Lingvistikoje vis dar laikomasi nuomonės, kad nuosekliausiai mintis reikšti galima gimtąja (pirmine) kalba.

Straipsnio aktualumas sietinas su neretai anoniminių autorių (perrašinėtojų) daugiakalbystės, kaip kalbinės veiklos rezultato, jausmo aiškinimusi. Tyrimas susijęs su specifiniais teksto konstravimo dėsniniais, apimančiais pirminę kalbą (įprasta prasme) ir antrinę (tik ortografinę prasme).

Straipsnio tikslas – aptarti A. Antonovičiaus monografiją *Baltarusiški tekstai, užrašyti arabiškais rašmenimis, ir jų grafinė-ortografinė sistema* intertekstiniu aspektu. Iš monografijoje pateiktų transliteruotų tekstų matyti, kad jų autorių kalbinė savimonė – daugiaplanė ir daugiasluoksnė, neretai susijusi su savitu paprotinės teisės aspektų interpretavimu.

Tyrimo metodas – intertekstualumo teorijos teiginiais paremta struktūrinė-gretinamoji analizė, padedanti geriau atskleisti kalbinę sąveiką A. Antonovičiaus monografijoje.

Tyrimo objektas – A. Antonovičiaus monografija *Baltarusiški tekstai, užrašyti arabiškais rašmenimis, ir jų grafinė-ortografinė sistema* ir jos intertekstinė raiška. Praėjusio šimtmečio kultūrinės erdvės procesai leidžia daryti prielaidą, kad žodinės tradicijos suformuoto kūrinio netikslinga analizuoti remiantis vien tradiciniais teoriniais teiginiais, nes taip prarandama daug prasmės niuansų. Formuojant tarpkultūrinį dialogą intertekstualumas, kaip viena iš komunikacinės veiklos formų, labai svarbus. Intertekstualumo teikiama kultūrinė

reiškinio samprata daug platesnė už lingvistinį problemos interpretavimą. Dėl tos priežasties intertekstualumo negalima vertinti kaip pagalbinės priemonės, teksto funkcijos ar įrankio. Intertekstualumas „peržengia“ tautinės kultūros ribas, suteikdamas galimybę identifikuoti, derinti, lyginti vienu tekstų elementus kituose, nepaisant kalbos, kuria jie buvo sukurti.

APIE A. ANTONOVIČIAUS MONOGRAFIJĄ „BALTARUSIŠKI TEKSTAI, UŽRAŠYTI ARABIŠKAIS RAŠMENIMIS, IR JŲ GRAFINĖ-ORTOGRAFINĖ SISTEMA“

Apie slaviškus tekstus, užrašytus arabiškais rašmenimis, kaip ir apskritai apie senuosius lietuviškojo orientu raštus, rašyta nedaug. Jie ištirti dar neišsamiai, nors iš jų galima pasisemti pakankamai informacijos tiek lyginamajai kalbotyrai, tiek žodžių etimologijai¹, tiek įvairiems papročių teisės aspektams tyrinėti. Iki šiol menkai nagrinėti įvairūs pasaulėvaizdžio aspektai, užfiksuoti minėtuose tekstuose, plačiai netirta jų išliekamoji reikšmė, neanalizuota galimybė baltarusių ir lenkų kalbomis parašytus tekstus panaudoti sinchroninei kalbos analizei, įtraukti juos į bendrosios kalbotyros apyvartą, nepatvirtinta ir nepaneigta prielaida identifikuoti lituanizmus, žodžius, plačiai vartojamus lietuvių tautosakoje, menkai tirti ir ilgo istorinio tarpsnio (nuo XVI iki XX a.) įspausti pėdsakai Lietuvos totorių rankraščiuose: „Šiuolaikiniuose rankraštinių Lietuvos totorių tradicijos tyrimuose galima aptikti darbų, skirtų vienoms ar kitoms su tyrimo objektu susijusioms problemoms, tačiau pasigendama šaltinių publikacijų su išsamiais komentarais ir nuoseklus tekstų tyrimo. Vis dar neatsakyta į klausimus dėl šių rankraščių šaltinių, jų vertėjų, perrašinėtojų, jų lokalizacijos.“²

Analizuojamas objektas – A. Antonovičiaus monografija – buvo pirmasis fundamentalus mokslo darbas, išjudinęs turtingus Rytų kultūros klotus. Jame pateikta gausi Vilniaus, Minsko, Varšuvos ir Kazanės archyvuose autoriaus surinkta empirinė medžiaga, kuria remiantis ir bandyta atspindėti tradicinę gėrio ir blogio sampratą, atskirti tekstus, naudotus buitinėms reikmėms, ir tuos, kurie naudojami religinėms reikmėms, turėjo atlikti pagalbinę funkciją – suteikti galimybę gimtąją baltarusių kalbą (o iš tiesų skirtinguose buvusios LDK arealuose ji buvo persipynusi su lenkų ir rusų kalbomis) susipažinti su pagrindinėmis paprotinės teisės nuostatomis: „Supaprastinus reiškinių sugretinimo principą

¹ Muchliński A. Zródłownik wyrazów, które przeszły wprost czy pośrednio do naszej mowy z języków wschodnich. Petersburg, 1858.

² Miškinienė G. Lietuvos totorių rankraštinė knyga: istorija ir tyrimų perspektyva // Knygotyra. 2010, Nr.54, p.200.

galima rasti tiesioginę analogiją: totorių raštija „gimtąja kalba“, kuria laikytina baltarusių arba lenkų kalba, nelygu kurios aplinkos įtaką patyrė raštijos kūrėjai, ir „rašto kalbos“, tiksliau ją atstojančių arabiškų rašmenų naudojimas, leidžia teigti, kad totoriaus raštininko tapatybė pradėjo formuotis Reformacijos laikais LDK kultūriniame kontekste, o tai reiškia dar vieno „vietinio komponento“ įtaką totorių sociokultūrinių tapatybių konstrukcijose³.

Tekstai sukurti išlaikant slavų kalboms būdingą struktūrą (atitinkamai transliteruoti kirilica ar lotyniškais rašmenimis), tačiau atidžiau įsiskaičius matyti, kad išlaiko Rytų kalbinei sąmonei būdingą semantinę sampratą. Todėl svarbu „skelbiant rankraščius, iššifruoti visus jų tekstus, surašytus įvairiomis kalbomis. Tik tokiu būdu įmanoma suprasti tekstų prasmę, kuri laikui bėgant galėjo smarkiai pasikeisti“⁴. Kai kuriuose tekstuose akivaizdžios perrašinėtojo individualios daugiakalbystės ypatybės, t.y. kurios nors vienos geriausiai perprastos slavų kalbos vyravimas. Teksto ortografinio lygmens svetimumas slavų kalboms paradoksalus – jis rodo teksto rekonstrukcijos pastangas, t.y. siekiamybę suteikti jam pirminę rytietišką formą. Taip pasireiškia autoriaus kalbinės sąmonės dvilypumas. Siekį perteikti tradicines vertybes, visuomeninio gyvenimo sampratą ir sąrangą galima suvokti kaip būties potyrį. Kaip minėtas siekis gali būti realizuojamas, rašė J. Lotmanas teigdamas, kad skirtingų kalbų yra nevienodas „išverčiamumo“ lygis, turintis tiesioginės įtakos kultūrinių realijų įsisavinimui: „<...> kuo sunkesnis ir neadekvatesnis neturinčios atitiktens kultūrinės erdvės dalies vertimas iš vienos kalbos į kitą, tuo vertingesnis informaciniu ir socialiniu aspektu tampa toks paradoksalus bendravimas. Galima teigti, kad pastangos išversti tai, kas neišverčiama, gali suteikti labai vertingos informacijos“⁵. Tekstų autorių/perrašinėtojų savimonei būdingas saikingas asociatyvumas. Arabiškų rašmenų išlaikymas ortografinėje sistemoje rodo, kad tai ne tik tradicijos laikymasis, bet ir svarbus pasaulėžiūros komponentas. Atsakyti į klausimą, koku pusiausvyros santykiu buvo susijusios skirtingos slavų kalbos tekstų autorių kalbinėje sąmonėje, sunku, nes, tyrinėtojų pastebėjimu, dar didžioji dalis šaltinių yra nepublikuota, prieinama tik archyvuose⁶.

³ Bairašauskaitė T. Vietinis komponentas Lietuvos totorių sociokultūrinės tapatybės konstrukcijose (istoriografinis aspektas) // LDK tradicija ir tautiniai naratyvai. 2009, p.270

⁴ Miškiniene G. Lietuvos totorių rankraštinė knyga: istorija ir tyrimų perspektyva // Knygotyra. 2010, Nr.54, p.207

⁵ Лотман Ю. Культура и взрыв. Москва, 1992, p.15

⁶ Drozd A., Dziekan M., Majda T. Piśmiennictwo Tatarów polsko-litewskich. Warszawa, 2000

INTERTEKSTUALUMAS KAIP ERDVĖ, KURIOJE ATSISKLEIDŽIA PAPROTINĖS TEISĖS ASPEKTAI

Paprotinė teisė dar vadinama nerašytąja teise (lot. *ius non scripta*). Tai paprotinių taisyklių visuma, kurių laikomasi ilgą laiką. Paprotine teise buvo grįstas Kazimiero teisinys, Lietuvos statutai. Pasak kai kurių teisės teoretikų, poreikis tradicinį elgesį apibrėžti atsiranda tuomet, kai iškyla pavojus nukrypti nuo papročio⁷. Į paprotinę teisę galima žiūrėti kaip į suklasifikuotų tradicijų rinkinį. Kaip pastebi A. Anzenbacheris, „pagal mūsų išankstinį supratimą moralinė ir teisinė žodžių reikšmės dažnai sutampa, pavyzdžiui, „teisė ir neteisumas“, „teisingumas“, „norma“, „pareiga“, „nusikaltimas“, „nusižengimas“, „kaltė“ ir t.t.“⁸ Paprotinė teisė yra policentriška ir nehierarchiška, apimanti visus visuomenės sluoksnius. Dažnai atskiros visuomenės grupės susiformuoja ne tiek dėl barjerų, skiriančių jas nuo kitų visuomenės grupių, kiek dėl ypatingai glaudaus tam tikro individų rato bendravimo (pavyzdžiui, asmenys, vienijami religinės ar kultūrinės tradicijos). Taip susiformuoja natūralios (ne prievarta nustatytos) sienos. Kiekvienoje tokioje bendruomenėje tarpusavio santykius lemia paprotinė teisė.

Anot E. Durkheimo, absoliutus ir universalus vienodumas yra „iš esmės neįmanomas, nes kinta mus supanti fizinė aplinka, paveldimi polinkiai, socialinės įtakos, nuo kurių mes priklausome ir kurios įneša pokyčių į visų sąmones. Neįmanoma, kad visi būtų tokie panašūs, neįmanoma jau vien todėl, kad kiekvieno savas organizmas, ir visi šie organizmai užima erdvėje ypatingą, tam skirtą vietą“.⁹ Šie aspektai svarbūs atsižvelgiant į tai, kad individų bendruomenės yra persidengusios pagal skirtingus kriterijus, t.y., kai tie patys individai yra vienos grupės nariai pagal vieną kriterijų, pavyzdžiui, gyvenamą teritoriją, ir skirtingi pagal kitą kriterijų, pavyzdžiui, religinę priklausomybę. Tokiu būdu socialinė ir kultūrinė įvairovė atsispindi paprotinėje teisėje. Remiantis F. Parisi, galima teigti, kad yra dviejų rūšių intuityviai susiklostę elgesio modeliai: įprotis, kuris įprasmina nuolat pasikartojantį žmogaus elgesio modelį, tačiau toks pasikartojimas nesukuria socialinės normos, ir paprotys/tradicija, kai atspindimas žmonių grupės vidinis įsitikinimas, kad elgesys reikalingas ir reikšmingas.¹⁰

⁷ Hayek F. A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. 1 tomas: Taisyklės ir tvarka. Vilnius, p.124.

⁸ Anzenbacher A. Etikos įvadas. Vilnius, 1995, p.16

⁹ Durkheim E. Sociologijos metodo taisyklės. Vilnius, 2001, p.81.

¹⁰ Parisi F. The Formation of Customary Law // 96 th Annual Conferation of the American Political Science Association. 2000, p.604

Paprotinei teisei būdingas antrasis modelis, apimantis susiklosčiusių tam tikroje bendruomenėje elgesio normų paisymą, jam suteikiant normatyvumo pobūdį. Paprotinės teisės samprata neišvengiamai susijusi su tradicijų laikymusi. Paprotinės teisės funkcionavimo ribų negalima susieti su valstybės teritorija, be to, ne visi valstybės gyventojai laikosi tų pačių paprotinės teisės normų. Pavyzdžiui, specifinės elgesio normos, apimančios gėrio ir blogio, pagalbos kitam žmogui sampratą, buvo paplitusios plačiame Lietuvos-Lenkijos-Baltarusijos totorių apgyventame areale, tačiau jų laikėsi ne visi šių valstybių gyventojai šiuolaikine prasme. Paprotinės teisės elementai yra pastovūs, tvirti ir konservatyvūs, jų plėtojimas ir prigijimas yra nuosaikus, neprievartinis. Tačiau pasikeitus gyvenimiškoms aplinkybėms ar sumažėjus etninei grupei, papročiai kinta, yra modifikuojami ar visai nunyksta. Susiklosčius tokiai situacijai negausi bendruomenė yra *akultūruojama* (t.y. patiria kultūrinę įtaką, neretai lemiančią ir paprotinės teisės nykimą) gausesnės.¹¹ Tačiau kai kurios bendruomenės apeigos (sužadėtuovės, įbrolystės ryšių laikymasis ir pan.) iki šiol neprarastos ir pasireiškia gyvąja tradicija, todėl labai svarbi tyrėjo užduotis – palyginti rankraščių tekstuose aprašytus papročius, tradicijas su gyvai egzistuojančiais¹². Pažymėtina, kad minėtų ir daugelio kitų papročių būdavo laikomasi ne vien šeimoje, nes jie yra normatyviojo pobūdžio, t.y. tokie, kurių laikytis privalu visiems suaugusiems bendruomenės nariams (pavyzdžiui, sąžiningas ir nesavanaudiškas našlaičių globėjas, nors jam ir nebūdavo suteikiamas teisinis statusas, tiesiog tam tikslui parenkamas autoritetingas ir patikimas bendruomenės narys).

Intertekstualieji slaviškų tekstų, užrašytų arabiškais rašmenimis, dar vadinamų rankraštinėmis knygomis, elementai jau senokai traukė tyrinėtojų dėmesį. Pirmą kartą Lietuvoje tokie tekstai buvo surinkti, susisteminti, transliteruoti lotyniškais rašmenimis ir kirilica bei publikuoti A. Antonovičiaus monografijoje. Iki šiol Lietuvoje pasirodė viena fundamentali minėtą objektą nagrinėjanti studija¹³. Tačiau Europos kontekste minėti tyrinėjimai išplėtoti, apima daug platesnį intertekstinių ryšių lauką¹⁴.

I. Melnikova knygoje *Intertekstualumas: teorija ir praktika* intertekstualumą laiko vienu šiuolaikinės analizės variantų. Minėtoje studijoje įvardijama nemažai galimybių tekstų

¹¹ Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius, 2003, p. 47

¹² Miškinienė G. Lietuvos totorių rankraštinė knyga: istorija ir tyrimų perspektyva // Knygotyra. 2010, Nr. 54, p. 207

¹³ Miškinienė G. Seniausi Lietuvos totorių rankraščiai: grafika, transliteracija, vertimas, tekstų struktūra ir turinys. Vilnius, 2001

¹⁴ Górak-Sosnowska K. Muslims in Europe: Different Communities, One Discourse? Adding the Central and Eastern European Perspective // Muslims in Poland and Eastern Europe, ed. K. Górak-Sosnowska, University of Warsaw, The Faculty of Oriental Studies. 2011, p. 342

tarpusavio sąveikoms aptarti, pateikiamos įvairios tarptekstinių sąveikų rūšys¹⁵. Tai suteikia naujų A. Antonovičiaus monografijos perskaitymo galimybių. Publikuoti tekstai apima didelį laiko intervalą (XVI iki XIX ir XX amžių sandūros). Jų naratyve (ritualų aprašymuose, pasakojimuose ir apokrifuose) galima pastebėti meno ženklų apraiškas, jų universalumą, padedantį transformuoti pasaulį. Dažniausiai pasikartojantys motyvai išplaukia iš paprotinės teisės apraiškų, o tekstų suartėjimo būdai įvairūs, daugerioipi. Jų gradaciją lemia svetimo teksto (paprastai citatų pavidalu) santykis su savuoju (sukurtu anonimo perrašinėtojo), to teksto (ar kelių tekstų) įsikomponavimas į bendrą rankraštinės knygos struktūrą, jos visumą. Šiuo aspektu aptariant A. Antonovičiaus monografijoje publikuojamus tekstus įdomu aprėpti kultūrinių asociacijų lauką (kas atsirenkama ir kodėl?), atskleisti kultūrinių vaizdinių paskirtį. Ištyręs plačią tekstų imtį (23 rankraštines knygas ir vieną dalykine kalba parašytą dokumentą), autorius išskiria tokius būdingiausius papročio, kuriam priskiriamas normatyvinis pobūdis, pasireiškimo bendruomenėje atvejus: pagarbos tėvui ir motinai, pagarbos vargšui, našlaičiui ir prašančiajam, pagarbos kaimynams, pagarbos svečiui (plg. lietuvių tautosakoje gerai žinomą posakį „Svečias į namus – Dievas į namus“), pagarbos vyresnio amžiaus žmonėms, pagarbos mokytojams¹⁶. Tokia seka rodo, kad paprotys pradedamas įgyvendinti artimiausioje aplinkoje – šeimoje, o vėliau jo laikomasi platesniame kontekste, paprotys eksplikuojamas, tampa bendruomenine norma.

Pati paprasčiausia svetimo teksto apraiška – autentiškos citatos. Jų gana daug ir jos pakankamai įvairios. Tai išraišai iš religinės literatūros kūrinių, istorinių šaltinių, apeiginių papročių citavimas, maldų žodžių įterpimas į rišlų tekstą: „Ти йестес панем и опекунем; одпусц нам, пожалуй и учин милосердза нам, бос ти йест налепший, одпускливый Буг“^{17,18}.

Tai vienas iš ryškiausių tokio pobūdžio tarptekstinių sąveikų atvejų, padedantis atkurti ir kultūrinę situaciją, ir perfrazuoto teksto dermę su autorinėmis mintimis.

Galima išskirti keletą tekstų, parašytų atsiremiant į paprotinės teisės elementus: „Иак каже пан Бог суседав щановац. Старога кажнаго шануй“¹⁹ (meninių vaizdų visuma skirta

¹⁵ Melnikova I. Intertekstualumas: teorija ir praktika. Vilnius, 2003, p. 100-110

¹⁶ Антонович А. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система. Вильнюс, 1968, с. 42

¹⁷ Антонович А. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система. Вильнюс, 1968, с. 63;

¹⁸ Ši ir toliau pateikiamos pagal A. Antonovičiaus sukurtą sistemą transliteruotos citatos kirilica

¹⁹ Антонович А. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система. Вильнюс, 1968, с. 59

sužadinti moralinėms emocijoms), bet ne jie tiriant intertekstinius ryšius yra svarbiausi. Sėkmingiausia intertekstualumo apraiška – tolimesnio kito teksto aliuzija, netikėta jo atmintis.

Analizuojamuose tekstuose svarbus pats paprotinės tradicijos įsiliejimas į pagrindines temas ir teikiama galia jas niuansuoti. Tai pastebima tekste su ryškiu kasdienybės laiko motyvu: „Кали у суботу воран кричиц, добруйу весц пачуйеш, падарожни человек прийдзе. Кали у недзелу воран кричиц, лиххуйу весц кеже. Кали у понедзелок кричиц рано, добруйу весц пачуйеш. Кали ве вторек кричиц рано, добруйу весц пачуйеш. Кали у середу рано кричиц, потреба укажеца, будзе битва. Кали у чецвер рано кричиц, треба од розбойникав сцерехчисе. Кали у патницу рано кричиц, прозби, жаданье дойдзеш“²⁰.

Jei žmogus nesistengs, jo būtis įgis erozijos ženklų. Viskas liudija žmogaus buvimą, jo subtilią veiklą. Paprotinės teisės elementai – pagrindinė atpažįstama konkreti intertekstinė sąsaja. Tai moralės kodeksas, reglamentuojantis elgesį su našlaičiais, našlėmis, vyresniais žmonėmis, kalbama apie pagarbą tėvams, kaimynams ir mokytiems žmonėms, apie svetingumą, gerus ir blogus poelgius, apie šeimos santykius, draudimą girtauti ir pan. Imperatyviai įspėjama: „И не давайце глумим лудзем скарбов сирочких“²¹. Praeitį visada išlaikys savo gyvybingą pradžią, jei bus paisoma tradicijomis įtvirtintų nuostatų. „Daugelis populiarių padavimų atkeliavo iš amžių glūdumos, pavyzdžiui: „Apie pranašą Dovydą“, „Apie Aleksandrą Makedonietį“, „Apie septynis išminčius“, „Apie septynis miegančius brolius“, „Apie Saliamoną“ ir t.t.“²² Iš citatos matyti, kaip organiškai dera antikinė, paprotinės teisės ir šventraščio tradicijos. Visuotinai žinomų pasakojimų siužetai per ilgą laiką įgavo intertekstinę išraišką, tapo rankraštinėse knygų komponentais. Asmenvardžiai liudija gana platų pasaulėžiūrinį spektrą, o sakmėje „Apie septynis miegančius brolius“ sutelkta daug patarimų/nuostatų, lėmusių buitį (ką galima ir ko negalima daryti vienu ar kitu metų laiku, kaip pasiruošti orų permainoms ir pan.).

Pabrėžtina, kad didžioji dalis A. Antonovičiaus monografijoje publikuojamų tekstų susiję su paprotine teise – pačiais įvairiausiais ryšiais, atviromis ar užslaptintomis sąsaulėmis. Visuomenėje išgalėjusi tradicija laikoma sava, organiška, neretai kaip anapusinį tekstą galima atpažinti religinį vaizdinį. Papročio pasireiškimo erdvė yra ypatinga, ir kasdienybės

²⁰ Антонович А. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система. Вильнюс, 1968, с. 72

²¹ Антонович А. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система. Вильнюс, 1968, с. 19

²² Miškinienė G. Lietuvos totorių padavimai: tarp mito ir realybės, p. 165 [žiūrėta: 2015-09-30] <<http://www.academia.edu>>

įvykiai joje nušvinta sava šviesa, atspindi žmoguje, įsimena: „Кали хорий будзец видзец, здоров будзе. Кали старога челевеке видзиц, щчасце будзе. Кали старих жанок видищ, век долгий будзе. Кали рицереv видзиш, фрасунак будзе“²³. Konteksto svarba, suvokiant tradicijos pasireiškimo aplinkybes, didžiulė. Pakartojimai dažnai lemia teksto struktūrą. Papildomą semantiką teikia ir dulkės, su kuriomis lyginamas būties trapumas, kaip nuoroda į praeitį. Apie daugelio tekstų genezę sunku spręsti, nes nepalikta jokių įrašų, nors kai kurių autorystę galima identifikuoti iš paraštėse paliktų nuorodų, pavyzdžiui, „Дaписал тен китаб месонца зилкеде“²⁴ дна дзевонтего ве чвартак Ёан Лебедз. Rok 1771“²⁵. Su bendru rankraštinių knygų kontekstu juos sieja verstinis pobūdis, praturtintas individualios kūrybos intarpais, pajvairintas iš perrašinėtojų vaizduotės kylančiais fragmentiškais motyvais²⁶.

Dialogo nuotrupos yra įdomios intertekstinės apraiškos. Svarbu nustatyti, kieno šios replikos ir kam jos skirtos. Ar subjektui duota teisė megzti dialogą? Iš esmės dialogiška tekstų prigimtis atveria naujas galimybes, didindama teksto semantinį paslankumą: „Мусулманин мовиц: - Хвала Богу, што мене пан Бог мусулманинем стварил, а не жидам. Жид мовиц: - Хвала Богу, што мене Бог стварив жидам, а не кафиринем“²⁷. Кафирин мовиц: - Хвала Богу, што мене Бог стварив кафиринем, а не сабакайу. Сабака мовиц: - Хвала Богу, што мене Бог сабакейу стварил, а не свинойу. Свина мовиц: - Хвала Богу, што мене Бог свинойу стварив, а не лихим челевекам“²⁸. Ironiškai ir didaktiškai pateiktas pokalbis turi ir gilesnę prasmę: žemiausioje grandyje atsiduria suktas (*лихий*) žmogus, pagal tradicinę papročių sistemą vertinamas kaip nepatikimas, nevertas būti bendruomenės nariu. Svetimo, šiek tiek perkurto teksto fragmento įterpimas kuria turtingesnę asociacijų lauką. Tokią teksto situaciją yra aptaręs Jurijus Lotmanas: „Išorinio teksto įvedimas į imanentišką konkrečiau teksto pasaulį vaidina didžiulį vaidmenį. Teksto struktūriniame prasmės lauke į jį įvedamas išorinis tekstas transformuojasi, sudarydamas naują pranešimą. <...> pasikeičia visa semiotinė situacija to tekstinio pasaulio, į kurį jis įvedamas, viduje“²⁹. A. Antonovičiaus surinktuose

²³ Антонович А. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система. Вильнюс, 1968, с.69.

²⁴ vienuoliktas mėnuo pagal mėnulio kalendorių.

²⁵ Антонович А. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система. Вильнюс, 1968, с.64.

²⁶ Drozd A. Wpływ chrześcijańskie na literaturę tatarów w dawnej Rzeczypospolitej // Pamiętnik Literacki, t.88, zes. 3, s.3-34.

²⁷ Кафиринас – nereligingas žmogus

²⁸ Антонович А. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система. Вильнюс, 1968, с.80.

²⁹ Lotman J. Tekstas tekste // Kultūros semiotika. 2004, p.218.

tekstuose tų svetimų tekstų apraiškų esama – kartais jos ekspresyvios, tarsi paruoštos vaizdinių saugyklos, o tam tikrais atvejais konkrečios, aiškinančios, kaip derėtų elgtis visuotinėje institucijoje (pavyzdžiui, teisme).³⁰

Intertekstualumo paieškas A. Antonovičiaus monografijoje galima pratęsti ir kitais aspektais, šįkart pasirinkus spalvų simboliką ir siekiant atskleisti, kad ji funkcionuoja kaip visuomeninė-kultūrinė citata, kaip savotiška paprotinės teisės apraiška, suartėjanti su kitais tektais. Svarbu atpažinti paprotinį intertekstą ir neišleisti iš akių bendresnių prasmės generavimo būdų, pavyzdžiui, spalvų opozicijos funkcionavimo ir jos sukuriama prasmų lauko. Baltos ir juodos spalvų kontrastas lemia teksto siužetą. Šios spalvos gali būti tiesiogiai neįvardijamos, tačiau perskaitomos tarp eilučių kaip vertybių sistemos reprezentantės. Juodos spalvos konotacijos – „velnio sėkla“, kančia, ugnis, apgaulingos vilionės, įtvirtinančios nuopuolio, atsisakymo paklusti paprotinei normai paradigmą. Pranašaujantis paukštis – varnas arba antinas. Kultūrinis-paprotinis baltos spalvos vaizdinys sietinas su nekaltumu, idealybe. Balandis – Šventraščio žodis – įvaizdžių lygmenyje gali įkūnyti baltą spalvą/baltumą, šviesą (*свечка зарий*).

A. Antonovičiaus monografijoje pateiktų tekstų autorių kūrybinė sąmonė buvo imli ir labai daug prisimenanti, akumuliuavusi savyje daugybę tekstų, juos savotiškai kompiliavusi ir išlaikiusi amžių tėkmėje.

IŠVADOS

Rankraštinė knyga formavosi keletą šimtmečių kaip išskirtinė to meto literatūra, kuriai būdingos savitos raidos tendencijos, turinio kaita. Pati bendriausia iš jų – didžiosios dalies tekstų atsigręžimas į paprotinę tradiciją, mitologiją, istoriją, savosios kultūros ištakas – itin pastebima A. Antonovičiaus monografijoje *Baltarusiški tekstai, užrašyti arabiškais rašmenimis, ir jų grafinė-ortografinė sistema*. Tekstų autoriai-perrašinėtojai yra atradę savitą kalbos būdą, kuriam būdingas atvirumas įvairiems kalbos klodams: sintaksinis, morfologinis ir leksinis lygmuo išlaiko slavų kalboms būdingas ypatybes, kai tuo tarpu ortografinė sistema priartėja prie oriento tradicijos. Aptariamuose tekstuose įtvirtintas šventraščio, antikinis ir mitologinis pasaulėvaizdžiai tarpusavyje dera, atspindėdami autentiškas žmogaus jausenas. Juose atsiranda vietos papročio raiškai, jo normatyviajam aspektui.

³⁰ Miškinienė G. Lietuvos totorių padavimai: tarp mito ir realybės, p.165 [žiūrėta: 2015-09-30]<<http://www.academia.edu>>

A. Antonovičiaus monografijoje publikuotų tekstų įvaizdžių sistema formavosi ilgą istorinį laikotarpį. Kultūrinių-socialinių nuostatų raida nėra ryški, bet pasaulio interpretavimo būdas per papročių prizmę vis dėlto keitėsi, veikiamas modernėjančių visuomeninių nuostatų. Tekstų autorių/perrašinėtojų kultūrinė sąmonė buvo linkusi įsprausti atskirus buitines elementus į paprotinės teisės rėmus. Viena vertus, tai lėmė tekstų figuratyvumą, didaktinį pobūdį, riboja asociacijų lauką, kita vertus, paskatino intertekstinę raišką (cituojami ar perfrazuojami kitų autorių tekstų elementai, neretai papildyti perrašinėtojo autorinėmis įžvalgomis, įsitvirtino kaip gana pastovi ir mėgstama naratyvo konstravimo priemonė).

Vieni iš svarbiausių tekstų požymių – semantinio turiningumo išlaikymas daugiakalbystės sąlygomis (kalbos skiriamuoju ženklu laikant ne tik leksinį, sintaksinį ar morfologinį lygmenis, bet ir grafinį jos užrašymo būdą), saikingas asociatyvumas, kultūrinių kontekstų detalės. Gausios aliuzijos į šventraštį teikia esminę pasaulio sudvasinimo galimybę, retrospekcijos jausmą. Pasitaikantys didaktiniai motyvai gana išradingai grindžiami istorinėmis, mitologinėmis ir kultūrinėmis temomis.

Tekstų esmę lemia du svarbiausi semantiniai centrai – įvairiais aspektais traktuojama paprotinės teisės tema ir buitines pasaulis. Peržengus per amžius nusistovėjusias papročio ribas, bus prarasta pagrindinė savęs, kaip bendruomenės nario, įprasminimo galimybė. Įvardijami buitines elementai priskirtini anaip tol ne pasakojimo periferijai, juos pasitelkus aktualizuojamas ryšys tarp adresato ir adresanto.

LITERATŪRA

1. Anzenbacher A. Etikos įvadas. Vilnius, 1995.
2. Bairašauskaitė T. Vietinis komponentas Lietuvos totorių sociokultūrinės tapatybės konstrukcijose (istoriografinis aspektas) // LDK tradicija ir tautiniai naratyvai. 2009.
3. Drozd A., Dziekan M., Majda T. Piśmiennictwo Tatarów polsko-litewskich. Warszawa, 2000.
4. Drozd A. Wpływ chrześcijańskie na literaturę tatarów w dawnej Rzeczypospolitej // Pamiętnik Literacki, t.88, zes. 3, s.3-34.
5. Durkheim E. Sociologijos metodo taisyklės. Vilnius, 2001.
6. Górak-Sosnowska K. Muslims in Europe: Different Communities, One Discourse? Adding the Central and Eastern European Perspective // Muslims in Poland and Eastern Europe, ed. K. Górak-Sosnowska, University of Warsaw, The Faculty of Oriental Studies. 2011.
7. Hayek F. A. Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. 1 tomas: Taisyklės ir tvarka. Vilnius.
8. Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius, 2003.
9. Lotman J. Tekstas tekste // Kultūros semiotika. 2004.
10. Melnikova I. Intertekstualumas: teorija ir praktika. Vilnius, 2003.
11. Miškinienė G. Seniausi Lietuvos totorių rankraščiai: grafika, transliteracija, vertimas, tekstų struktūra ir turinys. Vilnius, 2001.
12. Miškinienė G. Lietuvos totorių rankraštinė knyga: istorija ir tyrimų perspektyva // Knygotyra. 2010, Nr.54.

13. Miškinienė G. Lietuvos totorių padavimai: tarp mito ir realybės, p.165 [žiūrėta: 2015-09-30]<[http:// www.academia.edu](http://www.academia.edu)>
14. Muchliński A. Zrődłosłownik wyrazów, które przeszły wprost czy pośrednio do naszej mowy z języków wschodnich. Petersburg, 1858.
15. Parisi F. The Formation of Customary Law // 96 th Annual Conference of the American Political Science Association. 2000.
16. Антонович А. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система. Вильнюс, 1968.
17. Лотман Ю. Культура и взрыв. Москва, 1992.

**INTERTEXTUAL POSSIBILITIES OF READING A. ANTONOWITZ
MONOGRAPH „BYELORUSSIAN WRITINGS IN THE ARABIC SCRIPT AND
THEIR GRAPHIC-ORTHOGRAPHIC SYSTEM“: THE ASPECT OF CUSTOMARY
LAW**

Jonas Jonušas*
Mykolas Romeris University

Summary

Very few articles have been written about A. Antonowitz book „Byelorussian texts noted in Arabic letters and their graphic-orthographic system“, but there was issued one fundamental study by G. Miškinienė „The oldest manuscripts of the Lithuanian Tatars: graphics, transliteration, translation, structure of texts and content“. The aim of this paper is to fill in the niche in the investigation of multilingual texts, created by authors and copyists in the wide area of the present Lithuania, Polish and Belarus. The article is mostly concentrated on different aspects of customary law, but, aiming to show the wholeness and uniqueness of the manuscript heritage, intertextual aspect of the texts published in A. Antonowitz book is taken into account as well. The paper consists of introduction, two analytical parts and conclusions. The most important aspects of texts are the formation of the community custom tradition, the showing out of the most important semantic centres.

The language of Byelorussian texts written in the Arabic script is very close to the people's spoken tongue. It reflects many a typical feature of the South-West Byelorussian and Polish dialects as well as the peculiarities of a narrow belt of the Lithuanian dialects and those of the South-West part of the Polock group, directly adjoining the Lithuanian speech territory.

In connection with the above considerations it should be noted that the texts in A. Antonowitz book constitute rather reliable material for studying such phenomes of the customary law as conception of goodness and evil, sense of community. The analysed texts were being formed together with the literature of those times, adapting to the general tendencies of the development. The main direction of the formation of texts (mostly anonymous, but sometimes authorized) is the growing content of customary images, the richness of associations and the growth of cultural contexts. The paper ends with conclusions, which resume the process of the work and the most important discoveries.

Keywords: intertextuality, multilingualism, transliteration, linguistic consciousness, customary law, interaction, manuscript.

Jonas Jonušas*, daktaras, Mykolas Romeris Universiteto Viešojo Saugumo Fakulteto Humanitarinių mokslų katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: tarpkultūrinė komunikacija, diskurso analizė, kultūros istorija, terminologija.

Jonas Jonušas*, PhD, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Humanities, lecturer, dr. Research interests: intercultural communication, discourse analysis, history of culture, terminology.

POLICE AND ROMA COMMUNITIES IN SLOVENIA: AN EVALUATION OF THE COMMUNITY POLICING APPROACH

Branko Lobnikar*

*University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security
Kotnikova 8, 1000 Ljubljana, Slovenia
Telephone +386 1 300 8 345
E.mail: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si*

Robert Šumi**

*General Police Directorate
Police Academy, Centre for Research and Social Skills
Rocenska ul. 56, 1211 Ljubljana Šmartno, Slovenia
Telephone +386 1 514 70 91
E.mail: robert.sumi@policija.si*

Annotation. Policing multicultural communities presents challenges for contemporary policing. Historically and currently, the interactions between police and multicultural communities are often strained due to language barriers, cultural misperceptions on both sides, fear of outside authority figures on the part of marginalized groups etc. The Roma population, Europe's largest minority, is a target of persistent persecution from each and every power in history and even in the present times, not only in countries that lack democratic tradition, but also in countries which consider themselves cradles of democracy. The first record of the Roma people in Slovenia goes back to the 14th century. Statistics show that approximately 3.200 Roma people live in Slovenia, but the actual number varies between 11.000 and 12.000. In Slovenia, the Roma community is a minority community recognized by the Constitution as a special community or minority with particular ethnic and cultural characteristics (its own language, culture and history). The constitutional provision was realized by the adoption of the Roma Community in the Republic of Slovenia Act (2007). Slovenia is among those European countries that include Roma in the management of public affairs at the local level (as Roma councillors). The relation between the police and Roma communities is crucial in many ways. Roma are often the target of racially motivated discrimination and violence. Being one of the most exposed pieces of the state apparatus, the police are implicated in Roma issue. Locally, they deal with security issues involving Roma people being lawbreakers as well as victims on a daily basis. As in other countries, in Slovenia too, police have adopted community policing philosophies and practices. It is important to prepare and train those public servants who have regular contact with members of the Roma community. In this context, training of police officers focuses on understanding and overcoming discrimination, prejudice and stereotypes. In 2003 in the Policy Academy started the project "*Policing in a multi-ethnic community*". The objectives of such training courses were to make police officers aware of their own prejudices, to introduce them Roma culture and traditions, (to understand the importance of a comprehensive approach, to evaluate ways of managing security events and to understand the importance of dialogue. The aim of the project was also to inform inhabitants of certain Roma settlements about legislative provisions concerning typical offences in certain areas and thus non-criminal incidents, causing discomfort to the neighbouring population. In the past years, more than 1950 police officers have participated in this training. Roma councillors and other representatives of the Roma population also participate actively in such training events. The results are manifold: fewer offences, fewer occasions when policemen were unable to carry out relevant procedures, more offences and crimes reported by Roma themselves, and joint management

(within individual competencies) of complex security events that might, were they not resolved in a timely manner, become serious crimes.

Keywords: police, Roma, Slovenia, police training.

INTRODUCTION – ROMA COMMUNITIES IN SLOVENIA

Policing in diverse, multicultural communities presents challenges for contemporary policing. Historically and currently, the interactions between police and multicultural communities are often tense due to language barriers, cultural misperceptions on both sides, fear of outside authority figures on the part of marginalized groups etc. This is the case also with the Roma, Europe's largest minority. Roma were and are a target of persistent persecution from each and every power in history and even in the present times, not only in countries that lack democratic tradition, but also in countries which consider themselves cradles of democracy. Brearley (2001) excellently summarizes the position of Roma in Europe in recent centuries (Lobnikar, Hozjan, Šuklje and Banutai, 2013):

“Roma/Gypsies, nomads newly arrived in Europe in the 1400s, endured expulsions, forcible removal of children, servitude in galleys or mines, death sentences for being Gypsy, and absolute slavery in the Balkans from the 16th century onward. Persecution stemmed from the highest authorities in State and Church. Following the murder of 200.000 to 500.000 Roma in the Holocaust, persecution persists, especially in Central and Eastern Europe where Roma form up to 10% of the population (Bulgaria, Slovakia, Romania). Discriminated against under communism, their plight has dramatically worsened since 1989. Endemic problems (low life expectancy, high illiteracy, dire poverty, poor housing) are now heightened by massive, disproportionate unemployment. Unprecedented persecution has been unleashed by new state nationalism and easing of censorship. Roma are the new scapegoat for post-Communist society's ills. The media commonly stigmatize Roma.”

The Roma population originally comes from India. They started leaving India in 1192 (Djurić and Horvat Muc, 2010). Their nomadic lifestyle brought them through Afghanistan and Iran, to Turkey, Greece and toward Central Europe, while another part of the Roma population went through Egypt all the way to Spain (Horvat Muc, 2011; Novak, 2012a). The first record of the Roma people in Slovenia goes back to the 14th century. The fact that the official number of Roma living in Slovenia is different than the actual number is one of the many challenges of current Roma issues. Statistics show that approximately 3.200 Roma

people live in Slovenia. But the actual number varies between 11.000 and 12.000 (Banutai, Strobl, Haberfeld and Duque, 2011). These discrepancies occur due to many different factors, one of which is the disarray of the Roma settlements. Few settlements are legalized and houses are often not numbered; therefore, many Roma people can share a household with other Roma families.

There are four groups within the Roma population in Slovenia (Štrukelj, 2004): the Roma community in the Dolenjska region, Maribor, Gorenjska region, and Prekmurje region. Roma primarily live in one of the 130 settlements in the country, one-third of which are illegal by virtue of resting on private or municipal land. The Roma community in the Dolenjska region came from Bosnia and Herzegovina and Croatia. By occupation, they were mainly horse breeders and blacksmiths (Štrukelj, 2004). This group of the Roma community is probably the least integrated into the majority population. Thus, general security issues as well as differences and disagreements exist between the Roma and the larger community. The Roma community in Maribor came from Kosovo and the Republic of Macedonia and their religious orientation is Muslim. By occupation they were mainly tradesmen in different areas and they are very adaptable and competitive (Novak, 2012a). They are almost completely integrated into the population – the reason being that they did not have a chance to move together and create a so called »ghetto« as the Roma in the Dolenjska and Prekmurje regions did (Novak, 2012a) – local authorities in Maribor always wanted them to live within city limits. The Roma in Gorenjska region – also called Sinti – came from the North, the territory of the former Habsburg monarchy. They are completely integrated into the population and do not live in closed societies and settlements (Novak, 2012a).

The Roma population in Prekmurje arrived from Hungary and Austria. By occupation they were mainly musicians and farmers and were also very keen horsemen (Štrukelj, 2004; Horvat Muc, 2011). They speak a different Romani dialect than the Roma people in Dolenjska and Maribor (sometimes these groups do not even understand each other).

LEGAL STATUS OF ROMA IN SLOVENIA

In Slovenia, the Roma community is a minority community recognized by the Constitution. It does not have the status of a national minority, but is a minority community specially mentioned in the Constitution and granted special protection by the law. It is recognized as a special community or minority with particular ethnic and cultural

characteristics (its own language, culture and history) that may be preserved in accordance with constitutional provisions, taking into consideration the needs that the community itself expressly puts forward. The Constitutional Court of the Republic of Slovenia considers the Roma as a special Romani ethnic community living in Slovenia, while the Slovenian Constitution¹ employs the expression "Romani community". The legal basis for regulating their status is Article 65 of the Constitution, which specifies that the status and special rights of the Roma community living in Slovenia are governed by the law. This constitutional provision was realized by the adoption of the *Roma Community in the Republic of Slovenia Act* (2007). The protection of the Roma community is also provided for in other laws. Aside from legislation, care for the realization of special rights of the Roma community and the improvement of its status is incorporated in numerous programs, strategies and resolutions in different social areas (e.g. National Programme of Measures for Roma of the Government of the Republic of Slovenia for the period 2010–2015).

As mentioned, on 30 March 2007, the Slovenian National Assembly adopted the Roma Community in the Republic of Slovenia Act (2007; hereinafter: ZRomS-1), which came into force on 28th of April 2007. ZRomS-1 regulates the competences of national authorities and authorities of self-governing local communities concerning the implementation of special rights of the Roma community, the organization of the Roma community at national and local levels, and funds for financing these activities. The Act provides that the Government, in cooperation with the self-governing local communities and the Roma Community Council of the Republic of Slovenia, shall adopt a program of measures. This program of measures shall include relevant regulations, the obligations and tasks to be carried out by competent ministries, other national authorities, and authorities of self-governing local communities. With ZRomS-1, Slovenia is committed to ensure special rights of the Roma community in the fields of education, culture, employment, territorial management and environmental protection, health and social care, information and co-decision in public matters that concern members of the Roma community, implementing regulations and regulations adopted by self-managed local communities, as well as special programs and measures adopted by national authorities and organs of self-managed local communities.

Slovenia is among those European countries that include Roma in the management of public affairs at the local level. In the twenty municipalities where they have been present

¹ Official Gazette of the RS, Nos. 33I/1991-I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 69/04, 69/04, 68/06;

throughout history, members of the Roma community enjoy, in addition to the general right to vote, a special right to elect a representative to the municipal council (in 20 out of all 212 municipalities in Slovenia), to be exercised in local elections. In compliance with the legislation in force on the protection of personal data, ministries and other government bodies may not keep special records of persons based on national or ethnic affiliation, so the only demographics available are those gathered in official censuses under the auspices of the Statistical Office of the Republic of Slovenia. As the last official census in Slovenia was carried out back in 2002, the statistical data are somewhat out-dated. Due to this, we can expect some new municipalities with Roma council representatives to appear in the future (e.g. Škocjan, Brežice, Maribor).

PUBLIC OPINION ON ROMA

The best description of an average Slovenian's attitude about Roma in Slovenia came recently from Tanja Fajon, European Parliament MP from Slovenia. She introduced her essay on the issue with a statement *“We used to call Roma people “Gypsies”, but to my knowledge as a teenager they were nomads or were living in little ghettos; they had their own traditional culture and we did not have any close encounters with them, except that we had a great Roma singer, Oto Pesner, who conquered our hearts and the world stage. Therefore, I believed that “gypsies” had a great sense for music”* (Fajon, 2011). However, as in any other place, there are many prejudices and stereotypes among the majority population about the Roma. They became even stronger in recent times of economic crisis with beliefs among non-Roma population that unemployed Roma have a better income than others who have to work hard to make a decent living. The media often add fuel to the fire; they portray Roma as being deviant and a threat to the majority population, they represent the cultural differences in a negative way, make generalizations and perpetuate stereotypes about the Roma population (Erjavec, Hrvatin & Kelbl, 2000).

Roma people are also aware of the negative prejudices of the majority population. That is what is driving assimilation – the process in which a great number of the Roma people are taking the first and last names of the non-Roma people who live in the same area. A survey in Slovenia (Šuklje & Banutai, 2012) showed that many Roma change their surname due to the stigmatisation of local community, making it difficult to find the accurate statistical data on this ethnic minority. In the Prekmurje region there are scarcely any changes, as opposed to the

Dolenjska region where these name changes are very common (Novak, 2012a). Reasons for these circumstances can be found in the actual state and conditions of the Roma population and its relationship to the non-Roma population. According to overall estimations, the situation is much worse in the Dolenjska and Posavska regions than in the Prekmurje region.

The general public often wonders why there are such differences between status, relationship to the majority, and behaviour of the Roma in different Slovenian regions, for example in the Prekmurje vs. Dolenjska regions (Šuklje & Banutai, 2012). Novak (personal interview, 20. 4. 2012) explains that the main reason for such difference is that most Roma from the Prekmurje region own the land and farms they live on, Roma in the Dolenjska region, on the other hand, are in most cases still not rightful owners of the land they live on. Novak adds that the situation depends on local politics and local inhabitants' will to deal with these shifts. Of course we should not forget the historical background of the area. People living by the Mura River have become accustomed to the constant shifting of rulers and authorities, which was accompanied by mass migrations. The main reasons for the differences between various "Roma groups" are the (in) ability to legally own property, interests of local community, politics and the functioning of the government. Other reasons relate to the attitude of the majority – acceptance of fellow inhabitants that are different and higher tolerance thresholds (Šuklje & Banutai, 2012).

Fajon (2011) suggests that activities that empower Roma communities produce results, stressing the example of city of Murska Sobota, the administrative centre of Pomurje region, where the Roma are better integrated into society than elsewhere. Murska Sobota had the first ever Roma representative in a Slovene city council and has a Commission for Roma questions to deal with their actual problems. Several programs have been put in place providing social and pedagogical assistance to families, supporting integration into society, and organizing sport and cultural activities. The Pušča settlement nearby the Murska Sobota is the best example of cooperation and co-habitation of Roma and non-Roma communities in Europe today (Fajon, 2011: 114). In Fajon's view, the small village is important for Slovenia and for the European Union in that it demonstrates that the cooperation and integration of Roma into society is possible and models the way to accomplish it. In Pušča there is a kindergarten, Roma have their own fire brigade and they are involved in many associations that promote their interests. They also plan to open a music school for Roma and non-Roma kids.

Picture 2: The Pušča settlement (Photo by Vojko Prah; www.pomurec.com)

POLICING THE ROMA COMMUNITIES IN SLOVENIA

The relation between the police and Roma communities is crucial in many ways. As we have seen, Roma are often the target of racially motivated discrimination and violence. They need to be able to fully rely on the police for protection against – and the full investigation of – hate-motivated crimes. At the same time, the police face the challenge of effectively policing Roma and Sinti communities that often view such efforts with suspicion and mistrust, due to a long history of abuse and discrimination at the hands of various state authorities (OSCE, 2010). Being one of the most exposed pieces of the state apparatus, the police are implicated in the previously mentioned Roma issue. Locally, they deal with security issues involving Roma people being lawbreakers as well as victims on a daily basis. Unofficial estimates suggest that patterns of law violation varies according to ethnic category in some parts of Slovenia (Strobl, Habersfeld, Banutai & Duque, 2012). The role of police in security issues related to the Roma population can be limited to the tasks that are regulated by law. On the other hand, it can be understood more broadly as providing versatile help to other organizations and partnerships among Roma people and the local community (Ogulin, Brodarič, Ribič & Gorenak, 2005).

As in other countries, in Slovenia police have adopted community policing philosophies and practices. The key figure of community policing within the framework of the Slovenian police is the community policing officer (hereinafter: CPO) (Police, 2012). Police officers with long-standing experience and communication abilities are usually appointed for CPOs.

The official web page of the Slovenian police (Police, 2012) includes the names of all 317 CPOs in Slovenia as well as basic information about the tasks of CPOs, instructions on when to call for a CPO and an appeal to help create favourable security conditions (Lobnikar & Meško, 2010). CPOs' tasks are defined in *Police rules, Strategy for community-oriented policing, Guidelines for prevention work and Measures for the improvement of community-oriented policing* (Meško & Lobnikar, 2005; Vrtič & Lobnikar, 2004) and the late one form 2013 *Community Policing* (Police, 2013). Community policing is a subject covered during basic police training at the Police Academy and later at CPO trainings. CPOs as well as heads of police stations participates in these trainings. Novak emphasised that it is important to prepare and train those public servants who have regular contact with members of the Roma community. A fine example of good practice is the police training for work in a multicultural community (Novak, 2012a, 2012b).

Training Program on Policing in A Multi-Ethnic Community

In 2003 in the Policy Academy incited the project “*Policing in a multi-ethnic community*”, an intensive training program for staff from police directorates of Ljubljana, Krško, Novo mesto, Maribor and Murska Sobota. Training focused on issues linked to working with Roma. The objectives of such training courses were (a) to make policemen aware of their own prejudices against a certain group or individual and the negative impact such prejudices have on their professionalism, (b) to introduce them to Roma culture and traditions, (c) to understand the importance of a comprehensive approach, (d) to evaluate ways of managing security events, and (e) to understand the importance of dialogue (Novak, 2012b). Then the programme was upgraded, aiming to bring the police and the Roma community together. So the joint-training programme was designed. The program involves the coming together of police with local and national Roma leaders, aiming to address the public safety and policing needs of the Roma minority in the country (ibidem).

Objectives of this program include educating officers on human rights and working with ethnic differences in order to better cooperate with local Roma populations through educating them about police powers and responding to their needs. The program also aims to train officers in learning the basics of the Roma language. Participation of non-governmental organizations and Roma community leaders is an integral part of the training, as well as a decentralized approach which aims to directly introduce the police to the local Roma

communities they will work with in the future. The training dialogues' goals are to help police officers understand the globalized environment in which they operate, the importance of being aware of their own image and personality, the societal effects of negative ethnic stereotypes, the precepts of human rights, and the importance of using dialogue to resolve conflicts. Officers then learn the means of implementing police practices in light of these dimensions (Strobl, Banutai, Duque and Haberfeld, 2013; Novak, 2012b).

Before the training begins, the trainers from the Police Academy in Ljubljana connect with police supervisors and community police officers in the local police stations where the training will occur. The purpose of reaching out is to obtain information as to the criminal offenses that some members of the Roma community are believed to be engaged in, the degree that community police have routine contact with Roma not in connection with a specific investigation or inquiry, and the policies and procedures the local police have in place to handle complaints filed by Roma inhabitants. In addition, the trainers contact a local Roma leader to ask for their participation and any other members of their community who may be interested. The trainers explain the nature of the program, the importance of Roma participation, and the benefits that a developing a relationship with the police might have for them, for example, giving them personal contacts in the event their community needs police assistance. Once the participating police and Roma leaders have been organized, the parties come together in dialogue to plan the 2-day training seminar (up to 16 hours) which will include rank-and-file officers, and additional members of the Roma community in some cases (Strobl, Banutai, Duque and Haberfeld, 2013).

When evaluating the seminar, Strobl and colleagues (2013: 9-10) described the training into details. The training of the police officers, who are selected based on the extent to which they have routine contact with Roma, takes place in a conference room at a police station. The first day the police training occurs without the Roma participants. The police officers wear plain clothes and sit in a circle. Fifteen to twenty officers are trained at a time in order to foster a cohesive unit of those trained and aware of Roma-related issues. The group is intended to be heterogeneous with reference to their years of employment. After a brief introduction, the trainer introduces a self-reflective exercise in which the police describe and analyse their own individual social and economic position within Slovenian society. Participants are then given a lecture on the United Nations' and European declarations of human rights and Slovenian documents related to the protection of minorities in the country,

and a module on the importance of non-violent conflict resolution skills. In this module, participants describe a perceived dilemma about policing in relation to the Roma minority, followed by a separation of those things which can be dealt with but the police and those which cannot, according to Slovenian law. For example, the problem of Roma driving without a license, would be a situation that the police would be empowered by law to handle directly. However, infrastructural problems, such as a settlement which lacks proper sanitation, could be assisted by the police, but not without the cooperation of other government agencies. During the first day of training, there is also a role-playing exercise in which the police officers pretend to be a member of the Roma minority and the trainers act as Slovenian police so that the police officers can experience the limitations the Roma may have in getting in contact with the Slovenian police (Strobl et al., 2013).

The Roma participants are brought into the training on the second day. Because the training is joint in nature, Roma leaders, whether from the Roma Union of Slovenia (for more see www.zveza-romov.si) or the Forum of Roma Councillors (for more see www.romsvet.si), are brought into this stage of the seminar in order to initiate cooperation between the local police and Roma in a direct way. On this day, another role-playing occurs during which two teams debate each other over a local issue, with one team representing the Slovenian majority and the other representing the Roma community. The actual make-up of the groups is heterogeneous as to whether they are police and Roma, but the groups are instructed to represent one or the other community. Then, the police officers learn basic communication in a local Romani dialect from members of that community directly. The Roma leaders, along with the one self-identified female Roma police officer in the national force, provide basic language training, usually in a dialect that is spoken widely in the Dolenjska region. The two groups together also discuss Roma culture and what police can expect when visiting a Roma settlement or home. A PowerPoint presentation has been jointly developed by participants which explains such Roma customs as how Roma read individuals' auras when they meet them and what it means in their culture, the customs related to the birth of a new child, and information about and examples of music and dance traditions. In turn, the police explain their legal powers to the Roma participations and give them a sense of what to expect from a police encounter, how to get assistance from the police at a local station, contact information for the community policing officers who cover their particular geographic areas, and other

helpful information (Strobl et al., 2013: 10). In the past years, more than 1950 police officers have participated in this training (Novak, 2012a; 2012b).

One of the follow-up steps of the above training courses was an introductory course in the Roma language (40 lessons) and a project to inform inhabitants of certain Roma settlements about legislative provisions concerning typical offences in certain areas and thus non-criminal incidents, causing discomfort to the neighbouring population. A total of 47 policemen voluntarily participated in a course in Romani, the Roma dialect spoken in Dolenjska, carried out jointly by the Police and the Roma Union of Slovenia. Training courses are on-going and have become a continuous form of work. (Novak, 2012a; 2012b; Strobl et al., 2013).

Evaluation of the Training

As mentioned, Strobl, Banutai, Duque and Haberfeld evaluated this program in 2013. Members from Roma communities believe the program fostered progress in reducing community tension. One Roma informant explained that he had for the first time ever felt morally comfortable with helping the police apprehend a violent member of his community because he believed that the police could now be trusted to handle him fairly and according to the law. The researchers reported that three Roma leaders explained that of all governmental agencies and officials, the police were the most fair and respectful in dealing with them (Strobl et al., 2013: 18). Overall, although some specific skills such as language, communication techniques, and cultural sensitivity were imparted to police through the training, the biggest boon, according to Strobl and colleagues, to policing that the training offered was the relationship-building between the police and the Roma community. Examples have emerged that some Roma leaders who participated in the program have engaged in mediation-like activity with the police in order to respond to a variety of community tensions, from disputes over housing to intra-ethnic rivalry (ibidem). To summarise, the results of described training are manifold: fewer offences, fewer occasions when policemen were unable to carry out relevant procedures, more offences and crimes reported by Roma themselves, and joint management (within individual competencies) of complex security events that might, were they not resolved in a timely manner, become serious crimes (Novak, 2012b).

DISCUSSION AND CONCLUSION

In 2013, Lobnikar, Hozjan, Šuklje and Banutai (2013) conducted a survey on community policing implementation in a municipality of Lendava. Lendava was one of the places where described multi-ethnic training was conducted. The aim of the survey was to analyse the quality of police work in a multi-ethnic community in the municipality of Lendava (municipality is located in the north-eastern part of Slovenia near Murska Sobota). Policing responsibilities in Lendava are delegated to police officers from Lendava Police Station Lendava differs from other towns in Murska Sobota region in that Lendava is a more diverse multicultural environment with four autochthonous communities: Slovenes, Hungarians, Roma and Croats. This presents an even greater challenge for day to day policing and local governance. Authors hypothesized that if community policing programs, including the described programme on policing in multi-ethnic environment, are effective, they should be perceived as such also by the Roma community in Lendava. In the analysis (Lobnikar et. al., 2013), researchers started from substantively interdependent areas associated with the community policing paradigm: (a) quality of contact between the police and local residents, (b) the perception of the level of crime and disorder, (c) fear of victimization, and (d) level of community cohesion.

These factors are connected. The level of crime and disorder, as perceived by the population, has a direct and strong impact on the quality of life in a community. Contacts between the police and local residents are important as well – what the local residents think of the police has a direct impact on the possibility of a partner relationship between the police and the community and can influence the willingness of the population to act in conformity with the law. Fear of victimization weakens community cohesion, which consequently loosens and annuls informal mechanisms of social control. One of the main premises of community policing is that informal control mechanisms, and not police, assure order in the neighborhood/community. If community cohesion is weak, the community as such cannot act as a control agent. Therefore, if we seriously want to study the possibility of community policing, we also have to focus some attention on community cohesion (McKee, 2001).

Data was collected among the citizens of the municipality of Lendava and members of the Roma population living in the area of the municipality (in the Roma settlement in Dolga vas and in the Lendava area). The statistical analysis included 212 citizens of the municipality of Lendava, of which 51 were members of the Roma population. The results (for more see

Lobnikar, Hozjan, Šuklje and Banutai, 2013) show that there are hardly any considerable differences between the local Roma and non-Roma community regarding the perception of police work in the community. In the case of the Roma community, this is a good result – the gap between the Roma community and the majority is narrowing in all areas traditionally associated with community policing: attitudes toward police, fear of being victimized, and the perception of crime and disorder. The result is important for local police organization in particular, but in it we can also find a more generalized lesson. With planning, effort, and time, and appropriate training, policing Roma communities gives the anticipated results. In Pomurje (the northeastern part of Slovenia) at least, police training on the Roma issue coupled with empowering projects introduced by local governments bring the Roma community out of societal margins. This lesson could be used in other parts of Slovenia, especially in the Dolenjska region, where police are facing larger problems with policing Roma communities. The lesson is simple: the police cannot do the work by themselves; support by local authorities and especially by the Roma communities, is of utmost importance.

One of the findings of the survey in Lendava was also that the Roma community is not as integrated into the local community as non-Roma residents are. Surely, this discrepancy can virtually not be directly influenced by the police as an institution, but it has an influence on the quality of the police work. We should know that one of the basic premises of community policing is that informal control mechanisms, and not the police, guarantee order in the community. If community cohesion is weak, the community as such cannot implement control mechanisms. Therefore, if we want to study the possibility of implementing community policing seriously, some attention must also be devoted to strengthening community cohesion. This is above all a task for local authorities.

Conditions for efficient policing in the Roma communities are multifaceted. First, the state is responsible for the legal protection of Roma communities. Under this protection, the basic conditions for the preservation of the particular ethnic and cultural characteristics of Europe's largest minority on the one hand, and sufficient integration into society on the other, are created. Second, the local level involvement of Roma municipality councilors in decision-making processes provides a good connection between a relatively closed community and the larger community in which they live. If we include projects for the empowerment of the Roma community carried out by local authorities, we are getting closer to success. All this is a necessary precondition for the training of police officers to work in a multicultural

environment to be effective. As we see in the case of Slovenia (Strobl et al. 2013) and the Municipality of Lendava (Lobnikar et al. 2013), such training gives results. This compels us to echo the opinion of Tanja Fajon (2011:114) that in all of this can be found an example for Europe – an example of good cooperation and co-habitation of Roma and non-Roma communities.

REFERENCES

1. Banutai, E., Strobl, S., Haberfeld, M.R. & Duque, S. (2011). Sodelovanje policistov in romske skupnosti. [Cooperation between the police and Roma community]. In T. Pavšič Mrevlje & I. Areh (Eds.), *Zbornik povzetkov, 12. Slovenski dnevi varstvoslovja*. P. 70. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede UM.
2. Brearley, M. (2001). The Persecution of Gypsies in Europe. *American Behavior Scientist*. Vol. 45. No. 4. Pp. 588-599. <http://abs.sagepub.com/content/45/4/588.refs.html>
3. Erjavec, K., Hrvatina, S. B. & Kelbl, B. (2000). *Mi o Romih: Diskriminatorški diskurz v medijih v Sloveniji*. [We About the Roma: Discriminatory discourse in the media in Slovenia.] Ljubljana: Open Society Institute.
4. Fajon, T. (2011). Forgotten by Time. In: Flašikova-Benova, M.; Swoboda, H. & Wiersma, J. M. (Eds.) *Roma: A European Minority*. EU. Progressive Alliance of socialists and Democrats in European Parliament.
5. Djurić, R. & Muc, J. H. (2010). *Zgodovina romske književnosti*. [The history of Roma literature] Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije.
6. Horvat Muc, J. (2011). *Romski jezik – osnova za razumevanje zgodovine in kulture Romov*. [Roma language – basis for understanding the history and culture of the Roma people] Murska Sobota: Zveza Romov Slovenije.
7. Lobnikar, B. & Meško, G. (2010). Responses of police and local authorities to security issues in Ljubljana, The Capital of Slovenia. In M. Cools et al. (Eds.), *Police, policing, policy and the city in Europe*. Pp.175–195. The Hague: Eleven International Publishing.
8. McKee, Adam, J. (2001). The Community Policing Evaluation Survey: Reliability, Validity and Structure. *American Journal of Criminal Justice*, Vol. 25, No 2
9. Meško, G. & Lobnikar, B. (2005). Policijsko delo v skupnosti: razumevanje uvoženih idej, njihova kontekstualizacija in implementacija. In G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (Eds.), *Izzivi sodobnega varstvoslovja*. Pp. 89–109. Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
10. National Programme of Measures for Roma of the Government of the Republic of Slovenia for the period 2010–2015. http://www.arhiv.uvn.gov.si/fileadmin/uvn.gov.si/pageuploads/pdf_datoteke/NPUR_2010-2015-en-18.3.2010.pdf. 30. 5. 2013
11. Novak, B. (2012a). *Romi – neuspešno vključevanje v večinsko slovensko skupnost* (interno gradivo). [Roma people – unsuccessful integration into the Slovenian community] Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
12. Novak, B. (2012b). *Projekt usposabljanja delavcev Policije za delo v več etnični družbi* (interno gradivo). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
13. Ogulin, J.; Brodarič, D.; Ribič, V. & Gornak, V. (2005). Primerjava stališč Romov in policistov na Dolenjskem do izvajanja nalog policije [A comparison of the views of the Roma and police in Dolenjska to police duties]. *Dnevi varstvoslovja*. Ljubljana, Fakulteta za policijsko-varnostne vede.

14. Police (2012). *Vodje policijskih okolišev po policijskih upravah*. [Heads of police districts – CPO – by police administrations]. <http://www.policija.si/index.php/dravljani-in-policija/vodje-policijskih-okolisev>. www.policija.si
15. Police (2013). *Policijsko delo v skupnosti*. [Community Policing], Doc. No. 2214-41/2012/4 (2017-07). MNZ, GPU – Ljubljana
16. Roma Community in the Republic of Slovenia Act. (2007). Official Gazette RS, No. 33/2007.
17. Vrtič, F. & Lobnikar, B. (2004). Implementacija policijskega dela v skupnosti v slovenski 85oliciji. [Implementation of community policing in the Slovenian police]. In B. Lobnikar (Ed.), *5. Slovenski dnevi varstvoslovja*. Pp. 745–75. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
18. Strobl, S., Haberfeld, M.R., Banutai, E. & Duque, S. (2012). Police mediation of Roma-related conflicts in Slovenia. Lecture at the *Sustainable justice, 49th annual meeting, Academy of Criminal Justice Sciences*. New York: ACJS.
19. Štrukelj, P. (2004). *Tisočletne podobe nemirnih nomadov: Zgodovina in kultura Romov v Sloveniji*. [A millennium of restless nomads: History and culture of Roma people in Slovenia]. Ljubljana: Družina.
20. Šuklje, T. & Banutai, E. (2012). Izzivi romske problematike v Sloveniji. [Roma issue challenges in Slovenia]. In T. P. Mrevlje (Ed.), *13. Slovenski dnevi varstvoslovja*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

POLICIJA IR ROMŲ BENDRUOMENĖ SLOVĖNIJOJE: BENDRUOMENĖS SAUGUMO TYRIMO ANALIZĖ

Branko Lobnikar*, Robert Šumi**

Santrauka

Daugiakultūrinės bendruomenės saugumas kelia iššūkius šiuolaikiniam saugumui. Istoriskai ir šiuo metu sąveika tarp policijos ir daugiakultūrinės bendruomenės yra dažnai įtempta. Tai lemia kalbos barjeras, kultūriniai nesupratimai, marginalijų grupių autoritetų baimė ir t. t. Romų populiacija, didžiausia Europos mažuma, yra kiekvienos valdžios nuolatinio persekiojimo objektas, netgi ir šiais laikais ne tik demokratijos stokojančiose šalyse, bet ir šalyse, kurios save laiko demokratijos lopšiu. Pirmas įrašas apie romų žmones Slovėnijoje rastas 14 a. Statistikos duomenimis, Slovėnijoje gyvena apytiksliai 3 200 romų, bet tikrasis jų skaičius svyruoja nuo 11 000 iki 12 000. Slovėnijoje romų bendruomenė yra mažuma, pripažįstama Konstitucijoje kaip speciali bendruomenė su tam tikromis etninėmis ir kultūrinėmis charakteristikomis (savo kalba, kultūra ir istorija). Slovėnija yra tarp tų Europos valstybių, kurios įtraukia romus į valstybinių reikalų valdymą vietiniu lygmeniu (pavyzdžiui, romų tarybos nariai). Santykis tarp policijos ir romų bendruomenės yra įtemptas daugeliu atvejų. Romai dažnai yra rasistinės diskriminacijos ir smurto taikiniai. Atsižvelgiant į tai, policija yra viena iš dalyvių sprendžiant romų problemas. Ji sprendžia saugumo problemas, apimančias tiek romus kaip įstatymų pažeidėjus, tiek kaip aukas. Slovėnijoje, kaip ir kitose šalyse, policija pritaikė bendruomenės saugumo koncepciją ir praktiką. Yra svarbu parengti ir mokyti šiuos visuomenės tarnautojus, kurie reguliariai turi bendrauti su romų bendruomenės nariais. Šiame kontekste policijos pareigūnų mokymas pagrįstas supratimu ir diskriminacijos, išankstinio nusistatymo ir stereotipų įveikimu. Policijos akademijoje 2003 m. pradėtas vykdyti projektas „Saugumas daugiaetninėje bendruomenėje“. Šio mokymo tikslas – supažindinti policijos pareigūnus su romų kultūra ir tradicijomis. Projekto tikslu taip pat laikoma būtinybė informuoti tam tikrų romų gyvenviečių gyventojus apie įstatymų nuostatas, susijusias su teisės pažeidimais bei su nekriminaliniais incidentais, lemiančiais diskomfortą kaimyniniams gyventojams. Praėjusiais metais daugiau nei 1950 policijos pareigūnų dalyvavo šiuose mokymuose. Romų tarybos nariai ir kiti romų gyventojai taip pat juose aktyviai dalyvavo. Rezultatai yra akivaizdūs: mažiau kriminalinių nusikaltimų, mažiau įvykių, kai

pareigūnai negalėjo atlikti reikalingų procedūrų, daugiau nusikaltimų ir įvykių, apie kuriuos pranešė patys romai.

Pagrindinės sąvokos: policija, romai, Slovėnija, policinis ugdymas.

Branko Lobnikar*, PhD, Associate Professor of Security Management, Vice Dean for Academic Affairs and Head of the Chair of Policing and Security studies at the Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. His areas of expertise comprise policing, human resource management, and deviant behaviour within organizations. He has authored several papers on community policing and police deviance management.

Branko Lobnikar*, Slovėnijos Mariboro universiteto Baudžiamojo teisingumo ir saugumo fakulteto, Policijos ir saugumo tyrimų katedros vedėjas. Mokslinių interesų kryptys: policijos veiklą, žmogiškųjų išteklių valdymą ir deviantinį elgesį organizacijoje. Autorius keletu straipsnių apie bendruomenės policiją, policijos nusikalstamumo prevenciją.

Robert Šumi**, PhD, Head of Research and Social Skills Centre, Police Academy, General Police Directorate. He is involved with police integrity management within Slovenian police service.

Robert Šumi**, daktaras, Slovėnijos policijos akademijos, Bendrosios policijos valdybos, Mokslinių tyrimų ir socialinių įgūdžių centro vedėjas. Mokslinių interesų kryptys: policijos vientisumo valdymas Slovėnijos policijos tarnyboje.

INVESTICIJŲ Į ĮVAIZDŽIO FORMAVIMĄ ANALIZĖ

Nelė Lukianskaitė*, Jekaterina Kartašova**

*Mykolo Romerio universitetas Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas
Bankininkystės ir investicijų katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 8 5 2714550
El. paštas: jkartasova@mruni.eu, neliuxe@gmail.com*

Anotacija. Įvaizdis yra stiprus instrumentas darantis įtaka klientui, renkantis tam tikrą įmonę. Palankus įvaizdis turi teigiamos įtakos vartotojų elgsenai didinant produkcijos pardavimų kiekį (šiuo atveju kalbant apie banką paslaugų vartojimo kiekiui), siūlant palankesnes kainas ir taip generuodamas teigiamus atsiliepimus. Institucija, kuri turi gerą įvaizdį, tampa geriau matoma rinkoje ir gauna didesnę klientų ar partnerių pasitikėjimą. Įvaizdis yra įvairiai suprantamas, mokslinėje literatūroje yra pateikiami skirtingi įvaizdžio apibrėžimai, taip pat išskiriami skirtingi veiksniai, kurie turi įtakos jo formavimuisi. Taip patariami skirtingi įvaizdžio modeliai, kuriuos galima pritaikyti įmonėms tam, kad būtų labiau pastebėtos rinkoje.

Pagrindinės sąvokos: įvaizdis, įmonė, modeliai, investavimas.

ĮVADAS

XXI amžiuje finansų institucijos turi didelę reikšmę rinkos ekonomikoje. Jos pačios nustato ir vykdo savo pinigų ir kredito politiką. Kiekvienos finansinės institucijos pagrindinis tikslas yra ilgalaikis pelningumo užtikrinimas. Šio tikslo siekiama įvairiais būdais: tobulinant aptarnavimą, mažinant veiklos kaštus, plečiant paslaugų spektrą, keičiant aktyvų ir pasyvų struktūrą ir panašiai. Šiuo metu daugelio institucijų sėkmė priklauso nuo jos įvaizdžio, visuomenės nuomonės ir paslaugų kokybės. Kadangi pats įvaizdis ir paslaugų kokybė neturi fizinės išraiškos, tai yra to negalima tiesiogiai matyti, todėl apie institucijos įvaizdį ir paslaugų kokybę klientai sprendžia iš to, kokį jiems išpūdį palieka pati įmonė. Globalizacija ir konkurencija rinkoje sparčiai auga, todėl organizacijos įvaizdis tampa puikiu įrankiu ne tik tam, kad išliktų konkurencingoje rinkoje, bet ir tam, kad garantuotų sėkmingos kompanijos vaidmenį. Kiekviena institucija ar organizacija yra suinteresuota turėti gerą įvaizdį. Įvaizdis yra įvairiai suprantamas, daugiau ar mažiau struktūrizuotas - idėjos, jausmų, suvokimo ir įsivaizdavimo, kuriuos asmuo ar asmenų grupė turi tam tikram reiškiniui ar daiktui, visuma. Teigiamas organizacijos ar institucijos įvaizdis yra sukuriamas, pasiekiamas ir kartu valdomas. Tačiau pasitaiko, kad įvaizdis nėra toks, kokio organizacija nusipelno ar tikisi gauti. Institucija, kuri turi gerą įvaizdį, tampa geriau matoma rinkoje ir gauna didesnę klientų ar partnerių pasitikėjimą. Mokslinėje literatūroje yra pateikiami skirtingi įvaizdžio

apibrėžimai, taip pat išskiriami skirtingi veiksniai, kurie turi įtakos jo formavimuisi. Tačiau ne visi veiksniai mokslininkų modeliuose sutampa ir vieno modelio dėl kurio būtų sutarta, nėra. Įvaizdis yra stiprus instrumentas darantis įtaka klientui, renkantis tam tikrą įmonę. Darbo **tikslas** – aptarti įvaizdžio svarbą įmonės kūrimuisi ir kaip yra svarbu investuoti į įmonės įvaizdį. Darbo tikslui pasiekti iškelti tokie **uždaviniai**: aptarti įvaizdžio sąvoką ir jo kūrimo modelius; aptarti kokie veiksniai ir kaip įtakoja įmonės įvaizdį.

ĮVAIZDŽIO KONCEPCIJA IR SUVOKIMO YPATUMAI

Kiekvienos įmonės veikla ir jos efektingumas priklauso nuo daugybės veiksnių, tokių kaip naujų technologijų diegimo, finansinės sferos stabilizavimo, personalo ugdymo, paslaugų ar prekių plėtos.

1 lentelė. Skirtingų autorių įvaizdžio sąvokos apibūdinimai

Autorius ir metai	Apibūdinimas
S. Lakačauskaitė, 2012, p. 173	„Įvaizdis – tai komunikacinio proceso dėka susiformavęs organizacijos, jos paslaugų suvokimas visuomenėje“
G. Drūteikienė, 2007, p. 39	<i>Įvaizdį apibūdina kaip dinamišką, prasmingą, daugiau ar mažiau struktūrizuotą idėjų, jausmų, suvokimų ar įsivaizdavimų, kuriuos asmuo ar asmenų grupė turi tam tikro realaus reiškinio ar daikto atžvilgiu, visumą. Įvaizdis – visiškai konkrečių asociacijų ir užuominų apie tai, kokia tai yra organizacija – didelė ar maža, šiuolaikiška ar konservatyvi, akcentuojanti savo stabilumą ar dinamiškumą, patirtį ar jaunystę, suformavimas.</i>
Al-Tamimi <i>et al.</i> , 2009	Įvaizdis yra žmonių jausmų bei žinių sąveika, įspūdžiai ir įsitikinimai gauti iš patirties su konkrečia įmone rezultatas.
Bravo <i>et al.</i> , 2009	Įmonės įvaizdis yra tarsi tarpininkas tarp vartotojų, akcininkų ar tarnautojų.
M. Amin <i>et al.</i> , 2013	Įvaizdis tai požiūris, kuris atspindi produkto savybių kombinaciją. Taip pat tai yra filtras išreiškiantis kliento kokybės suvokimą. Įvaizdis yra grynas visos patirties, įspūdžių, tikėjimų, jausmų ir žinių sąveikos rezultatas apie tai ką vartotojai turi apie tam tikrą organizaciją.
N. Nguyen, A. Leclerc, 2011	Organizacijos požiūriu, įvaizdis yra diapazonas asociacijų, kurios ateina į galvą, kai klientai girdi organizacijos vardą.
Hsiang – Ming <i>et al.</i> , 2011	Įvaizdis tai vartotojo susidariusios mintys bei jausmai kalbant apie siūlomą produktą ar paslaugą.
B. Narteh, N.Owusu – Frimong, 2011	Įvaizdis – tai paslaugos kokybė bei klientų pasitenkinimas, nustatant lojalumą mažmeninėje bankininkystėje bei tarnaujantis kaip ilgaamžiškumo ir pelningumo atžvilgiu.

Taip pat tai priklauso ir nuo vartotojų, konkurentų ar tiekėjų susitarusios nuomonės apie pačią įmonę. Taigi kuriant ar gerinant įmonės įvaizdį svarbu išsiaiškinti, kas yra įvaizdis ir kaip jis gali daryti įtaką įmonės veiklai. Įvairūs autoriai skirtingai supranta ir įvardina šią sąvoką (žr. 1 lent.). Šaltinis: sudaryta autorių.

Kaip matome iš 1 lentelės pateiktų skirtingų autorių apibrėžimų, įvaizdis yra vartotojų susidaręs realybės atitikmuo ir nuomonė apie organizaciją. Įvaizdis ne tik kuriamas organizacijoje, jis taip pat formuojasi vartotojų galvoje. Kiekvienas žmogus įvaizdį vertina bei kuria skirtingai, pasitelkdami skirtingus veiksnius.

Įvaizdis turi du pagrindinius komponentus: funkcinis ir emocinis (Yoe, Youssef, 2010). Funkcinis komponentas siejamas su apčiuopiamais matmenimis, kurie gali būti lengvai identifikuoti bei išmatuoti šiuo metu. Emocinis komponentas yra sietinas su psichologiniais aspektais, kurie yra paskelbti atskiros patirties ir kompanijos požiūriu (Amin M. *et al.*, 2013; Yeo, Youssef, 2010). Galima teigti, kad įvaizdis yra bendro organizacijos proceso rezultatas.

Įvaizdis yra stiprus instrumentas darantis įtaka klientui, renkantis tam tikrą įmonę. Pagrindiniai įvaizdžio bruožai finansų sektoriuje yra: paslaugų spektras, asmeninis kontaktas, saugumas ir reputacija (Lukašova, Urbanek, 2014; Veghlom, 2011; Eichson L.S. *et al.*, 2013; Akdag, Zineldin, 2011). Taip pat įvaizdį galima skirstyti į keturias dimensijas: dinamiškumas, stabilumas/patikimumas, klientų aptarnavimas bei vaizdinė tapatybę (Lukašova, Urbanek, 2014). Įvaizdis yra sudėtingas bei vertingas dalykas, dažniausiai jo poveikis vartotojams lieka nežinomas. Įvaizdis tampa tarsi įmonės žinutė auditorijai (vartotojams, akcininkams, partneriams), kuri dažniausiai yra perduodama per prekių gausą. Kiekviena iš šių grupių susieja skirtingus aspektus, bet tokiu būdu padeda įmonei gerinti savo įvaizdį visuomenėje (Bravo *et al.*, 2009).

Palankus įvaizdis turi teigiamos įtakos vartotojų elgsenai didinant produkcijos pardavimų kiekį (šiuo atveju kalbant apie banką paslaugų vartojimo kiekiui), siūlant palankesnes kainas ir taip generuodamas teigiamus atsiliepimus (Hsiang – Ming *et al.*, 2011). Teigiama, kad produkcijos prekės ženklo įvaizdis yra svarbus veiksnys, lemiantis prekės ženklo vertę. Kuo geresnis įvaizdis, tuo vartotojai yra labiau linkę už šią prekę mokėti daugiau. Taip pat įvaizdis turi įtakos klientų lojalumui (Hsiang – Ming *et al.*, 2011).

Atsižvelgiant į įmonės veiklos pobūdį, reikia apibrėžti pagrindines įmonės veiklos pobūdį nusakančias savybes. Įvaizdis turi būti pritaikytas konkrečiai įmonei, pagal jos veikos pobūdį ir atitikti tikrovę (Drūteikienė, 2007). Palankus organizacijos įvaizdis padeda įmonei

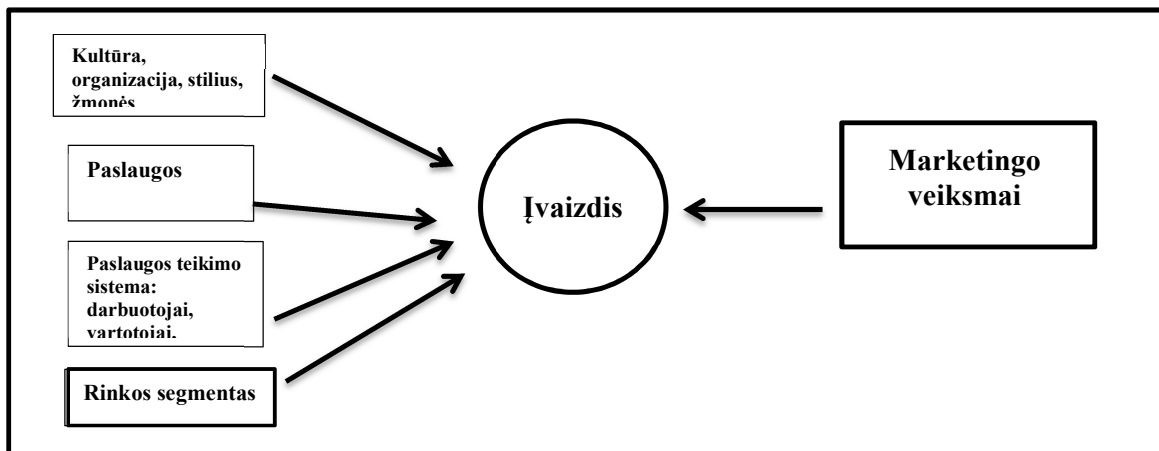
gauti jai reikiamų išteklių, tokių kaip: finansiniai, materialiniai, žmogiškieji bei informaciniai ištekliai. Taip pat tai padeda jai atlikti įvairias operacijas ir taip padidinti pasitikėjimą (Keisidou E. *et al.*, 2013; Chomvilailuk, butcher, 2010).

ĮVAIZDŽIO KŪRIMO TIPAI IR MODELIAI

Norint sudaryti ar sukurti bankų ar kitų įmonių įvaizdį reikia suprasti, kokios yra įvaizdžio sudedamosios dalys. Darbu nagrinėjamoje mokslinėje literatūroje pateikiami įvaizdžio kūrimo ir gerinimo modeliai, autorių pateikiami svarbiausi veiksniai padedantys sukurti ar pagerinti įmonės įvaizdį, kuriuos šiame poskyryje bus aptarta.

Autorė E.Vitkienė (2008) teigia, kad įvaizdį galima skirstyti į išorinį ir vidinį, tai tarsi du požiūriai į tą patį objektą, tik iš skirtingų pozicijų.

- *Išorinis įvaizdis* (organizacijos ar įmonės įvaizdis išorinėje aplinkoje), tai yra žmonių, tokių kaip: klientai, partneriai, įdarbinimo agentūros ir pan., pasąmonėje susikūrusi nuomonė apie tą įmonę.
- *Vidinis įvaizdis* yra darbuotojų ir personalo nuomonė apie pačią įmonę, bendravimą, kultūrą, darbuotojų kvalifikaciją. Tai lemia įmonės organizacinę kultūrą ir jos veiklos sėkmę (žr. 1 pav.).

1 pav. Įvaizdį formuojantys veiksniai

Šaltinis: Vitkienė E., 2008, p. 113.

Pirmame paveiksle yra išskiriamos glaustai aprašytos įvaizdžio sudedamosios dalys, kurias galima suskirstyti į išorinį bei vidinį įvaizdį. Išoriniam įvaizdžiui galima priskirti vartotojus bei partnerius, o vidiniam - organizacijos stilių, kultūrą, paslaugas, darbuotojus, priemonės (paslaugų) ir marketingo veiksmus.

Žinoma, įvaizdis nėra toks pats įmonei ir žmogui, skiriasi ir priemonės, ir būdai, kuriais yra kuriamas ar gerinamas įvaizdis. Taigi, kiekvienas Vitkienės išvardintas tipas skiriasi naudojamomis priemonėmis, būdais ir lėšų panaudojimu. Taip pat autorė įvaizdį suskirsto pagal charakteristikas, tai yra palankus, neutralus ir universalus (žr. 2 lent.). Palankus įvaizdis kuriamas tokiose įmonėse, kurios turi aiškų vartotojų segmentą ir išsiskiria iš kitų teikiamomis paslaugomis ar prekėmis, nes jis pasižymi adekvatumu, originalumu bei plastiškumu. Neutraliam įmonės įvaizdžiui būdinga kompleksiskumas, tiesos atitikimas, paprastumas, aiškumas bei konkretumas.

2 lentelė. Įvaizdžio tipai bei jų charakteristikos

Organizacijos įvaizdis		
Tipas	Charakteristika	Tipas
Palankus	Adekvatumas – tai kai kuriamas įvaizdis atitinka tai kas egzistuoja ištikrųjų..	Pateidaujamas
	Originalumas- įmonės įvaizdis išsiskiriantis.	
Neutralus	Plastiškumas – įvaizdis greitai prisitaikantis prie aplinkos, pvz., ekonominiai, mados, psichologiniai pokyčiai.	
	Adreso tikslumas – tai klientų ir kitų asmenų grupių pritraukimas.	
	Kompleksiškas – visa įmonės istorija, specifinės savybės ir pan. atskleidžiamos reklaminiame kataloge. Taip pat tai turi atitikti tiesą, galima bet ne per daug.	
	Aiškumas ir konkretumas – tam tikro objekto savybės turi būti gerai suprantamos.	
	Paprastumas – įvaizdis turi būti paprastesnis už patį objektą.	
	Neišbaigtumas.	

Šaltinis: Vitkienė E., 2008, p.115.

Kalbant apie universalų įmonės įvaizdį, kuris būtų priimtinas visoms tikslinėms grupėms, galima pasakyti, kad tokį sukurti yra labai sunku. Taip yra, nes organizacijai tenka bendrauti su įvairių grupių bei nuomonių žmonėmis, todėl jiems tenka kurti skirtingus tai grupei tinkamus įvaizdžius tam, kad visi būtų patenkinti. Lyginant neutralų ir universalų įvaizdį, neutralų yra daug lengviau sukurti, nes paprasčiausiai nereikia prisitaikyti prie visų nuomonės bei vertybių. Taip pat kuriant įvaizdį būtina jo neišbaigti tam, kad palikti vietos pačių žmonių fantazijai (Vitkienė, 2008).

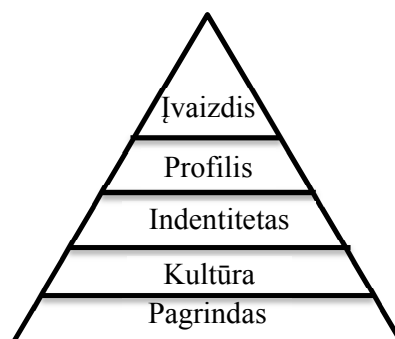
Kalbant apie jaunas įmones, tokioms įmonėms ypač svarbu išsiskirti iš kitų įmonių, siekiančių gauti investuotojų dėmesio bei pritraukti talentingus darbuotojus. Naujos įmonės siekia būti pastebėtos ir tapti unikaliomis, lyginant su kitomis jau veikiančiomis įmonėmis, kurios teikia tokias ar panašias paslaugas ar produktus. Tad įvaizdžio kūrimo srityje jaunų įmonių laukia itin sunki užduotis. Įmonės investavimas į įvaizdį dalinai priklauso nuo įmonės

veiklos srities bei jos klientų tipo. Tarkim, jei verslo idėja yra susijusi su verslas-verslui rinka, tai įmonei yra svarbu, kad jos įvaizdis būtų žinomas ribotam ratui tiesioginių klientų ir šios pramonės šakos ekspertų bendruomenei. Jeigu įmonės prekės ar paslaugos yra skirtos galutiniams vartotojams, tuomet jai reikia daug daugiau investuoti į įvaizdžio kūrimą bei formuoti emocinį ryšį su vartotojų segmentais. Taigi svarbu, kad jaunos įmonės savo komandoje turėtų labai patyrusį rinkodaros ekspertą arba siektų profesionalų pagalbos.

Galima teigti, kad vienas iš svarbiausių ir sunkiausių žingsnių, kuriant įmonės įvaizdį, yra susieti jį su įmonės organizacine kultūra. Ypatingai sėkmingos įmonės ne tik sukuria savo identiteto apibrėžimą, išskiria savo įvaizdžio vertybes, žinutes, simbolius, bet ir aiškiai įvardija elgsenas, kurios išreiškia jaunos įmonės identitetą kasdieninėje veikloje, bendraujant tiek įmonės viduje, tiek išorėje.

Kiekviena įmonė siekia sėkmingai veikti ir užimti aukštą vietą rinkoje, o tai užtikrina geras įmonės įvaizdis. Teigiamas įvaizdis suteikia galimybę išsiskirti iš konkurentų ir taip greičiau suvilioti klientą. Taip pat vartotojai tampa ištikimesni, daugiau leidžia pinigų tos įmonės teikiamoms paslaugoms, kurios vertybės jiems yra artimesnės. O kalbant apie akcininkus ar investuotojus, geras įvaizdis atneša daugiau pelno ir taip užtikrina stabilumą (Ranonytė, 2006). Tam, kad būtų sukurtas teigiamas įvaizdis, reikia išanalizuoti ir žinoti visas sudedamąsias įvaizdžio dalis bei jas įtakojančius veiksniai.

Taigi, kad sėkmingai gyvuotų įmonė, svarbus ne tik tinkamas įvaizdis vartotojams, partneriams ar konkurentams (dar kitaip vadinamas išorinis įmonės įvaizdis), bet svarbus ir vidinis įvaizdis, t.y. įvaizdis tarp įmonės darbuotojų. Žinoma, išorinis ir vidinis įvaizdis gali labai skirtis, todėl jis turi savo struktūrą ir tipus. Įmonės struktūrą sudaro tam tikros sudedamosios dalys, kurioms įtaką daro skirtingi veiksniai bei elementai.

2 pav. Įmonės įvaizdžio kūrimo piramidė

Šaltinis: Drūteikienė G., 2007, p. 39.

Pagrindą sudaro įstatymai bei kiti dokumentai, banko vykdomos funkcijos ir vieta šalies ūkyje. Kultūra tai įmonės darbuotojų vertybės ir požiūriai, kurios pasireiškia bendraujant su klientais. Trečia piramidės dalis yra identitetas. „Identitetas – tai matomų požymių, pagal kuriuos visuomenė gali atpažinti konkretų banką, kūrimas (Drūteikienė, 2007). Lakačauskaitė (2012) teigia, kad identitetas yra įvaizdžio pagrindas, kurį galima skirstyti į matomą ir nematomą. Identitetą skirtingi autoriai, skirtingai paaiškina. Dažnai jis tapatinamas su įmonės kultūra, vizualia identifikacija (simbolizmas), komunikacija. Ketvirta piramidės dalis yra profilis, kuris palaiko identiteto kryptingumą. Šios piramidės svarbiausias elementas yra misija, kuri nusako įmonės veiklos prasmę bei tikslus. (Drūteikienė, 2007).

Taigi kiekviena šios piramidės pakopa formuoja unikalų įmonės įvaizdį. Įmonių vadovų siekis yra, kad būtų sukurtas teigiamas įvaizdis, kuris suteiktų klientams įsimintiną įspūdį bei norą kitą kartą grįžti atgal.

Vitkienė (2008) išskiria dvi pagrindines banko įvaizdžio problemų atsiradimo priežastis:

1. Įmonė yra gerai žinoma, bet vis dėl to turi blogą įvaizdį;
2. Įmonė nėra taip gerai žinoma, jos įvaizdis nėra aiškus ir tikslus, susiformavęs iš vartotojų patirties.

Pirmuoju atveju neigiamas yra įvaizdis, o antruoju – paslaugų vartotojų patyrimas. Dažniausiai nugalai realybė. Jei lūkesčiai yra dideli, o tikrovė nesikeičia, tai formuojasi neigiamas kokybės suvokimas, o tai jau kenkia įvaizdžiui. Jeigu įvaizdžio problema yra reali, tai padės tik realūs veiksmai, o jei įvaizdis yra nežinomas, tai čia jau ryšių problema. Taigi, iškilus tam tikrai įvaizdžio problemai, vadybininkai privalo visų pirma ją išanalizuoti, o tik tada imtis tam tikrų veiksmų

Taigi įmonės įvaizdį galima nustatyti keturiais aspektais:

- Įvaizdis kaip reklama, perduodamas dažniausiai žodžiu. Jis padeda žmonėms patikslinti informaciją bei rinkodaros ryšius. Teigiamas įvaizdis ryšius veikia teigiamai, o neigiamas sukelia negatyvių pasekmių. Kalbant, apie neutralų įvaizdį, tai jis nesukelia jokios žalos, tačiau ir nepadidina efektyvumo;
- Įvaizdis tarsi filtras, kuris veikia vartotojų suvokimą apie tos įmonės suteikiamas paslaugas;
- Įvaizdis atspindi vartotojų lūkesčius ir patiriamą paslaugų efektą. Tačiau jei įvaizdis nėra aiškus ar tikslus, tai jis nepadeda suformuoti vartotojui nuomonės apie įmonę, vartotojui tenka tai padaryti pačiam;

- Įvaizdis svarbus valdant paslaugų įmonę, jis sukuria vidinį poveikį (Vitkienė, 2008).

IŠVADOS

Įvaizdis yra jausmų, nuomonių, patirties, išpūdžių apie vieną ar kitą objektą visuma. Teigiamas organizacijos ar institucijos įvaizdis yra sukuriamas, pasiekiamas, kartu valdomas ir tokia institucija, kuri turi gerą įvaizdį, tampa geriau matoma rinkoje ir gauna didesnę klientų ar partnerių pasitikėjimą.

Palankus įvaizdis turi teigiamos įtakos vartotojų elgsenai didinant produkcijos pardavimų kiekį (šiuo atveju kalbant apie banką paslaugų vartojimo kiekiui), siūlant palankesnes kainas ir taip generuodamas teigiamus atsiliepimus. Taip pat įvaizdis turi įtakos klientų lojalumui.

Įvaizdis turi būti pritaikytas konkrečiai įmonei, pagal jos veikos pobūdį ir atitikti tikrovę. Palankus organizacijos įvaizdis padeda įmonei gauti jai reikiamų išteklių, tokių kaip: finansiniai, materialiniai, žmogiškieji bei informaciniai ištekliai.

Įmonės įvaizdį galima nustatyti keturiais aspektais: įvaizdis kaip reklama, įvaizdis tarsi filtras, kuris veikia vartotojų suvokimą apie tos įmonės suteikiamas paslaugas, įvaizdis atspindi vartotojų lūkesčius ir patiriamą paslaugų efektą. Įvaizdis svarbus valdant paslaugų įmonę, jis sukuria vidinį poveikį.

LITERATŪRA

1. Akdag H. C., Zineldin M. Strategic positioning and quality determinants in banking service//The TQM journal. – Jungtinė Karalystė, 2011, vol. 23, no. 4, p. 446 – 457. – ISSN 1754 – 2731. – URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/17542731111139518>
2. Al – Tamimi H. et al. Bank image in the UAE: comparing islamic and conventional banks//Journal of financial services marketing. – Šardža, 2009, Nr. 3, p. 232 – 244.
3. Amin M. et al. Islamic banks: contrasting the drivers of customer satisfaction on image, trust and loyalty muslim and non – muslim customers in Malaysia// International journal of bank marketing. – Jungtinė Karalystė, 2011, vol. 31, no. 2, p. 79 – 97. – ISSN 0265 – 2323. – URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/02652321311298627>
4. Bravo R. et al. The role of bank image for costumers versus non – costumers// International journal of bank marketing. – Hispania, 2009, vol. 27, no. 4, p. 315- 344. – ISSN 0265-2323. – URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/02652320910968377>
5. Chomvilailuk R., Butcher K. Enhancing brand preference through corporate social responsibility initiatives in the Thai banking sector//Asia pacific journal of marketing and logistics. – Jungtinė Karalystė, vol. 22, no. 3, p. 397 – 418. – ISSN 1355 – 5855. – URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/13555851011062296>
6. Drūteikienė G. Organizacijos įvaizdžio valdymas. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007. – 99 p. – ISBN 9789986199885.

7. Erichson L.S. et al. Crisis communication in the banking industry: contrywide's use of image restoration strategies//Managing reality: acconntability and the miasma of private and public domains. – Jungtinė Karalystė, 2013, vol. 16, p. 91 – 115. – ISSN 1041 – 7060. – URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/S1041-7060%282013%290000016007>
8. Hsiang – Ming L. et al. Brand image strategy affects brand equity after M&A//European journal of marketing. – Jungtinė Karalystė, 2011, vol. 45, no. 7/8, p. 1091 – 1111. – ISSN 0309 – 0566. – URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/03090561111137624>
9. Yeo K. R., Youssef A.M. communicating corporate image into existence: the case of the Saudi banking industry//Corporate communications: an international journal. – Jungtinė Karalystė, 2010, vol. 15, no. 3, p. 263 – 280. – ISSN 1356 – 3289. – URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/13563281011068122>
10. Keisidou E. et al. Costomer satisfaction loyalty and financial performance: a holistic approach of the Greek banking sector//International journal of bank marketing. – Jungtinė Karalystė, 2013, vol. 31, no. 4, p. 259 – 288. – ISSN 0265 – 2323. – URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/IJBM-11-2012-0114>
11. Lakačauskaitė S. Organizacijos komunikacija: įvaizdžio formavimas semeotinės komunikacijos būdu //Santalka: filosofija, komunikacija. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2012, Nr. 2, t.20, p. 171 – 179. – ISSN 2029 – 6320. – URL: <http://www.cpc.vgtu.lt/index.php/cpc/article/viewFile/cpc.2012.17/pdf>
12. Lukašova R., Urbanek T. Bank image structure: the relationship to consumer behaviou //Journal of competiveness. – Čekija, 2014, Nr. 6, p. 18 – 35. – ISSN 1804 – 171X. – URL: <http://www.cjournal.cz/files/161.pdf>
13. Narteh B., Owusu – Frimpong N. An analysis of students' knowledge and choice criteria in retail bank selection in sub. – Saharan Africa: the case of Chana//International journal of bank marketing – Jungtinė Karalystė, 2011, vol. 29, no. 5, p. 373 – 397. – ISSN 0265 – 2323. – URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/02652321111152909>
14. Nguyen N., Leclerc A. The effect of service employees' competence on financial institutions' image: benevolenceas a moderator variable// Journal of Services Marketing. – Jungtinė Karalystė, 2011, vol. 25, no. 5, p. 349 – 360. – ISSN 0887 – 6045. – URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/08876041111149702>
15. Vegholm F. Relationship marketing and the managment of corporate image in the bank – SME relationship//Managment research review. – Jungtinė Kralaystė, 2011, vol. 34, no. 3, p. 325 – 336. – ISSN 2040 – 8269. – URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/01409171111116330>
16. Vitkienė E. Paslaugų marketingas. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2008 – 133 p. – ISBN 97899551820801.

ANALYSIS OF INVESTMENT IN THE IMAGE FORMATION

Nelė Lukianskaitė*, Jekaterina Kartašova**

Mykolas Romeris University

Summary

Image is powerful tool which makes influence to customers in choosing a company. Favorable image has a positive effect on consumers' behavior by increasing production volume of sales, offering more favorable prices and by this generating positive feedback. The institution which has a good image, becoming more noticed in the market and has a higher customers or partners trust. The image is variously understood in the scientific literature and different definitions of the image also distinguishes the different factors that affect its formation.

The main goal for adapting different models of image to companies is to be more noticed in the market.

Keywords: image, investment, company, models.

Nelė Lukianskaitė*, Finansų rinkų magistras, Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Investicijų ir bankininkystės katedra. Mokslinių interesų sritys: komercinių bankų įvaizdžio formuojančių veiksnių tyrimas
Nelė Lukianskaitė*, Master of Financial Markets, Mykolas Rimeris university, Faculty of Economics and Financial Management, Department of Investment and Banking. Research interests: commercial's banks image formation factors analysis.

Jekaterina Kartašova**, daktarė, Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Investicijų ir bankininkystės katedros docentė. Mokslinių interesų sritys: finansų elgsena, investavimas
Jekaterina Kartašova**, PhD, Mykolas Rimeris university, Faculty of Economics and Financial Management, Department of Investment and Banking, Associate Professor. Research interests: financial behaviour, investments.

OVERVIEW OF THE PRESENT CRIMINAL POLICE REFORM IN LITHUANIA: FROM STRUCTURAL CHANGES TOWARDS EFFICIENCY OF ACTIVITIES

Žaneta Navickienė*

*Department of Police Activities of the Faculty of Public Security, Mykolas Romeris University
70 Putvinsko St., LT-44211, Kaunas
Telephone (+370)37 303663
E-mail: zaneta.navickiene@mruni.eu*

Edvardas Šileris**

*Police Department under Ministry of Interior of the Republic of Lithuania
19 Saltoniškių Str., LT-08105, Vilnius
Telephone (+370) 5 271 9719
E-mail: info@policija.lt
Department of Police Activities of the Faculty of Public Security, Mykolas Romeris University
70 Putvinsko St., LT-44211, Kaunas
Telephone (+370)37 303663
E-mail: edvardas.sileris@mruni.eu*

Genius can make the beginning but it is only patient work that accomplishes (H. Monte)

Annotation. This article aims at introducing the present reform of the Lithuanian criminal police. It reflects principal prerequisites for the reform in the fields of legal regulation, practical application and structural changes. This reform of the criminal police is characterized by complexity of actions since the alterations encompass not only peculiarities of criminal activities and implementation of new forms of work organization in practice but also specific features of the professional development of criminal police officers.

The article consists of the introduction outlining the most relevant and latest indicators of legal regulation in the field of organization of criminal investigations. The body of the article consists of three interrelated parts consistently analyzing changes related to the structure and activities of the criminal police. The first part outlines key reasons which determined indispensable changes to be carried out in the criminal police, as well as substantial structural changes of the criminal police in 2014-2015. The second part is devoted to the analysis of one of the most critical spheres of legal regulation in streamlining the organization of pre-trial investigation, i.e. prioritization of pre-trial investigations which was launched in 2015. This part also highlights how prioritization of pre-trial investigations adds to a more efficient organization of activities. The issue of the legitimation of priority identification for pre-trial investigations is discussed as well. The third part overviews one of the examples of implementation of innovative activity models, that is, a tentative case of Kaunas police commenced in 2015, involving activities of Criminal acts Registration Unit along with principal guidelines for this activity. Possible strengths of this model of activities and possible weaknesses, as a prerequisite of such a form of work, are identified.

Keywords: pre-trial investigation, criminal police officer, organization of criminal investigations, reform of the criminal police, prosecutor.

INTRODUCTION

Relevancy of the research. The European Council¹ identified priorities for member states for the coherent and efficient solution of problems by invoking forensic science and creating a single forensic science area and its vision. Therefore, there is no doubt that creation of the vision for “Forensic Science 2020” is first and foremost determined by structural changes and changes in activities of the criminal police at the national level: analysis of the current state of affairs and framing further course.

Recently evaluating preconditions that make impact on organization of criminal investigations, major attention has been paid to the complex identification of these preconditions, specifically, to the review of legal regulation in this field, reshuffling of human resources, topical issues related to cooperation and revision of work organization forms. It must also be mentioned that inert organization of criminal investigations no longer satisfies police ambitions. Over the last few years, reviewing different formats of organization of criminal investigations both at an academic² and practical level with the clear and reasoned emphasis on weak links of this process, attempts have been made to search for well-founded, rational and anti-ephemeral but long-term and constructive complex approaches to optimize this process.

In pursuance of the key trends of police reorganization and upon the analysis, at a practical level, of the principal preconditions making impact on the level and effectiveness of this process, the Approval of the Guidelines for the Change in Organization of Activities of Territorial Criminal Police Units³ has become an important benchmark. The primary objective of these guidelines encompasses a successful implementation of national activity priorities set for the Lithuanian police and those of the European Union, expeditious response to the

¹ Press Release of the European Council on Main Results of the Meeting of the European Council Considering the Issue Regarding Creation of the Vision for Forensic Science 2020 18498/11 PRESSE 491 PR CO 79.2011.

² Jurka R., Jovaišas K., Knapeckaitė J., Mišeikis Ž., Baliutavičius S. *Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai* [Possibilities and Methods of Optimization and Expedition of Criminal Procedure]. Vilnius, 2004. Also see Ancelis P. *Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame procese* [Coherence of Functions in an Efficient and Fair Criminal Procedure]. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2012. Also see Navickienė Ž. *Ikiteisminio tyrimo organizavimo modelis kriminalistikos taktikoje* [Organization of Pre-trial Investigation Model in the Tactics of Forensic Science] (PhD thesis). Social science, law (01S).-Vilnius: Mykolas Romeris University, 2011. Also see Navickienė Ž. Innovation of Criminalistics Tactics in Lithuania: Shifting Approach on the Organization of Pre-trial Investigation. International Scientific Conference “Archibald Reiss Days” Thematic Conference Proceedings of International Significance. Serbia: Belgrad, 2014. P. 221-222.

³ Order of the Lithuanian Police Commissioner General No. 2014 N. 5-V-779 of 28 August „On the Approval of the Guidelines for the Change in Organization of Activities of Territorial Criminal Police Units”.

changeable character of crime and ensuring appropriate prevention, disclosure and investigation of criminal acts; by means of upgrading competencies of criminal police officers, structuring criminal police units afresh, defining their new competencies, streamlining procedures for conducting criminal intelligence and pre-trial investigations⁴, we come back to principal rules of organization of crime investigation as a constituent part of the science of criminalistics⁵.

One of the priority tasks of the Lithuanian police for 2015 is to consolidate capacities and maintenance of criminal intelligence and pre-trial investigation units⁶. This implies that the achieved result of the reform implemented, continuity of activities directed towards optimization of this process and ensuring measures to be taken for these activities is and will be of critical importance. On the other hand, it should be mentioned again that the criminal police has set the aim of responding to the changeable character of crime which was envisaged in the Activity Report of the Prosecution Service of the Republic of Lithuania of the year 2014, that is, to consolidate criminal prosecution in connection to crimes committed by organized crime groups and criminal associations, in connection to child sexual exploitation, unlawful enrichment and legalization of criminally derived proceeds or property and criminal acts against security of electronic data and information systems⁷.

Novelty of the research. The authors of the academic article came up with the idea to write it as a result of the discussion about a great number of structural and activity-related changes that the criminal police has undergone recently in our country. The aspiration to introduce the course of these changes and their outcomes to academics and practitioners of both our country and foreign countries has induced a profound analysis of this subject, especially having in mind that it constitutes a completely fresh and topical area for academic and practical discussion.

Structural changes and changes in activities of the Lithuanian criminal police is a new subject with good prospects; the discussion of this subject was commenced in a complex and versatile way. As far as the practical sphere is concerned, this subject has been exhaustively and extensively discussed both in mass media and in various meetings and round-table

⁴ Ibid

⁵ Можеева И. П. Организация расследования преступлений как криминалистическое учение. Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика. Санкт-Петербург, 2012.

⁶ Activity Report of the Lithuanian police 2014 [viewed on 16/03/2015]. Online access: <http://www.policija.lt/>

⁷ Activity Report of the Prosecution Service of the Republic of Lithuania 2014. [viewed on 16/03/2015]. Online access: <http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Veiklosataskaitos/tabid/515/Default.aspx>

discussions⁸. However, on the academic level, so far considerations have basically been given to preconditions that make impact on pre-trial investigation and effectiveness of its organization. Structural changes of the criminal police have very little been analyzed so far in this regard, and recent relevancy as to the intent of these changes and prediction and implication of these steps in practice has not been touched upon altogether. During the last decade slightly more attention has been paid in Lithuania to such issues as links between the criminal process and criminal intelligence and other consideration of matters pertaining to activities and trends of criminal intelligence⁹.

In foreign analyses consideration was given to the police reform including that of the criminal police in the fields as follows: legal regulation¹⁰, tools of the crime control¹¹, training and development of systematic performance?¹²

Object of the research. Structural changes and changes in activities of the Lithuanian criminal police in the context of optimization of criminal investigations.

Goal of the research. To present the overview of new models of activities through introduction of structural changes in the Lithuanian criminal police of 2014-2015.

Objectives of the research. In pursuance of the goal established, the following objectives have been set: To present fundamental structural changes in the Lithuanian criminal police of 2014-2015; To overview the latest models of criminal police activities launched in 2014-2015 with a view to optimize organization of criminal investigations.

⁸ See more at *Visuomenės nuomonė apie teisėsaugą – vis geresnė* [Public Opinion about Law Enforcement is Improving“. [viewed on 12/03/2015]. Online access: <http://www.vrm.lt/lit/Visuomenes-nuomone-apie-teisesauga--vis-geresne/1788>. Also see *Kriminalinės policijos reforma: tik atviras bendradarbiavimas gali padaryti ją pavykusia*. [Reform of the Criminal Police: Only Open Cooperation may Lead to its Success] [viewed on 12/03/2015]. Online access: <http://www.pareigunai.lt/c-5/p-855-kriminalines-policijos-reforma-tik-atviras-bendradarbiavimas-gali-padaryti-ja-pavykusia>

⁹ See more žr. Panomariovas A., Ramanauskas R. *Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė. Jurisprudencija*. [Secrecy as a Means of Establishment of Truth in the Criminal Procedure] *Jurisprudencija*, 2005, t. 75(67). P. 50–57. Also see: Tarasevičius P. *Esminės operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo reglamentavimo poįstatyminiais teisės aktais problemos*. [Key Problems Related to Regulation of Operational Activities and Pre-trial Investigation by Secondary Legislation]. *Jurisprudencija*, 2005, t. 75(67). P. 76–82. Also see Panomariovas A. *Parengtinio (ikiteisminio) tyrimo duomenų paslaptis baudžiamajame procese*. [Secrecy of Data of Preliminary Investigation in Criminal Procedure] *Jurisprudencija*, 2002, t. 29(21). P. 31–39.

¹⁰ Otis W. G. *Intent-Optional Criminal Statutes: A Plea For Reform, And A Note Of Caution To Reformers*. *Harvard Journal of Law & Public Policy*. Vol. 37. No. 1. 2014. P. 51-56.

¹¹ See more Nagin D. S., Solow R. M., Lum C. *Deterrence, Criminal Opportunities, and Police*. *Criminology*. 2015. Vol. 53. Issue. 1. P. 74-100. Also see more Verfaillie K., Beken T. V. *Proactive Policing and the Assessment of Organised Crime*. *Policing*. Vol. 31. Issue 4. 2008. P. 534-552.

¹² Prenzler T. *Reform in Politics, Criminal Justice and The Police In Post-Fitzgerald Queensland*. An Assessment. *Griffith Law Review*. Vol 18 No 3. 2009. P. 576-592.

Methods of the research. The following theoretical and empirical research methods have been used: comparative-descriptive, critical-analytical, analysis of document contents as well as academic literature and interview. When applying comparative-descriptive and comparison methods, provisions of academic literature that examines improvement of organization of criminal investigations are described and analyzed in the article. The article discusses the most significant prerequisites for the reform of the criminal police as well as ways of making pre-trial investigation more efficient by means of critical-analytical research method. The analysis of document contents and academic literature aimed at examining reports by different law enforcement agencies (prosecution services, police) that regulate procedures for the reorganization of the criminal police, process and contents of organization of pre-trial investigations, also examining provisions of academic papers (dissertations, academic articles) in relation to efficiency of this process. During an interview four criminal police officers were spoken to in connection to the new model of activities in responding to criminal acts. In order to ground the situation and especially to prove the relevance of this subject, without crossing the line of academic neutrality, three publicist articles were used in the research.

STRUCTURAL CHANGES IN THE LITHUANIAN CRIMINAL POLICE IN 2015

When considering structural changes that took place in the Lithuanian criminal police in 2015, first of all, the importance of prerequisites for these alterations must be highlighted. Over the last few years, analysis has been made as to the situation regarding both criminal intelligence and pre-trial investigations in police itself and outside of it, including other entities of the state. Thus, both internal and external reasons determined the necessity for the reform of the criminal police. It is also worthwhile mentioning that the objective of this reform excludes mechanic changes of the structure since structural changes provided a framework for both implementations of forthcoming models of activities and reviewing as well as increasing competencies of human resources. It has been envisaged that upon the implementation of the changes in criminal police activities, efficiency of criminal intelligence activities will rise, criminal intelligence and other information will be appropriately collected

and analyzed, activities of special units will be more purposeful; investigations will be conducted more efficiently, workload of criminal police units will become equalized¹³.

Therefore, in order to pursue the reorganization, the analysis of the current state of affairs and specification of the causes of inefficient current structure and activities was indispensable, first of all. The outcomes of this analysis has revealed that proper methods of criminal intelligence are basically used by officers of county police headquarters (although it has been envisaged that officers of police units perform it as well), whereas actions performed in police units may be conducted during pre-trial investigations as well¹⁴. Furthermore, unequal practice of administration and execution of specific pre-trial investigations was prevalent. i.e., a specific equal field of competence of units of a police agency of the same level was not specified. Upon the analysis of the resources available, crime and other criminogenic indicators, it has come to light that county police headquarters have 34% while police units have 66% of all the posts of pre-trial investigation officers established (the planned ratio subject to change would be 40-50% for county police headquarters and 60-50% for police units)¹⁵. Another reason having prompted a serious review of structural and activity change of the criminal police was conclusions of 2012 drawn by the National Audit on irrational organization of pre-trial investigation that ought to be improved: too long a time frame for conducting pre-trial investigations and unequal workload for pre-trial investigation units¹⁶. This also served as a serious incentive for shaping a new structure of criminal police units and for searching for more effective forms of work organization. Hence, plans for reviewing of available human resources of the criminal police also have to be included. On the other hand, the competence of county police headquarters will be consolidated in this field. Therefore, the necessity specialize criminal intelligence and to shape a new model for conducting pre-trial investigations, i.e. review of criminal investigations and their assignment to the field of competence of specific units as well as a clear-cut definition of the powers, are considered as the principal reasons for this reform.

¹³ Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 28 August 2014 No. 5-V-779 of 28 August “On the Approval of the Guidelines for the Change in Organization of Activities of Territorial Criminal Police Units“.

¹⁴ Record of the meeting of the Commission for the Improvement of Administration of the Police System of 31 January 2014 No. 5-IL-140.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ National audit report by the National Audit Office of the Republic of Lithuania of 20 December 2012 “Have there Preconditions for Effective Organization of Pre-trial Process been Created“ [*„Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą“*].

In the preparation for the upcoming reorganization, establishment¹⁷ of the powers for conducting and organizing police pre-trial investigation that meant a clear-cut determination of the procedure for transfer and taking over of pre-trial investigations, was also critical. Another step of the reform was drawing up and approval of the Plan of the Change in Activity Organization of the Criminal Police of County Police Headquarters¹⁸. It provides for the key measures to implement the reform of activity organization along with drawing up and adoption of the regulations and flowchart of structural units of county police headquarters¹⁹. In pursuance of upgrading criminal police activities and under the provisions of the abovementioned legal act, as of 1 January 2015 police units in county police headquarters have been established in line with such intelligence and pre-trial investigation directions, as organized crime, serious (violent) crimes, crimes against property, economic crimes, criminal intelligence and special tasks²⁰.

It must be noted that structural changes and changes in activities are being implemented with the complex inclusion of issues concerning employees' motivation²¹ i.e. by means of reviewing job descriptions and by allocation, according to the competence, of an appropriate category to each post. One of the stages concluded in this field is the Description of Competencies²² defining mandatory competence of specific criminal police units and the procedure for further investigation, transfer and taking over of pre-trial investigations commenced up to 1 January 2015. This legal act serves as a means of defining, distinctly and specifically, boundaries of activities of criminal police units in respect of a criminal offence under investigation.

¹⁷ Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 3 March 2014 No. 5-V-201 "On the Establishment of Powers for Conducting and Organization of Pre-trial Investigation by Police".

¹⁸ Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 31 March 2014 No. 5-V-281 "On the Improvement of Pre-trial Investigation and Criminal Intelligence in County Police Headquarters". The plan was revised and approved anew on 12 June 2014. See more at the Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 12 June 2014 No. 5-V-521 "On the Amendment of the Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 31 March 2014 No. 5-V-281 „On the Improvement of Pre-trial Investigation and Criminal Intelligence Activities in County Police Headquarters“.

¹⁹ See more at: the Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 19 August 2014 No. 5-V-739 "On the Amendment of the Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 29 May 2008 No. 5-V-300 "On the Decision on reorganization of lower-level police units by affiliating them to respective higher-level police units, terms of reorganization, approval of regulations and structural flowcharts of county police headquarters."

²⁰ See more *ibid*.

²¹ Order of the Lithuanian Police Commissioner General No. of 28 August 2014 No. 5-V-779 "On the Approval of the Guidelines for the Change in Organization of Activities of Territorial Criminal Police Unit".

²² Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 17 October 2014 No. 5-V-890 "On the Approval of the Description of Competencies of Police Units to Conduct Pre-trial Investigations".

The importance of this new structural alteration creates conditions for implementation of a new, more effective model of criminal police activities. In terms of the systematic approach, these changes are meaningful in several aspects: criminal police activities of county police headquarters are made equal and systematic, criminal intelligence activities and their coordination (control) become concentrated, description of posts of the criminal police becomes standardized, the objective to make the workload of criminal police officers equal is identified and reiteration of functions is being avoided.

IMPLEMENTATION OF THE FORMAT FOR PRIORITIZATION OF PRE-TRIAL INVESTIGATIONS IN PRACTICE

While analyzing preconditions that make impact on investigation of criminal acts and that are set in the guidelines for the change in activity organization of criminal police of territorial police agencies, it has been emphasized that these days' police lack abilities to respond to incidents adequately and to collect relevant evidence in a place of incident. Moreover, in accordance with the opinion of participants of the process, pre-trial investigation actions are conducted not as expeditiously and qualitatively as it is expected, territorial police units lack concentrated resources and powers to pursue prevention and investigation of specific crimes, including serious and very serious and latent criminal acts, as well as to perform information analysis²³. The conclusions "On Organization of Pre-trial Investigation" drawn by the National Audit, already in 2012 highlighted other weak links of organization of pre-trial investigation as well, namely, unequal workload of criminal police units of territorial police agencies and considerable difference in the number of pre-trial investigations organized by prosecutors as well²⁴. Furthermore, it has been established that pre-trial investigations last rather long. In the evaluation of the conclusions of this audit, the prosecution service already in 2013 intensified the administration of pre-trial investigations with the proportion of pre-trial investigations that last longer than 12 months constituting 15% up to the end of 2013, that is, by 2, 4 %t less than in 2012²⁵.

²³ Order of the Lithuanian Police Commissioner General No. 2014 N. 5-V-779 of 28 August "On the Approval of the Guidelines for the Change in Organization of Activities of Territorial Criminal Police Units".

²⁴ National audit report by the National Audit Office of the Republic of Lithuania of 20 December 2012 "Have there Preconditions for Effective Organization of Pre-trial Process been Created" [*„Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą“*].

²⁵ Activity Report of the Prosecution Service of the Republic of Lithuania 2013 [viewed on 16/03/2015]. Online access: <http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Veiklosataskaitos/tabid/515/Default.aspx>

Upon evaluation of the current state of affairs of the this analysis and on consideration of the fact that equal capacities are allocated to the investigation of criminal acts irrespective of the seriousness of the crimes under investigation, identification of priorities for police-conducted pre-trial investigations were defined at the end of the last year. Under the common order of the Prosecutor General of the Republic of Lithuania and Lithuanian police Commissioner General of 8 December 2014, the Description of Identification of Priorities for Pre-trial Investigations Conducted by Police was approved²⁶. Having not become this legal act effective yet, a two-fold opinion had proliferated in mass media maintaining that police would not investigate all criminal acts and would not pay attention to minor criminal acts in particular²⁷. There were absolutely no intentions to ignore investigations of any criminal acts in the implementation of the ideas regarding prioritizing of pre-trial investigations. The major step is to measure (identify) levels that would enable to utilize both human and financial resources more rationally, to make position of the prosecutor supervising investigation more active with absolutely no elimination of investigation of crimes of any kind.

The abovementioned document defines the procedure for establishment of crime investigation priority by means of identifying categories and levels of pre-trial investigations. Considering the seriousness and the degree of danger of criminal acts, pre-trial investigations are grouped into 4 categories: AA, A, B and C²⁸.

Taking into account objective possibilities to disclose a criminal offence and other evaluative characteristics, pre-trial investigations are ascribed to one of the following levels: level 1 – pre-trial investigation with the clear course of investigation and/or with a person

²⁶ Order of the Prosecutor General of the Republic of Lithuania and Lithuanian Police Commissioner General of 8 December 2014 No. I-270 / 5-V-1061 “On the Approval of the Description of Prioritization for Pre-trial Investigations Conducted by Police“.

²⁷ Police are not willing to waste their time for the search of buckets. [viewed 16/03/2015]. Online access <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/policija-nenori-svaistyti-laiko-kibiru-paieskoms.d?id=66139534>

²⁸ In accordance with the provisions of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania criminal acts are divided into crimes and misdemeanours. In accordance with the provisions of the the Prosecutor General of the Republic of Lithuania and Lithuanian police Commissioner General of 8 December 2014, certain criminal acts are ascribed to each category: category AA encompasses very serious crimes. Category A embraces: serious crime; high-profile crimes; medium-gravity crimes involving damage made to the victim’s life, health or property of high value and cases when victim’s life and health are exposed to danger; crimes related to child sexual exploitation; crimes committed through negligence incurring the maximum term of imprisonment exceeding 6 year; pre-trial investigations in relation to missing people instigated as per code 556000. Category B encompasses: medium-gravity crimes, multi-episodic minor or medium-gravity crimes or those characterised by systematic reiteration (in the territory or in the time frame) and similar according to the type of their commission; crimes committed through negligence incurring the maximum term of imprisonment exceeding 3 years but not more than 6 years; pre-trial investigations in order to establish the cause of death, instigated as per code 555000. Category C embraces minor crimes; crimes committed through negligence incurring the maximum term of imprisonment up to 3 years; misdemeanours.

possibly having committed a criminal act identified or with a minor having suffered from a criminal act; level 2 – pre-trial investigation with the objective data giving probability to establish a course of investigation and a person possibly having committed a criminal act; level 3 – pre-trial investigation with no objective data giving probability to establish a course of investigation and a person possibly having committed a criminal act.

Priorities for pre-trial investigations are identified considering the category of a criminal act (AA, A, B or C) and level of pre-trial investigation (1, 2 or 3). The priorities of pre-trial investigations distinguished are as follows: highest priority, high priority, medium priority and lower priority (see figure 1).

	Level 1	Level 2	Level 3
AA			
A			
B			
C			

Figure 1. Pre-trial investigation priorities (source: Description of Identification of Priorities for Pre-trial Investigations Conducted by Police)

Consideration whether all criminal acts are to be really investigated leaves no doubt as provisions²⁹ of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania (hereafter referred to as: the Code of Criminal Procedure) obligate that a prosecutor and pre-trial investigation agencies are obliged at any time of the emergence of the features of a criminal offence to take, within the field of their competence, all measures defined in legal acts, in order to execute the investigation and to disclose a criminal offence in the shortest time possible.

We are of the opinion that prioritization of pre-trial investigations is characteristic of several fundamental aspects which are likely to purposefully and systematically regulate the

²⁹ Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania approved by the order of 14 March 2002 No. IX-785. Effective wording. Fourteenth issue amended and supplemented. Vilnius: Centre of Registers, 2015.

efficiency of the execution and organization of pre-trial investigations. First of all, identification of priorities for a pre-trial investigation will allow using human resources available more rationally as investigation of criminal acts is organized observing the principles of economy and proportionality; therefore, first of all, financial and human resources are allocated to execution of higher-priority pre-trial investigations. Secondly, prioritization of pre-trial investigations will ensure coherent and systematic intensity of pre-trial investigations conducted and administrated. Furthermore, prioritization of pre-trial investigations is not a static and unchangeable process. Upon emergence of new circumstances, the prosecutor organizing pre-trial investigation may change the priority identified to another (higher or lower). Moreover, working on this principle, a pre-trial investigation officer and prosecutor are both engaged into more active work and cooperation, that is, observing the state of affairs of conducting of a pre-trial investigation directly and enhancing, at the same time, their responsibility regarding the outcome of a specific pre-trial investigation. Finally, prioritization of pre-trial investigations is relevant in terms of work organization and control since heads of police units may follow the situation as to the current number of pre-trial investigations of the highest or high priority, ways of work organization within the unit or ways of presentation of intermediate and final activity results.

When assessing weak links of this model of activities, it is worth mentioning that it is considerably important not to underestimate lower-priority pre-trial investigations since in line with provisions of Article 2 of the Code of Criminal Procedure, all criminal acts are to be investigated protecting the position of a victim in this way³⁰. Hence, lower priority of pre-trial investigations should not altogether exclude investigation of less dangerous criminal acts and should remain as legitimate as all other pre-trial investigations of higher priority identified.

IMPLEMENTATION OF A NEW MODEL OF RESPONDING TO INCIDENTS (EXPERIMENT OF KAUNAS POLICE)

In 2014 the primary activity of the Lithuanian police aimed at operational response to a call for help, i.e. responding to incidents. Following the report of police activities of 2014, police managed to ensure that not less than two police cars with police officers react to criminal acts or administrative violations of law committed within the territory supervised by

³⁰ Ensuring victim's rights and legitimate interests has been identified as one of the priority activities of police in 2015. See more at Activity Report of the Lithuanian police 2014. [viewed on 19/03/2015]. Online access: <http://www.policija.lt/>

each local police unit and to shorten the time of response to violations of law and enhancing the efficiency of a Unanimous System for the Management of Forces³¹ was also among the aims of police. Search for upgraded forms of work is linked to not only optimization of organization of pre-trial investigation itself but also with response to reports, checking and documenting initial information and performance of initial actions of a pre-trial investigation. One of such effective forms of work, as a pilot form, was launched in 2015. In search of possibilities to react to reports on criminal acts as efficiently and expeditiously as possible, the Criminal Offenses Registration Unit was established in Kaunas Police Headquarters. The unit was tasked to operationally respond to reports on criminal acts arranged or already committed.

Moreover, police officers of this unit (more than 40 of them employed) conduct pre-trial investigations themselves in both expedited and formalized procedure and take decisions on the refusal to instigate them. Such a form of improvement of activities that involves the attempt to streamline pre-trial investigation procedures is associated with the concentration of registration of all criminal acts in one unit and streamlining of the pre-trial procedure.

The legitimation of the new format of activities is grounded by several aspects: determination of the criminogenic situation, rational utility of human resources and optimization of pre-trial investigation activities. Having summarized the results of the interview conducted and carried out practical evaluation of this model of activities, the following positive key anticipations (strengths) may be distinguished (see table 1). First, through concentration of registration of criminal acts within one unit, specific territories with the largest number in crimes should emerge due to the fact that registration is performed in one division. Second, response to incidents becomes centralized, thus, meaning that there is a possibility to actually evaluate the situation and possibilities to respond to incidents, use human resources more rationally and control capacities adequately considering the prioritization of pre-trial investigations. Third, it is expected, working on this principle, that competence of police officers working in this field will significantly improve on account of the fact that they will have an opportunity to broaden his/her experience in the context of the performance of initial actions. Additionally, it is believed that pre-trial investigation will be optimized: the quality of pre-trial investigation actions will improve as a particular defined circle of police officers will get specialized in this activity. Due to this reason, it is probable

³¹ Report of the Lithuanian Police of 2014 [viewed on 19/03/2015]. Online access: <http://www.policija.lt/>

that that term of pre-trial investigations will shorten. Moreover, cooperation of pre-trial investigation unit and the prosecution office is to be enhanced owing to the fact that the activities of this unit will be supervised by one prosecutor who will work in the same building together with police officers; hence, this will help ensure quality and expeditious investigation of pre-trial investigations conducted by the unit and taking of procedural decision as well. Thus, attempts are made to implement the model of active cooperation.

In our opinion, the application of such a model might exhibit not only strengths but may also be pertinent to possible weak links in a chain (see table 1). First of all, handling of the workload of employees of this unit might be complicated as this factor is dependent on the number of incidents. What is more, due to the increase in the workload of employees, review of posts may be necessary as, to our mind this unit may only function effectively and successfully unless the workload exceeds the average load. In addition, a circle of experienced staff is expedient in the performance of this activity as their field of competence is peculiar inasmuch as they deal with the initial stage of the pre-trial investigation (inspection of the scene of incident, etc.) and quality material collected and traces recorded determine further course of investigation.

Criteria of activity	Strengths anticipated	Possible weaknesses
Criminogenic situation	Easily identified in a particular territory	Unestablished
Centralized response to incidents	Simplified record	Unestablished
Number of posts	Unestablished	The number may be constantly subject to review due to extra workload
Competences of employees	Experienced staff, their competencies constantly develop and improve	Those lacking experience would face difficulties, quality of investigation would suffer
Quality of pre-trial investigation	Experienced employees' competencies would determine high quality of investigation	Unestablished
Employee workload	Unestablished	More difficult to handle; workload likely to rise subject to a large number of incidents
Shift work	Unestablished	Long working hours may impel the probability of mistakes
Cooperation with the prosecution office	Active, ongoing and systematic cooperation is expected	Unestablished

Table 1. Experimental model of activities when reacting to criminal acts: anticipated strengths and possible weaknesses of this activity model (source: results of the interview carried out and practical evaluation of the activity model)

Beside this, in accomplishing a case in the expedited procedure, experience for more rapid, thorough and at the same time more competent disclosure of the facts is requisite. And finally, work in this sphere encompasses 24 hours of performance which makes a really exhaustive load without interruption. This may have influence on the emergence of mistakes or may negatively influence the quality of a pre-trial investigation.

It will take at least a year to make judgements as to the time needed for the new experiment of response to incidents to get entrenched and whether or not it will set an example all over Lithuania. Specific outcomes, pros and cons and other peculiarities of the organization of activities may be presented in subsequent academic and practical researches. The upcoming analysis of this activity will constitute a serious necessity to carry out a more in-depth and well-founded scientific research.

CONCLUSIONS

The necessity for the reform of the criminal police was determined by the entirety of internal and external reasons in order to streamline organization of criminal investigations and to utilize available human resources more rationally. It should be noted that the reorganization did not aim at making mechanic changes in the structure, i.e. these changes also configured the implementation of further innovative models of activities while reviewing and enhancing the competencies of human resources. As far as the systematic aspect is concerned, these changes are characterized by multifaceted significance: activities of the criminal police of national county police headquarters become unified and systemized, intelligence activities and their coordination (control) becomes focused at the national level, descriptions of posts of the criminal police become standardized, aspiration to equalize the workload of criminal police officers is identified and duplication of functions is avoided.

Prioritization of pre-trial investigations aims at the rational management of human and financial resources, active and rational cooperation of subjects and shaping of the systematic approach towards the intensity of criminal investigations. It is critical not to underestimate pre-trial investigations of lower priority taking into account the provision of the Code of Criminal Procedure stipulating that every criminal act must be investigated. Therefore, lower priority of pre-trial investigations should not altogether exclude the investigation of less dangerous criminal acts and should remain as legitimate as all other pre-trial investigations of higher priority.

Summarizing information on the commenced police experiment in responding to incidents, it should be highlighted that it is expected to consolidate all links of organization of criminal investigations at the same time, i.e. from response to incidents to the accomplishment of the case in line with the principles of contemporary management in the administration of pre-trial investigations, such as the format of centralized activities, model of active cooperation between pre-trial investigation subjects and upgrading these subjects' competencies in one field. Still, possible weaknesses of this activity are anticipated as well, that is: significant increase in the workload, heavy responsibility and rapid speed of organization would become a burden for inexperienced staff, etc. It should be pointed out that this experimental activity field is not an epiphenomenon. It has a logic link with prioritization of pre-trial investigations as this is the implementation of two novel forms of activities having one generalized goal practically at the same time, i.e. to optimize organization of criminal investigations.

Once this activity gains ground, it is proposed to evaluate, by applying an academic grounding, the strengths and weaknesses of this activity model of the criminal police anew. At the same time, the necessity will emerge in future for academic grounding regarding the efficiency of new forms of these activities.

REFERENCES

1. Activity Report of the Prosecution Service of the Republic of Lithuania 2013. Online access: <http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Veiklosataskaitos/tabid/515/Default.aspx>
2. Activity Report of the Prosecution Service of the Republic of Lithuania 2014. Online access: <http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Veiklosataskaitos/tabid/515/Default.aspx>
3. Activity Report of the Lithuanian Police 2014. Online access: <http://www.policija.lt/>
4. Ancelis P. *Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame procese* [Coherence of Functions in the Efficient and Fair Criminal Procedure]. Vilnius: Mykolas Romeris University, 2012.
5. Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania approved by the law of 14 March 2002 No. IX-785. Effective wording. Fourteenth issue amended and supplemented. Vilnius: Centre of Registers, 2015.
6. Jurka R., Jovaišas K., Knapeckaitė J., Mišeikis Ž., Baliutavičius S. *Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai* [Possibilities and Methods of Optimization and Expedition of Criminal Procedure]. Vilnius, 2004.
7. *Kriminalinės policijos reforma: tik atviras bendradarbiavimas gali padaryti ją pavykusia.* [Reform of the Criminal Police: Only Open Cooperation may Lead to Success]. Online access: <http://www.pareigunai.lt/c-5/p-855-kriminalines-policijos-reforma-tik-atviras-bendradarbiavimas-gali-padaryti-ja-pavykusia>
8. Order of the Prosecutor General of the Republic of Lithuania and Lithuanian Police Commissioner General of 8 December 2014 No. I-270/5-V-1061 “On the Approval of the Description of Prioritization for Pre-trial Investigations Conducted by Police.”

9. Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 3 March 2014 No. 5-V-201 “On the Establishment of Powers for Conducting and Organization of Pre-trial Investigation by Police.”
10. Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 31 March 2014 No. 5-V-281 „On the Improvement of Pre-trial Investigation and Criminal Intelligence Activities in County Police Headquarters“.
11. Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 12 June 2014 No. 5-V-521 “On the Amendment of the Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 31 March 2014 No. 5-V-281 „On the Improvement of Pre-trial Investigation and Criminal Intelligence Activities in County Police Headquarters“.
12. Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 28 August 2014 No. 5-V-779 of “On the Approval of the Guidelines for the Change in Organization of Activities of Territorial Criminal Police Units“.
13. Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 19 August 2014 No. 5-V-739 “On the Amendment of the Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 29 May 2008 No. 5-V-300 “On the Decision on reorganization of lower-level police units by affiliating them to respective higher-level police units, terms of reorganization, approval of regulations and structural flowcharts of county police headquarters”.
14. Order of the Lithuanian Police Commissioner General of 17 October 2014 No. 5-V-890 “On the Approval of the Description of Competencies of Police Units to Conduct Pre-trial Investigations”.
15. Можаяева И. П. Организация расследования преступлений как криминалистическое учение. Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика. Санкт-Петербург, 2012.
16. Nagin D. S., Solow R. M., Lum C. Deterrence, Criminal Opportunities, and Police. *Criminology*. 2015. Vol. 53. Issue. 1.
17. National audit report by the National Audit Office of the Republic of Lithuania of 20 December 2012 “Have there Preconditions for Effective Organization of Pre-trial Process been Created“ [*„Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą“*].
18. Navickienė Ž. Innovation of Criminalistics Tactics in Lithuania: Shifting Approach on the Organization of Pre-trial Investigation. International Scientific Conference “Archibald Reiss Days” Thematic Conference Proceedings of International Significance. Serbia: Belgrad, 2014.
19. Navickienė Ž. *Ikiteisminio tyrimo organizavimo modelis kriminalistikos taktikoje* [Organization of Pre-trial Investigation Model in the Tactics of Forensic Science] (PhD thesis). Social science, law (01S).-Vilnius: Mykolas Romeris University, 2011.
20. Otis W. G. Intent-Optional Criminal Statutes: A Plea For Reform, And A Note Of Caution To Reformers. *Harvard Journal of Law & Public Policy*. Vol. 37. No. 1. 2014.
21. Panomariovas A., Ramanauskas R. *Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė. Jurisprudencija*. [Secrecy as a Means of Establishment of Truth in Criminal Procedure] *Jurisprudencija*, 2005, t. 75(67).
22. Panomariovas A. *Parengtinio (ikiteisminio) tyrimo duomenų paslaptis baudžiamajame procese*. [Secrecy of Data of Preliminary Investigation in Criminal Procedure] *Jurisprudencija*, 2002, t. 29(21).
23. Record of the meeting of the Commission for the Improvement of Administration of the Police System of 31 January 2014 No. 5-IL-140.
24. Police are not willing to waste their time for the search of buckets. Online access <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/policija-nenori-svaistyti-laiko-kibiru-paieskoms.d?id=66139534>
25. Prenzler T. Reform in Politics, Criminal Justice and the Police in Post-Fitzgerald Queensland. An Assessment. *Griffith Law Review*. Vol 18 No 3. 2009.

26. Press Release of the European Council on Main Results of the Meeting of the European Council Considering the Issue Regarding Creation of the Vision for Forensic Science 2020 18498/11 PRESSE 491 PR CO 79.2011.
27. Tarasevičius P. *Esminės operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo reglamentavimo poįstatyminiais teisės aktais problemos*. [Key Problems Related to Regulation of Operational Activities and Pre-trial Investigation by Secondary Legislation] Jurisprudencija, 2005, t. 75(67).
28. Verfaillie K., Beken T. V. Proactive Policing and the Assessment of Organized Crime. Policing. Vol. 31. Issue 4. 2008.
29. *Visuomenės nuomonė apie teisės saugą – vis geresnė* [Public Opinion about Law Enforcement is Improving]. [Online access: <http://www.vrm.lt/lit/Visuomenes-nuomone-apie-teisesauga--vis-geresne/1788>].

DABARTINĖS KRIMINALINĖS POLICIJOS REFORMOS LIETUVOJE APŽVALGA: NUO STRUKTŪRINIŲ POKYČIŲ VEIKLOS EFEKTYVINIMO LINK

Žaneta Navickienė*

Mykolo Romerio iniversitetas

Edvardas Šileris**

Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos;
Mykolo Romerio universitetas

S a n t r a u k a

Dabartiniai kriminalinės policijos veiklos pokyčiai jau nebeįsivaizduojami be pamatuotų, mokliškai pagrįstų tyrimų rezultatų. Vidinių ir išorinių priežasčių visuma siekiant optimizuoti nusikalstamų veikų tyrimo organizavimą ir racionaliau panaudoti turimus žmogiškuosius išteklius lėmė didžiosios Lietuvos kriminalinės policijos reformos būtinumą. Pažymėtina, jog šios reformos tikslas buvo ne mechaniniai struktūrų pakeitimai – policijos mokliškai pagrįstų tyrimų pagrindu atlikti struktūriniai pokyčiai konfigūravo ir būsimų novatoriškų veiklos modelių įdiegimą peržiūrint ir stiprinant žmogiškųjų išteklių kompetenciją. Sistemiškai šie pokyčiai turi keleriopą reikšmę: suvienodinama ir susisteminama šalies apskričių (regionų) policijos komisariatų kriminalinės policijos veikla; šalies mastu koncentruojama žvalgybinė veikla ir jos koordinavimas (kontrolė); standartizuojami kriminalinės policijos pareigybių aprašymai; identifikuojamas siekimas (suvienodinti kriminalinės policijos pareigūnų darbo krūvį, išvengimą funkcijų dubliavimosi; stiprinamos visos ikiteisminio tyrimo veiklos organizavimo grandys: tiek reaguojant į įvykius, tiek taikant naująją veikų prioritizavimo sistemą. Optimizuotų veiklos formų diegimas nusikalstamų veikų tyrimo organizavimo kontekste garantuoja efektyvią visų ikiteisminio tyrimo grandžių sąveiką.

Pirma, optimizuotai kriminalinės policijos veiklai nuo 2015 m. sausio 1 d. apskričių (regionų) vyriausiųjų policijos komisariatuose koncentruojama žvalgybinė funkcija, iki tol atliekama ir teritoriniuose policijos komisariatuose. Taip pat formuojami padaliniai pagal specialias žvalgybinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo kryptis.

Antra, buvo atliktas nusikalstamų veikų tyrimo prioritizavimas. Juo siekiama racionalaus žmogiškųjų ir finansinių išteklių valdymo, aktyvaus ir racionalaus subjektų bendradarbiavimo, sisteminio požiūrio formavimo į nusikalstamų veikų tyrimo intensyvumą. Labai svarbu, jog nebūt visiškai nuvertintas žemesnis ikiteisminių tyrimų prioritetas – vadovaujantis Lietuvos Respublikos BPK nuostatomis kiekviena veika turėtų būti tiriama. Taigi, žemesnis ikiteisminių tyrimų prioritetas visiškai neturėtų eliminuoti nepavojingų nusikalstamų veikų tyrimą ir turėtų išlikti toks pat legitimus, kaip ir kiti aukštesni ikiteisminių tyrimų prioritetai.

Trečia, policijoje pradėtas eksperimentas reaguojant į įvykius, kuomet tikimasi paraleliai stiprinti visas ikiteisminio tyrimo organizavimo grandis – nuo reagavimo į įvykius iki bylos baigties

įtraukiant į nusikalstamų veikų tyrimo organizavimą šiuolaikinės vadybos principus – centralizuotos veiklos formatą, aktyvaus ikiteisminio tyrimo subjektų bendradarbiavimo modelį, šių subjektų kvalifikacijos stiprinimą vienoje srityje. Visgi, numatomos galimos ir šios veiklos silpnybės: ryškaus darbo krūvio padidėjimas, didelė atsakomybė ir greitas organizavimo tempas taptų našta nepatyrusiems darbuotojams, pamaininio darbo įtaka ikiteisminio tyrimo kokybei ir pan. Kita vertus, reagavimo kontekste svarbus vaidmuo tenka patyrusiems darbuotojams – jų kompetencija svarbi kvalifikuotai ir kokybiškai atliekant pirminius tyrimo veiksmus, kurie labai svarbūs tolesnei tyrimo eigai. Pažymėtina, jog ši eksperimentinė veiklos sritis nėra epifenomenas. Ji turi loginę jungtį su ikiteisminių tyrimų prioritizavimu – tai dviejų naujų veiklos formų įdiegimas praktiškai tuo pačiu metu ir turint vieningą apibendrintą tikslą – optimizuoti nusikalstamų veikų tyrimo organizavimą. Šio eksperimento vertinimo išvados taptų svarių argumentu pamatuotai diegti naujus veiklos modelius ir kituose šalies miestuose. Tuo pačiu patvirtinama, jog ateityje ryškėja tolimesnių tęstinių mokslinių tyrimų dėl šių naujų veiklos formų veiksmingumo poreikis.

Pagrindinės sąvokos: ikiteisminis tyrimas, kriminalinė policijos pareigūnas, nusikalstamų veikų tyrimo organizavimas, kriminalinės policijos reforma, prokuroras.

Žaneta Navickienė, PhD*, Associate Professor of Police Activities Department, Public Security Faculty of Mykolas Romeris University. Research interests: Organizing of Pre-trial Investigation, Police Competence and Vocational Training.

Žaneta Navickienė*, socialinių mokslų (teisės) daktarė, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Policijos veiklos katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: ikiteisminio tyrimo organizavimas; policijos pareigūnų kompetencija ir profesinis mokymas.

Edvardas Šileris**, Deputy Police Commissioner General of the Republic of Lithuania; Lecturer of the Department of Police Activities of the Faculty of Public Security, Mykolas Romeris University, Research interests: activity of the criminal police; optimization of the criminal police.

Edvardas Šileris**, Lietuvos policijos generalinio komisaro pavaduotojas; Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Policijos veiklos katedros lektorius. Mokslinių interesų kryptys: kriminalinės policijos veikla; kriminalinės policijos veiklos optimizavimas.

KOMPETENZENTWICKLUNG DER ZUKÜNFTIGEN POLIZEIBEAMTEN FÜR ERFOLGREICHES KOMMUNIZIEREN ZWISCHEN DEN KULTUREN

Giedrė Paurienė

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8 37) 303664
El.paštas:paurienee@mruni.eu*

Annotation. In diesem Artikel wird interkulturelle Kompetenzentwicklung der zukünftigen Polizeibeamten besprochen. Die Polizei hat in ihrem Alltag mit den unterschiedlichsten Menschen zu tun und trotz ihrer verschiedenen sozialen Positionen sollen die Polizeibeamten von ihnen als vertrauenswürdig, verlässlich und als gerecht und professionell wahrgenommen werden. Wird die Kommunikation erfolgreich sein oder nicht, hängt natürlich von einer Situation ab, als auch von dem Maß der Professionalität des Polizeibeamten. Dies impliziert für den Beamten die Erstellung eines interkulturellen Kompetenzprofils. Im Mittelpunkt dieser Arbeit steht die Befragung der Auszubildenden der Mykolas Romeris Universität in Bezug auf ihre Selbsteinschätzung der eigenen interkulturellen Kompetenzentwicklung. Zunächst werden die Theorieelemente der interkultureller Kompetenz dargestellt. Im praktischen Teil wird versucht, die Ergebnisse des eigens erstellten und durchgeführten Fragebogens zum Thema der Feststellung interkultureller Kompetenzentwicklung darzustellen.

Schlüsselwörter: Polizeibeamte, interkulturelle Kompetenz, Kompetenzentwicklung, Kommunizieren.

EINLEITUNG

Vernetzung und Verbindung der Länder und der Kontakt der Bewohner untereinander nehmen immer zu. Und das passiert nicht nur innerhalb Europas. Es werden die kulturellen Unterschiede immer deutlicher. In Zeiten der so rasch voranschreitenden Globalisierung ist es im Berufsleben, besonders wichtig sich interkulturelle Kompetenz als Schlüsselqualifikation anzueignen, da die Anzahl an interkulturellen Begegnungen stetig steigt.¹

Die Anforderungen, auf die sich die Polizei professionell einstellen muss, ergeben sich aus verschiedenen Situationen, in denen die Polizei handeln muss. Im Einzelnen sind zu nennen: der Kontakt von Beamten mit einzelnen Bürgern (Aktivitäten wie z.B. Kontrollieren, Ermitteln, Vernehmen, Verfolgen, Prävention usw.); das Verhältnis der Polizeibehörde zu Minderheitengruppen sowie zu den ethnischen und religiösen Communities; das

¹ Heringer, H. J. Interkulturelle Kompetenz. Tübingen: Francke, 2012, S. 7.

Erscheinungsbild der Polizei in der politischen Öffentlichkeit und bei den verschiedenen ethnischen und religiösen Communities.

Smalskys (2008) analysierte Kompetenzen - und Qualifikationswicklungsfragen der litauischen Polizei. Er behauptete, dass die Ausbildung der Polizei als Konzept „Polizeitätigkeit als soziale Dienstleistung für Bürger“ ausgerichtet sein kann und sollte.² Es ist wichtig, eine Antwort auf die Frage zu finden, wie man eine interkulturelle Kompetenz der Auszubildenden für Polizeidienst zu fördern kann. Welche Lernfelder (Themen usw.) müssen wir besetzen, um die notwendigen Kompetenzen aufzubauen? Wie beurteilen die zukünftigen Polizisten selbst den Nutz bestimmtes Faches zur interkulturellen Kompetenzentwicklung?

Ein Großteil der jetzigen Polizeibeamten in Litauen ist mit der Thematik interkulturelles Kompetenz bislang kaum oder noch gar nicht konfrontiert worden. Man vertraut immer noch vor allem auf Sprachkenntnisse zur Vorbereitung internationaler Kontakte. Wenn Probleme auftauchen, fehlt das Wissen über geeignete Bewältigungsstrategien oder präventive Maßnahmen.

Über die Wissensvermittlung, die Reflexionsfähigkeit und die Leitbilder der Polizei hinaus, ist es notwendig durch spezifische Bildungstrainings die Kompetenzen der Polizei zu stärken. Dadurch schafft man die Grundlage für die Fähigkeit, auf Menschen unterschiedlicher Herkunft, Stellung, Wertvorstellungen und Verhaltensweisen einzugehen. Ziel sollte es sein, Menschlichkeit zu fördern, ohne von polizeilichen Pflichten abzuhalten.³

Vor diesem Hintergrund wurde am Studiumsprogramm *Polizeitätigkeit* der Mykolas Romeris Universität ein Fach *Interkulturelle Kommunikation* entwickelt, das den Bedürfnissen dieser Zielgruppe entgegenkommt. Dieses Fach soll vor allem für kulturelle Unterschiede und für die Notwendigkeit adäquater Vorbereitung auf Kontakte mit Ausländern sensibilisieren und zur Erstellung eines individuellen Kompetenzprofils beitragen.

Problematische Einsatzfelder und dienstliche Kontakte zu Ausländern erfordern angemessene Einstellungen und Wertorientierungen, deshalb gilt es insbesondere durch Aus- und Fortbildungsmaßnahmen entgegenzusteuern. Die Ausprägung eines ethischen Bewusstseins, sowie ein kontinuierlicher Lernprozess sollten Ziele von Ausbildung, Bildung und Konzepten sein. Die Vermittlung von Wissen, sowie interkulturelle Bildung können

² Smalskys V. Policijos personalo rengimo šiuolaikinės kryptys. Viešoji politika ir administravimas. Nr. 23. 2008.S. 88-89.

³ Hücker F. Polizeibeamte und die Achtung der Menschenrechte: ethische und interkulturelle Dimensionen polizeilichen Handelns. Villingen-Schwenningen: Fachhochschule Villingen-Schwenningen, Hochschule für Polizei, 2000, S. 69.

dabei helfen spezifische Wertorientierungen zu stabilisieren, gegebenenfalls „falsche“ Orientierungen zu korrigieren oder zu revidieren und somit die für den Polizeidienst erforderliche und angemessene Verhaltensausrichtung bewirken.⁴

Aber es ist auch nicht zu vergessen, dass der Erwerb von interkultureller Kompetenz ein lebenslanger komplexer Lernprozess ist, welcher durch kulturelle Begegnungen und den daraus resultierenden Erfahrungen beschleunigt und bereichert werden kann.

Ziel der vorliegenden Untersuchung ist es, die Kompetenzentwicklung der zukünftigen Polizeibeamten zum erfolgreichen Kommunizieren zwischen den Kulturen festzustellen.

Zum Ziel der Untersuchung führen **folgende Aufgaben**:

1. Theorieelemente der interkultureller Kompetenz darzustellen.
2. Beitrag des Studiumsfaches *Interkulturelle Kommunikation* zur Erstellung eines interkulturellen Kompetenzprofils der zukünftigen Polizeibeamten festzustellen.

Gegenstand der vorliegenden Untersuchung ist die Selbsteinschätzung der interkulturellen Kompetenzentwicklung von zukünftigen Polizeibeamten. Im Mittelpunkt dieser Arbeit steht die Befragung der Studenten der Fakultät für Öffentliche Sicherheit der Mykolas Romeris Universität in Bezug auf ihre Selbsteinschätzung der eigenen interkulturellen Kompetenzentwicklung.

Untersuchungsmethoden der vorliegenden Arbeit: theoretische Methode - vergleichende Analyse der wissenschaftlichen Literatur, empirische Methode - fünffachgestufte Likert-Skala - ein Verfahren zur Messung persönlicher Einstellungen zur Erstellung eines interkulturellen Kompetenzprofils, die mittels Items abgefragt werden.

INTERKULTURELLE KOMPETENZ: THEORIEELEMENTE

Kompetenz wird im römischen Recht als die Eignung zur Amtsausübung, die Zuständigkeit beschrieben. Kompetenz ist die Fähigkeit zu qualifiziertem, d.h. bewusstem, von Wissen und Urteilen geleitetem Handeln. Kompetenz wird durch die Aufgabe, das Handlungsfeld und die persönliche, fachliche, soziale Eignung der Person bestimmt.

Der zu untersuchende Gegenstand für den Fragebogen, ist die interkulturelle Kompetenz. Daher behandelt dieses Kapitel ausführlich die interkulturelle Kompetenz und deren Teilkompetenzen.

⁴Ibid. S.7.

Interkulturelle Kompetenz oder Handlungskompetenz ist nicht eindeutig definiert. Dies hängt auch von der jeweiligen Forschungsrichtung und Betrachtungsweise ab. Interkulturelle Kompetenz, lässt sich definatorisch in Anlehnung an Grosch/Groß/Leenen folgendermaßen formulieren: „*Interkulturelle Kompetenz ist ein „set“ von Fähigkeiten, die es einer Person ermöglichen, in einer kulturellen Überschneidungssituation unabhängig, kultursensibel und wirkungsvoll zu handel.*“⁵ Im Allgemeinen lässt sich Interkulturelle Kompetenz als das „*Maß an Effektivität bezüglich der Erreichung des Handlungsziels sowie einer Angemessenheit der Handlung bezüglich kultureller Erwartungen der Interaktionspartner*“⁶ in kulturellen Überschneidungssituationen beschreiben. Einfacher gesagt: Interkulturelle Kompetenz ist die Fähigkeit sich in andere Sichtweisen hineinversetzen und diese akzeptieren zukönnen.

ErlI und Gymnich (2014) unterscheiden drei Teilkompetenzen (Abb. 1), die freilich – im Erwerb wie auch in der Anwendung in konkreten Interaktionen – in enger Wechselwirkung miteinander stehen und die auch in sich wieder komplex sind. Die drei dynamischem Zusammenspiel wirkenden Teilkompetenzen interkultureller Kompetenz sind (1) die kognitive Kompetenz, (2) die affektive Kompetenz und (3) die pragmatisch-kommunikative Kompetenz.⁷

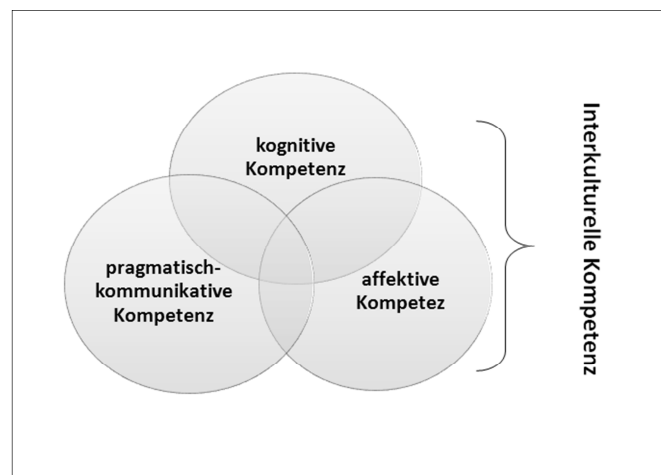

Abb. 1. Komponenten der interkulturellen Kompetenz nach ErlI und Gymnich (2014)

⁵Grosch H., Groß A., Leenen W. R. Methoden interkulturellen Lehrens und Lernens. Saarbrücken: ASKO Europa Stiftung, 2000, S. 8.

⁶Thomas, A. Interkulturelle Handlungskompetenz, eine Schlüsselqualifikation für Psychologen. Report Psychologie, 38(11-12), 2013, S. 444.

⁷ErlI A., Gymnich M. Interkulturelle Kompetenzen. Erfolgreich kommunizieren zwischen den Kulturen. Stuttgart: Klett Lerntraining, 2014, S. 11.

Die kognitive Teilkompetenz der interkulturellen Kompetenz umfasst für interkulturelle Begegnungen relevantes Wissen. Als relevant ist zunächst einmal das Wissen über die Kultur(en), durch die jeweiligen Interaktionspartner geprägt worden sind, zu betrachten. Die Form des Wissens steht bereits in engem Zusammenhang mit der Fähigkeit zur Selbstreflexivität, zum Nachdenken über die eigenen Wirklichkeitsbilder, Selbstbilder, Einstellungen, Verhaltensweisen und Kommunikationsmuster. Die affektive Teilkompetenz umfasst insbesondere die Einstellungen und Haltungen gegenüber Angehörigen anderer Kulturen. Neben der kognitiven und der affektiven Kompetenz macht schließlich die pragmatisch-kommunikative Komponente einen dritten zentralen Bestandteil von interkultureller Kompetenz aus. Diese Teilkompetenz umfasst Fähigkeiten der Kommunikation, die sich auf eine produktive Interaktion mit Menschen aus anderen Kulturen positiv auswirken, einschließlich geeigneter kommunikativer Problemlösungsstrategien.⁸ Wie Rademacher betont (2009), die pragmatisch-kommunikative Teilkompetenz beinhaltet die Fähigkeiten zur korrekten Anwendung geeigneter kommunikativer Muster und wirkungsvoller Konfliktlösungsstrategien.⁹

Zusammenfassend kann gesagt werden, dass jede dieser Theorien unterschiedliche Aspekte akzentuiert, ihre eigenen Vorteile und Nachteile hat.

ERSTELLUNG EINES INTERKULTURELLEN KOMPETENZPROFILS DER ZUKÜNFTIGEN POLIZEIBEAMTEN

Wie es schon erwähnt wurde, ist am Studiengang *Polizeitätigkeit* der Mykolas Romeris Universität ein Kurs *Interkulturelle Kommunikation* entwickelt worden, das den Bedürfnissen der zukünftigen Polizeibeamten entgegenkommt. In diesem Studienfach geht es nicht nur um die Sensibilisierung für das Thema *interkulturelle Kompetenz*, um die Vermittlung der theoretischen Grundlagen einer allgemein interkulturellen Kompetenz, sondern auch um das praktische Handeln in kulturellen Überschneidungssituationen. Dieses Fach soll zur Erstellung eines individuellen Kompetenzprofils beitragen.

⁸Ibid., S. 12.

⁹Rademacher, H. Spiele und Übungen zum interkulturellen Lernen. Berlin : VWB-Verl. für Wiss. und Bildung, 2009, S. 63.

Die Erstellung eines individuellen Kompetenzprofils, Götz und Bleher (2002) folgend, erfolgt auf zwei unterschiedliche Weisen: durch didaktisches interkulturelles Training und erfahrungsbasiertes Training.¹⁰

Didaktisches interkulturelles Training, wie Behrnd (2012) behauptet, vermittelt Fakten über Kultur im Allgemeinen oder über eine spezifische Kultur. Es umfasst praktische Informationen, Regionalwissen und Informationen zur Bewusstheit der Existenz verschiedener Kulturen. Die praktischen Informationen informieren über die Lebensbedingungen in einem bestimmten Land. Regionalwissen behandelt politische, wirtschaftliche und kulturelle Sachverhalte. Informationen zur interkulturellen Bewusstheit zielen auf das Verständnis für die fremde Kultur und deren Eigenschaften.

Erfahrungsbasiertes Training erzeugt Lernen durch persönliche Erfahrung (Rollenspiele, Simulationen, Kommunikationsübungen, Gruppenarbeit, etc.) durch Kombination von kognitiven und verhaltensbezogenen Trainingsaktivitäten. Die Erfahrung simulierter interkultureller Begegnungen und die Ausübung von fremdkulturellen Verhaltensmustern führt zu einer tiefen Wahrnehmung von kulturrelevantem Verhalten und verändert zwar nicht völlig die Persönlichkeit des Trainingsteilnehmers, wohl aber seine oder ihre Einstellungen (z.B. Offenheit, Flexibilität, Ambiguitätstoleranz) und Fähigkeiten wie Problemlösen, Organisation und Kommunikationsfähigkeiten.¹¹

Bei der Vorbereitung des Kurses *Interkulturelle Kommunikation* wurde die Beachtung den beiden Trainingsarten geschenkt. Didaktisches interkulturelles Training erfolgte durch Vermittlung bestimmtes Wissen (praktische Informationen, Regionalwissen und Informationen zur Bewusstheit der Existenz verschiedener Kulturen), es wurde mannigfaltige Literatur dazu benutzt. Als Grundlage für erfahrungsbasiertes Training diente von Hiller G.G. und Vogler-Lipp S. herausgegebene Veröffentlichung „Schlüsselqualifikation Interkulturelle Kompetenz an Hochschulen. Grundlagen, Konzepte, Methoden“¹², die eine Menge von Rollenspielen, Simulationen, Kommunikationsübungen, Gruppenarbeit, etc. umfasst.

¹⁰Behrnd V. Interkulturelle Kompetenz durch didaktisches und erfahrungsbasiertes Training an der Universität // Aktuelle Beiträge zur Interkulturellen Kompetenzforschung. Interculture Journal 2010 / 12. S. 83

¹¹Ibid. S. 84

¹²Hiller G.G., Vogler-Lipp S. (Hrsg.). Schlüsselqualifikation Interkulturelle Kompetenz an Hochschulen. Grundlagen, Konzepte, Methoden. Wiesbaden: VS Research, 2010.

FORSCHUNGSORGANISIERUNG

Das Modell von Erll und Gymnich (2014) sollte als theoretische Basis für die Konstruktion des Fragebogens dienen. Drei Teilkompetenzen der interkulturellen Kompetenz werden unterschieden und überprüft. Empirische Erkenntnisse sollten Information darüber geben, wie die Auszubildenden ihre interkulturelle Kompetenzentwicklung selbsteinschätzen.

Es wurden insgesamt 30 Auszubildenden der Fakultät für Öffentliche Sicherheit an der Mykolas Romeris Universität befragt. Studenten nahmen auf freiwilliger Basis teil. Befragte: Gruppe der Viertsemester des Studiumsprogramm Polizeitätigkeit an der Fakultät für Öffentliche Sicherheit Mykolas Romeris Universität im FS 2013/ 2014; 2014/2015.

Die Datenerhebung unter gleichen Bedingungen fand am Anfang des Kurses Interkulturelle Kommunikation statt und zusätzliche Fortsetzung der Befragungen am Ende (Dauer der Erhebung = 25 Minuten). Die Ergebnisse wurden verglichen. Interkulturelle Kompetenz wurde jeweils vor und nach einem interkulturellen Training gemessen. Die Selbsteinschätzung von interkultureller Kompetenz sollte durch Fragebögen evaluiert werden.

Die Arbeit ist methodisch durch quantitative Datenerhebungen charakterisiert: die quantitativen Daten wurden mittels für die Auszubildenden konzipierter Fragebögen gesammelt. In Fragebogenerhebungen wurde Likert-Skala verwendet. Die Likert-Skala ist ein Verfahren zur Messung persönlicher Einstellungen, die mittels so genannter Items abgefragt werden. Die Items sind positiv oder negativ formulierte Aussagen über die Komponente der interkulturellen Kompetenz (1 Tabelle), zu dem die Befragten Zustimmung oder Ablehnung in mehreren, vorgegebenen Abstufungen äußern können.

1 Tabelle. Die 10 Elemente (Wissen, Fähigkeiten usw.) der interkulturellen Kompetenz des Fragebogens

Nr.	Item – Elemente (Wissen, Fähigkeiten usw.) der interkulturellen Kompetenz
1.	Allgemeinheiten und Unterschiede zwischen Länderkulturen verstehen
2.	Religionen, Werte und Normen - fremde Kulturstandards identifizieren
3.	Ethnozentrismus erkennen
4.	Entstehung, Bedeutung und Ursache der Stereotypen verstehen
5.	Entstehung, Bedeutung und Ursache des Rassismus verstehen
6.	Kulturelle Selbstwahrnehmung beschreiben
7.	Fremdkulturelle Perspektiven verstehen und respektieren
8.	Fremde Muster ohne Wertung wahrnehmen
9.	Situationsgerecht zwischen kulturellen Optionen wählen (z. B., Berüßungsrituale)
10.	Wirkungsvolle Konfliktlösungsstrategien einsetzen

Für die Erhebungen sollte jeder der 3 Teilkompetenzen der interkulturellen Kompetenz folgende Elemente (nach einem Modell Erll und Gymnich, 2014) zugeordnet werden, die bei

der Befragung berücksichtigt werden. Antwortmöglichkeiten (2 Tabelle): Stimme voll und ganz zu (5) – Stimme eher zu (4) – Stimme weder zu noch lehne ab (3) – Lehne eher ab (2) – Lehne voll und ganz ab (1). Niedrigster möglicher Wert war 1,0; höchster möglicher Wert war 5,0.

2 Tabelle. Die Struktur des Fragebogens (ein Auszug)

Ich kann...	Stimme voll und ganz zu	Stimme eher zu	Stimme weder zu noch lehne ab	Lehne eher ab	Lehne voll und ganz ab
1. Allgemeinheiten und Unterschiede zwischen Länderkulturen verstehen	☐	☐	☐	☐	☐
2. Religionen, Werte und Normen - fremde Kulturstandards identifizieren	☐	☐	☐	☐	☐
3. ... u.a.	☐	☐	☐	☐	☐

ERGEBNISSE DER BEFRAGUNG

Die Durchschnittswerte der Befragung zur Selbsteinschätzung der zukünftigen Polizeibeamten über ihre eigene interkulturelle Kompetenzentwicklung zeigt deutlich, dass sich alle Teilkompetenzen der interkultureller Kompetenz entwickelt haben. Die Antworten der Befragung am Anfang des Kurses reichen meistens von „Stimme weder zu noch lehne ab“ bis „Lehne voll und ganz ab“. Bei der Messung nach einem interkulturellen Training wurden die meisten Antworten etwa rund um „Stimme eher zu“ markiert (Abb. 2).

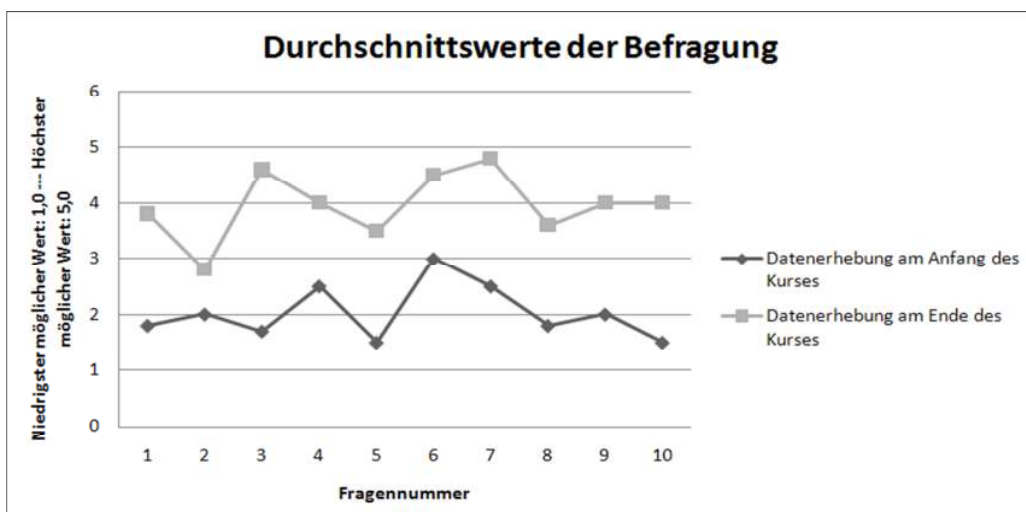

Abb. 2. Interkulturelle Kompetenzentwicklung der zukünftigen Polizeibeamten

Items „Fremdkulturelle Perspektiven verstehen und respektieren“ (die affektive Kompetenz), „Wirkungsvolle Konfliktlösungsstrategien einsetzen“ (die pragmatisch-kommunikative Kompetenz) zeigen besonders deutlichen Unterschied zwischen den Durchschnittswertenvor und nach einem interkulturellen Training. Der kleinste Unterschied zwischen den Durchschnittswerten wurde bei dem Items „Religionen, Werte und Normen - fremde Kulturstandards identifizieren“ fixiert. Das lässt sich eine Folge ziehen, dass zu diesem Thema mehr gearbeitet sein soll.

SCHLUSSFOLGRUNGEN UND EMPFEHLUNGEN

Als Repräsentant der staatlichen Autorität tritt die Polizei dabei in unterschiedlichster Form mit den Bürgern in Kontakt. Interkulturelle Kompetenz sollte als zusammengesetzte Kompetenz betrachtet werden, die ein ganzes Spektrum einzelnen Fähigkeiten und Eigenschaften umfasst, die mit Angehörigen anderer Kulturen erfolgreich umgehen helfen. Das Modell von interkultureller Kompetenz, in dem drei Teilkompetenzen bestimmt sind, zeigt sich als gut geeignetes Instrument für die Beschreibung der interkulturellen Kompetenz als eines Konstruktes und ist gebrauchenswert für die Feststellung der interkulturellen Kompetenzentwicklung.

Der Beitrag des Studiumsfaches *Interkulturelle Kommunikation* zur Erstellung eines interkulturellen Kompetenzprofils der zukünftigen Polizeibeamten ist offensichtlich. Man sieht einen deutlichen Unterschied zwischen den Durchschnittswerten der Befragung vor und nach einem interkulturellen Training.

An der Mykolas Romeris Universität in Litauen werden die Polizeibeamten ausgebildet. Es gibt zwei Studienprogramme „Polizeitätigkeit“ und „Recht und Polizeitätigkeit“. Nur in einem Studienprogramm ist der Kurs *Interkulturelle Kommunikation* vorhanden, deshalb ist es rätlich, das Studienprogramm durchzusehen, um den zukünftigen Polizeibeamten zu helfen, sich interkulturelle Kompetenz als Schlüsselqualifikation anzueignen.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Behrnd V. Interkulturelle Kompetenz durch didaktisches und erfahrungsbasiertes Training an der Universität // Aktuelle Beiträge zur Interkulturellen Kompetenz forschung. Interculture Journal 2010 / 12. S. 83
2. Erll A., Gymnich M. Interkulturelle Kompetenzen. Erfolgreich kommunizieren zwischen den Kulturen. Stuttgart: Klett Lerntaining, 2014.
3. Grosch H., Groß A., Leenen W. R. Methoden interkulturellen Lehrens und Lernens.

- Saarbrücken: ASKO Europa Stiftung, 2000.
4. Heringer, H. J. Interkulturelle Kompetenz. Tübingen: Francke, 2012.
 5. Hiller G.G., Vogler-Lipp S. (Hrsg.). Schlüsselqualifikation Interkulturelle Kompetenz an Hochschulen. Grundlagen, Konzepte, Methoden. Wiesbaden: VS Research, 2010.
 6. Hücker F. Polizeibeamte und die Achtung der Menschenrechte: ethische und interkulturelle Dimensionen polizeilichen Handelns. Villingen-Schwenningen: Fachhochschule Villingen-Schwenningen, Hochschule für Polizei, 2000.
 7. Rademacher, H. Spiele und Übungen zum interkulturellen Lernen. Berlin: VWB-Verl. für Wiss. und Bildung, 2009.
 8. Smalskys V. Policijos personalo rengimo šiuolaikinės kryptys. Viešoji politika ir administravimas. Nr. 23. 2008. S. 88-89.
 9. Thomas, A. Interkulturelle Handlungskompetenz, eine Schlüsselqualifikation für Psychologen. Report Psychologie, 38(11-12), 2013, S. 440-451.

BŪSIMŲ POLICIJOS PAREIGŪNŲ KOMPETENCIJOS PLĖTOTĖ SIEKIANT SĖKMINGO TARPKULTŪRINIO BENDRAVIMO

Giedrė Paurienė*

Mykolo Romerio Universitetas

Santrauka

Šiame straipsnyje aptariama būsimų policijos pareigūnų tarpkultūrinės kompetencijos plėtotė. Policija reprezentuoja valstybės autoritetą bendraudama su piliečiais. Savo kasdieninėje veikloje nuolat bendraujama su įvairiais žmonėmis ir, nepaisant šių žmonių skirtingų socialinių pozicijų, policijos pareigūnus jie turėtų laikyti patikimais, teisingais ir profesionaliais. Ar vyks sėkmingas bendravimas su piliečiu, priklauso ne tik nuo situacijos, bet ir nuo policijos pareigūno profesionalumo laipsnio. Vadinasi, tarpkultūrinės kompetencijos plėtotė yra svarbus momentas rengiant policijos pareigūnus. Šio darbo tikslas – aptarti būsimų policijos pareigūnų kompetencijos plėtotę siekiant sėkmingo tarpkultūrinio bendravimo. Tikslui pasiekti iškelti tyrimo uždaviniai: 1) aptarti tarpkultūrinės kompetencijos teorinius aspektus; 2) atskleisti studijų dalyko „Tarpkultūrinis bendravimas“ reikšmę plėtojant tarpkultūrinę kompetenciją per būsimųjų policijos pareigūnų žinių, gebėjimų įsivertinimą. Tyrimo objektu pasirinktas tarpkultūrinės kompetencijos plėtotės įsivertinimas. Naudojami teoriniai metodai – mokslinės literatūros lyginamoji analizė, apibendrinimas, Likert'o skalė.

Pirmojoje darbo dalyje aptariami tarpkultūrinės kompetencijos, jos plėtotės teoriniai aspektai. Tarpkultūrinė kompetencija turėtų būti laikoma sudėtine kompetencija, apimančia turimus individualius įgūdžius ir gebėjimus, padedančius sėkmingai bendrauti su kitų kultūrų atstovais. Tarpkultūrinės kompetencijos modelis, apjungiantis tris kompetencijas – kognityvinę, afektyvią ir pragmatinę-komunikacinę, naudotinas kaip instrumentas aprašant tarpkultūrinės kompetencijos konstrukta ir analizuojant jos plėtotę. Antrojoje darbo dalyje analizuojamas studijų dalyko „Tarpkultūrinis bendravimas“ indėlis į būsimų policijos pareigūnų tarpkultūrinės kompetencijos plėtotę. Tarp respondentų įsivertinimo prieš klausomą kursą ir po jo matomas reikšmingas vidutinių įverčių skirtumas. Atkreiptinas dėmesys, kad policijos pareigūnus Lietuvos aukštajame moksle ruošia dvi studijų programos „Policijos veikla“ ir „Teisė ir policijos veikla“. Patartina ieškoti galimybių papildyti ir antrąją studijų programą tarpkultūrinę kompetenciją plėtojančiu kursu.

Pagrindinės sąvokos: policijos pareigūnas, tarpkultūrinė kompetencija, kompetencijos plėtotė, bendravimas.

DEVELOPMENT OF FUTURE POLICE OFFICERS' COMPETENCE SEEKING SUCCESSFUL INTERCULTURAL COMMUNICATION

Giedrė Paurienė
Mykolas Romeris University

Summary

This article deals with development of future police officers' intercultural competence. The police represent state authority when communicating with citizens. In their everyday activity police officers constantly communicate with different people and, despite different social positions of these people, the police should be regarded as a reliable, just, and professional institution. Not only the situation but also the degree of policeman's proficiency determines if communication with a citizen is successful. It means that development of intercultural competence is a significant moment when preparing police officers. The aim of this paper is to discuss development of future police officers' competence seeking successful intercultural communication. The following objectives were raised to reach the aim :1) analyse theoretical aspects of successful intercultural competence 2) reveal the significance of the study subject "Intercultural communication" by developing intercultural competence via self-assessment of future police officers' knowledge and skills. Self-assessment of intercultural competence development was selected as the research object. Comparative analysis and generalization of scientific literature as well as Likert scale were employed as theoretical methods of the paper.

The first part of the paper analyses theoretical aspects of intercultural communication and its development. Intercultural communication is supposed to be regarded as a complex competence encompassing individual skills and capacities obtained, which help successfully cooperate with representatives of other cultures. The model of intercultural communication, combining three competences, namely cognitive, affective, and pragmatic-communication, should be applied as an instrument when describing the construct of intercultural competence and analysing its development. In the second part of the paper the input of the study subject "Intercultural communication" to future police officers' development is discussed. A significant difference of mean values between respondents' self-assessment before and after the course can be observed. One must pay attention to the fact that there are two study programmes in higher education, namely "Police Activity" and "Law and Police Activity", which prepare police officers. Therefore, it is recommended to search for possibilities to supplement the second study programme with the course on intercultural communication development as well.

Keywords: police officer, intercultural competence, development of competence, communication.

Giedrė Paurienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: profesinės užsienio kalbos mokymo(si) problemos; kompetencija ir informalusis mokymasis, tarpkultūrinės kompetencijos plėtotė.

Giedrė Paurienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Humanities, lecturer. Research interests: problems of teaching/learning ESP, competence and informal learning, development of intercultural competence.

ECONOMIC SECURITY AND NATIONAL COMPETITIVENESS

Žaneta Simanavičienė*

*Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management,
Department of Banking and Investment
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Phone 8 (37) 303673
El.paštas: zasiman@mruni.eu*

Andrius Stankevičius**

*Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law
V. Putvinskio str. 70, LT-44211, Kaunas
Phone 8 (37) 303673
El.paštas: stankevicius@mruni.eu*

Annotation. Unlike other sciences, economic science is closely related to social, political processes, with the market economic development not only in individual countries but also in the world. Globalization and social change have influenced not only economic understanding, but also the concept of economic theory. However, not all issues have been disclosed. The concept of economic security in the world emerged in relatively recent twentieth century. Economic security concept was introduced by the US President T. Roosevelt in 1934, by creating a federal committee for economic security. Since then, the term economic security and economic security issues have been under consideration at the various levels of government. Moreover, in order to investigate the manifestations of the economic security in Lithuania, it is necessary to analyze the legislation that reveals the legal provisions relating to economic security concept. Every country's ability to self-develop is the ability to independently implement and defend national interests and creating a favorable environment for investment and innovation, to develop intellectual potential. The economy, which constantly evolving, able to withstand internal and external threats. Economic processes, which are reliability and efficiency, allow processes to mitigate the destabilizing effects. The aim of research is to disclosure the manifestations of the economic security in the Lithuanian law system and impact to the country's competitiveness. The object of the research is the country's economic security. The research methods applied: document analysis method- applied to obtain information using qualitative analysis investigating concepts, programs, strategic documents, current legislation, scientific publications, ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. Statistical data analysis method- applied to disclosure economic security importance in shaping the country's competitiveness. The logical analytic method- used to analyze the information collected on the basis of the formation of the intermediate and final conclusions.

According to the study obtained data, formulated the following conclusions, that economic security, as a phenomenon is examined in both the legal and economic science. Based on analysis of law regulation, it's no uniform and clear definition of economy security. On the contrary, the legislature divulges various conceptions, which meaning is closely related to economy security. It may influence logical contradictions of legal provisions, ambiguities, and flawed law regulation.

Each country's well-being first correlated with income, which is distributed per capita, another important factor - the employment / unemployment prospects. Expanded further evaluation includes the social, environmental and other non-economic objectives - security, stability, and life expectancy. The economic policy has a significant indirect impact on economic security.

Keywords: economic security; state security; competitiveness; the concept of economy security; regional security and stability

INTRODUCTION

Unlike other sciences, economic science is closely related to social, political processes, with the market economic development not only in individual countries but also in the world. Globalization and social change have influenced not only economic understanding, but also the concept of economic theory. However, not all issues have been disclosed. The concept of economic security in the world emerged in relatively recent twentieth century. Economic security concept was introduced by the US president T. Roosevelt in 1934, by creating a federal committee for economic security. Since then, the term economic security and economic security issues have been under consideration at the various levels of government. Moreover, in order to investigate the manifestations of the economic security in Lithuania, it is necessary to analyze the legislation that reveals the legal provisions relating to economic security concept.

Every country's ability to self-develop is the ability to independently implement and defend national interests and creating a favorable environment for investment and innovation, to develop intellectual potential. The economy, which constantly evolving, able to withstand internal and external threats. economic processes, which are reliability and efficiency, allow processes to mitigate the destabilizing effects.

The aim of research is – to disclosure the manifestations of the economic security in the Lithuanian law system and impact to the country's competitiveness.

The object of the research is the country's economic security.

The research methods applied: document analysis method- applied to obtain information using qualitative analysis investigating concepts, programs, strategic documents, current legislation, scientific publications, and ruling of the constitutional court of the Republic of Lithuania. Statistical data analysis method- applied to disclosure economic security importance in shaping the country's competitiveness. The logical analytic method- used to analyze the information collected on the basis of the formation of the intermediate and final conclusions.

Objectives: To divulge various concepts of economy security in the scientific literature; To uncover the manifestations of economy security in the Lithuanian law regulation; To disclose external and internal risk factors of economic security; to analyze economic security

and competitiveness; To formulate the conclusions and recommendations based on obtained data.

THE CONCEPT OF A STATE ECONOMIC SECURITY

Every year, the US Administration publishes the document "The National Growth Strategy"¹. This document is the declaration of development at policy direction, which sets out the country's opportunities and challenges. Economic security objects may be: the state, society, citizens, enterprises, institutions and organizations, territory or individual objects. The main subject of the economic security is the state, which carries out its functions in the economic security of the legislative, executive and judicial assistance. National economic interests, their priorities play the key role in the economic security system. In order to determine the national economic interests, it is necessary to carry out an analysis of the current economic situation, identify trends, as well as perform a number of other actions. Moreover, it is essential to develop economic indicators that reflect the state of socio-economic development. Economic security is evaluated according to the certain criteria - activity indicators. The most important is the structure of GDP, the pace of industrial development and investment growth rate; natural resources, the country's industrial and scientific-technical potential; efficient use of resources; economic competitiveness in domestic and foreign markets; inflation; unemployment rate; quality of life, income inequality, material goods and the degree of accessibility of public services; the budget deficit and public debt; energy dependence; integration into the world economy. However, analyzing the economy security is important to emphasize the thresholds (boundary) of indicators. Exceeding that limits may cause a threat to the economy security. In addition to setting limits, more important aspect is to disclose the concept of state economic security, which helps to identify the economy threats.

Examining the economic security it is necessary to distinguish several levels. Babachinaitė G.² specified the three levels of security concepts: individual, national and international. Individuals and various social groups of the population have an impact on the security of military, political, economic and other social factors as well as environmental

¹ "Nacionalinio saugumo strategija". JAV Stehr N., Grundmann R. The Power of Scientific Knowledge .From Research to Public Policy. (Cambridge University Press, 2012), p. 30.

² Babachinaitė G. (2006) Jurisprudencija, 1 2006 (79); 25–30 Saugumo jausmo ir nusikaltimų baimės raida Lietuvoje. Prof. dr. Genovaitė Babachinaitė

protection and quality factors. Šimašius R.³ distinguishes two levels: the individual and the state. Meanwhile Čepaitienė N.⁴ argues, that the idea of the security's concept has experienced major transformations, beginning with its use of the narrowest sense of military security, had developed the sense of the 8th - 9th decades to include a wider range of issues, it deepening, shifting the focus from international or global security issues to human security and individual level (highlighting intermediate regional security and social security). Grebliauskas A.⁵ argues that the main actors in the system of economic security are the government and business. Businessmen, caring for their business systems economic security, together strengthens the of the country's economic security.

According to Šimašius R., emerging a fundamental difference between the two camps in the social sciences. Both camps differently interpreted the object - a holistic (in this case, a holistic concept is based on the concept of national sovereignty) and individualistic. The holistic concept of security examines the state, individualistic - individual prism. This methodological division leads to a different treatment of both aspects: economic threats and economic security. According to Šimašius R. holistic view is based on the assumption, that economic security is the security of the state from other states or other forms of threats. Individualistic camp representatives, say, that economic security must ensure protection the interests of people, from economic threats.

Presuppose conclusion, that holistic and individualistic approach are distinguished by two distinct aspects: 1) whose security is taken care of (individual or state); 2) which kind of methodology are appropriate to analyze the security issues.

Foreign researchers examined different levels of economic security. B. Buzan⁶ notes that it is appropriate to elaborate the idea of economic security at different levels: individual, organizational, class, national and international systems, thus creating a coherent economic policy measures would lead to the whole state economic power in the international system.

³ Šimašius R (2006) Šimašius R., Vilpišauskas R. Ekonominio saugumo samprata ir politikos principai Lietuvoje // vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.../DS.002.0.01.ARTIC

⁴ Čepaitienė N. (2007) EconomicSecurity: a Regionai Public Goods Approach» by Neringa Čepaitienė; Violeta Pukelienė. Source: ManagementofOrganizations: SystematicResearch (Organizacijų Vadyba: Sisteminiai Tyrimai), issue: 41 / 2007, pages: 113-125, on www.ceeol.com.

⁵ Grebliauskas A., Miliauskas G. Valstybės valdymo makro strategijos formavimas// Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. ISSN 1392-1142. 2008 m. Nr. 47

⁶ Buzan B. (1998) Įmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po šaltojo karo / 2 – asis leidimas. – Vilnius: Eugrimas, 1997. – p. 469. – ISBN 9986-752-22-1

Meanwhile, Huber et al. (2010) examines the economic security at all levels. According to Huber et al, “economic security could be considered as a preparation state of the economy for ensuring decent conditions for living and developing the personality, the social-economic stability and the political military capability of the society and the country in order to eliminate internal and external threats. Generally, there is no finalized and accepted definition of the concept for economic security, because of its multilateral and multidimensional features.”

Sviderske T.⁷ in her doctoral research paper indicates that economic security should be understood as:

- 1) an essential factor of national security, that is, one ensuring resources and the dynamic balance of the other components of this system (national security);
- 2) one dimension of national, regional and global security, which is an aim of every individual, community, country, etc.;
- 3) a priority objective of governments, regional and international organizations pursuing to ensure and guarantee global human security;
- 4) a state of the national economy, seen as a source and basis for eliminating poverty, famine, social and economic inequalities both between individuals and between regions of a country.

According to Sviderske T, most of the definitions of economic security provided by researchers from various countries (Ratha, De Prabal, Mohapatra 2011; Schroeder 2008; Quer, Claver, Rienda 2007) may be classified into the three categories:

1. Definitions that identify economic security with its objectives;
2. Definitions that identify economic security with a state of the economy, which implies several favorable consequences;
3. Definitions that consider economic security as an element of production stability.

In view of the above mentioned discussion, the economic security of the object in this article will explore the economic security of the state level- the object of analysis are the state. It is appropriate to further explore how scientists define economic security, because economic security investigations are complex and require an interdisciplinary approach.

⁷ Sviderske T. Tatjana Sviderskė „Šalies rizikos vertinimas ekonominio saugumo ir tvarumo kontekste“ Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, Ekonomika (04S) 2014 12 29.

A. Grebliauskas characterized country's economic security as a state and its entities ability (the political will and ability) to keep the economy facilities – systems in a balance, that is necessary and sufficient condition to develop the state and its entities evolution.

B. Kupstaitytė⁸ considers, that economic security is an integral part of national security.

Lithuanian National Security Strategy sets out the provision, that the Lithuanian security among other aspects perceived as "operators and economic security assurance" and the economic security concepts of discourse, mentioned above, this scientific topic will follow the provision, that economic security is primarily a state economic security certainty.

Analysis of the concept of economic security deploy, that in all cases aspects are assessed through economic development and stability. Therefore, this approach allows to define the economic security of the state of the economy and the public when ensuring protection of national interests, the country's development in general, sufficient defense potential.

MANIFESTATION OF THE ECONOMIC SECURITY IN LITHUANIAN LAW REGULATION

This study will investigate the legislation, that sets out the essential national security provisions: Constitution of the Republic of Lithuania,⁹ Republic of Lithuania “Law on the basics of national security”¹⁰, Lithuanian “National security strategy”¹¹. The legal system has a systematic nature, so analyzing the object of investigation, it is important to assess the hierarchical nature of legislation.

The Constitution is an act of the supreme legal force. The Constitution reflects a social contract—“a democratically accepted obligation by all the citizens of the Republic of Lithuania to the current and future generations to live according to the fundamental rules entrenched in the Constitution and to obey them in order to ensure the legitimacy of the governing power. Justice, an open and harmonious civil society, a state under the rule of law would never be possible if whole state power becomes concentrated in a certain single institution of state power. The Constitution consolidates the organization of the institutions

⁸ Kupstaitytė B. Hov modelio pritaikomumas tiriant ekonominės diplomatijos priemones ekonominiam saugumui užtikrinti. Brigita Kupstaitytė Politikos mokslų almanachas), issue: 16 / 2014, pages: 7-27, (17:29)

⁹ <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm>[accessed 2015-11-02].

¹⁰ Republic of Lithuania “Law on the basics of national security” 19 December 1996 No VIII-49 (As last amended on 12 November 2009 – No XI-480) Vilnius. [accessed 2015-11-02]

¹¹ https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/07/LTU_National_Security_Strategy_2012.pdf[accessed 2015-11-02]

executing state power and procedure of their formation, which ensures a balance between the institutions of state power, the counterbalance of the power of certain state institutions to the power of other state institutions, the harmonious activity of all the institutions executing state power and execution of their constitutional duty to serve the people, the solution by the Constitutional Court of disputes related to the power vested by the Constitution in the institutions of state power, the formation of all the institutions executing state power, the Seimas, the President of the Republic, the Government, the Judiciary, as well as other state institutions only from the citizens, who without reservations obey the Constitution adopted by the Nation and who, while in office, unconditionally follow the Constitution, law, the interests of the Nation and the State of Lithuania”¹².

Constitution of the Republic of Lithuania article 6 regulate: “The Constitution shall be an integral and directly applicable act.”¹³ That’s presupposing to disclosure the Constitutional meaning not only by verbal expression of body, but also to grasp the spirit, essence of constitutional principles. The Constitutional court of Lithuania has held more than once that: “The Constitution as a legal reality is comprised of various provisions, the constitutional norms and the constitutional principles, which are directly consolidated in various formulations of the Constitution or derived from them. Some constitutional principles are entrenched in constitutional norms formulated *expressis verbis*, others, although not entrenched therein *expressis verbis*, are reflected in them and are derived from the constitutional norms, as well as from other constitutional principles reflected in these norms, from the entirety of the constitutional legal regulation, from the meaning of the Constitution as the act which consolidates and protects the system of major values of the state community. The constitutional principles reveal not only the letter, but also the spirit of the Constitution—the values and objectives entrenched in the Constitution by the Nation which chose certain textual form and verbal expression of its provisions, which defined certain norms of the Constitution, and which explicitly or implicitly, established certain constitutional legal regulation”¹⁴.

¹² www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/08/2004-05-25_n_ruling.doc [accessed 2015-11-02]

¹³ <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm> [accessed 2015-11-02]

¹⁴ www.lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1028/content [accessed 2015-11-02]

www.lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta860/content [accessed 2015-11-02]

www.lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1046/content [accessed 2015-11-02]

Constitution provides the bases of relationships between a person and the state, the formation and functioning of public government and also the national economy. Constitutions article 94 establish the concept “State security”; article 135 establish concept “national security”, but the direct concept of "economic security" is not disclosure in the Constitution, but, as mentioned previously there, it is clear from the context of the interpretation of the constitution deeper meaning. Constitutions Chapter IV establishes foundations of national economy and labour. According to article 46: “Lithuania’s economy shall be based on the right of private ownership, freedom of individual economic activity and initiative. The State shall support economic efforts and initiative that are useful to society. The State shall regulate economic activity so that it serves the general welfare of the Nation. The law shall prohibit monopolization of production and the market and shall protect freedom of fair competition. The State shall defend the interests of the consumer.”¹⁵ According the article 47: “The underground, internal waters, forests, parks, roads, historical, archaeological and cultural objects of State importance shall belong by the right of exclusive ownership to the Republic of Lithuania. The Republic of Lithuania shall have the exclusive rights to the airspace over its territory, its continental shelf and the economic zone in the Baltic Sea. In the Republic of Lithuania foreign entities may acquire ownership of land, internal waters and forests according to a constitutional law. Plots of land may belong to a foreign state by right of ownership for the establishment of its diplomatic missions and consular posts according to the procedure and conditions established by law.”¹⁶ In interpreting the meaning of the provision of Article 46 of the Constitution, mentioned, that “the law shall protect freedom of fair competition also means the obligation for the legislature to establish by law such legal regulation so that production and the market would not be monopolized, that freedom of fair competition would be ensured and measures would be provided for its protection.”¹⁷ Authors also would like to mention Constituent Part of the Constitution of the Republic of Lithuania- “Constitutional act of the Republic of Lithuania on the non-alignment of the Republic of Lithuania to post-soviet eastern unions”.¹⁸ According to this act: “To develop mutually advantageous relations with each state which was formerly a component of the USSR, but to

¹⁵ <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm> [accessed 2015-11-02]

¹⁶ <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm> [accessed 2015-11-02]

¹⁷ <http://www.lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1241/content> [accessed 2015-11-02]

¹⁸ “Constitutional act of the Republic of Lithuania on the non-alignment of the Republic of Lithuania to post-soviet eastern unions”, chairman of the supreme council of the Republic of Lithuania, Vytautas Landsbergis, Vilnius, 8 June 1992, No. I-2622 [accessed 2015-11-02]

never join in any form any new political, military, economic or other unions or commonwealths of states formed on the basis of the former USSR.” This act are mentioned like the key norm, which directly regulating the issues of national security: “provisions of the Constitutional Act of 8 June 1992, which is a constituent part of the Constitution, prohibiting to ever and in any form to join any new political, military, economic or any other unions of states or commonwealths formed on the basis of the former USSR”¹⁹.

Systematic legal analysis of those provisions, presupposes the conclusion, that the Constitution establishes the basic institutional framework, which is directly related to Lithuania's national security. According to Republic of Lithuania “Law on the basics of national security” article No 3, “. The Seimas, the President of the Republic, the Government and other state institutions shall develop Lithuania’s national security system in compliance with the Basics of National Security laid down by this Law”²⁰. Fundamental principles of the economic system are based on private economic initiative principles, fair market competition, openness, fairness, consistency and usefulness to society. It is important to emphasize, that economic activities may be restricted only by law and provided the restrictions are necessary for the safeguarding of national security, spare natural resources and reduce negative impact on the environment.

Those provisions are particularized in Republic of Lithuania “Law on the basics of national security” and Lithuanian “National security strategy”.

Republic of Lithuania “Law on the basics of national security” establishes the main sectors of the Lithuanian economy which are of strategic importance to national security: energy; transport; information technologies and telecommunications, other high technologies; finance and credit. It is important to mention that this act distinguishes the geopolitical environment of external and internal potential risks and challenges and potential dangers in the economic field.

In order to reveal the concept of economic security, it is important to note, that 'mentioned legislation does not disclose a clear definition of economic security. Republic of Lithuania “Law on the basics of national security” and Lithuanian “National security strategy” deployed various conceptions, which meaning is closely related to economy

¹⁹ Republic of Lithuania “Law on the basics of national security” 19 December 1996 No VIII-49 (As last amended on 12 November 2009 – No XI-480) Vilnius. [accessed 2015-11-02]

²⁰ Republic of Lithuania “Law on the basics of national security” 19 December 1996 No VIII-49 (As last amended on 12 November 2009 – No XI-480) Vilnius. [accessed 2015-11-02]

security: domestic economic stability; economic policy; economic ties; economic and energy dependence; economic and financial crisis; economic instability; uneven economic development; insufficient defense financing; global economic; economic vulnerability; shadow economy. The absence of clear definitions of economic security concepts may presuppose logical contradictions of legal provisions, ambiguities, or influence the occurrence of clandestine law regulation.

Lithuanian “National security strategy” submits the main state security interest. According to article No 8 - “The primary interests of national security are the interests a failure to defend which would eventually result in a violation of the vital interests of the Republic of Lithuania. The primary interests of the Republic of Lithuania are:

8.1. Viability of NATO and the EU, security, democracy and welfare of all states of the Euro-Atlantic community;

8.2. Democracy, freedom, respect for human rights and fundamental freedoms in the neighboring states,

8.3. Global and regional security and stability;

8.4. Credible national defense capabilities, supported by national defense financing which meets the needs of defense and commitments to allies;

8.5. Economic and energy security;

8.6. Security of the infrastructure of the economic sectors of strategic importance to national security;

8.7. Information security;

8.8. Cyber security;

8.9. Ethnic and cultural identity;

8.10. A region secure from the ecological and public health point of view²¹

As we can see aspects of security such as energy, financial security dealt with within the framework of economic security. However, the formation of internal security policy spelling out its priorities and challenges of economic security is released separately and near threat analysis, crisis prevention and management have formed the Republic of Lithuania tasks of economic and financial security. According to article No. 16.5- “In order to ensure economic and financial security, the Republic of Lithuania will:

²¹ https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/07/LTU_National_Security_Strategy_2012.pdf [accessed 2015-11-02]

- implement a sustainable macroeconomic policy focused on fiscal and monetary stability and prevention of financial and economic crises;
- actively participate in the EU single market and in the EU economic and monetary union;
- by reducing barriers to economic activities, creating conditions for a free and fair competition, aim at creating a favorable environment for businesses development (particularly small- and medium-sized enterprises) and innovations, foreign investment, export diversification;
- implement measures preventing a single investor of the Republic of Lithuania or a foreign country from dominating in strategic economic sectors and the capital of doubtful origin from penetrating the country's enterprises, ensure protection of economic sectors, enterprises and equipment of strategic importance;
- aim at reducing social and economic disparities among the regions of the State and within the regions.

1 table. Economic security problems and measures to ensure their relationship (created by the authors)

Macroeconomic policy	EU single market	EU economic and monetary union	Economic activity	Uncertain origin of the capital and the investor predominance	Regional development
Implementing measures					
Financial and monetary stability	Free movement of persons, goods, services and capital	Economic and fiscal policies, coordination	Free and fair competition	Strategic enterprises, equipment protection	Social, economic disparities reduction
The financial and economic crisis prevention	tax harmonization	The single monetary policy	A favorable business environment		
		Euro- the single currency	Foreign investments		
			export diversification		

The analysis of economic security tasks suggests that the country's economic security object is economic system and economic indicators, competitiveness. These factors lead Lithuanian economic evolution compared to EU and global context.

Many factors of the risk has continuing nature, so it's difficult to identify and eliminate completely. This may influence economic security.

2 table. External and internal risk factors of economic security

Geopolitical environment of external risk factors, challenges and potential threats in the economic field	Potential internal risks and domestic crises in the economic field
Economic pressure, blockade and other hostile economic shares	Employment, production scale and national product decrease to a critical level
industry's dependence on any one country or group of countries	industry and technological backwardness
Capital investments for political purposes: the national energy and other strategically important branches of economy companies, finance and credit institutions, the most important communications (railway, highways, pipelines, sea ports, airports) ownership or management control of takeover	Economic criminalization; uncontrolled extent of economic crimes
Energy dependence on one country or one group of national resources; easy operation of the power system vulnerability;	The banking-financial system crisis and financial panic
State destabilizing the financial system to foreign debt scale;	Destabilization of the national currency, the Bank of Lithuania exchange reserves drop below a critical threshold
Stabilizing intervention in the Lithuanian financial-banking system and its devastating effects	State financial capacities in excess of domestic debt

Competitive performance can result in threats to economic security, it is important to examine the possibilities of occurrence of such threats and their impact on the country's competitiveness.

ECONOMIC SECURITY AS A GUARANTEE OF THE COUNTRY'S COMPETITIVENESS

Competitive activity can result threats to economic security, so it is important to disclosure the possibilities of occurrence and their impact to the country's competitiveness. The country's macro-economic policy, public administration, national policies, legal system, public-sector lobbying activities, the legal regulation of lobbying, influences directly competitiveness processes.

To disclose the concept of economic security most commonly used indicative analysis:

- Monitoring key macroeconomic indicators and their comparison with some of the pre-defined critical values;
- Assessment pace of the country economic development according to main indicators of macroeconomic dynamics changes

The authors present an analysis of macroeconomic indicators in Lithuania.

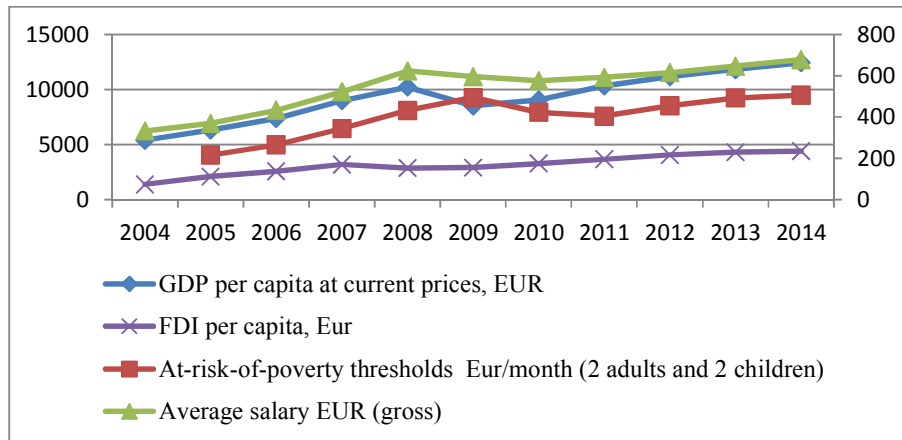

Figure 1. Main macroeconomic indicators influencing economic security, changes in the 2004-2014 year. (Source: Department of Statistics)

One of the key factors in ensuring economic security is investments in the economy. Foreign direct investment is a driving force of globalization, which create value for the state at such areas: creation of new jobs (reduction in payments to the unemployed; employed people start pay state taxes), public purchase from local enterprises (buying both services and products, the value added tax, fall to the state budget), the company's would pay financial taxes to the state according to turnover. In this context, foreign direct investment benefits the state budget can be very different in different countries, not only because of VAT, profit and labor relations, tax rates, but also because of these tax application procedure. This would increase the GDP. Foreign direct investments positively affect the security of recipient countries, also increasing its competitiveness in the international market. As we can see from figure 1, foreign direct investment in Lithuania has a tendency to gradually increase, although in 2008 noticeable signs of average wages and GDP decline. As can be seen from figure 1 the threshold of poverty (households consisting of two adults and two children up to 14 years) since 2005 year to 2014. Year, increased more than double. However, examining the level of the poverty threshold as a percentage of the total population, presupposes a conclusion, that the level is more or less constant in 2014 year is 20.6%, and in 2004 year it was equal to 20.5%. The level of poverty affects economic security, decreasing the level of poverty strengthening security against social risks, uncertainties random negative factors.

Authors emphasize such reduction measures of the poverty:

- Preservation of existing jobs;
- Unemployed persons (re-) integration into the labor market;

- support (security) network in the country.

The country's socio-economic development (bearing in mind employment, the unemployment rate) directly affects the employment relationship.

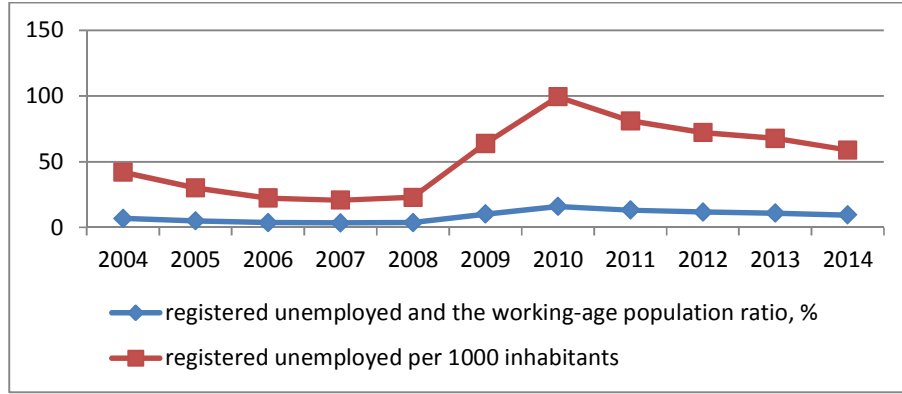

Figure 2. Change of registered unemployed in 2004-2014. (Source: Lithuanian Department of Statistics)

2004-2014 year period may be divided into three periods: a) 2004-2008 b) 2009-2010 c) 2011-2014. The first stage involves Lithuania's accession to the EU and the decline in the number of registered unemployed: a) as a thousand inhabitants, b) both in relation to the working-age population. The second period covers the period of crisis, when the number of registered unemployed per 1000 population since 2008 year to 2010 year increased three times. The influence of the global economic crisis has damaged more or less stable labor market situation.

The state has taken measures against manifestations of crisis, stabilized the labor market.

The third period is characterized by decrease in the number of unemployed, although in 2014year, the 2004 years level has not been reached.

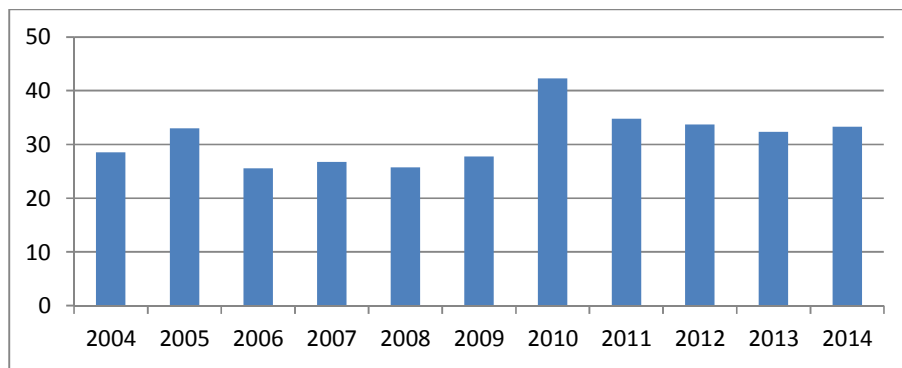

Figure 3. Emigrant's part per 1000 population (Source: Lithuanian Department of Statistics)

The country's economic security is greatly influenced by demographic factors.

Lithuania's demographic situation is characterized by the trend of population decline, aging population, low birth rate, increasing mortality rate.

Increasing the working-age, population migration affect threats to economic security. Moved people part per 1000 inhabitants, population peaked in 2010 year. Then the population of 1000 inhabitant had more than 42 unemployed.

The crime rate also affects the country's economic security and competitiveness. During the 2004-2014 year period, recorded crimes per 1000 population has remained stable (55-56 crime), in 2007 year it was the lowest and amounted to 45 crimes (see fig. 3).

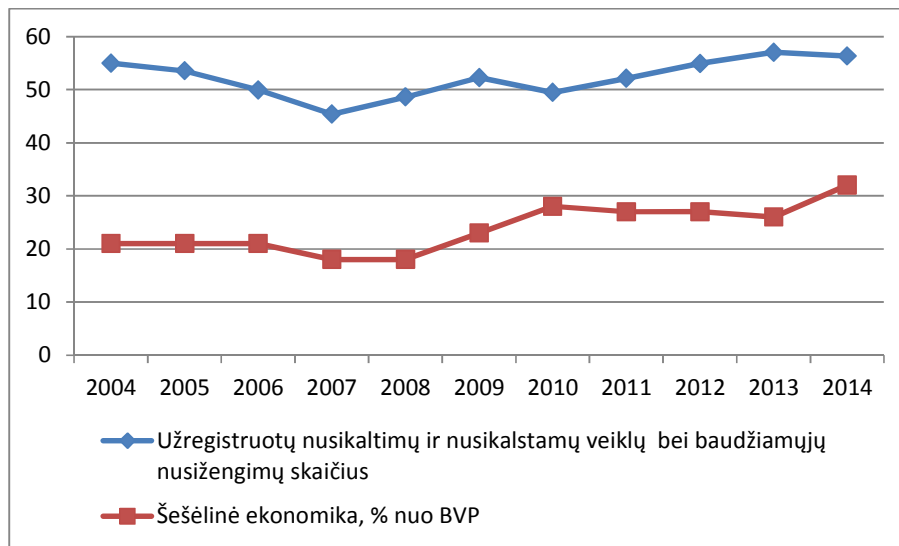

Figure 4. Recorded crimes per 1,000 populations, the underground economy (Source: Lithuanian Department of Statistics)

The economic crisis did not significantly influence the growth of crime, but we can see noticeable growth of the shadow economy. Shadow economy accounted for 32 percentage of GDP (2014 year).

A statistical analysis allows to draw conclusions on Lithuania vital functions, but do not give a full picture of economic threats in different areas. It is appropriate to establish the country (region) diagnostic methodology to further examine threats to the country's economic security.

CONCLUSIONS

According to the study obtained data, formulated the following conclusions. Economic security, as a phenomenon is examined in both the legal and economic science. Based on

analysis of law regulation, it's no uniform and clear definition of economy security. On the contrary, the legislature divulges various conceptions, which meaning is closely related to economy security. It may influence logical contradictions of legal provisions, ambiguities, and flawed law regulation.

Each country's well-being first correlated with income, which is distributed per capita, another important factor - the employment / unemployment prospects. Expanded further evaluation includes the social, environmental and other non-economic objectives - security, stability, and life expectancy. The economic policy has a significant indirect impact on economic security.

It is necessary to draw attention, that threat to economic growth can arise from a various of external and internal sources. The country's economic security have a hierarchical (personality, the state, society), multicomponent structure. Economic security is an important component of the country's security. Such perception increases the importance of security in all levels, particularly in the economy sphere emphasizing the risks, uncertainty.

According to the study obtained data, formulated the following recommendations: to improve the legal regulation formulating- a clear definition of the economy security. Considering, importance of the economic security, as a multidisciplinary phenomenon, it's necessary to regulate this process by higher power of law.

REFERENCES

1. Constitution of the Republic of Lithuania. Adopted by citizens of the Republic of Lithuania in the Referendum of 25 October 1992 <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm>
2. Constitutional act of the Republic of Lithuania on the non-alignment of the Republic of Lithuania to post-soviet eastern unions”, chairman of the supreme council of the Republic of Lithuania, Vytautas Landsbergis, Vilnius, 8 June 1992, No. I-2622
3. Republic of Lithuania “Law on the basics of national security” 19 December 1996 No VIII-49 (As last amended on 12 November 2009 – No XI-480) Vilnius.
4. Resolution amending the Seimas of the republic of Lithuania resolution on the approval of the national security strategy 26 June 2012 – No XI-2131
https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/07/LTU_National_Security_Strategy_2012.pdf
5. The constitutional court of the Republic of Lithuania 25 May 2004
www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/08/2004-05-25_n_ruling.doc
6. The constitutional court of the Republic of Lithuania 16 January 2014 www.lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1028/content
7. The constitutional court of the Republic of Lithuania 13 October 2014, No. KT45-N13/2014
www.lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta860/content
8. The ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania of 25 May 2004
<http://www.lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1269>

9. The constitutional court of the Republic of Lithuania, 17 March 2003 <http://www.lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1241/content>
10. “Nacionalinio saugumo strategija”. JAV Stehr N., Grundmann R. The Power of Scientific Knowledge. From Research to Public Policy. (Cambridge University Press, 2012), p. 30
11. Babachinaitė G. Jurisprudencija, 1 2006 (79); 25–30 Saugumo jausmo ir nusikaltimų baimės raida Lietuvoje. Prof. dr. Genovaitė Babachinaitė
12. Šimašius R., Vilpišauskas R. Ekonominio saugumo samprata ir politikos principai Lietuvoje. 2006// vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.../DS.002.0.01.ARTIC
13. Čepaitienė N. Economic Security: a Regional Public Goods Approach» by Neringa Čepaitienė; Violeta Pukelienė Source: Management of Organizations: Systematic Research (Organizacijų Vadyba: Sisteminiai Tyrimai), issue: 41 / 2007, pages: 113-125, on www.ceeol.com.
14. Grebliauskas A., Miliauskas G. Valstybės valdymo makro strategijos formavimas// Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. ISSN 1392-1142. 2008 m. Nr. 47.
15. Buzan B. Įmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po šaltojo karo / 2 – asis leidimas. – Vilnius: Eugrimas, 1998. – p. 469. – ISBN 9986-752-22-1
16. Huber, G.; Rehm, P.; Schlesinger, M.; Valletta, R. 2010. Economic Security at Risk: Findings from the Economic Security Index.
17. Tatjana Sviderskė „Šalies rizikos vertinimas ekonominio saugumo ir tvarumo kontekste“ Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, Ekonomika (04S) 2014 12 29.
18. Sviderskė T. „Comparison of country risk, sustainability and economic safety indices“ Jelena Stankevičienė, Tatjana Sviderskė, Algita Miečinskienė
19. Verslas: Teorija ir praktika / Business: Theory and Practice 2014 15(1): 1–10 17:42
20. Kupstaitytė B. Hov modelio pritaikomumas tiriant ekonominės diplomatijos priemones ekonominiam saugumui užtikrinti. Brigita Kupstaitytė Politikos mokslų almanachas), issue: 16 / 2014, pages: 7-27, (17:29)
21. Matulionytė E. Grėsmių nacionaliniam saugumui nustatymas ir jų prevencijos galimybės. Erika Matulionytė Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2008 4(106); 93-99 17:26
22. Statistikos departamento duomenys Lietuvos statistikos departamentas// Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/>[žiūrėta 2015 10 18]

EKONOMINIS SAUGUMAS IR ŠALIES KONKURENCINGUMAS

Žaneta Simanavičienė*, Andrius Stankevičius**
Mykolo Romerio universitetas

Santrauka

Kiekvienos šalies gebėjimas savarankiškai vystytis ir pažanga reiškia gebėjimą savarankiškai įgyvendinti ir ginti nacionalinius interesus ir sukurti palankią aplinką investicijoms ir inovacijoms, plėtoti intelektualinį potencialą. Ekonomika kuri nuolat vystosi, gali atlaikyti vidaus ir išorės grėsmes. Ekonominių procesų patikimumas ir efektyvumas leidžia sušvelninti destabilizuojančių procesų poveikį. Straipsnio tikslas – atskleisti ekonominio saugumo apraiškas Lietuvos teisinėje sistemoje ir įtaką šalies konkurencingumui.

Tyrimo objektu pasirinktas šalies ekonominis saugumas. Tyrimo metodai: dokumentų analizės naudotas iš gryninti ekonominio saugumo sampratą bei apraiškas Lietuvoje, analizuojant mokslinę literatūrą, teisės aktus, Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo sprendimus, programinius dokumentus; statistinių duomenų analizė leido atskleisti ekonominio saugumo svarbą formuojant šalies konkurencingumą; loginis- analitinis naudotas remiantis surinkta informacija suformuluoti tarpinės ir galutinės išvadas.

Ekonominio saugumo objektais gali būti valstybė, visuomenė, piliečiai, įmonės, įstaigos ir organizacijos, teritorijos, atskiri objektai. Pagrindinis ekonominio saugumo subjektas yra valstybė, kuri vykdo savo funkcijas ekonominio saugumo srityje įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios pagalba.

Ekonominio saugumo sistemoje pagrindinį vaidmenį atlieka nacionaliniai ekonominiai interesai, jų prioritetai. Norint nustatyti nacionalinius ekonominius interesus, būtina atlikti dabartinės ekonominės situacijos analizę, identifikuoti plėtros tendencijas, taip pat atlikti visą eilę kitų veiksmų. Ypač svarbu sukurti ekonominius rodiklius, kurie atspindėtų valstybės socialinę-ekonominę plėtrą. Ekonominis saugumas yra vertinamas pagal tam tikrus kriterijus - veiklos rodiklius. Svarbiausi yra BVP struktūra, pramonės vystymosi tempai, investicijų augimo dydis; gamtiniai išteklių, šalies gamybinis ir mokslinis-techninis potencialas; efektyvus išteklių naudojimas; ekonomikos konkurencingumas vidaus ir užsienio rinkose; infliacija; nedarbo lygis; gyvenimo kokybė, pajamų nelygybė, materialinių gėrybių ir viešųjų paslaugų prieinamumo laipsnis; biudžeto deficitas ir valstybės skola; energetinė priklausomybė; integraciją į pasaulio ekonomiką. Tačiau ekonominiam saugumui svarbu yra ne rodikliai, o jų ribinės vertės, kurių viršijimas kelia grėsmę ekonominiam saugumui. Be ribinių verčių nustatymo ko gero svarbiau yra išgryninti ekonominio saugumo sąvoką, išskirti grėsmes ekonomikai.

Atlikta mokslininkų diskusijų analizė dėl ekonominio saugumo objekto šiame straipsnyje parodė, kad tikslinga ekonominį saugumą nagrinėti valstybės lygyje, t.y. analizės objektu laikoma valstybė. Taipogi akcentuotina, kad siekiant įvairiapusiškai atskleisti ekonominio saugumo fenomeną, būtinos tarpdisciplininiai mokslo tyrimai, ypač teisės ir ekonomikos mokslo atstovų.

Įstatymų leidėjas tiesiogiai neįtvirtina ekonominio saugumo sąvokos teisės aktuose. Teisės aktuose yra naudojama įvairios sąvokų variacijos, kurios savo turiniu yra artimos ekonominio saugumo konceptui: „ekonominiai ryšiai“, „ekonominis pažeidžiamumas“, „ekonominis gyvenimas“, „ekonominė raida“, „ekonominis nestabilumas“, „finansų krizė“, „šešėlinė ekonomika“, „nepakankamas gynybos finansavimas“, „ekonominiai ryšiai“ ir t.t. Nebuvimas aiškios ekonominio saugumo sąvokos definicijos, gali įtakoti teisinio pobūdžio loginius prieštaravimus, dviprasmybes, sąlygoti teises spragas. Sistemškai analizuojant Lietuvos teisės aktus, ekonominio saugumo apraiškas galima identifikuoti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje bei LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme.

Pagrindinės sąvokos: ekonominis saugumas; šalies saugumas; konkurencingumas; ekonominio saugumo koncepcija; regioninis saugumas ir stabilumas.

Žaneta Simanavičienė*, daktarė, Mykolas Romeris universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Bankininkystės ir investicijų katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: Ekonominis, energetinis saugumas, verslo rizika, socialinė atsakomybė.

Žaneta Simanavičienė*, PhD, Mykolas Romeris University, Faculty of Economic and Finance management Department of banking and Investment, professor. Research interests: economic, energy security, business risk, social responsibility.

Andrius Stankevičius**, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: visuomenės saugumas, interesų grupės, lobizmas.

Andrius Stankevičius**, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, lector. Research interests: public security, interest groups, lobbying.

ASPECTS OF LANGUAGE POLICY IN THE EUROPEAN UNION

Aušra Stepanovienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8-37) 303664
E-mail: ausrastep@mruni.eu*

Annotation. The presence of linguistic diversity in Europe in general, and in the European Union in particular, is an important social, cultural, economic and political fact of life, and one which has significant implications both for Europe itself and for many other parts of the world. One of the important issues raised by the European integration is that of languages and in particular how the European Union institutions can cope with language diversity. The article analyses the importance of language diversity in Europe and its impact on individual and national identity. The nature and perspectives of the phenomenon are explored, the integration process in Europe accelerating. Language policy pursued by the European Union is analysed and assessed by institutional, democratic, cultural and legal aspects. It is aimed to draw guidelines for extended European Union language policy.

Keywords: linguistic diversity, national identity, European language policy.

INTRODUCTION

Europe can be described as a variety of nation states, having formed in the last several decades with political sovereignty as the underlying feature. It is the strongest obstacle when implementing the project of the last decades – integration of European countries, which foresees that nation states are supposed to transfer a part of their sovereignty rights to supranational EU institutions. Integration success in economics, where European countries first tried to limit their rights for the sake of the common ones, encouraged to implement this process elsewhere, namely in politics, law, finances, etc. Both politicians and the society have long and thorough discussions about occurring problems or arguments as far as integration in the countries is concerned. On the other hand, the impact of integration on European languages attracts little attention, whereas it is obvious that languages affect the process significantly and always will.

Language diversity is not a particular problem of Europe or the period. It has existed throughout the history of humankind, reflecting abundance of nations and their individuality. The unification of European countries having started, it became obvious that diversity of languages is not only a value but also an obstacle. Although citizens of Europe speak many different languages, in order to pursue common (economical, political) projects they must find

a common language that is understood by everyone. Here the most important question arises – is any single language supposed to become the means of communication or, on the contrary, should people be encouraged to learn as many languages as possible and thus preserve the current diversity?

The problem of languages is complicated as it cannot be solved pragmatically. The reasons of problems lie within the process of formation of the current European states as they have formed as ethnic structures and for many of them a national language has been a very significant factor in the process of political country's unification.

Language has remained one of the most significant symbols of national identity for numerous states and people even up to these days. This fact cannot be denied seeking successful integration in Europe. It can be successful as far as people assume that being a European citizen does not prevent one from being individual. Thus, it is obviously true that the issue of languages cannot be solved pragmatically, i.e. by restricting oneself to one language only.

The complexity and the importance of the issue have been evaluated by creators of the integration process, who defined EU priorities in the area of culture. In Article 151 of European Community there is a provision that the European Community adds to flourishing of member-states, respects their national and regional variety, simultaneously envisaging common cultural heritage¹. Whereas Union respects national identity of member-states while in EU Treaty Article 6 it is claimed that the Union respects national identity of its member-states². Language is an inseparable part of national identity and, therefore, preservation of language diversity can be regarded as the priority aim of the Union in the area of culture. It is confirmed by Union decision to establish a special institution (General Directorate), which concerns all the issues related to languages.

Summarizing everything that has been said, one can claim that diversity of languages is a value not only from historic, political or cultural point of view but also a legal perspective. However, it is a serious obstacle for both Union institutions, which have to deal with financial and organizational problems related to translation, and the most important Union aim –

¹ Article 151 of European Community. Available at: ec.europa.eu/regional_policy/sources/.../culture_en.pdf. [accessed 4 December 2014].

² Treaty on European Union: Article 6. Available at: www.europart.europa.eu/hearings/.../default_en.htm. [Accessed 5 December. 2014].

common market, where language diversity slightly limits movement of persons, goods and services.

The **aim** of the article is to analyse the importance of language diversity in the EU and its impact on nation and individual's identity.

The **objectives** of the article are as follows: 1) evaluate emotional, democratic, legal and cultural factors of EU language policy; 2) define the guidelines of Europe language policy.

The **method** of generalizing scientific work analysis was applied to obtain research results.

SOCIOCULTURAL ASPECTS OF LANGUAGE DIVERSITY

Many people perceive diversity of languages and cultures spread worldwide as a naturally existing phenomenon and only rare tends to consider the reasons of its emergence, the scope, the operation mechanism and, most significantly, value for people. It is extremely important currently when all areas of life, including the language, are being dominated by the contrary phenomenon – globalisation. Diversity of languages in this century of mobility is more frequently perceived as an obstacle for communication between people as well as closer cooperation of states. Therefore, a logical and unavoidable solution to the problem could be as follows: choose any language (English is undoubtedly in the leader position), which could become the global means of communication. All other languages would gradually become extinct as unnecessary ballast. Although such a solution seems rather favourable, in principle it is determined by a narrow and single-minded attitude towards a language as a means of communication, forgetting multifold nature of a language and its influence on the formation of individual and nation's identity.

A widespread stereotype is to estimate a language only as a means of people's communication. Although this communicative function is very important, it is not the only one. It is crucial for one to understand that the impact of a language on a person encompasses much more than simply rendering information. Language is primarily a thinking instrument³. Throughout entire decades a long-lasting investigation of a relationship between thinking and a language is in fact very significant as it reflects a special significance of a language in every person's life: a language is one of the main factors which determine individual or collective

³ Kohonen, V., Jaatinen, R. (2014). *Experimental Learning in English Language Education*. New York. Routledge.

(i.e. nation's) formation. Each language, although less used, expresses the spirit of a certain ethnic group and, as a result, one can claim that beside other factors, which develop each nation's identity such as geographic, historic-political, psychological, religious, etc. peculiarities, the role of a language in this process is special – it is not only the means of communication but also the symbol of collective identity.

Appearance of national languages in Europe was a determining factor for formation of sovereign states, including Europe itself, as we perceive it today. The emergence of Europe as the multinational and multilingual continent is clearly marked not only by historic-political but also linguistic processes. Establishment of languages in clearly defined territorial boundaries is often presented as a strong argument, proving that the basis of languages was one of the underlying assumptions in the development of nation states in Europe. Despite the fact that abundance of languages prevented people from communicating, at the same time this phenomenon allowed establishing of settlements, nations and feeling of national identity⁴.

Thus, although languages had a special significance in the formation of nation states, it is not clear if this *nation-language* relationship will remain as close in the future Europe, where national identity is replaced by the European one.

Continuous unification of Western Europe states can undoubtedly be regarded as a successful project. It is proved by a significant number of states-candidates, wishing to join the EU. However, integration has its price: a part of sovereignty (it means, national identity, too) must be transferred by member-states to the organization which they are entering. Such a price is not always acceptable.

Although no one has doubts about the idea of integration itself, transferring of sovereign powers to the EU is not always favoured by citizens of member-states. It can be explained by the fact that the EU is the community of nations and states⁵, and, thus, identity of its citizens is of national nature, i.e. primarily related to the living place, region or state. European identity only supplements national one but it cannot replace it.

Knowing that national language has a special significance to formation of national identity, this factor can be used when strengthening citizens' identity feeling, related to Europe. It is becoming more and more important to preserve linguistic and cultural diversity

⁴ Kriaučiūnienė, R. (2013). Užsienio kalbų mokymosi galimybės ir daugiakalbystės kultūra. Vilnius. Vilniaus universitetas.

⁵ Forche, R. Christian (2012). On the Emergence of Euro-English as a Potential European Variety of English Attitudes and Interpretations. Jezikoslovlje. Freie University. Berlin. 13.2, pp. 447-478.

of European countries currently as seeking integration more and more issues and areas, where the right of making decisions is transferred to EU institutions and when member-states have to refuse more and more symbolical meaning possessing state elements (for instance, national currency is replaced by the common one), emerge. Therefore, one may understand that frequently the EU is treated by simple citizens as a distant and hostile Brussels' bureaucratic mechanism''⁶. It is crucial to respect, preserve and foster cultural peculiarity of each country or region so that the so-called European identity could be created or, in other words, to retain people's wish to be involved in this organization. It would allow creating cultural European identity, which on its behalf would become an assumption to form political European's identity (education and training). Therefore, respect to national languages could be a significant factor when creating citizens' Europe.

LANGUAGE POLICY IN EUROPEAN COUNTRIES

Numerous Europeans believe that multilingual situation in European states is a rare, even exceptional case. Such thinking was determined by ideology of European nation state, having established in the 19th century and still making a strong impact. According to this ideology, homogenous nations created their states in Europe. Thus, each state is supposed to have a single national language⁷. Nevertheless, apart from one exception – Iceland, which due to its special geographic position is an ideal example of a close national state, in all European states diversity of languages and cultures has existed *de jure* or at least *de facto*⁸. The most significant reason of this is not a migration process but a historically developed fact that political boundaries of states almost never coincide with language boundaries⁹. Thus, the idea of culturally and linguistically homogenous state in Europe is practically utopia.

According to how many linguistic communities are found within the country and what the relationship of language minorities and the main group is established, three linguistic models of European countries could be distinguished¹⁰:

⁶ Ellinas, A., Suleeman, E. (2012). The European Commission Bureaucratic Autonomy. Cambridge University Press, p. 94.

⁷ Kriauciūnienė, R. (2013). Užsienio kalbų mokymosi galimybės ir daugiakalbystės kultūra. Vilnius. Vilniaus universitetas.

⁸ Europos kalbų mokymo politikos rengimo vadovas. Available at: <http://www.coe.int./lang>. [accessed 8 August, 2015].

⁹ Guus, E., Kutlay, Y. (2012). Europos kalbų lobynas. Daugiakalbystės politika ir praktikos tendencijos Europoje. Rotolito Lombarda SpA. Italija.

¹⁰ Special Eurobarometer 386. Europeans and languages. Available at: ec.europa.eu/public_opinion/archives/.../ebs_386_en.pdf... [accessed 26 November, 2014].

- relatively homogenous states (for example, Portugal, Ireland);
- states, where language minorities make up 10 % of all country's inhabitants (for instance, Denmark, Germany, Finland, Greece, Italy, Holland, Austria, Sweden, Great Britain);
- multinational and multilingual states, where language minorities comprise more than 10 % of all that country's inhabitants (namely Belgium, France, Spain).

In almost all countries the situation of language groups is regulated by the principle that the highest status is provided to the language of the biggest community in that country. According to what rights are provided for language minorities, three types of European states (EU member states) can be distinguished¹¹:

- 1) officially monolingual states,
- 2) officially monolingual states where special regulation of linguistic minorities' rights is anticipated,
- 3) officially multilingual states

The principle of monolingualism

This group encompasses states, where the object of language policy is only a national language, by acknowledging it as the only official language of that country. In other words, one seeks to implement the principle of monolingualism "*one state – one language*". However, even in states of this type linguistic minorities can be acknowledged by providing them the limited (regional) status or even undertaking certain measures (only in the regional level) to preserve them¹². The group of such states can be subdivided into two groups according to the fact if a state is truly monolingual (e.g. Portugal) or monolingualism is established due to political reasons (e.g. France).

Regulation of language minorities' rights

Monolingualism, as it has been mentioned, is a rare phenomenon and, as a result, many European countries have to deal with the issue of linguistic minority. With regard to different historical and political circumstances, these minorities are provided certain rights in societal life. On the basis of the status provided for linguistic minorities, European countries of the

¹¹ Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Vilnius, 2008.

¹² Hicks, D., European Language Diversity Summit. Available at: gb2016donostia.eu/?p=780&lang=en. [accessed 3 October, 2015].

group could be subdivided into three groups taking into consideration that such division is not a strict one¹³:

- Protection of linguistic minorities' rights – this group encompasses states having one official language, acknowledging existence of linguistic minorities and even applying various means to preserve and extend their languages. On the other hand, only limited status is provided for ethnic minorities' languages. Great Britain and Holland could be typical examples of the group.

- Principle of linguistic autonomy – this group contains states which have one official national language where ethnic minorities have political autonomy. Due to this reason languages of these regions have the official status (i.e. are regarded as official languages of the region). Moreover, each region pursues individual language policy. The most significant example of such a case is Spain and partly Italy.

- Principle of linguistic federalism – according to this principle, official status in the national level is provided to all linguistic communities of the country. These mostly include multilingual states of federal structure, for example, Belgium or Switzerland.

Multilingualism established institutionally

Countries belonging to this group have several official languages. However, languages there are distributed not according to regions but cover the whole territory of the country. Ireland, Finland and Luxembourg could be taken as examples of such a linguistic system in the EU. In these countries there is a legal provision that all languages used in a certain country are equal.

LANGUAGE POLICY IN THE EUROPEAN UNION

The EU language policy greatly differs from that of all other international organizations. The United Nations (subsequently UN) and all their subsidiaries as well as other international organizations were established by the states, which are also the subjects of these organizations. European Coal and Steel Union, later Economic and Nuclear Power Communities were also set up on the basis of international treaties. However, these communities were the first international organizations *sui generis*, or, to be more precise, the

¹³ Minority Rights: International Standards and Guidance for Implementation. United Nations. New York and Geneva, 2010.

first supranational organizations in history, the subjects of which were not only states but also persons.

In case of international organizations communication occurs between states and, consequently, the rule is observed that such institutions pursue their activity in the main languages of the world (for example, English, French, etc.). Mostly language policy of such organizations is based on selective multilingualism principle, i.e. work in institutions is pursued in several selected languages (for instance, the UN at present has six official languages, namely English, French, Spanish, Chinese, Russian, and Arabic). Occasionally such organizations keep to the principle of monolingualism. In other words, work within institutions is carried out in one language only (for example, only the English language is employed in European Free Trade Association (EFTA)).

However, EU institutions ‘communicate’ not only with member-states but with their citizens as well (both natural and legal persons). Furthermore, EU law is superior to national law of member-states. Thus, EU citizens have a democratic right to gain all information in their native language. Therefore, motto of the EU language policy is “unity in diversity”¹⁴. Thus, respect towards national peculiarity of each member is expressed. At the same time it is that democratic basis on which integrated Europe is built.

Since the very beginning of the integration process a principle that at least one language of the member-state is acknowledged as the official language of the Community/Union has been observed. Currently fifteen states in the European Union communicate in eleven official languages (besides, exceptional status is provided to the twelfth one, namely Irish). Numerous legal acts of the EU institutions are translated into all official languages. This provision will remain valid in the future as well regardless of how many member-states will form the European Union and how many languages will be found. It is related to the already mentioned specific legal nature of the Union – supranational status, which is the crucial assumption for linguistic equality valid in the European Union. Another important issue is Union citizens’ right to elect and be elected themselves to the European Parliament. Restriction of this right with regard to foreign languages that one knows would also violate democracy principles. Therefore, disregarding all difficulties arising from language diversity, the number of official

¹⁴ Studer, P., Werlen, I. (2012). Linguistic Diversity in Europe: Current Trends and Discourses. Hubert and Co. Germany, p. 115.

languages cannot be reduced whereas in the future after entrance of new members it is supposed to increase inevitably.

On the other hand, working languages, used for communication within EU institutions, is a completely different issue. Currently, though unofficially, three working languages have firmly established, that is, English, French, and German (in some EU institutions there are five of such languages – the three already mentioned as well as Italian and Spanish). Such limitation is completely justified as far as the efficient work of such institutions is concerned. However, at the same time it is also the reason for certain important problems. First of all, priority situation of certain languages determines emergence of politicians and officials of two unequal categories: those who can work (discuss, debate, formulate decisions) in their native language and those who must know at least one foreign language, i.e. EU working language, so that it would not become an obstacle in their work. It goes without saying that those politicians and officials for whom one of the EU working languages is a native one are undoubtedly superior to the rest ones. The second problem is more of legal nature: it would be difficult to draw a line between work within institution only, during which the restricted number of languages used is justified, and the work outside the institution where one must observe the equality principle. Another complicated issue is to decide what language to select as the working one and what impact it does make on other languages.

Apart from all difficulties within institutional level, language diversity can become a serious obstacle in the common EU market as well. Knowing foreign languages, or, to be more precise, insufficient knowing can strongly restrict citizens' right to be employed in any member-state because when employing a person from another member-state, especially in the state sector, a condition to pass not only qualification but also language examination is imposed. In addition, language diversity can restrict free movement of goods within the market. It is related to marking of goods: in order to ensure that information about a good is understood for each citizen, it is frequently required to mark goods in all official languages of the EU. It determines supplementary costs, which aggravate free movement of a good within the market. This problem is extremely confounding in the way as it cannot be solved by traditional measures used in the common market, i.e. by applying principles of legal act harmonization or acknowledgment of national standards. How could language diversity be harmonized if not by introducing a common language? However, it is not clear what language should be selected, English or maybe Esperanto? Mutual acknowledgment of national

standards does not solve this problem either because acknowledgment of other languages does not facilitate the communication. Therefore, due to peculiarity of the language problem the common EU market will remain multilingual in the future and this fact must be accepted simply as the existing reality, monitoring if national linguistic provisions are not discriminating or applied disproportionately.

Such a situation from language diversity point of view in the European Union and its institutions is found. Nevertheless, another aspect, i.e. citizens' response to language diversity is also important. Frequently one may hear a proposal which says that every EU citizen apart from his/her native language is supposed to learn two foreign languages. It undoubtedly facilitates communication of citizens. Therefore, learning of languages must be promoted and this aim should become priority of all member-states education policy. However, it is only one of aspects of numerous language problems and it is not enough to deal with the problem. As a matter of fact, not every citizen is capable of learning foreign languages. Moreover, in case of such language diversity, knowing one of the three does not solve all communication problems (for example, a Greek, even knowing French and German would not be able to communicate with a Portuguese, who, apart from the native language, knows only English and Spanish).

Thus, all listed aspects could be generalized in the following way: cultural value of language diversity and political as well as economic necessity of communication in this diversity are cornerstone and by their nature controversial aspects of EU language policy. Seeking that integration of fifteen and in the meantime a greater number of member-states would not become the ordinary supranational communication forum but a real Union of the states and primarily their citizens, one is supposed to search for the most efficient ways to solve a problem that would not harm national citizens' feelings (it would happen if the current language diversity were abandoned by restricting citizens to one or several languages only). However, at the same time it should ensure efficient work in EU institutions and is not supposed to harm the functioning of the common market.

CONCLUSION

According to the European tradition, a language has special significance to the formation of individual and national identity. Therefore, reduction of the number of official

languages in the EU level would not comply with linguistic policy tendencies in member states and could be the reason for serious conflicts.

The European Parliament is the only citizen elected (directly) EU institution. Decrease in the number of official languages would mean that the citizens' right to be selected to this institution is limited regarding the knowledge of foreign languages. It would have a negative impact on citizens' attitude towards the EU and intensify current reproaches concerning lack of democracy.

The European Union is not a typical international supranational organization. Legal acts issued by its institutions make a direct impact on every EU Citizen. Reduction of the number of official languages would imply that not all citizens could read legal rights in their native language and this would contradict to principles of democracy and transparent activity.

Obligation of the EU to understand and foster national cultures of member-states provides conditions for formation of cultural European identity, which subsequently is the basis of political identity. Language is the most important component of culture and, as a result, it is crucial to maintain respect to national languages when creating citizens' Europe.

REFERENCES

1. Article 151 of European Community. Available at: ec.europa.eu/regional_policy/sources/.../culture_en.pdf. [accessed 4 December 2014].
2. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Vilnius, 2008.
3. Ellinas, A., Suleiman, E. (2012). The European Commission Bureaucratic Autonomy. Cambridge University Press, p. 94.
4. Europos kalbų mokymo politikos rengimo vadovas. Available at: <http://www.coe.int./lang>. [accessed 8 August, 2015].
5. Forche, R. Christian (2012). On the Emergence of Euro-English as a Potential European Variety of English Attitudes and Interpretations. *Jezikoslovlje*. Freie University. Berlin. 13.2, pp. 447-478.
6. Guus, E., Kutlay, Y. (2012). Europos kalbų lobynas. Daugiakalbystės politika ir praktikos tendencijos Europoje. Rotolito Lombarda SpA. Italija.
7. Hicks, D., European Language Diversity Summit. Available at: gb2016donostia.eus/?p=780&lang=en. [accessed 3 October, 2015].
8. Kohonen, V., Jaatinen, R. (2014). *Experimental Learning in English Language Education*. New York. Routledge.
9. Kriaučiūnienė, R. (2013). *Užsienio kalbų mokymosi galimybės ir daugiakalbystės kultūra*. Vilnius. Vilniaus universitetas.
10. *Minority Rights: International Standards and Guidance for Implementation*. United Nations. New York and Geneva, 2010.
11. Special Eurobarometer 386. Europeans and languages. Available at: ec.europa.eu/public_opinion/archives/.../ebs_386_en.pdf... [accessed 26 November, 2014].

12. Studer, P., Werlen, I. (2012). Linguistic Diversity in Europe: Current Trends and Discourses. Hubert and Co. Germany, p. 115.
13. Treaty on European Union: Article 6. Available at: www.europart.europa.eu/hearings/.../default_en.htm. [Accessed 5 December. 2014].

KALBŲ POLITIKOS EUROPOS SĄJUNGOJE ASPEKTAI

Aušra Stepanovienė*
Mykolas Romeris universitetas

Santrauka

Kalbos - svarbus Europos Sąjungos prioritetas. Kalba yra neatsiejama mūsų tapatybės dalis ir tiesioginė kultūros išraiška.

Europos Sąjungos kalbų politikos tikslas – skatinti užsienio kalbų mokymą ir mokymąsi ES ir sukurti visų valstybių narių kalboms palankią aplinką. Užsienio kalbų žinios yra vienas iš svarbiausių įgūdžių, kuriuos įgyti turi visi ES piliečiai, siekdami turėti daugiau mokymosi ir įsidarbinimo galimybių besimokančioje Europos visuomenėje. Bendravimas užsienio kalbomis – vienas iš 8 svarbiausių gebėjimų, reikalingų norint gerinti švietimo ir mokymo kokybę bei veiksmingumą.

Šiame straipsnyje aptariami Europos kalbų instituciniai, demokratiniai, kultūriniai ir teisiniai aspektai. Išsamiai analizuojami kalbos ir identiteto, kalbos ir nacionalumo sąsajų klausimai, kurie laikomi esminiais, siekiant suprasti šiandieninę Europos kalbų įvairovę.

Trumpa Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinės kalbų politikos vystymosi apžvalga aiškiai parodo, kad kalbų politikos tema visose Europos valstybėse pasižymi aukštu emociniu lygiu. Į šį faktorių reikia atsižvelgti priimant Europos lygmens sprendimus. Turėtų būti siekiama išvengti vienpusių reforminių pasiūlymų (pvz. šiandieninių Europos Sąjungos valstybinių kalbų skaičiaus sumažinimas). Kalbos turi svarbią reikšmę formuojantis ne tik individo, bet ir nacionalinės valstybės identitetui. Todėl, sumažinus valstybinių kalbų skaičių Europos Sąjungos šalyse, neatitiktų kalbos politikos tendencijos, būtų apribojama piliečių teisė būti renkamiems į Europos Parlamentą, ir paaštrėtų ar kultų nepasitenkinimas egzistuojančia demokratija, ne visi piliečiai galėtų skaityti jiems galiojančias teisės normas gimtąja kalba.

Saugojant valstybines šalių narių kultūras formuojasi kultūrinis Europos identitetas. Todėl straipsnyje ypatingas dėmesys skirtinas Europos Sąjungos šiandieninės kalbų politikos sistemos pagrindimui, akcentuojant savitą Europos Sąjungos charakterį.

Pagrindinės sąvokos: lingvistinė įvairovė, nacionalinis identitetas, Europos kalbų politika.

Aušra Stepanovienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Humanities, lecturer. Research interests: English for Specific Purposes methodology and didactics, theory and practice of legal English translation.

Aušra Stepanovienė*, Mykolas Romeris universitetas, Viešojo saugumo fakultetas, Humanitarinių mokslų katedra, lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: anglų kalbos specialieji tikslai metodologija ir didaktika, teisės anglų kalbos vertimo teorija ir praktika

LIETUVOS FINANSŲ SISTEMOS YPATUMAI

Marta Vorobjova*, Jekaterina Kartašova**

*Mykolo Romerio universitetas Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas
Bankininkystės ir investicijų katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 8 5 2714550*

El. paštas: jkartasova@mruni.eu, mavorobjov@mruni.eu

Anotacija. Moksliniame darbe išanalizuota Lietuvos finansų sistema, įvertinti Lietuvos finansų sistemos ypatumai Latvijos, Estijos ir Lenkijos kontekste. Apibrėžti šalių finansų sistemos struktūros skirtumai, apibendrinus tyrimo rezultatus pateiktos išvados. Darbas sudarytas iš trijų pagrindinių dalių. Pirmoje šio darbo dalyje, remiantis įvairiais moksliniais šaltiniais, yra analizuojama ir apibrėžiama finansų sistemos samprata, jos struktūros modeliai bei pagrindinės funkcijos. Antroje šio darbo dalyje pateikiama Lietuvos finansų sistemos ypatumų tyrimo metodologija ir jos pagrindimas. Trečia tiriamojo darbo dalis skirta šalių finansų sistemos ypatumų vertinimui, ypatumų išskiriami šiame tyrime pasirinktos trys pagrindinės finansų sistemą apibūdinančios dimensijos: 1) finansų sistemos dydis arba finansinis gylis; 2) finansų sistemos efektyvumas; 3) finansų sistemos pasiekiamumas. Taip pat analizuojama ir vertinama bendra šalių priežiūrinė veikla, finansinių tarpininkų ir finansų rinkų sandara, pateikiamos esminės tiriamojo darbo išvados.

Pagrindinės sąvokos: finansų sistema, finansų sistemos ypatumai, finansiniai tarpininkai, finansų rinkos.

ĮVADAS

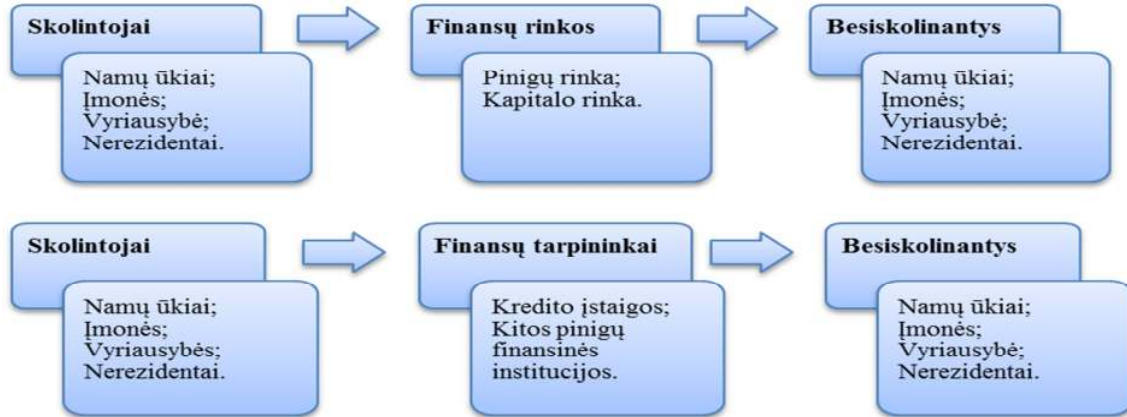
Finansų sektorius yra svarbi šalies ekonomikos dalis. Tai sistema, susidedanti iš finansinių dalyvių, tarp kurių Lietuvoje dominuoja bankai. Finansų sektoriaus pagrindinė funkcija yra surinkti ir tinkamai panaudoti finansinius išteklius, taip pat skatinti ekonomikos augimą. Finansų sistema finansuodama pramonės ir paslaugų sektorius daro įtaką šalies bendrajam vidaus produktui (BVP), o taip pat šalies ekonomikai. Finansų sektorių galima traktuoti kaip sistemą finansų tarpininkų, teikiančių taupymo, kreditavimo, saugumo, investavimo ir kitas paslaugas. Taip pat, finansų sektoriaus veiklą galima vadinti ekonominės plėtros rezultatu arba priežastimi, kuri turi didelę įtaką ūkio augimui. Mokslinėje literatūroje dažnai nagrinėjamas finansų sektoriaus ir ekonomikos augimo ryšis. Gerai išsivystęs finansų sektorius, kuris tinkamai atlieka lėšų paskirstymo, taupymo, mokėjimo ir kitas funkcijas, skatina ekonomikos augimą. Pažymėtina, kad nuo šalies finansų sektoriaus išsivystymo laipsnio priklauso mažų ir vidutinių įmonių plėtra. Todėl labai svarbu suvokti, kas yra finansų sistema, žinoti kokios grandys ją sudaro, kokie finansiniai dalyviai dominuoja. Nuo šalies finansų sistemos struktūros pasirinkimo priklauso šalies ekonomikos augimas. Taigi,

suvokiant finansų sistemos struktūros bei veiklos svarbą, šiame darbe nagrinėjamas finansų sistemos apibrėžimas, finansų sistemos struktūra, galimi modeliai ir jos dalyviai. Trumpai aptariamos kiekvieno finansų sistemos dalyvio funkcijos ir įtakos dalis ekonomikos augimui. Išgryninamos finansų sistemos funkcijos, remiantis įvairių mokslininkų nuomone. Siekiant išsiaiškinti, kokiais finansų sistemos ypatumais vis dėlto išsiskiria Lietuva buvo atliktas tyrimas, kurio metu buvo lyginamos Lietuvos ir kaimyninių šalių – Latvijos, Estijos ir Lenkijos finansų sistemos struktūros. Detaliai nagrinėjamos minėtų šalių pagrindinės finansų sistemos grandys – finansų institucijos, finansų rinkos. Tyrimo metu naudojami tiek Lietuvos, tiek kaimyninių šalių statistiniai duomenis, pagrindiniai rodikliai bei teisės aktai, kuriuos skelbia arba viešina minėtų šalių centriniai bankai arba tos šalies priežiūros institucijos. Tyrimo **problema** – kokie pagrindiniai Lietuvos finansų sistemos ypatumai? Tyrimo **tikslas** – išanalizavus Lietuvos, Latvijos, Estijos, Lenkijos finansų sistemas, nustatyti Lietuvos finansų sistemos ypatumus.

Tyrimo **metodai** – mokslinės literatūros analizė, grindžiama lyginamuoju aspektu bei sisteminimo, klasifikavimo ir apibendrinimo metodais. Statistinių duomenų bei teisės aktų analizė. Tyrimas atliekamas taikant statistinės analizės (aritmetinis vidurkis, sistemos dydžio, efektyvumo, pasiekiamumo rodikliai) bei grafinės analizės metodus.

FINANSŲ SISTEMOS TEORINIAI MODELIAI

„Finansų sistema – tai finansų rinkų ir institucijų, finansinių priemonių, taisyklių ir metodų visuma“ (Mačerinskienė I. ir kt., 2013). Taip pat mokslinėje literatūroje finansų sistema apibrėžiama kaip ekonominiai piniginiai santykiai, kurių dėka sudaromi, naudojami ir kontroliuojami pinigų fondai, visuma. Kitais žodžiais tariant, finansų sistema - tai įmonių, gyventojų ir valstybės pinigų fondų sudarymo, naudojimo ir kontroliavimo formų bei metodų visuma. Pažymėtina, kad finansų sistemą sudaro dvi grandys: centralizuoti finansai - valstybės finansai ir decentralizuoti finansai - įmonių ir namų ūkių finansai. Minėtos pagrindinės finansų sistemos dalys yra būdingos bet kurios valstybės finansų sistemai, tačiau išsamesnis finansų sistemos detalizavimas priklauso nuo valstybės vykdomos ekonominės politikos. Finansų sistema gali būti traktuojama kaip institucinė sistema, per kurią namų ūkiai, įmonės ir Vyriausybės gauna finansavimą bei investuoja lėšas (žr. 1 pav.).

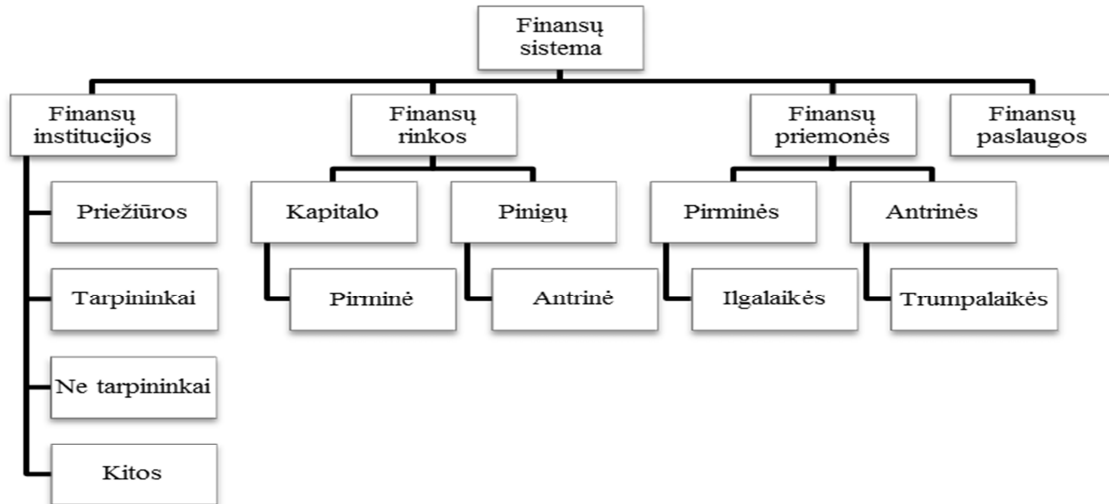

Šaltinis: <http://www.ecb.eu/mopo/eaec/structure/html/index.en.html>

1 pav. ES šalių finansų sistemos schema

1 pav. yra pavaizduotos finansų sistemos grandys, taip pat galima pastebėti du finansų paskirstymo būdus, tiesioginį bei netiesioginį. Netiesioginis būdas atspindi lėšų paskirstymą per finansinius tarpininkus, tokius kaip visos kredito įstaigos, kitos pinigų finansinės institucijos. Tiesioginis būdas apima lėšų paskirstymą nedalyvaujant jokiems finansų tarpininkams. Skolintojas ir besiskolinantis tiesiogiai dalyvauja finansų rinkose.

Plačiau nagrinėjant finansų sistemos struktūrą, pateikiama schema (žr. 2 pav.), kuri apima visas finansų sistemos grandis.

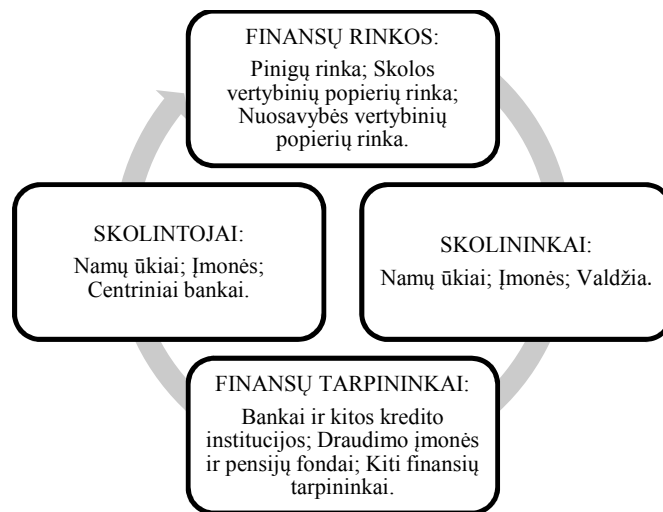

Šaltinis: parengta pagal Greenbaum ir Takor 2007

2 pav. Finansų sistemos struktūra pagal finansinius tarpininkus

Kaip matome (žr. 2 pav.), finansų institucijos yra viena iš keturių finansų sistemos sudedamųjų dalių. Be finansų institucijų, finansų sistemą taip pat sudaro finansų rinkos,

finansinės priemonės ir paslaugos. Būtina paminėti, kad finansų sistemoje veikia keturių tipų finansų institucijos, tai priežiūros institucijos, tarpininkai, ne tarpininkai ir kitos institucijos. „Finansų institucijos yra tokios organizacijos, kurios priima indėlius ar kitais būdais akumuliuoja laisvas lėšas iš lėšų tiekėjų (perteklinių vienetų) ir po to skolina šias lėšas kitiems, arba investuoja juos deficitiniams vienetams“ (Kancerevyčius G., 2006, p. 64). Franklin Allen, Angela Maddaloni nagrinėjant Europos, Jungtinės Amerikos Valstijų, Azijos finansų sistemos struktūras, sukūrė bendrą modelį, kuriuo vadovaujasi minėti pasaulio blokai (žr. 3 pav.).

Šaltinis: parengta autorės pagal Allen ir Maddaloni, 2004

3 pav. Finansų sistemos struktūra pagal skolinimosi procesą

Allen ir Maddaloni (2004) pateiktas modelis iliustruoja galimus skolinimo būdus, kurių procese ir dalyvauja visi finansų sistemos dalyviai, tokie kaip finansų rinkos, finansų institucijos (tarpininkai), skolintojai ir skolininkai bei netiesiogiai finansų priemonės ir produktai. Matome, kad skolininkai gali skolintis per finansų rinkas, kurios yra pinigų, skolos vertybinių popierių ir nuosavybės vertybinių popierių, o taip pat per finansų institucijas arba tarpininkus, tokius kaip bankai ir kitos kredito institucijos ir t.t. O jau finansų tarpininkai ir minėtos finansų rinkos disponuoja skolininkų lėšomis, skolininkai gali būti įmonės, valdžia ir namų ūkiai. Tuo tarpu, Balkevičius (2012), Schoenmaker ir Wagner (2012), Deltuvaite (2009), akcentuoja finansiniai tarpininkus, kaip pagrindinę finansų sistemos struktūros dalį. O Gudonytė ir Tvaronavičienė (2012), Adarov ir Tchaidze (2011), Danilenko (2009) pažymi finansų rinkos svarbą, laikant ją pagrindinę finansų sistemos grandimi. Kiti autoriai (Beck ir Demirgüe-Kunt, 2009, Ayadi ir kt., 2008, Allen ir kt., 2005), teigia, kad finansų sistemos

struktūrą sudaro finansiniai tarpininkai ir finansų rinkos. Tačiau kiekvienas autorius pažymi finansų sistemos struktūros svarbą. Jų nuomone, finansų sistemos struktūra yra svarbi dėl trijų priežasčių: efektyvumo, stabilumo ir pinigų politikos perskirstymo kanalų. Kiekviena valstybė turi savo išsivystymo lygį. Jį lemia sistemos pasirinkimas, ar sistema yra pagrįsta bankais (angl. bank-based) kitaip vadinama kontinentinė, ar pagrįsta rinka (angl. market based) kitaip vadinama anglosaksiška. Vakarų Europoje - Vokietijoje, Prancūzijoje bei Japonijoje veikia sistema pagrįsta bankais, o tai reiškia, kad bankai atlieka pagrindines funkcijas: aprūpina įmones finansiniais resursais, tarpininkaudami rinkose atlieka operacijas ir t.t. Pažymėtina, kad tokios finansų rinkos nėra labai likvidžios, jos mažesnės ir ne tokios skaidrios. Allen ir kt. (2005) akcentuoja, kad D. Britanijoje, JAV, Suomijoje, Švedijoje ir Nyderlanduose naudojama kita sistema, kuri yra likvidesnė, skaidresnė ir labiau išvystyta. Ši sistema pagrįsta atvira finansinių instrumentų apyvarta ir rinka, pritraukia didesnę dalį finansavimo. Siekiant įvertinti anglosaksiško ir germaniško finansų sistemos modelių skirtumus, minėti modeliai buvo palyginti pagal tokius kriterijus: finansinių instrumentų įvairovė, akcininkų pobūdis, orientacija į tikslus, akcininkų interesai ir t.t. (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Anglosaksiško ir germaniško finansų sistemos modelio palyginimas

Kriterijus	Anglosaksiškas modelis	Germaniškas modelis
Finansinių instrumentų įvairovė	Didelė	Menka
Akcininkų pobūdis	Smulkus	Stambūs
Orientacija į tikslus	Trumpalaikiai	Ilgalaikiai
Akcininkų interesai	Fragmentiškas	Konsoliduotas
Pagrindinis akcininkų tipas	Laikini	Nuolatiniai
Naudojama informacija	Išorinė	Išorinė ir vidinė

Šaltinis: parengta autorės, pagal Allen ir kt., (2005).

Taigi, vienose šalyse finansų sistema yra daugiau paremta finansų rinkomis, kitose – finansinių institucijomis (komerciniais bankais). Pasaulio praktika rodo, kad susiformavusi sistema priklauso nuo istoriškai susiklosčiusių aplinkybių, nuo investavimo tradicijų, kultūros ir kitų ekonominių bei finansinių veiksnių. Pažymėtina, kad finansų sistema šiuolaikinėje ekonomikoje atlieka šias pagrindines funkcijas: kaupimo funkcija, vertės išsaugojimo funkcija, likvidumo funkcija, rizikos funkcija, atsiskaitymo funkcija, reguliavimo funkcija. „Svarbiausia iš pagrindinių finansų sistemos funkcijų – perskirstyti lėšas iš tų, kurie jas kaupia, tiems, kurie jas skolinasi“ (Mačerinskienė I. ir kt. 2013, p. 25), šią funkciją dažniausiai atlieka finansiniai tarpininkai.

FINANSŲ SISTEMOS YPATUMŲ TYRIMO METODOLOGIJA

Nagrinėjant mokslinę literatūrą, buvo pastebėta, kad finansų sistemos plėtros, struktūros bei vertinimo problematika yra labai populiarūs užsienio autorių darbuose.

2 lentelė. Empiriniuose tyrimuose analizuojami finansų sistemos vertinimo veiksniai ir rodikliai

Autoriai	Veiksniai	Rodikliai
Beck ir kt., 2008.	Keturių finansinės plėtros „savybės“: dydis, pasiekiamumas, efektyvumas, pagrįstumas.	Bankų dydis (indėliai, kreditai, visas turtas, %BVP), Bankų efektyvumas (NIM/turtas; veiklos sąn./turtas; banko sprendai), bankų pasiekiamumas (bankomatų sk.; indėlių sk.; bankų filialų sk. gyventojui). Institucinių investuotojų dydis (pensijų fondų, draudimo kompanijų, investicinių fondų ir visų institucinių investuotojų Turtas/BVP); Akcijų rinkos dydis (rinkos kapitaliz., prekybos vertė; naujai išleistos akcijos/BVP), akcijų rinkos efektyvumas (apyvarta; kainų kintamumas). Akcijų rinkos pasiekiamumas (listinguojamų įmonių sk. gyventojui; 10 didžiausių įmonių rinkos kapitaliz.). Obligac. rinkos dydis (viešo ir privataus sektoriaus oblig. Emisijos/BVP); Oblig. rinkos efektyvumas (viešo ir privataus sektoriaus oblig. apyvarta).
Jasienė, 2010.	Akcijų indeksai ir makroekonominiai veiksniai.	Akcijų indeksų ir vienos nakties palūkanų normų priklausomybė. Makroekonominiai veiksniai : vartotojų kainų indeksas, infliacija, BVP, valdžios sektoriaus bendroji skola, nedarbo lygis.
Beck, Demirgüç-Kunt, 2009.	Finansų sistemos dydis, struktūra, efektyvumas bei stabilumas; Globalizacijos veiksniai.	Bankų dydis : CB turtas/BVP, komerc. Bankų turtas/BVP, kitų fin. institucijų turtas/BVP. Efektyvumas : kreditai/indėliai; veiklos sąn./turtas; išlaidos/pajamos. Struktūra – trijų didž. bankų turtas/visas turtas. Pelningumas : ROE, ROA; Stabilumas – Z indeksas. Globalizacija : Tarptautinė skola/BVP, tarptautinės paskolos iš nerezidentų bankų/BVP, piniginiai pervedimai/BVP, ofšoriniai indėliai/vietiniai indėliai.
Čihák ir kt., 2012.	Finansų institucijų ir rinkos finansinis gyvis, pasiekiamumas, efektyvumas, stabilumas.	Gylis – privat.sekt. kreditas/BVP; nebankinių fin. instit. turtas/BVP; Pasiekiamumas – 1000 gyvent. Bankų sk.; kreditus turinčių įmonių %; 10 didž. įmonių kapitalizacija; 10 didž. įmonių apyvarta, vyriausybės obl. pajamingumas; vietinės obl./visos obligacijos. Efektyvumas : veiklos sąn./turtas; išlaidos/pajamos.
Yartey, 2008	Instituciniai ir makroekonominiai veiksniai.	Akcijų rinkos plėtra (Kapitalizacija/BVP); pajamų lygis (BVP gyventojui); bankų plėtra (vietinis kreditas/BVP); akcijų rinkos likvidumas (apyvarta/BVP); makroekonominiai (reali palūkanų norma; infliacija);
Ayadi ir kt., 2008	Bankų ir akcijų rinkos dydis ir efektyvumas; ekonomikos augimas; ekonominė laisvė.	Finansinio tarpininkavimo dydis (bankų turtas/CB turtas; likvidūs įsip./BVP; indėliai/BVP); finansų tarpininkų aktyvumas ir efektyvumas (kreditai komerc. bankuose/BVP; kreditai fin. institucijose/BVP); akcijų rinkos dydis, efektyvumas (Cap/BVP; apyvarta/BVP); ekonomikos augimas (pajamų gyventojui augimas); ekonominė laisvė (Heritage Foundation/Wall Street Journal indeksas)
Urbšienė, 2012	Daugiadimensiniai globalizacijos indeksai ir ekonominiai veiksniai.	Daugiadimensiniai indeksai (G; Kearney/FP; KOF; MGI; CSGR); ekonominiai : (Užsienio prekybos apyvarta/BVP; Šalies eksportas/pasaulio eksportas); Finansų rinkos (Kapitalo srautai/BVP; Užsienio valiutos apyvarta); Industrializacija (Darbo jėga pramonėje/visa darbo jėgoje; Miesto gyvent./ kaimo gyvent.); Pajamų vienodėjimas (vid. gyvent. pajamų palyginimas su lyginamosiomis pajamomis).

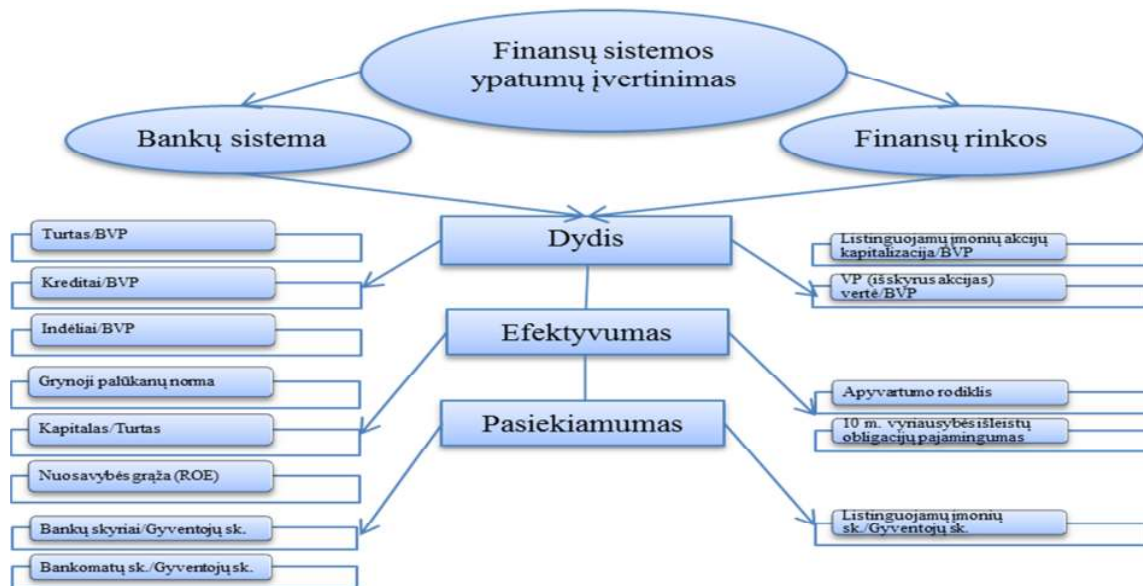
Šaltinis: sudaryta autorės, pagal Beck ir kt. (2008), Beck, Demirgüç-Kunt (2009), Čihák ir kt.(2012), Ayadi ir kt.(2008), Jasienė (2010), Yartey (2008), Urbšienė, (2012).

Užsienio autorių empiriniuose tyrimuose dažniausiai atliekama šalių finansų sistemos dalių analizė pasirinktu laikotarpiu. Remiantis užsienio autorių minėtos tematikos darbų mastu, galima daryti išvadas, kad finansų sistemos struktūra, plėtra yra aktualūs tyrimo objektai. Visi autoriai savo darbuose atlikdami finansų sistemos analizę, pirmiausia skiria dėmesį šalies finansų sistemos struktūrai.

Siekiant išsiaiškinti kokius rodiklius dažniausiai naudoja tiek užsienio, tiek Lietuvos autoriai, tiriant finansų sistemą arba atskiras jos dalis, buvo išanalizuoti mokslininkų empiriniai tyrimai. Analizės metu, buvo išskirti pagrindiniai rodikliai, kurie buvo naudojami šalies finansų sistemos vertinimui (žr. 2 lent.).

Remiantis tiek užsienio, tiek Lietuvos autorių moksliniais darbais, kuriuos buvo tiriamos finansų sistemos sudedamosios dalys bei bendrai finansų sistema, buvo pastebėta, jog autoriai naudoja didelę įvairovę finansų sistemos vertinimo rodiklių.

Siekiant įvertinti šalies finansų sistemos ypatumus bei pagrindines charakteristikas (dydis, efektyvumas, pasiekiamumas) naudojami rodikliai, kurie pateikti 4 paveiksle (žr. 4 pav.)

Šaltinis: parengta autorės, pagal Beck ir kt. (2008), Beck, Demirgüē-Kunt (2009), Čihák ir kt.(2012), Ayadi ir kt.(2008).

4 pav. Finansų sistemos ypatumų vertinimo modelis

Bankų sistemos dydžiui vertinti naudojami rodikliai: finansinių institucijų finansinis turtas/BVP, bankų išduoti kreditai/BVP, indėliai bankuose/BVP. Bankų sistemos efektyvumą nusako grynoji palūkanų marža (proc.), veiklos sąnaudų ir turto santykis, kapitalo ir turtas

santykis bei nuosavybės grąža (ROE). Bankų sistemos pasiekiamumui apskaičiuoti naudojami bankomatų, indėlių, bankų filialų skaičius gyventojui. Finansų rinkos dydis apibrėžia akcijų rinkos dydis (listinguojamų įmonių akcijų kapitalizacija/BVP, akcijų prekybos vertė/BVP) ir skolos VP rinkos dydis (VP (išskyrus akcijas)/BVP). Finansų rinkos efektyvumą parodo akcijų rinkos apyvartumo rodiklis ir skolos VP rinkos 10 metų trukmės metinis Vyriausybės obligacijų pajamingumas. Finansų rinkos pasiekiamumas įvertinamas santykiu - listinguojamų įmonių skaičius gyventojui. Į tyrimą įtraukta minėtų šalių finansų sistemos priežiūros institucijų veiklos analizė, kuri yra svarbus veiksnys finansų sistemos vystymuisi bei išskirtinių bruožų formavimuisi. Pagrindinių rodiklių, tokiu kaip, likvidumas, pelningumas, kapitalo pakankamumas ir t.t., įvertinimas yra taip pat aktualus analizuojant šalių finansų sistemas.

LIETUVOS, LATVIJOS, ESTIJOS IR LENKIJOS FINANSŲ SISTEMOS YPATUMŲ ANALIZĖ

Siekiant įvardinti Lietuvos finansų sistemos ypatumus, apskaičiuojami tyrimo metodinėje dalyje nurodyti rodikliai, apibrėžiantys šalies bankų sistemos dydį, efektyvumą ir pasiekiamumą. Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos bankų sistemos dydis (žr. 3 lent.) apskaičiuotas remiantis statistiniais duomenimis.

3 lentelė. Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos bankų sistemos dydis 2014 m.

Bankų sistemos dydis			
Šalis	Bankų turtas/BVP(%)	Kreditai/BVP(%)	Indėliai/BVP(%)
Lietuva	70,47	53,59	38,85
Latvija	122,17	74,65	40,70
Estija	105,69	87,33	68,65
Lenkija	91,02	64,03	56,90

Saltinis: Parengta autorės, remiantis statistiniais duomenimis.

Remiantis skaičiavimų rezultatais, matyti, kad Lietuvos bankų dydį nustatantys rodikliai yra mažiausi lyginant su kitų nagrinėjamų šalių rodikliais. Remiantis skaičiavimais, galima teigti, kad Lietuvos bankų sistema sudaro gana didelę dalį bendrojo vidaus produkto, tačiau lyginant su kitų šalių rezultatais, neturi absoliučios įtakos finansų sistemos veiklai. Taip pat, pastebėta, kad Lietuvos fiziniai ir juridiniai asmenys mažiau linkę skolintis bei laikyti indėlius bankuose.

4 lentelė. Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos bankų sistemos efektyvumo įvertinimas 2014 m.

Bankų sistemos efektyvumas			
Šalis	Grynoji palūkanų norma (%)	Kapitalas/Turtas (%)	Bankų nuosavybės grąža (ROE), (%)
Lietuva	0,4	13,61	9,7
Latvija	0,25	9,59	6,0
Estija	0,25	12,83	14
Lenkija	2,00	14,09	10

Šaltinis: Parengta autorės, remiantis statistiniais duomenimis.

Vertinant Lietuvos bankų sistemos efektyvumą, matyti, kad nustatant grynąją palūkanų normą 0,4 proc. Lietuva taip neskatina skolinimosi kaip kitos Baltijos šalys. Lietuvos bankų kapitalo ir turto santykis yra didžiausias iš Baltijos regiono šalių. Lietuvos bankų nuosavybės grąžos rodiklis yra gana mažas lyginant su Estijos bankų rezultatu.

5 lentelė. Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos bankų sistemos pasiekiamumo įvertinimas 2014 m.

Bankų sistemos pasiekiamumas		
Šalis	Bankomatų sk./gyventojų sk. (%)	Bankų skyrių sk./gyventojų sk. (%)
Lietuva	0,044	0,022
Latvija	0,057	0,017
Estija	0,066	0,010
Lenkija	0,048	0,039

Šaltinis: Parengta autorės, remiantis statistiniais duomenimis.

Apibendrinant apskaičiuotų rodiklių rezultatus, galima teigti, kad Lietuvos bankų dydį nustatantys rodikliai yra mažiausi lyginant su kitų nagrinėjamų šalių rodikliais. Lietuvos bankų sistema sudaro gana didelę dalį bendrojo vidaus produkto, tačiau neturi absoliučios įtakos finansų sistemos veiklai. Taip pat, pastebėta, kad Lietuvos fiziniai ir juridiniai asmenys mažiau linkę skolintis bei laikyti indėlius bankuose. Vertinant Lietuvos bankų sistemos efektyvumą, buvo pastebėta, kad nustatant grynąją palūkanų normą 0,4 proc. Lietuva neskatina skolinimosi kaip kitos Baltijos šalys. Lietuvos bankų kapitalo ir turto santykis yra didžiausias iš Baltijos regiono šalių. Lietuvos bankų nuosavybės grąžos rodiklis yra gana mažas lyginant su didžiausiu Estijos bankų rezultatu. Lietuvoje bankų skyrių pasiekiamumas yra geras, tačiau vertinant bankomatų prieinamumą gyventojui buvo pastebėtas bankomatų stygius.

Siekiant deramai palyginti ir įvertinti šalių finansų rinkas pateikiami rodikliai matuojantys finansų rinkos dydį, efektyvumą bei pasiekiamumą. Šalių finansų rinkos dydžio įvertinimas pateiktas 6 lentelėje.

6 lentelė. Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos finansų rinkos dydžio įvertinimas 2014 m.

Finansų rinkos dydis		
	Akcijų rinkos dydis	Obligacijų rinkos dydis
Šalis/Rodikliai	Listinguojamų akcijų kapitalizacija/BVP (%)	VP(išskyrus akcijas) vertė/ BVP (%)
Lietuva	9,04	5,9
Latvija	3,77	6,2
Estija	9,90	3,04
Lenkija	36,03	4,2

Šaltinis: Parengta autorės, remiantis statistiniais duomenimis.

Lietuvoje akcijų rinka yra didesnė lyginant su skolos vertybinių popierių rinka, tai nurodo akcijų ir obligacijų rinkos dydžio rodiklių skaičiavimo rezultatai, listinguojamų akcijų kapitalizacija/BVP rodiklis siekia 9,04 proc., o VP (išskyrus akcijas) vertė/ BVP rodiklis - 5,9 proc.

7 lentelė. Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos finansų rinkos efektyvumo įvertinimas 2014 m.

Finansų rinkos efektyvumas		
	Akcijų rinkos efektyvumas	Obligacijų rinkos efektyvumas
Šalis/Rodikliai	Apyvartumo rodiklis (%)	10 m. trukmės metinis Vyriausybės obligacijų pajamingumas (%)
Lietuva	4,2	2,50
Latvija	2,9	2,29
Estija	9,1	-
Lenkija	42,6	2,69

Šaltinis: Pasaulio bankas, www.investing.com, www.tradingeconomics.com, 2014 metų statistiniai duomenys.

Vertinant Lietuvos finansų rinkos efektyvumą, pastebėta, kad tiek akcijų rinkos tiek skolos vertybinių popierių rinkos efektyvumas nėra didelis lyginant su kitų šalių rezultatais. Analizuojant finansų rinkos pasiekiamumą (žr. 8 lent.) Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos šalyse, buvo naudojamas listinguojamų įmonių skaičiaus ir šalies gyventojų santykis.

8 lentelė. Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos finansų rinkos pasiekiamumo įvertinimas 2014 m.

Finansų rinkos pasiekiamumas	
Šalis/Rodiklis	Listinguojamų įmonių sk./ šalies gyventojų sk. (%)
Lietuva	0,0011
Latvija	0,0015
Estija	0,0012
Lenkija	0,0022

Šaltinis: Parengta autorės, remiantis statistiniais duomenimis.

Apibendrinant finansų rinkos ypatumų vertinimo rodiklių rezultatus, matyti, kad Lietuvoje akcijų rinka yra didesnė lyginant su skolos vertybinių popierių rinka. Vertinant Lietuvos finansų rinkos efektyvumą, pastebėta, kad tiek akcijų rinkos tiek skolos vertybinių popierių rinkos efektyvumas nėra didelis lyginant su kitų šalių rezultatais. Remiantis finansų rinkos pasiekiamumą nustatančio rodiklio skaičiavimais, matyti, kad Lietuvos minėto rodiklio reikšmė yra mažiausia ir siekia vos 0,0011 proc.

IŠVADOS

Išanalizavus mokslinę literatūrą buvo pastebėta, kad finansų sistemos apibrėžimą mokslininkai traktuoja labai įvairiai, bet dauguma jų sutinka, kad finansų sistema tai mechanizmas, kuris turi tiesioginę įtaką šalies ekonomikos augimui. Finansų sistemą sudaro: finansinės institucijos, finansų rinkos, finansinės priemonės bei finansinės paslaugos. Kiti mokslininkai finansų sistemos struktūros pagrindinėmis dalimis vadina finansų rinkas, finansinius tarpininkus (bankus). Šalies finansų sistemos struktūra priklauso nuo pasirinkto finansų sistemos struktūros modelio, kuris gali būti pagrįstas bankais arba finansų rinkomis.

Lietuvos, Latvijos, Estijos bei Lenkijos finansų sistemos sandara yra panaši. Šalių finansiniame sektoriuje sėkmingai vykdo savo veiklą tie patys finansiniai dalyviai. Minėtose šalyse dominuoja bankų sektorius, nes jis sudaro didžiąją dalį šalies finansų sistemos turto. Analizuojant finansų rinkas, buvo pastebėta, kad Lietuvoje dominuoja nuosavybės vertybinių popierių rinka, Latvijoje – akcijų rinka nėra labai išvystyta, efektyviausiai veikia Estijos akcijų rinka. Lenkijos tiek akcijų, tiek obligacijų rinkos apimtis lyginant su Baltijos šalimis yra didesnė, tačiau akcijų rinkos efektyvumas neprilygsta Estijos rinkos rezultatui. Lietuvos bankų dydį nustatantys rodikliai yra mažiausi lyginant su kitų nagrinėjamų šalių rodikliais. Taip pat, pastebėta, kad Lietuvos fiziniai ir juridiniai asmenys mažiau linkę skolintis bei laikyti indėlius bankuose nei kitų šalių dalyviai. Vertinant Lietuvos bankų sistemos efektyvumą, buvo pastebėta, kad nustatyta grynoji palūkanų norma yra didžiausia iš Baltijos šalių. Lietuvoje bankų skyrių pasiekiamumas yra geras, tačiau vertinant bankomatų prieinamumą gyventojui buvo pastebėtas bankomatų stygius. Apibendrinant finansų rinkos ypatumų vertinimo rodiklių rezultatus, matyti, kad Lietuvoje akcijų rinka yra didesnė nei skolos vertybinių popierių rinka. Lyginant Lietuvos akcijų rinkos dydį su kitų šalių rezultatais, pastebėta, kad Estijos ir Lenkijos akcijų rinkos ženkliai didesnės. Tuo tarpu, Lietuvos obligacijų rinka yra reikšmingai didesnė Estijos bei Lenkijos skolos vertybinių

popierių rinkų. Vertinant Lietuvos finansų rinkos efektyvumą, pastebėta, kad tiek akcijų rinkos tiek skolos vertybinių popierių rinkos efektyvumas nėra didelis lyginant su kitų šalių rezultatais. Remiantis finansų rinkos pasiekiamumą nustatančio rodiklio skaičiavimais, matyti, kad Lietuvos minėto rodiklio reikšmė yra mažiausia ir siekia vos 0,0011 proc.

LITERATŪRA

1. Ayadi O.F. ir kt. Structural Adjustment, Financial Sector Development and Economic Prosperity in Nigeria. *International Research Journal of Finance and Economics*, 2008, Issue 15 - ISSN 1450-2887.
2. Akcijų rinkos apyvarta, 2014. <http://www.tradingeconomics.com/stocks>.
3. Akcijų rinkos pelningumas, 2014. <http://www.tradingeconomics.com/estonia/stock-market>.
4. Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija, 2005. 272 p. - ISBN 9986-433-35-5.
5. Allen F., Maddaloni A. Financial system in Europe, USA and Asia// *Oxford review of economic policy* 2004, vol. 20, no. 4.
6. Allen F. ir kt. The African Financial Development Gap, 2010. <http://apps.eui.eu/Personal/Carletti/African%20Financial%20Development-5-13-10-final.pdf>.
7. Allen F. ir kt. The financial system of the EU 25, Finance Department The Wharton School University of Pennsylvania 2005. <http://fic.wharton.upenn.edu/fic/papers/05/0544.pdf>.
8. Andreff W. *Economie de la transition*, Breal Editions, 2007- ISBN 10: 2749501881.
9. Balkevičius A. Finansų sektoriaus raidos įtaka ūkio plėtrai. MRU, *Business Systems and Economics* No. 2 (2), 2012. - ISSN 2029-8234.
10. Bankomatų skaičius. Europos ATM apsaugos grupė (EAST). <https://www.european-atm-security.eu/content/files/ATM%20Numbers%202031-12-13.pdf>.
11. Bankų veiklos apžvalga 2014 m. // Lietuvos bankas. http://lb.lt/banku_apzvalga_2014_m.
12. Beck T. ir kt. Financial Institutions and Markets across Countries and over Time. The World Bank, 2009. <http://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1093/wber/lhp016?journalCode=wber>.
13. Bendra bankų sektoriaus informacija. Lietuvos bankų asociacija. <http://lba.lt/index.php?1307432770>.
14. Buckiūnienė O. ir kt. Lietuvos finansų sistema. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. 10 p. - ISBN 9955-557-26-5.
15. Buškevičienė E. Viešieji finansai. Kaunas: Technologija, 2006. 16 p. - ISBN 9955-250-16-X.
16. Danilenko S. Makroekonominių procesų poveikio akcijų rinkai tyrimas. *ECONOMICS & MANAGEMENT*: 2009. 14 - ISSN 1822-6515. <http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-731.pdf>.
17. Deltuvaitė V. Koncentracijos įtakos bankų sistemos finansiniam stabilumui tyrimas. *KTU, Economics & Management*: 2009, 14. <http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-156.pdf>.
18. Garbaravičius T., Kuodis R. Lietuvos finansų sektoriaus struktūra ir funkcionavimas. Lietuvos bankas, Pinigų studijos 2002. http://www.lb.lt/garbaravicius_3.
19. Gudonytė M., Tvaronavičienė M. Developed and Developing Capital Markets In Interaction: the Baltic Countries Economic Sector Indices in the Context of the World. *Business: theory and practice*. Vilnius : Technika, 2012 - ISSN 1822-4202.
20. Europos centrinio banko metų ataskaita, 2014. http://lb.lt/ecb_metu_ataskaita_2014.
21. Greenbaum S., Takor A. *Contemporary Financial Intermediation*, Second Edition. Academic Press Advanced Finance, 2007.
22. Kancerevyčius G. Finansai ir investicijos, 2006. p. 13- 164. Kaunas: Smaltijos leidykla.

23. Lankauskienė T., Tvaronavičienė M. Economic sector performance and growth: contemporary approaches in the context of sustainable development. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2013. Vol 7, No 3(17), p. 355-374 – ISSN 1822-8038.
24. Mačerinskienė I. ir kt. Finansų rinkų įžvalgos. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 2013. <http://ebooks.mruni.eu/searchresults?option=content&keyword=finans%C5%B3+sistema&type=quick>.
25. Schinasi G. Safeguarding financial stability. Theory and practice. Washington, D.C.: International monetary funds, 2006 - ISBN 1-58906-440-2. http://www.sdmi.lsu.edu/wp-content/uploads/2011/12/safeguarding_financial_stability.pdf.
26. Urbšienė L. Globalizacija ir jos įtaka Lietuvos finansų rinkai. VU, 2012. http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20121227_090756-57216/DS.005.1.01.ETD.
27. Valstybių akcijų rinkos kapitalizacija. Pasaulio bankas. <http://data.worldbank.org/indicator/CM.MKT.LCAP.CD>.

PECULARITIES OF LITHUANIA'S FINANCIAL SYSTEM

Marta Vorobjova*, Jekaterina Kartašova*
Mykolas Romeris University

Summary

The article analyzes the Lithuanian financial system in order to assess the financial characteristics of the Lithuanian system in comparison to Latvian, Estonian and Polish systems. In this work the structure of the domestic financial system is defined. Obtained results and relevant differences are highlighted and summarised. The article consists of three main parts. In the first part of this work the concept of the financial system is defined and analyzed. Also, there are presented various structure models of financial systems and its main functions. In the second part there is described the financial system research methodology and its rationale.

The third part of work is devoted to the domestic financial system characteristics. In order to differentiate the features of the financial system there are selected three main dimensions: 1) the size of the financial system or financial depth; 2) the efficiency of the financial system; 3) the availability of financial system. As well there analysed and evaluated the supervisory of countries activities, financial intermediaries and the structure of financial markets. In the end conclusions are given.

Keywords. financial system, financial system peculiarities, financial intermediaries, financial market.

Marta Vorobjova *, Finansų rinkų magistras, Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Investicijų ir bankininkystės katedra. Mokslinių interesų sritys: finansų sistemos.

Marta Vorobjova *, Master of Financial Markets, Mykolas Rimeris university, Faculty of Economics and Financial Management, Department of Investment and Banking. Research interests: financial systems.

Jekaterina Kartašova**, daktarė, Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Investicijų ir bankininkystės katedros docentė. Mokslinių interesų sritys: finansų elgsena, investavimas

Jekaterina Kartašova**, PhD, Mykolas Rimeris university, Faculty of Economics and Financial Management, Department of Investment and Banking, Associate Professor. Research interests: financial behaviour, investments.

INFORMACIJA AUTORIAMS

Straipsnio įforminimo reikalavimai

Periodiniame, recenzuojamame mokslinių straipsnių rinkinyje „Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka“ spausdinami dar nepublikuoti straipsniai, kurių turinys, tyrimo objektai siejasi su įvairiais Visuomenės saugumo aspektais. Originalūs, aktualūs, reikalavimus atitinkantys, anglų kalba parašyti straipsniai, redakcinės kolegijos siūlymu gali būti teikiami patalpinti į CEPOL duomenų bazę.

Mokslo straipsnyje turi būti suformuluotas mokslinių tyrimų tikslas, nurodyti tyrimų objektai, metodai, aptartas nagrinėjamos problemos ištyrimo laipsnis, pateikti ir pagrįsti tyrimų rezultatai, išvados, nurodyta literatūra. Straipsnį recenzuoja du redakcinės kolegijos nariai arba kiti parinkti recenzentai.

Straipsnio dalys išdėstomos tokia tvarka:

1. Straipsnio pavadinimas
2. Metrikoje nurodomas autorius (-iai), institucija (-os), kuriai jis (jie) atstovauja, adresas, elektroninis paštas.
3. Pateikiama anotacija (abstract, annotation, résumé, аннотация - ne trumpesnė kaip 600 spaudos ženklų) ta kalba, kokia parašytas straipsnis (glaustai perteikiamas straipsnio turinys, analizuojami klausimai, pateikiami raktažodžiai – temą charakterizuojančios 4-5 pagrindinės sąvokos).
4. **Įvade** pagrindžiamas temos aktualumas, prasingumas, pateikiamas tikslas, uždaviniai, tyrimo organizavimas, objektai, metodai, aptartas nagrinėjamos problemos ištyrimo laipsnis.
5. **Tyrimo rezultatai** pateikiami pagrindinėje straipsnio teksto dalyje. Ji gali būti suskirstyta į skyrius arba skirsnius (pvz.: 1.2.1., 2.2.1. ir t. t.).
6. **Gautų rezultatų aptarimo** skyriuje – įvairiais aspektais, lyginant su kitų autorių darbais aptariami straipsnyje pateikti rezultatai. Pabaigoje – mokslinius svarstymus arba sprendimus apibendrinančios išvados bei metodinės rekomendacijos.
7. Cituojamų šaltinių sąrašas. Visi straipsnyje minimi šaltiniai turi būti nurodyti literatūros sąrašė. Į šį sąrašą įrašomi tik tekste minėti teisės aktai, kiti šaltiniai ir jų autoriai. Literatūros sąrašas sudaromas tokia tvarka: iš pradžių nurodomi teisės aktai pagal hierarchiją (pvz.: Konstitucija, įstatymai, poįstatyminiai aktai ir kt.), vėliau – teismų praktika, po to

abėcėlės tvarka nurodoma specialioji literatūra ir kiti šaltiniai (http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/mokslo_darbai/jurisprudencija/citavimo_tvarka_pataisyta.doc).

8. Straipsnio pabaigoje – santrauka ir pagrindinės sąvokos lietuvių kalba, jei straipsnis parašytas (suderinus su redakcinės kolegijos atstovais) anglų (summary) ar kita kalba. Papildomai antra santrauka rašoma angliškai, jei straipsnis parašytas vokiečių, rusų ar kita kalba. Jei straipsnis parašytas lietuviškai, santrauka - tik anglų kalba. Santraukoje turi būti apie 2400 spaudos ženklų (vienas puslapis).

Nuorodos straipsnio tekste yra sudaromos vartojant viršutinius indeksus (Footnotes) arabiškais skaičiais, kiekvieno puslapio apačioje nurodant cituojamą literatūrą. Rankraštis turi būti išspausdintas 1,5 intervalu vienoje A4 formato lapo pusėje, iš visų kraštų paliekant 25 mm paraštes. Straipsnio apimtis neturėtų viršyti 18 puslapių.

Paveikslus, schemas, diagramas, esančius straipsnyje, reikėtų papildomai pateikti atskiroje el. laikmenoje. Paveikslų, schemų, diagramų, lentelių plotis – ne daugiau kaip 175 mm (per visą puslapį). Tinkamiausi grafinių rinkmenų formatai – Tagged Image Format File(TIFF), Word for Windows, Corel Draw, Excel. Teksto redaktorius – Microsoft Word. Straipsnį turi vertinti ne mažiau kaip 2 recenzentai – mokslininkai, straipsnyje nagrinėjamos mokslo srities specialistai, bent vienas jų – ne Mykolo Romerio universiteto darbuotojas, pageidautina ir fakulteto arba katedros nuomonė apie straipsnio mokslinę vertę, jo aktualumą, būtinybę jį spausdinti.

Atsakingajam redaktoriui straipsniai turi būti pateikti iki balandžio 1d. (pirmajam metų leidiniui) arba iki spalio 1 d. (antrajam metų leidiniui).

Requirements for the Preparation of an Electronic Form of an Article

Unedited articles are being published in a periodical reviewed publication “Public Security and Order”. The content of such articles associates with various aspects of public security. Original, topical and corresponding the requirements articles can be placed in CEPOL data basis according to the recommendations of editorial board.

The article should identify the purpose of the scholarly analysis, its object and methods and prior coverage of the issue. It should include research results, conclusions and the list of sources. The article should be reviewed by two members of an editorial board or other two selected reviewers.

The article should comply with the following structure:

1. Title.
 2. Author, an institution the author is representing, its address, email.
 3. A detailed summary (at least 600 symbols) in the language the article is written in. The summary should briefly present the content of the article, identify the issues analyzed, and should include the basic 4-5 keywords).
 4. Introduction. It should address the topicality of the topic of the article, identify the purpose of the scholarly analysis, its object and method and prior coverage of the issue.
 5. The main text should include the analysis proper. It is recommended to divide the text into parts and subparts (e.g.1.2.1.,2.2.1., etc.).
 6. The article should be finalized with substantiated conclusions and recommendations.
 7. The list of sources should include all sources referred to in the article. It should comply with the following structure: firstly, the primary legal sources in a hierarchical order (i.e. Constitution, laws, by-laws, etc.), followed by case law. This should be followed by scholarly writings listed in an alphabetical order, and other sources (http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/mokslo_darbai/jurisprudencija/rules_on_citation_and_bibliography.doc).
 8. If an article is published in Lithuanian, it should be followed with a detailed summary and keywords in English. If an article is written in a language other than Lithuanian, the summary should be in Lithuanian and should contain the same information as identified above. The summaries should be at least one page long, i.e. approximately 2400 symbols.
- References should be made in footnotes, numbered consecutively in Arabic numbers. The manuscript should be 1.5 spaced on one side of an A4 list paper, margins 25 mm. The article should be no longer than 18 pages.
- Pictures, schemes, diagrams and tables should be presented in a separate CD. The width of the pictures, schemes, diagrams, tables should be 84 mm or 175 mm. They may be presented in the following formats: Tagged Image Format File (TIFF), Word for Windows, Corel Draw, Excel. Text editor – Microsoft Word.
- An article should be reviewed by at least two scholars, specializing in the area relating to the topic of an article. At least one of them should be from a different institution than Mykolas Romeris University. A faculty or department opinion concerning the scholarly value of an article and the need to publish it, its topicality should be attached.

Articles have to be presented to the managing editor: by April 1 (for the first edition of the year) by October 1 (for the second edition of the year).

Autorių kolektyvas

Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (15): mokslinių straipsnių rinkinys. – Kaunas: Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultetas, 2015. – 173 p.

ISSN 2029–1701 (print)

ISSN 2335–2035 (online)

Mokslinių straipsnių rinkinyje publikuojami darbai apie teisinius, socialinius, filosofinius visuomenės saugumo užtikrinimo aspektus.

VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA (15)

Mokslinių straipsnių rinkinys

PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER (15)

Scientific articles

Redaktorių kolegijos pirmininkė – prof. dr. Rūta Adamonienė

Atsakingas sekretorius – doc. dr. Algirdas Muliarčikas

Maketavo – Nėlė Visminienė, Pavel Lesko

2015-12-10

13 autorinis lankas

Tiražas 50 vnt.

Išleido Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultetas

V. Putvinskio g. 70, LT- 44211, El.paštas vsf@mruni.eu

Kaunas 2015 m.

Tinklapis internete www.mruni.eu